

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

NAZAN BEKİROĞLU'NUN ROMAN VE HİKÂYELERİNDE
JUNG TİPOLOJİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Büşra Nur ÇAKIR

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Şamil YEŞİLYURT

NEVŞEHİR
Ağustos, 2018

T. C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

NAZAN BEKİROĞLU'NUN ROMAN VE HİKÂYELERİNDE
JUNG TİPOLOJİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Büşra Nur ÇAKIR

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Şamil YEŞİLYURT

NEVŞEHİR
Ağustos, 2018

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

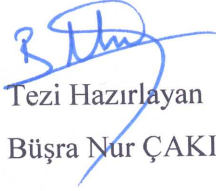
Tezi Hazırlayan

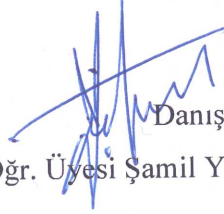
Büşra Nur ÇAKIR

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Nazan Bekiroğlu’nun Roman ve Hikâyelerinde Jung Tipolojisi” adlı Yüksek Lisans Tezi Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Büşra Nur ÇAKIR

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Şamil YEŞİLYURT

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Başkanı
Prof. Dr. H. Abdullah ŞENGÜL

Dr. Öğretim Üyesi Erkan HIRİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL VE ONAY SAYFASI

Dr. Öğr. Üyesi Şamil YEŞİLYURT danışmanlığında Büşra Nur ÇAKIR tarafından hazırlanan “Nazan Bekiroğlu’nun Roman ve Hikâyelerinde Jung Tipolojisi” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

10.../09./2018

(Tez savunma tarihi)

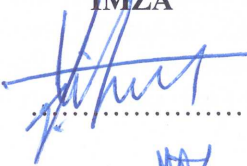
JÜRİ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Şamil YEŞİLYURT

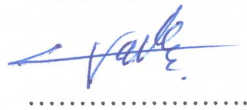
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Hilal AKGA

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Volkan KARAGÖZLÜ

İMZA

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 06.../09../2018 tarih ve 2018.55.671 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

.....

06.../09../2018

Dr. Öğr. Üyesi Vedat AKTEPE
Enstitü Müdürü

NAZAN BEKİROĞLU'NUN ROMAN VE HİKÂYELERİNDE JUNG TİPOLOJİSİ

Büşra Nur ÇAKIR

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk
Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Ağustos 2018
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Şamil YEŞİLYURT

ÖZET

Carl Gustav Jung'un psikoloji çalışmaları bireylerin bilinç ve bilinçaltına ait özleri kapsamaktadır. Bu noktada Jung, bireylerin bilinç ve bilinçaltına ait özlerin kişilik yapılarını etkilediğinden yola çıkarak analitik psikoloji kuramı içerisinde "psikolojik tipler" başlığı altında bir inceleme alanı oluşturmuş ve bireyleri içedönük ve dışadönük olmaları çerçevesinde düşünce, duygu, duyu ve sezgi fonksiyonlarını kullanmaları bakımından sekiz farklı başlık altında incelemiştir.

Bu çalışmada hikâye, roman ve denemeleriyle Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan Nazan Bekiroğlu'nun *Nun Masalları*, *Cam Irmağı Taş Gemi*, *İsimle Ateş Arasında*, *Lâ Sonsuzluk Hecesi*, *Yûsuf ile Züleyha: Kalbin Üzerinde Titreyen Hüzün*, *Nar Ağacı* ve *Mücellâ* isimli eserleri içerisinde yer alan bireyler Carl Gustav Jung'un psikolojik tipler sınıflandırması bağlamında incelenmiştir.

Bu çalışma giriş, iki ana bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde edebiyat ve psikoloji ilişkisi değerlendirilmiş, edebiyat ve psikolojinin birbirleri ile benzer ve farklı yönlerine dikkat çekilmiştir. Çalışmanın birinci bölümü Psikanalitik Çalışmalar ve Jung Tipolojisi başlığı altında Sigmund Freud'un Psikanaliz, Alfred Adler'in Bireysel Psikoloji ve Carl Gustav Jung'un Analitik Psikoloji kuramları çerçevesinde oluşturulmuştur. Birinci bölüm içerisinde Jung Tipolojisi başlığı altında bilinç ve bilincin işlevleri açıklanmış ve çalışmanın ikinci bölümünde yer alan incelemenin genel çerçevesi belirlenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde Nazan Bekiroğlu'nun roman ve hikâyeleri Jung tipolojisi bağlamında sekiz alt başlık çerçevesinde incelenmiştir. Nazan Bekiroğlu'nun roman ve hikâyelerinde yer alan ancak Jung tipolojisine göre herhangi bir sınıflandırma içerisine dâhil edilemeyen bireyler ikinci bölüm içerisinde Diğer Tipler başlığı altında belirtilmiştir. Tezin sonuç bölümünde ise çalışma içerisinde elde edilen veriler toplu bir şekilde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Carl Gustav Jung, Nazan Bekiroğlu, Jung tipolojisi.

JUNG TYPOLOGY IN NAZAN BEKIROĞLU'S NOVEL AND STORIES

Büşra Nur ÇAKIR

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences
Turkish Language and Literature Department, MA, August 2018

Supervisor: Ass. Prof. Dr. Şamil YEŞİLYURT

ABSTRACT

Carl Gustav Jung's psychology studies include the conscious and subconscious essence of individuals. At this point, Jung has created an area of investigation under the heading of "psychological types" in Analytical Psychology theory, starting from the fact that individuals' consciousness and subconscious essences affected their personality structures, and under the eight different headings in terms of using their thoughts, emotions, senses and intuition functions within the framework of their inward and outward examined.

In this work, Nazan Bekiroğlu's *Nun Masalları*, *Cam Irmağı Taş Gemi*, *İsimle Ateş Arasında*, *Lâ Sonsuzluk Hecesi*, *Yûsuf ile Züleyha: Kalbin Üzerinde Titreyen Hüzün*, *Nar Ağacı* ve *Mücellâ* having an important place in Turkish literature with the stories, has been examined in the context of the psychological typology of Carl Gustav Jung.

This study consists of two main parts and the end result. In the introduction, the relationship between literature and psychology is evaluated and similarities and differences between literature and psychology are emphasized. The first part of the study was formed under the title of Sigmund Freud's Psychoanalysis, Alfred Adler's Individual Psychology and Carl Gustav Jung's Analytical Psychology theories under the heading of Psychoanalytic Studies and Jung Typology. In the first chapter, the functions of consciousness and subconsciousness are explained under the heading of Jung Typology and the general framework of the examination in the second part of the study is defined. In the second part of the work, Nazan Bekiroğlu's novels and narratives were examined in the context of Jung typology within the framework of eight subtitles. Individuals in the novels and stories of Nazan Bekiroğlu who are not included in any classification according to Jung typology are mentioned in the second section under the heading Other Titles. In the conclusion section of the dissertation, the data obtained in the study were presented in a collective manner.

Key words: Carl Gustav Jung, Nazan Bekiroğlu, Jung typology.

TEŞEKKÜR

Öncelikle hayatımın her anında benden maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Lisans eğitimimin başından bu aşamaya kadar en büyük rehberim olan saygıdeğer hocam Dr. Öğr. Üyesi Şamil YEŞİLYURT'a şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	i
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	ii
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: PSİKANALİTİK ÇALIŞMALAR VE JUNG TİPOLOJİSİ ..	10
1.1. Psikanalitik Çalışmalar	10
1.1.1. Sigmund Freud ve Psikanaliz	10
1.1.2. Alfred Adler ve Bireysel Psikoloji	23
1.1.3. Carl Gustav Jung ve Analitik Psikoloji.....	32
1.1.3.1. Kompleks	43
1.1.3.2. Arketip	44
1.1.3.2.1. Persona	46
1.1.3.2.2. Gölge	47
1.1.3.2.3. Anima ve Animus	49
1.1.3.2.4. Kendilik	51
1.1.3.2.5. Ben	52
1.1.3.3. Mandala	56
1.1.3.4. Din	58
1.1.3.5. Rüya	66
1.2. Jung Tipolojisi	70
1.2.1. Bilinç ve Bilincin İşlevleri	70
1.2.1.1. Bilinç	70
1.2.1.2. Bilincin İşlevleri	75
1.2.1.2.1. Düşünme	75
1.2.1.2.2. Duygu\Hissetme	76
1.2.1.2.3. Duyu	77
1.2.1.2.4. Sezgi	78

1.2.2. İçedönük Tipler	81
1.2.2.1. İçedönük Düşünsel Tip.....	81
1.2.2.2. İçedönük Duygusal Tip	83
1.2.2.3. İçedönük Duyusal Tip	84
1.2.2.4. İçedönük Sezgisel Tip.....	84
1.2.3. Dışadönük Tipler	85
1.2.3.1. Dışadönük Düşünsel Tip	85
1.2.3.2. Dışadönük Duygusal Tip.....	86
1.2.3.3. Dışadönük Duyusal Tip.....	87
1.2.3.4. Dışadönük Sezgisel Tip	87
2.BÖLÜM: NAZAN BEKİROĞLU’NUN ROMAN VE HİKÂYELERİNDE JUNG TİPOLOJİSİ	89
2.1.İçedönük Tipler	89
2.1.1.İçedönük Düşünsel Tip	89
2.1.1.1. Tez Öğrencisi	89
2.1.1.2.Nazlı	89
2.1.2. İçedönük Duygusal Tip.....	91
2.1.2.1. Hattat Rasit	91
2.1.2.2. Hattat’ın Karısı	92
2.1.2.3. Genç Kalfa	93
2.1.2.4. Genç Mezarlık Bekçisi	94
2.1.2.5. Anlatıcı\ Yazar	95
2.1.2.6. Nigâr Hanım’ın Hayatı Üzerine Çalışma Yapan Anlatıcı	96
2.1.2.7. Elif	96
2.1.2.8. Numan	97
2.1.2.9. Nihâde	100
2.1.2.10. Nur’un Annesi	102
2.1.2.11. Nur	102
2.1.2.12. Nezuka	102
2.1.2.13. Nezuka’nın Annesi	103
2.1.2.14. Havva	103
2.1.2.15. Habil	105

2.1.2.16. İsmail	106
2.1.2.17. Sehend	108
2.1.2.18. Celil Hikmet	109
2.1.2.19. Siranuş	109
2.1.2.20. Çiçek Hala	110
2.1.2.21. Mücellâ	111
2.1.2.22. Mümine Hemşire	115
2.1.2.23. Yusuf Ziya	116
2.1.2.24. Nefise Hanım	119
2.1.2.25. Güzide	120
2.1.2.26. Pervin	122
2.1.3. İçedönük Duyusal Tip	123
2.1.3.1. Yontucu\ Taşçı\ Ressam	123
2.1.3.2. Fahir	124
2.1.4. İçedönük Sezgisel Tip	125
2.1.4.1. Âdem	125
2.1.4.2. Yûsuf	127
2.1.4.3. Yakub	128
2.1.4.4. Meczup Haydar	129
2.2. Dışadönük Tipler	131
2.2.1. Dışadönük Düşünsel Tip	131
2.2.1.1. Kuzey Ülkesinin Prensisi.....	131
2.2.1.2. Firavn ve Potifar	132
2.2.1.3. Settarhan	132
2.2.1.4. Mirza Han	137
2.2.1.5. Büyükhanım	139
2.2.1.6. Sofya	142
2.2.1.7. İranlı Hafize Hanım	143
2.2.1.8. Halil Safa	144
2.2.1.9. Hacıbey	144
2.2.1.10. Sahir Efendi	146
2.2.1.11. Paşazade	147
2.2.2. Dışadönük Duyusal Tip	148

2.2.2.1. Genç Hükümdar	148
2.2.2.2. Züleyha	149
2.2.2.3. Anlatıcı\ Hoca	151
2.2.2.4. Zehra	153
2.2.2.5. Piruz Mansuri	156
2.2.2.6. Neyyire Hanım	158
2.2.2.7. Müzeyyen Hanım	163
2.2.2.8. Filiz	165
2.2.2.9. Suna	166
2.2.2.10. Rengin	167
2.2.3. Dışadönük Duyusal Tip.....	169
2.2.3.1. Güney Ülkesinin Padişahı.....	169
2.2.3.2. Başrahip	169
2.2.3.3. Genç Prens	170
2.2.3.4. Kabil	170
2.2.3.5. Azam	172
2.2.3.6. Şerafettin Albay	174
2.2.4. Dışadönük Sezgisel Tip	174
2.2.4.1. Şeytan	174
2.3. Diğer Tipler.....	176
SONUÇ	183
KAYNAKÇA	189
ÖZ GEÇMİŞ	192

GİRİŞ

İlk insandan günümüze kadar olan süreçte odak noktası olarak insanı seçip bu bağlamda incelemeler yapan edebiyat ve psikoloji pek çok bakımdan birbirleriyle benzer özelliklere sahiptir. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru bir bilim olarak kimlik kazanan edebiyat ve psikoloji pek çok eleştiriye maruz kalmış, bir bilim olmadıkları yönünde görüşlerle birlikte sanat olarak tanımlanmışlardır. Bu bağlamda dönem dönem edebiyat ve psikoloji ile ilgili kavramsal tartışmalar yaşanmıştır. (Emre, 2006: 1)

Edebiyat insanlık tarihinin başladığı andan bugüne kadar varlığını sürdürmüş, ilk insanın çevresiyle iletişim kurması için kullandığı kelime ve cümleler temeline dayanmaktadır. Bu noktada Pospelov'un "Edebiyat biliminin nesnesi, yalnızca yazılı sanatsal edebiyat (sanatsal yazın) değildir. İster yazılı biçimde, ister sözlü biçimde olmuş olsun, dünyadaki dile dayalı sanatsal yaratışın tümü, edebiyat biliminin nesnesidir." (Pospelov, 2014: 18) görüşü durumu özetler niteliktedir.

Pospelov'un görüşleri ile benzer bir görüşe sahip olan Sadık Tural ise bireylerin birbirleri ile anlaşmak amacıyla zaman içerisinde geliştirdikleri iletişimin ilk başlarda sadece günlük, temel ihtiyaçları kapsayacak şekilde kullanıldığını, zaman içerisinde hem geleneksel algı bağlamında hem de bireylerin entelektüel anlamda gelişimleri ile mecazi anlamlar kazandığını ifade etmiştir. Kelimelerin mecazi anlamları edebiyat alanında çeşitli söz oyunlarına neden olmuştur. Bu bağlamda değerlendirildiğinde edebiyat dil eksenli gelişim göstermiş bir alandır ve dilin gelişimi ile paralel bir şekilde ilerleme kaydetmiştir. (Tural, 1993: 9- 11) Bu noktadan hareketle Tural edebiyatı "Hayatın gerçekleri karşısında alınan maddi ve manevi tavırların basitliklerini, lüzumsuz ayrıntılarını ayıklayıp, seviyeli bir zevkin imbiğinden geçirerek anlatan, dile dayalı eserler dünyası." (Tural, 1993: 57) olarak tanımlamıştır.

Kaya Bilgegil edebiyat kelimesinin Arap sözlüğünden alındığını ve *edb* kökünden geldiğini ifade etmektedir. Bu noktada kelime Türkçe'ye girmeden önce çeşitli ilim adamları tarafından farklı şekillerde tanımlanmış ve zaman içerisinde davet anlamına gelen *edb* kelimesi zariflik ve ahlakla ilgili olarak kullanılan *edeb* kelimesini meydana getirmiştir. Kelime bu anlamı itibariyle Emevilerin son dönemleri ile Abbasilerin ilk dönemlerinde halifelerin çocuklarını yetiştirmesi için seçtikleri müeddibler ile bir gelenek hâlinde sürmüştür. Arap sahasında bu şekilde gelişim gösteren *edeb* kelimesi Türk coğrafyalarında Kâtip Çelebi, Mütercim Âsım Efendi ile başlayan süreç ile birlikte ilerleyen zamanlarda Şinasi, Namık Kemal, Ebüzziya Tevfik, Süleyman Paşa, Şemseddin Sami, Muallim Naci gibi dönemin önemli edebi otoriteleri tarafından çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Bu noktada Bilgegil, edebiyatı ahlaka bağlayan, edebiyatın ahlakla ilgili olmadığını ileri sürerek edebiyatı güzel sanatlar içerisinde ele alan ve edebiyatı millî zevkin tecellisi sayan farklı görüşler olduğunu ve edebiyat kelimesinin Türkçede sırası ile: “Ahlaki bir mânâ, dile âit ilimler, güzel yazma san'atı ve onun öğretimi, edebi yazılar, bir mevzu ile ilgili neşriyât, lüzumsuz yere sözü uzatmak, edâda tasannûa düşmek.” (Bilgegil, 1980: 1-18) gibi anlamlar kazanarak gelişim gösterdiğini ifade etmiştir. Edebiyat kelimesi bir kavram olarak ortaya çıkmadan önce belâgat kelimesi bu kavramı karşılar nitelikte kullanılmıştır. Bu noktada Türkiye'de uzun bir süre belâgat Arap diline has bir ilim olarak değerlendirilmiş ve İkinci Mahmûd döneminde Türkçesinde bir belâgati olacağı görüşünden hareketle kendisini göstermiş bir kavramdır. Ancak tam anlamıyla kelimenin kullanımı Ahmed Cevdet Paşa'nın *Belâgat-i Osmaniye* isimli eseriyle birlikte ortaya çıkmıştır. Belâgat terimi Avrupa dillerinde kullanılan retorik kelimesi ile benzerdir. İlk defa Eflatun'un kullandığı bu kelime zaman içerisinde Aristo'nun *Retorik* isimli eserini kaleme almasıyla, Avrupa'da on üçüncü ve on dokuzuncu yüzyıllar arasında önem kazanan bir disiplin hâline gelmiştir. Bu noktada Doğu'nun belâgati ile Batı'nın retorîği konu ve anlam bakımından benzer olmakla birlikte tasnif ve bazı ayrıntılı özellikler bakımından farklılık göstermiş; ancak aynı çizgide gelişim göstermiş benzer terimler olarak kullanılmışlardır. (Bilgegil, 1980: 19- 22)

Psikoloji genel anlamı itibariyle insan ve hayvanların duygu, düşünce ve davranış biçimlerini inceleyen bilimsel bir disiplindir. Temelde canlıların zihinsel faaliyetleri

ve bu faaliyetlerin dış dünyaya yansımaları ile ilgilenen psikoloji ruhu esas almaktadır. (Emre, 2006: 15) Doğan Cüceloğlu psikolojinin ilk başlarda insan zihninin yapısının incelenmesi olarak tanımlandığını ancak zaman içerisinde bu tanımın yetersiz olması nedeniyle gözlenebilen davranışların bilimsel incelenmesi biçiminde geliştiğini ifade etmiştir. İlerleyen dönemlerde çalışmaların çeşitlenmesi ile birlikte psikoloji; “(...) davranışı ve davranışın altında yatan süreçleri bilimsel olarak inceleyen çalışma alanı.” (Cüceloğlu, 2006: 34- 35) olarak genel bir tanım çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Wellek ve Warren edebiyat ve psikolojinin iç içe olduğunu, edebî anlamda eser yazma yeteneğine sahip olan bireylerin eser yazma yeteneğine sahip olmayan bireylerden farklı tutulduğunu ve yeteneklerinin delilik çerçevesinde değerlendirildiğini ifade etmişlerdir. “Şair bir ‘mecnun’, bir cezbeli kişidir. O öteki insanlara benzemez, onlardan hem eksik hem fazla yanları vardır. Şairin içinden konuştuğu bilinçdışı da hem aklın dışında hem de üstünde bir şey olarak görülmüştür. Başka bir eski ve sürekli görüş de şairin ‘şairlik yeteneği’ nin ondaki bir eksikliği telafi etmek için verildiğidir.” (Wellek ve Warren, 1993: 62) Bu görüşten hareketle fiziksel anlamda eksikliğe sahip bireyler sanatsal yeti alanında bu eksikliklerini telafi edebilecek yeteneklere sahip olmuşlardır denilebilir. Eksikliklerinden kaynaklanan yetileri eserlerinin temalarını belirlemiş ve bu noktada edebiyat ve psikolojinin ilişkisi devreye girmiştir. Çünkü eseri oluşturan birey psikolojik durumunu eseri aracılığıyla okura ulaştırmıştır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken konu yazarın bu psikolojik durumu eser oluşturmak için bir aracı konumunda mı kullandığı yoksa eser oluşturmak için bir amaç konumunda mı kullandığıdır. Sigmund Freud yazarın içinde bulunduğu bu durumu değerlendirmiş ve yazarı “(...) yarattığı eserlerle kendini çıldırmaktan kurtaran, ama hiçbir zamanda gerçek bir tedaviye yanaşmayan inatçı bir nevrozlu.” (Wellek ve Warren, 1993: 63-65) olarak tanımlamıştır.

Her iki alan da farklı araştırmacılar tarafından çeşitli bakış açıları içinde betimlenmiş olmasına rağmen her ikisi de bireyi odak noktası olarak seçtiği için ortak paydada bir araya gelirler. Edebiyat ve psikolojinin birbiri ile ilişkili olduğuna dair görüşler son dönemlerde yaygınlık kazanmakla birlikte edebî eserlerde psikolojik unsurların tespit edilmesi Freud ile başlamaktadır. Freud bu tespitleri ile ilgili olarak *Sanat ve*

Sanatçılar Üzerine isimli bir eser yazmıştır. Bu eserde edebî eser ve yazar arasındaki tüm unsurları psikanalitik yöntemle değerlendirmeye tabi tutmuştur. “Freud, genel olarak eseri, özelde ise edebi eser üzerinde uzun uzadıya düşünmüş ve hem sanat eserinin kendisini hem de onun öznesi olan yazar ve sanatçıyı psikanalitik bir gözle değerlendirmiştir.” (Emre, 2006: 291) Freud sanatsal yetinin ilk dışavurumunu çocukların oyun oynamaları üzerinden değerlendirerek, çocuğun oyun oynarken kendi istekleri doğrultusunda, belirli bir düzen çerçevesinde oluşturduğu kendine özgü dünyayı ciddiye alması ile sanatçının dünyasının benzer olduğunu ifade etmektedir. “Sanatçı da oyun oynayan bir çocuk gibi davranır tıpkı; o da kendine bir hayal dünyası yaratarak bu dünyayı pek ciddiye alır, yani zengin bir duygu hazinesiyle donatarak realite’den kesin sınırlarla ayırır onu.” (Freud, 2001: 104-105)

Freud’un başlatmış olduğu bu çalışmalar zaman içerisinde Adler, Jung, Lacan, Fromm, Reich ve Klein gibi psikolojinin önde gelen isimleri tarafından da dikkate alınmış ve çalışmalar yapmalarına zemin hazırlamıştır. (Emre, 2006: 293) Bu noktada Carl Gustav Jung psikolojiyi psişik süreçleri ele alarak inceleyen bir alan olarak tanımlamakta ve “(...) insan psişesi bütün bilim ve sanatların döl yatağıdır.” (Jung, 2006: 327) diyerek psikolojinin edebiyat için önemli bir kaynak olduğunu ifade etmektedir. Jung psikolojik araştırmalar neticesinde bir sanat yapıtının nasıl şekillendiğini ve bir bireyi sanatsal anlamda yetkin hâle getiren unsurun ne olduğunun saptanabileceğini, kısacası sanat ve sanatçının psikolojik anlamda incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır. (Jung, 2006: 328) Jung bir şairin eserini oluştururken bireysel ihtiyaçlarından sıyrılarak tam anlamıyla toplumun manevi ihtiyaçlarını gidermek amacı doğrultusunda olduğunu ve eser oluştuktan sonra şairin eserine boyun eğdiğini belirtmektedir. Eser oluştuktan sonra topluma ait olduğu için Jung bir eserin yorumunun şairden ziyade toplumun diğer bireyleri tarafından yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu noktada Jung aslında yorumlanması kolay gibi görünen ancak hiçbir zaman tam ve net bir sonuca ulaşılabilen özelliği nedeniyle sanat eseri ve rüyanın benzer olduğunu ifade etmektedir. (Freud, Jung ve Adler, 1981: 76-77) Jung’un bu görüşü psikoloji ve edebiyatın iç içe bir şekilde gelişim sergilediğini gösterir niteliktedir.

Edebiyat ve psikoloji arasındaki benzerlikleri kısaca özetlemek gerekirse bu özelliklerden ilki her ikisinin de bireylerin fiziksel ve psikolojik yapılarını ele

almalarıdır. Psikoloji bireyin sadece zihinsel, ruhsal değerlerini incelerken; edebiyat bireyin iç ve dış dünyasını bir bütün şeklinde ele almaktadır. Bu noktada her iki alan için yapılan çalışmalarda bireylerin fiziksel ve psikolojik yapıları önemlidir. İkinci benzer özellik ise her iki alanın da bilinçaltına önem vermesi ve bir noktada katharsisi gerçekleştirmek için araç olmalarıdır. Yazar, edebiyat ve edebî eserlerin tamamında eser içerisindeki bireylerin bilinç ve bilinçaltı tüm fonksiyonlarıyla ilgilenmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde psikoloji de benzer bir tutum ile bireylerin bilinç ve bilinçaltı öğelerine önem vererek bireyi tahlil etmektedir. Her iki alanın da çağrışım metodunu kullanması bir diğer ortak özellikleridir. Bilinç akışı tekniğinin ortaya çıkmasından sonra Freud ile başlayan serbest çağrışım tekniği edebî eserlerde de yazarların sıklıkla kullandıkları bir teknik olmuştur. Edebiyat ve psikoloji için ortak kabul edilen bir diğer özellik de her ikisinin de hayal gücüne önem vermeleridir. Bireyin bulunduğu ortamdan uzaklaşmasını, farklı bir dünyaya uzanmasını sağlayan hayal gücü hem edebiyat hem de psikoloji içerisinde yer etmiştir. Edebiyat ve psikoloji genel anlamıyla malzeme olarak dili kullanırlar ve dile önem vermekteler. Bireyin dış dünya ile iletişim kurmasını sağlayan dil, hem edebî anlatım için hem de psikoloji alanında dil psikolojisi adı altında yeni bir alt dal oluşturulabilecek kadar önemli olduğu için her ikisinin de hareket noktası olarak tanımlanabilmektedir. Ve son olarak her iki alan da benzer çözümleme yöntemleri kullanarak insanın ruh dünyasını ele almaktadırlar. (Emre, 2006:298- 307)

Edebiyat ve psikoloji birbiri ile benzer özelliklere sahip olmakla birlikte farklı yöntem ve esaslar üzerine kurulmuş iki farklı alandır. Bu noktada edebiyat kurgulanmış, hayalî bireyler oluştururken psikoloji gerçek hayatta var olan, duygu, düşünce dünyasına sahip bireyleri konu edinmektedir. Bir başka farklılık da yöntem noktasında olmaktadır. Edebiyat alanında oluşturulmuş eserlere bir edebiyat bilimcisinin yaklaşımı ile bir psikoloğun yaklaşımı farklıdır ve edebî eser için önem arz eden bazı olay ve olgular psikoloji için aynı öneme sahip değildir. Bir başka farklılık ise şair ve analist arasında görülmektedir. Şair, oluşturduğu karakterin zihin yapısını her ne kadar önemsemiş olsa da bir analistin bireyin zihin yapısında oluşan değişim ve gelişimlerin nedenlerini önemsemesi ile aynı düzlemde değerlendirilemez. (Emre, 2006: 308- 311)

Temelde birey ve toplumu ele alan iki farklı disiplin, farklı metotlar kullanarak ortaya koydukları genel kurallar çerçevesinde birey ve toplumu analiz etmişlerdir. Farklı odak noktalarına sahip olmaları nedeniyle çeşitli yaklaşımlar benimsemiş olan edebiyat ve psikoloji zaman zaman ortak kaynaktan yola çıktıkları için kesişmişlerdir. Bu noktada sanat eseri, sanat eserinin oluşmasına zemin hazırlayan sosyal ve kültürel ortam, sanat eserini oluşturan bireyi etkileyen bireysel ve sosyal durumlar edebiyat ve psikolojinin ortak çalışmalar yapmasını sağlamıştır.

Sanat eseri, eseri oluşturan bireyin zihin yapısı ile o eseri inceleyerek değerlendiren bireyin zihin yapısı arasında bir köprü vazifesine sahiptir. Birey toplumun dini, siyasi, sosyal ve kültürel her türlü algısından etkilenebilir veya tam anlamıyla bireysel bilinç yapısından hareketle bir eser oluşturabilir. Bu iki etmeden herhangi birini seçen ve sanatçı kimliği kazanan birey toplum içerisinde kendisine diğer bireylerden farklı bir yer edinir. Bu noktada bir bireyin zihinsel uğraşlarının ürünü olan eser, eser sahibinin toplumsal anlamda statü kazanmasını sağlamaktadır denilebilir. Eser ve eseri oluşturan birey arasındaki bağ dönem dönem araştırma konusu olmuş, bazı eleştiri kuramları eser ve sanatçı arasındaki bağı önemseyerek sanatçının yaşamını ortaya koyan biyografik metinler oluşturmuş, bazı eleştiri kuramları ise eseri sanatçıdan bağımsız olarak kabul etmiş ve o bağlamda değerlendirmeye tabi tutmuştur. Eser ve sanatçıya bakış açısının farklı dönemlerde farklı şekillerde yorumlanması çağdaş eleştiri kuramlarının hem sanatçıyı hem de okuyucuyu eserin temel unsuru olarak ele almasına ve bir eserin sanatçı ve okuyucunun ilişki içerisinde bulunduğu özel alan olarak değerlendirilmesine zemin hazırlamıştır. İlerleyen dönemlerde Freud tarafından oluşturulan psikanaliz kuramı sanatçının hayatını hem elde edilen biyografik veriler hem de ürettiği eserler çerçevesinde yeniden kurgulamış ve bu yeni kurgu bağlamında eserlerin yeniden yorumlanmasına zemin hazırlanmıştır. Freud'un psikobiyografi olarak adlandırdığı bu türün ilk örneği Leonardo da Vinci üzerine yapılan çalışmadır. Freud tarafından oluşturulan bu yeni tür zaman içerisinde hem sanatçılar hem de sanat eleştirmenleri tarafından uygun görülmemiştir. Bu noktada sanatçılar kişiliklerinin bu şekilde irdelenmesinden rahatsız olmuşlar ve özel hayata saygı bağlamında bu türü eleştirmişlerdir. Yine sanat eleştirmenleri de bu tür bir çalışmanın esere herhangi bir katkıda bulunmayacağı görüşünü savunmuşlardır. (Cebeci,2004: 7-8)

Psikobiyografi türünün hem sanatçılar tarafından hem de sanat eleştirmenleri tarafından bu şekilde değerlendirilmesini Oğuz Cebeci N. Holland'ın görüşleri temeline dayandırmıştır.

“Holland’a göre, sanat eseri yaratıcısının bilinçaltında bulunan bir fanteziden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, eğer sanat eseri, gizli bir fanteziyi saklamaya, rüyalarda olduğu gibi üzeri örtük bir biçimde dışa vurmaya hizmet ediyorsa, yapıtın temelindeki unsurların ortaya çıkarılması, bu oyunun bozulması sonucunu vererek yaratıcısını rahatsız edecektir.”(Cebeci, 2004: 9)

Psikanaliz kuramının oluştuğu ilk dönemlerde eleştirmenler edebi eserleri psikanaliz bağlamında elde ettikleri verileri doğrulamak için kullanmış, ilerleyen dönemlerde ise eserden yola çıkarak sanatçının ruhsal dünyası yeniden inşa edilmek istenmiştir. Bu çalışmalar ışığında günümüzde ise bu alan ile ilgili çalışmalar teorik ve pratik anlamda gelişmiş, çalışmaların merkezini sanatçı ve eser ile birlikte eser ile okuyucu arasındaki ilişkilerin incelenmesi oluşturmuştur. Bu noktada psikanalitik edebiyat eleştirmenleri de yeni eleştiri ekolünü bazı noktalarda hatalı görmekte, sanatçı ve okuyucunun zihinsel yaratı süreçlerinin eserden bağımsız olduğuna dair görüşlerini kabul etmemektedir.(Cebeci, 2004: 10- 11)

İlkel toplumlardan günümüze kadar çeşitli sanat eserleri oluşturulmuştur. İlk dönemlerde oluşturulan eserlerin dini içeriklere sahip olması ve zaman içerisinde sanatçısı unutulmuş eserlerin tüm topluma mâl edilmesiyle başlayan süreç sanatçının toplumu kuran, topluma ruhsal ve yasal anlamda uygun bir zemin hazırlayan bir birey olarak tanımlanmasını sağlamıştır. (Cebeci, 2004: 19) Sanat eserini sanatçı ve hedef kitle arasında ruhsal birlik sağlanması noktasında bir aracı olarak niteleyen Otto Rank, sanatı doğanın taklidi (yansılama) ve sanatçının özgür yaratımı gibi iki farklı temel çerçevesinde değerlendirmiştir.

“Rank’a göre, ‘yansılama’ belirli bir kültürel ortama hakim olan düşünce ve duyguların yanı sıra, o kültürel ortamın maddi olanakları, yani teknolojisi ve yöntemiyle de ilgili bir konudur. Dönemin teknolojisi, sanat anlayışı ve dini görüşleri, doğada bulunanın nasıl yeniden üretileceği konusunu belirler. Buna karşılık, yaratıcılık, zamanın genel görüşlerinin, üzerinde uzlaşmaya varılmış kavramlarının sanatçı tarafından terkedilmesini, en azından, sanatçının birey olarak öne çıktığı yeni bir sentez içinde yeniden yorumlanmasını öngörür. Bir bakıma,

sanatta yansılama-yaratıcılık karşıtlığı, anonim sanatla bireysel sanat arasındaki ayrımın da başlangıç noktasında bulunur. Anonim duyguları ve görüşleri yansıtan sanatçı, daha çok toplumsal etki alanında kalan, bir bakıma toplumun bilinçaltını zamanın gelenekleri içinde ifade eden bir kişiyken, bireysel sanatçı kendi benliğini öne sürebilen, toplumun duygularını dile getirmekle birlikte, bu duyguları yeni bir form içinde ifade etmeye çalışan kişidir.”(Cebeci, 2004: 41-42)

Sanat eserlerinin farklı dönemlerde farklı algılar çerçevesinde ortaya çıkmasında etkili olan unsurlar eseri oluşturan bireyin eserinde odak noktası olarak bireysel veya toplumsal bir çerçeve oluşturmasıdır. Genel anlamda klasik dönem sanatçıları günlük, toplumsal hayatı eserlerine konu edinirken romantik sanatçılar eserlerinin merkezine kendi kişisel tecrübe ve duygusal değişimlerini koymaktadırlar. Bu bağlamda klasik dönem özellikleri çerçevesinde eser oluşturan sanatçılar daha geniş kitlelere hitap ederken, romantik eserler oluşturan sanatçılar daha dar ve belirli bir kesime hitap etmektedirler. (Cebeci, 2004: 46- 47) Bu noktada eserin okura ulaşmasında bazı dönemlerde kolektif bir olgu etken durumda iken bazı dönemlerde bireysel olgular etken durumda olmuştur denilebilir.

Oğuz Cebeci, bir sanat eseri ve sanatçının oluşumu için gerekli dış unsurların toplumsal anlamda bir işleve sahip olması ve sanatçının toplumun gözünde kahraman, kurtarıcı, büyücü, rahip gibi sıfatlar çerçevesinde değerlendirilmesinin önemine dikkat çekmektedir. Sanatçıya karşı toplum algısının bu şekilde olması sanatçı için bir görev bilincinin oluşmasına zemin hazırlamış ve sanatçı kendisini toplumun sesi olarak konumlandırmıştır. Bu noktada bir sanatçı için önemli olan dış unsurlar uygun yer ve zamanda, uygun sosyal koşullar içerisinde yer almasıdır.(Cebeci, 2004: 68-69) Bu bağlamda değerlendirildiğinde bir bireyin sanatçı kimliğine sahip olabilmesi için kişilik ve cinsellik gibi içsel bazı unsurların da uygun bir şekilde gerçekleşmesi gerekmektedir. Bir aile içerisinde yaşayan ve kişilik yapısının temellerini ailesi sayesinde oluşturan birey, doğuştan sahip olduğu bazı yeteneklerine sosyal çevreden edindiği tecrübe ve gözlemlerini de ekleyerek sanatçı kimliğine sahip olabilmektedir. (Cebeci, 2004: 72)

Sonuç olarak farklı temeller etrafında şekillenen edebiyat ve psikoloji odak noktası olarak bireyi ele almaları ve bireyin zihinsel bazı etkinliklerinin ürünü olan eserleri incelemeleri noktasında benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde

bir bireyin birey kimliğinden sanatçı kimliğine uzanan yolculuğunda Freud tarafından oluşturulan daha sonra Adler ve Jung çizgisinde gelişim gösteren psikanalitik ekoller farklı görüşler çerçevesinde farklı çalışma sahaları elde ederek günümüzde de psikanalitik edebiyat kuramı ile çalışmalarını sürdürmektedir. Edebiyatın sanatçı ve sanat eseri incelemeleri ile psikolojinin analist ve analiz edilen bireyin ruhsal durumu eksenli çalışmalar yapması birbirinden farklı iki alanı ortak ve benzer bazı unsurlar çerçevesinde şekillendirmiş ve bu iki alanın birbirinden beslenmesine neden olmuştur.

Tüm bu veriler ışığında bu çalışmanın konusu edebiyat içerisinde yer edinmiş roman ve hikâye türüne ait eserlerin psikolojik anlamda oluşturulmuş bir kuram çerçevesinde incelenmesidir. Bu bağlamda Jung'un bireylerin düşünce, duygu, duyu ve sezgi fonksiyonlarına sahip bireyleri içedönük ve dışadönük olma noktasında farklı özellikler çerçevesinde incelemesi çalışmanın temel konusudur. Çalışma içerisinde Nazan Bekiroğlu'nun *Nun Masalları*, *Cam Irmağı Taş Gemi*, *İsimle Ateş Arasında*, *Lâ Sonsuzluk Hecesi*, *Yûsuf ile Züleyha: Kalbin Üzerinde Titreyen Hüzün*, *Nar Ağacı*, *Mücellâ* isimli roman ve hikâyeleri içerisinde yer alan bireyler Jung tipolojisi bağlamında değerlendirilmiştir. Bu bakımdan tezin amacı Jung'un bireyleri sekiz farklı sınıflandırma içerisinde değerlendirdiği tipolojisinin Nazan Bekiroğlu'nun roman ve hikâyelerinde yer alan bireyler için uygun olup olmadığını tespit etmektir. Nazan Bekiroğlu'nun eserleri üzerine daha önce birçok çalışma yapılmıştır. Bu noktada daha önce yapılan çalışmalarda Nazan Bekiroğlu'nun eserleri Jung tipolojisi çerçevesinde değerlendirilmediği için bu çalışma farklı olması noktasında önemlidir.

Çalışma için kaynakça kısmında yer alan eserler incelenerek elde edilen veriler arasından uygun konu başlıkları tespit edilmiştir. Bu konu başlıkları çerçevesinde şekillendirilen çalışma giriş bölümünde psikoloji ve edebiyat bağlamında bir değerlendirme ile başlamış, daha sonra çalışmanın merkezini teşkil eden psikanalitik çalışmalar etrafında şekillenmiş ve ikinci bölüm içerisinde yapılan incelemelerin zemini hazırlanmıştır. İkinci bölüm içerisinde Nazan Bekiroğlu'nun roman ve hikâyeleri birinci bölüm çerçevesinde incelenmiş ve çalışma sonuç kısmında elde edilen verilerin sunumu ile sonlandırılmıştır.

1. BÖLÜM: PSİKANALİTİK ÇALIŞMALAR VE JUNG TİPOLOJİSİ

1.1. Psikanalitik Çalışmalar

1.1.1. Sigmund Freud ve Psikanaliz

Modern psikanalizin üç önemli ismi Sigmund Freud, Alfred Adler ve Carl Gustav Jung'dur. Üç farklı kişi üç farklı kuramın oluşmasını sağlamış ve merkezine bireyi alan, bireyin kendi zihninde bilinçli ve bilinçsiz bir şekilde yer edinmiş olayları çözümlmek için aile ve toplum yaşantısını incelemişlerdir. Küng tarafından "Derinlik psikolojisinin üç yıldızı." (Sambur, 2005: 51) olarak adlandırılan bu isimler hayatlarının belirli dönemlerinde ortak düşüncelere sahip olmuş olsa da zaman içerisinde her biri kendisine ait, kendi çalışma ve düşüncelerini temel alan farklı kuramlar oluşturmuşlardır. Freud'un psikolojik çalışmalara getirmiş olduğu farklı bakış açısıyla başlayan psikanaliz süreci zaman içerisinde Jung ve Adler'i de etkisi altına almıştır. Freud'un düşüncelerinin belirli bir süre sonra kendilerinin düşünceleri ile çatıştığını fark eden diğer iki isim psikanaliz ekolünden ayrılarak kendi ekollerini meydana getirmişlerdir. Bu süreçten sonra Freud'un psikolojik sistemi *Psikanaliz*, Adler'inki *Bireysel Psikoloji*, Jung'ununki ise *Analitik Psikoloji* adı ile anılmıştır. (Sambur, 2005: 51)

On dokuzuncu yüzyıl Avrupa'da bilim alanında ilerleme ve gelişmelere sahne olmuştur. Bu süreç içerisinde ruhsal bozuklukların temelleri incelenmiş ve eski dönemlerdeki bağınaz düşünceler yerini bilime bırakmıştır. Farklı bilim insanları tarafından farklı metotlar kullanılarak hastalar tedavi edilmiş, tedavilerin olumlu sonuç verdiği anlaşılınca da bu alanda yapılan çalışmalar ivme kazanmıştır. Böyle bir dönemde kazanmış olduğu bir burs sebebiyle Charcot ile tanışan Freud, O'nun kişiliği ve görüşlerinden oldukça etkilenmiştir. Freud, Charcot'un kliniğine gelen hastaları gözlemlemesi neticesinde histerinin nasıl meydana geldiğini anlamış, histerinin psikolojik nedenlerden kaynaklandığını ve hastanın zihninde oluşturduğu düşünceler sebebiyle ortaya çıktığı görüşünü benimsemiştir. İlerleyen dönemde Nancy ziyareti esnasında Liebault'un ve yardımcısı Bernheim'im hastalarıyla bağ kurma becerileri ve hipnoz tedavilerinden oldukça etkilenen Freud Viyana'ya

döndükten sonra bu görüş ve düşünceler ışığında hastalarıyla ilgilenmeye başlamıştır. Freud edinmiş olduğu tecrübeler ve etkilenmiş olduğu bilim insanları sayesinde psikanaliz kuramının temellerini atmıştır; ancak bu dönemde çalışmalarının belirli bir kuram çerçevesine oturmasında Brücke Fizyoloji Enstitüsü'nde tanışmış olduğu Joseph Breuer'in etkisi fazla olmuştur. Breuer'in katharsis adını verdiği teknikle hastalarını hipnoz etmesi Freud'u oldukça şaşırtmış olmasına rağmen hastalar üzerindeki etkisi ortaya çıktığında Freud bu tekniğin ne kadar başarılı bir uygulama olduğunu kavramıştır. Bu yöntem hastaların hipnoz altında utanma duygusu ve düşüncelerini bastırma eğilimi olmadan rahatlıkla bilinçaltındaki duygu ve düşüncelerini yansıtmasını sağlamıştır. Breuer ile bir süre beraber çalışmalar yürütmüş olmasına rağmen ilerleyen dönemlerde Freud'un bazı rahatsızlık belirtilerinin altında cinsel dürtülerin yattığı düşüncesini benimsemesi yollarının ayrılmasına sebep olmuş ve Freud katarsis yöntemi yerine serbest çağrışım metoduyla hastalarını tedavi etmeye başlamıştır. Bu yeni yöntemin kullanıldığı kurama da psikanaliz adı verilmiştir. (Geçtan, 2014: 11-19)

Serbest çağrışım yöntemi, Freud'un hastalarının içinde bulunduğu psikolojik sorunun nedenini öğrenebilmek adına yaptığı yönlendirici konuşmalarla başlamaktadır. Bu konuşma, içinden geçen tüm düşünceleri saf bir biçimde anlatma temeline dayanır. Çünkü insanın farkında olmadan bilinçaltında yer edinen düşünceler ancak böyle saf bir anlatım ile mümkündür.

“Günlük olağan konuşmalarında insan, düşünce düzenini koruyabilmek ve anlatmak istediği ana konudan kopmamak için düşünceleri arasındaki bağlantının korunmasına özen gösterir. Ancak burada farklı bir biçimde konuşman gerekiyor. Konuşman sırasında zihnine gelen bazı düşünceleri sakıncalı bulduğun için ya da eleştiriye uğramak kaygısıyla dile getirmek istemeyeceksin. Bazı düşüncelerini saçma, önemsiz ya da konuştuklarıyla hiç ilgisi yok gibi gerekçelerle zihninden uzaklaştırmak isteyeceksin. Bu gibi endişelere kapılmadan konuşmanı istiyorum. Söylemek istemesen bile zihnine her geleni anlatmaya çalış. Zamanla böyle bir yöntemi izlemenin neden gerekli olduğunu sen de anlayacaksın. Bir gezintiye çıktığını ve trenin penceresinden izlediğin hızla değişen görüntüleri, yanında oturan birine anlatıyormuşçasına davran. Ne denli tatsız olursa olsun, zihnine gelen her

düşünceyi, hiçbirini saklamaksızın anlatmaya söz vermiş olduğunu unutma.”(Geçtan, 2014: 58- 59)

Freud, serbest çağrışım tekniğini uygularken hastalarının genellikle rüyalarından bahsettiklerini fark etmiştir. Bu durum aslında halk arasında gündüz düşünülen ya da kişiyi korkutan bir mevzunun rüyalar yoluyla gece insanı meşgul etmesi şeklinde de yorumlanan bir olgudur. Freud’a göre bireyin gün içerisinde yaşadığı duygu ve düşünce değişimlerinin çocukluk döneminden kalma içgüdüsel dürtülerde birleşmesi sonucu rüyaların içeriği meydana gelmektedir. (Geçtan, 2014: 23-24) Freud’a göre rüya, “ (...) çocukluk kökenli bilinçdışından kaynaklanan bir arzunun en genel anlamda gerçekleşmesini temsil eder ve tamamıyla psişik bir nedensellik içerisinde değerlendirilir.” (Gillot, 2009:77)

Freud, rüyalar üzerine incelemelerde bulunurken rüyayı hazırlayan iki etmen olduğunu fark etmiş ve bu etmenleri şöyle açıklamıştır: “Ya normal olarak baskılanmış bir içtepi (bilinçsiz bir istek) biz uyurken Ben’in egemenlik alanında sözünü geçirecek kadar güçlenmekte ya da uyanık yaşamdan artakalan bir eğilim, kapsamındaki bütün çatışkan içtepelerle düşünsel bir olay, biz uykudayken bilinçsiz bir içerikten destek görerek güçlülük kazanmaktadır.”(Freud, 2015: 220)

Freud rüyaları, bilinçdışında gizlenen isteklerin bilinç düzeyindeki anlatımları olarak tanımlamış; rüyaları oldukça önemsemiş ve genellikle kendi rüyalarını yorumladığı *Rüyaların Yorumu* adlı eserini yazmıştır. Bu yapıt günümüzde de bilinçdışı süreçleri en iyi açıklayan belge olması bakımından geçerliliğini sürdürmektedir.(Geçtan, 2014: 23- 24)

Freud, hastalarından rüyalarını anlatmalarını istediğinde simgeleştirme, daraltma, yön değiştirme ve yansıtma gibi savunma mekanizmaları geliştirdiklerini gözlemlemiştir. *Simgeleştirme*, kişinin bazı nesne ve kişileri imgelerle özdeşleştirme durumudur. Bu anlatım şeklinde kişi kendi durumunu maskeleyerek için doğrudan bir anlatım yerine dolaylı bir anlatım yolu tercih eder. Freud’a göre simgeleştirmenin amacı rüyanın gerçek anlamının gizlenmesi ve rüyayı gören bireyin tedirgin olmasının engellenmesidir. *Yön değiştirme*, kişinin içinde bulunduğu durumu direk

özneye bağlamaktansa özne yerine geçen simgelere aktarması durumudur. *Daraltma*, bilinçdışındaki tüm durumların tek bir nedene bağlanması durumudur. Birden fazla ögenin tek bir nedene indirgendiği bu durumda kişi bazı duygu durumlarını gizleme eğilimindedir. *Yansıtma*, kişinin kendi bilinçdışındaki duygu ve düşünceleri sanki başkasının kendisine göre olan duygu ve düşünceleriymiş gibi yansıttığı mekanizmadır. Anlaşılacağı üzere bu mekanizmalar kişinin bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde gerçekleştirmiş oldukları savunma mekanizmalarıdır. Bu durum her ne kadar sorunların tedavi edilmesini geciktirse de engelleyemez; çünkü iyi bir analist çeşitli yöntemler ve gözlemleri sonucu bu mekanizmaları kavrayarak çözüme ulaşır. (Geçtan, 2014: 24- 25)

Freud'a göre düşlerin yorumlanmasından elde edilecek gerçek veriler şunlardır:

1. Bilinç ve bilinçdışı arasındaki ruhsal olayların kavranması.
2. Bilinçdışına itilmeye çalışılan fakat başarısız olunan olayların ve buna bağlı olarak gerçekleşen komplekslerin belirlenmesi.
3. Çocukluğun ilk yıllarındaki izlenim ve yaşantıların bireyin gelişimini nasıl etkilediğinin ortaya çıkarılması.
4. Cinsel komplekslerin anlatımında bilinçdışındaki simgelerden yararlanılması, söz konusu simgelerin bireyden bireye değişen özelliklerinin tespit edilmesi ve bütün bireylere özgü tipik özelliklerin saptanması.
5. Bütün bireylerde görülen simgelerin mitler ve masalarda görüldüğünü sezindiğimiz simgelerle örtüşmesi. Dolayısıyla ulusların yarattıkları mitler ve masaların rüyalardan yararlanılarak açığa kavuşturulması.
6. Korkulu rüyaların baskılanmış isteklerin artan gücüne karşı Ben'in yadsıma tepkisi olduğunun farkına varılması, dolayısıyla rüya sürecinin baskılanmış isteklerin hizmetine kendisini vermesi sonucunda yadsınan şeylere rüyalarda rastlanılmasının gayet normal olduğunun ortaya çıkarılması.
7. Rüyaların başka yollardan edinilmesi güç olan bilgileri sağlaması. Bilinçdışına itilmiş gizli isteklerin ve bu isteklerce beslenen komplekslerin kolayca çözümlenmesi. (Freud, 2012: 46- 47)

Freud hastalarını tedavi ederken yalnızca bu kuramları kullanmakla kalmamış *Topografik Kişilik Kuramı*'nı geliştirmiş, bu kuramla birlikte bilinci merkeze alarak

insanların zihinsel bazı etkinliklerinin konumunu belirlemeye çalışmıştır. Bu kuram bilinç, bilinçöncesi, bilinçdışı terimlerini içermektedir. *Bilinç*, insan zihninin farkındalık içeren bölgesidir. *Bilinçöncesi*, kişinin bilinçdışındaki verilerinin bilince aktarılmasında önemli rol oynayan dikkat bölgesidir. Bu bölge bilinç ve bilinçdışı arasında aracı konumundadır. *Bilinçdışı* ise kişinin bilinçli olarak yaptığı tüm eylemlerin dışında kalan bölgedir. Bu bölge bilinçaltı bölgesini de kapsamaktadır. Kişinin bilinçdışında yer alan durumlar analistin soruları ve yöntemleri sayesinde bilinç noktasına ulaşabilmektedir. Bu kuram net ve kalıcı bir kuram olmasa da zihnin bölümlerini açıklamaya yardımcı geçici bir kuram olmuştur.

“ ‘Bilinçaltı’ ve ‘bilinçdışı’ kavramlarını da ayırt etmek gerek. Bilinçaltı, dikkatimizi yoğunlaştırmadığımız algılarımızı, bazı otomatik hareketlerimizi, fikir çağrışımlarını hatta üzerinde bilinçli olarak düşünmediğimiz halde bir anda olgunlaşmış olarak bilinç alanında bulduğumuz fikirlerimizi vs. ilgilendirir. Buna karşılık bilinçdışı, toplum tarafından kabul edilmeyen arzuların bastırılması ve tamamen bilincin alanının dışında tutulması ile oluşur. Aynı şekilde çocukluk çağının tüm travmatik anıları da (ki bu anılar da doğrudan toplum tarafından kabul edilmeyen arzular ile ilişkilidir) bilinçdışının materyalleri arasındadır. Bu durumda bilinçdışına bastırma, toplumsal Ben’in ilkel dürtülere karşı kendini koruduğu bir ‘savunma düzeneği’ olarak karşımıza çıkar.” (Tura, 2010: 53)

Freud’un üzerinde çalıştığı ve psikanaliz alanında öneme sahip bir başka kuram da *Yapısal Kişilik Kuramı* olmuştur. Kişiliğin id (alt ben), ego (ben) ve süper ego (üst-ben) olarak üç farklı bölümden meydana geldiğini söyleyen Freud her kavramı bir ilke ile adlandırmıştır. İd (alt ben), kişiliğin haz ilkesini oluşturmaktadır. Bireyin haz almak için yaptığı her şey bu bölüm tarafından onaylanmaktadır. “Freud, bilinçdışı ile İd’i çoğu kez eşanlamli olarak kullanmış ise de, bu tutumu, izleyen analistler tarafından çok eleştirilmiştir. İd haz ilkesine göre çalışan, sürekli dolayimsız tatmin arayan en arkaik psişizma bölümüdür. İd’de zaman, mekan ve mantıklı yargı tanımayan ‘birincil süreç’ düşüncesi hakimdir.” (Tura, 2010: 59)

Ego (ben), kişiliğin gerçeklik ilkesini temsil etmektedir. Bireyin kendisi aslen ego’dur. Bir anlamda kişiliğin dengesini sağlayan bölümdür.

“Ben İd’den farklılaşarak oluşan, İd’in ‘gerçeklik ilkesi’ne çerçevesinde dönüşümüne dayanan ve gücünü, bastırmalar sayesinde kaynağındaki seksüel ve saldırgan eğilimlerinden sıyrılmış, ‘nötralize’ bir libido’dan alan psişizma bölümüdür. Temel işlevi yargı gücü sayesinde gerçekliği değerlendirmek, gerçeklik ile İd’den kaynaklanan ve sürekli tatmin arayan dürtüler arasında uyum sağlamaktır. Ben’de yargı gücü, gerçekliğin ve koşulların değerlendirilmesine dayanan ‘ikincil süreç’ düşüncesi hakimdir.” (Tura, 2010: 59- 60)

Süperego (üst ben), kurallar ilkesine dayanarak toplumsal yaşamda yer edinmek amacıyla kişiye telkinlerde bulunan bölümdür. Bir başka deyişle kişiliğin vicdan bölümüdür.

“Üst Ben, Ben’in bir bölümünün kültürel faktörleri içselleştirmesi ile ortaya çıkan ve gene geniş ölçüde bilinçdışı olan psişizma bölümüdür. Kendisinin de belirttiği gibi Freud, daima insanın zannedilenden çok daha ‘ahlaksız’ olduğunu göstermesi yüzünden eleştirilmiştir, ama o aynı zamanda insanın, kendisinin sandığından çok daha ‘ahlaklı’ olduğunu da göstermiştir. Üst Ben temelleri ‘anal dönemde’ atılmakla birlikte, esas olarak Oidipus döneminin mirasçısıdır. Özellikle ensest yasağın içselleştirilmesi babanın yasağının tanınması ile başlayan bu süreç giderek diğer kültürel ahlak değerlerinin içselleştirilmesiyle tamamlanır.” (Tura, 2010: 60)

“Psikanalizin yapmak istediği şey Ego’yu (Benlik) güçlendirerek onu Süper-Ego’dan (Üst- Benlik) daha bağımsız yapmak, böylece gözlem alanını büyüterek İd’in (İlkel Benlik) başka yeni yanlarıyla Ego’yu (Benlik) uyum içine sokmaktır. Böylelikle İd’in (İlkel Benlik) yerini Ego (Benlik) almış olacaktır. Zuyder gölünün su altındaki topraklarını tarıma elverişli duruma koymak gibi bir şey bu.” (Fromm, 1978: 19)

Freud, kişinin yaşam içgüdüsünü harekete geçiren enerjiyi *libido* olarak tanımlamıştır. Çalışmalarında kişinin en önemli yaşam içgüdüsünün cinsellik olduğunu sürekli vurgulamış ve bazı kesimlerce eleştirilere maruz kalmıştır. Freud insan bedenindeki bazı bölgeleri erojen bölgeler olarak adlandırmış ve bu bölgelerin elle dokunulduğunda hoşlanma duygusu verdiğini tespit etmiştir. Temel erojen bölgeler dudaklar, anal bölge ve cinsel organlar olarak ifade edilmiştir. İnsan yaşamının amacının ölüm olduğunu belirten Freud, kişiyi bebeklik döneminden

ölünceye kadar ayakta tutan temel içgüdünün cinsellik olduğunu ileri sürmüştür. Bu iddiasına temel oluşturmak adına bebekleri gözlemlemiş ve yeni doğan bir bebeğin içgüdülerini sadece kendi temel ihtiyaçlarını karşılamak için kullandığını fark etmiştir. Doğduğu anda bebeklerin özsever olduklarını düşünen Freud, zaman içerisinde ihtiyaçlarını anneleri sayesinde karşılayabildiklerini fark etmeleri üzerine bu özseverlik libidosunun anneye yöneltildiğini gözlemlemiştir. Böylece kişinin bebeklik döneminde önce kendisine sonra annesine yönelttiği libidosu ilerleyen dönemlerde farklı kişi ve nesnelere aktarılmaktadır. Freud bu görüşlerini ilerleyen dönemlerde kaleme aldığı *Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Tartışma* isimli eserinde detaylı bir şekilde anlatmıştır. Bu eserinde Freud, çocuklardaki psikolojik ve cinsel gelişimi birbirinin devamı niteliğinde beş farklı dönemde incelemektedir. Bu bağlamda Freud, çocuklarda ilk cinsellik belirtilerinin beslenme, idrar kesesi ve bağırsak denetimi gibi aslında temelleri cinsel nitelikli olmayan, sağlıklı her bireyin doğuştan sahip olduğu bedensel işlevlere dayandırmaktadır. (Geçtan, 2014: 29-33)

Oral Dönem, adından da anlaşılacağı üzere ağız bölgesinin ön planda olduğu, yaşamın ilk 1- 1,5 yılını tanımlar. Bu durumda yeni bir dünyaya gözlerini açan bebek etrafı algılamaya, nesnelere kavramaya çalışırken temel ihtiyaçlardan olan beslenmesini ağız yoluyla annesinden karşılamaktadır. İlk aylarda bebek acıktığını ağlayarak anlatır ve ihtiyacı karşılandıktan sonra rahatlar. Bu dönem *oral erotizm* olarak adlandırılmaktadır. Oral dönemin sonlarına doğru bebek kendisinde yeni yeni var olmaya başlayan dişleri yardımıyla ısırma, çiğneme gibi tavırlar sergiler ve tepkilerini ağlama, tükürme şeklinde verir. Bu dönem kişinin saldırgan eğilimlerinin ilk belirtileridir ve *oral sadizm* olarak adlandırılır. Oral dönemde bebek için en önemli kişi annedir. Oldukça savunmasız olduğu bu dönemde bebek açlık duygusu sebebiyle dış dünyaya karşı tepkisiz ve ilgisizdir. Bebek, annenin bakımı ve açlık duygusunun anne tarafından giderildiğini anlamaya başladığında dış dünyaya karşı ilgi geliştirir ve bu ilgi beraberinde güven duygusu oluşturur. Bu dönemde bebekler ihtiyaçlarını karşılayan anneye karşı sevgi beslemeye başlarlar ve anne ilk sevgi objesi olur. Devam eden yılları da etkileyecek olan bu sevgi durumunun kontrolü tamamen annenin ilgi ve bilgisine bağlıdır. Oral dönemde bebeğin ihtiyaçlarının tam karşılanmaması ya da aşırı davranışlar sergilenmesi bebeğin ilerleyen dönemlerde aşırı iyimserlik, karamsarlık gibi normal olmayan tepkilere sahip olmasına neden

olmaktadır. Bu dönemi başarılı biçimde tamamlayan bebekler ilerleyen dönemlerde aşırı bağımlılık ya da kıskançlık, haset gibi duygulara sahip olmadan insanlarla olumlu etkileşime girebilirler. (Geçtan, 2014: 33-34)

Anal Dönem, oral dönemin bitişinden üçüncü yaşın sonuna kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde tuvalet eğitimi alan çocuk anüs kaslarını kendi denetiminde kullanabilmektedir. Bu dönemi iyi bir şekilde geçirebilmek anne çocuk arasındaki iletişime bağlıdır. Dışkısını tutma veya boşaltma işlemini kendi isteğine göre gerçekleştiren çocuk bu dönemde bağımsızlık, bireyleşme gibi duyguları yaşamaya başlamaktadır. Çocuğun bu dönemde dışkısını değerli bir nesne olarak görmesi ve onu annesine hediye ediyormuş gibi bir hisse kapılması *anal erotizm* olarak adlandırılmaktadır. Çocuğun dışkısını güçlü bir silah olarak görüp saldırgan eğilimler sergilemesi ise Freud tarafından *anal sadizm* olarak adlandırılmıştır. Çocuğun dışkısını öfke ile bağdaştırması ve kaslarını kendi istediği gibi kullanabildiğini fark etmesi üzerine bu dönem çocuğun ileriki yaşlarında öfke kontrol mekanizmasını ve güç duygusunu etkilemektedir. Bu dönemde annesi tarafından ilgi ve hoşgörü görmeyen çocuklar ilerleyen dönemlerde aşırı düzenli, katı görüşlü, inatçı, cimri gibi özelliklere sahip olabilirler. (Geçtan, 2014: 35-36)

Fallik dönem, çocuğun kişisel gelişimini en çok etkileyen dönemlerden birisidir. Üç yaşının sonlarından beş yaşının sonlarına kadar olan süreçte çocuk cinsel organını tanımaya başlar ve farklı cinsel organa sahip ebeveyniyle bilinçdışı cinsel bir bağ kurma eğilimine girer. Bu dönemde çocuk kendi bedeninin dışında bir obje arayışındadır. Cinsel farklılıkların farkına varan çocuk karşı cinsteki ebeveynini sahiplenme eğilimindedir. Kız çocuklar kendisinden farklı bir anatomik yapısının olduğunu düşündüğü babaya yönelirken erkek çocuklar da bu durum tam tersi yönde yani anneye yöneliktir. Babadan anneyi kıskanma veya anneden babayı kıskanma şeklinde ilerleyen bu dönemde kız çocuk doğuştan eksik ve hadım edilmiş olarak doğduğunu düşündüğü için anneyi de kendisi gibi eksik ve hadım edilmiş olarak görür ve karşısında duran güçlü ve hadım edilmemiş insana yani babasına karşı cinsel bir his geliştirir. Bu durumun tam aksine erkek çocuk kendisinin farkındadır ve kendisi gibi bir cinsel organa sahip olmayan annesine karşı bir merak duygusu geliştirir. Anneyle uyuma isteği, anne ve baba arasındaki bağı kıskanma, babayı

anneden uzaklaştırma gibi ruh hallerine bürünen erkek çocuk her ne kadar cesur davranmış olsa da annesine karşı beslediği bu duygu yüzünden babası tarafından cezalandırılacağına da endişesini taşımaktadır. Babasının kendisini hadım edeceğini düşünen erkek çocuk için cinsel organını kaybetmektense anneden uzaklaşmak daha iyi bir yoldur ve anneye yönlendirilen sevgi bağı babaya yönlendirilir. Kız çocuğun anneye karşı sergilediği tavır *Elektra Kompleksi*, erkek çocuğun babaya karşı düşmanca tavırlar sergilemesi ise Freud tarafından *Oidipus Kompleksi* olarak adlandırmıştır. (Geçtan, 2014: 36- 38)

“(…) Bu durumda, kız çocuğunun babasına bağlanması, Yunan mitosuna göre, Elektra, babası Agamemnon’u öldüren annesi Klitemnestra’nın ölümünü istediğinden, Freud buna Elektra Kompleksi demektedir, ancak, kız çocuğu erkek olma umudunu yitirip, hadım edilmişliğe katlanınca, yer almaktadır. Freud’un yorumuna göre; erkekteki Oidipus Kompleksi, hadım edilme kompleksi ile çözümlenmekte ve hadım edilme tehlikesinin yarattığı endişe yüzünden kompleksten vazgeçilmektedir; kızdaki kompleks ise hadım edilmiş olma kompleksi yüzünden doğmaktadır; erkeklik organı olmamasının onlarda yarattığı düşkünlüğü kızı babasına yöneltmekte ve annesiyle olan bağı koparmaktadır. Kız ‘Cezalandırıldım’ diye düşünürken, oğlan ‘cezalandırılabilirim’ korkusu içindedir. (Gürol, 2017: 26-27)

Freud’un “anatomi kaderdir.”(Horney, 1994: 26) sözü ile ilişkili olarak bu kompleksler aile içerisinde bir karmaşaya neden olsa da zaman içerisinde yerini sükûnete bırakarak, bireyin kendisini ve doğuştan sahip olduğu anatomisini kabullenmesini sağlar. Aile içerisinde yaşanan bu karmaşa durumu Freud tarafından bir kompleks olarak tanımlanıp adlandırılmış olsa da aslında toplumda da yer edinmiş olan kız çocuğun babaya erkek çocuğun anneye düşkün olması olarak ifade edilen durumla benzerdir. Bu nedenle Freud’un tanımlamaları ile tamamen aynı doğrultuda olmamakla birlikte toplumun görüşleri de çok farklı değildir. Kızlarda penise imrenme erkeklerde hadım edilme korkusu ile geçen bu dönem beş yaşından sonra yerini gizil döneme bırakmaktadır. (Geçtan, 2014: 39)

Gizil (Latent) Dönem, Oidipus kompleksinin sonu ve buluş döneminin başlangıcı arasındaki dönemdir. Bir önceki dönemde belirli korku ve cinsel bağ ile kendi hemcinsi ebeveynine yakınlaşan çocuk artık kendine arkadaşlar edinmekte ve kendi

hemcinsleri ile yakın ilişki içerisine girmektedir. Bu yaşlarda beraber oyun oynayarak başlayan yakınlaşma ilerleyen dönemlerde çocuğun etrafındaki insanlarla daha düzenli iletişim kurmasını sağlamaktadır. Çocuğun toplumsal yaşama yavaş yavaş dâhil olmaya başladığı bu dönemde cinsel dürtüler baskı altına alınmıştır. Bu dönem başarılı bir şekilde atlatılamazsa iki farklı sorun meydana gelebilir: Çocuk cinsel dürtülerini bir önceki dönemde bırakmamış ve kontrol altına alamamışsa içindeki enerjiyi öğrenme ve beceri geliştirmeye yönlendirememesi ya da aşırı bir denetim mekanizması geliştirerek kişiliğinin gelişim yolunu kapatarak obsesif karakter yapısına sahip bir bireye dönüşme. (Geçtan, 2014: 39)

Genital Dönem, on bir yaşından genç yetişkinlik dönemine kadar sürmektedir. Ergenlik nedeniyle değişen hormonların etkisinde kalan çocuk büyüdüğünün farkındadır ve toplum içerisinde belirli bir yer edinmek ister. Birey bu dönemde anne baba otoritesini reddederek duygusunu karşı cinse yönlendirmek, bir meslek sahibi olmak ve evlenmek arzusundadır. Çocuğun yaşadığı bu duygu değişimi geçicidir ve kısa bir zaman içerisinde anne babaya değerlerini iade eder. Bu dönemde toplumun kendi içerisinde koyduğu kurallara uymak zorunda olduğunu fark eden çocuk doğru ve yanlış gibi kavramları saptamaya başlamaktadır. Freud'a göre olgunluğu ortaya koyan iki unsur bulunmaktadır: sevebilmek ve çalışabilmek. Bu dönemde Freud'un iki olgunluk ölçüsünü uygun bir şekilde yaşayabilen çocuk toplum içerisinde bir role sahip olur ve genital dönemini tamamlar. Genital dönem de istenilen zihinsel gelişim, beceri ve toplumsal bağ kurulamazsa yetişkinlik dönemi bir kimlik bunalımı ve kendini arama çalışması ile sürer. (Geçtan, 2014: 40- 42)

Jung, Freud'un cinsellik merkezli gelişim kuramını libido çerçevesinde şu şekilde ifade etmektedir:

“Freud'un anladığı şekliyle çocukluk cinselliği, libido uygulaması ya da ‘yatırımı’ için bir olasılıklar demetidir. Bu aşamada normal bir hedef yoktur, çünkü cinsel organlar henüz tam olarak gelişmemiştir. Ancak psikişik mekanizmalar oluşum halindedir. Libido bütün olası cinsel faaliyet biçimleri ve aynı zamanda sapmalar - yani sabit hale geldiklerinde gerçek sapkınlığa dönüşen cinselliğin her biçimi- arasında dağılmıştır. Çocuğun aşamalı bir şekilde gelişimi sapkın eğilimlerin libidinal yatırımını yavaş yavaş ortadan kaldırır ve normal cinselliğin gelişimi üstünde yoğunlaşır. Bu süreçte serbest kalan yatırımlar yüceltmelerde yani yüksek

zihinsel işlevlerde itici güç olarak kullanılır. Normal birey ergenlik döneminde ya da ondan sonra nesnel bir cinsel hedef bulur ve bununla beraber cinsel gelişimi de sona erer.” (Jung, 2016a: 30-31)

Bir bebeğin doğumundan bir yetişkin bireyin ölümüne kadar olan süreci *Gelişim Kuramı* çerçevesinde beş ana bölüme ayırıp inceleyen Freud, bireyin hiçbir davranışı farkında olmadan yapmadığını, bilinçaltındaki dürtüler ve libidosunun yönlendirmeleriyle öncelikle aile içerisinde sonrasında toplumda var olabildiğini gözler önüne sermiştir. Yetişkinlik dönemine kadar bireyi çocuk olarak adlandıran Freud, kendi kararlarını kendi alabilen, meslek ve eş seçimi yapmış, toplum içerisinde birden fazla role sahip bireyi yetişkin olarak adlandırmıştır.

Freud'un kullanmış olduğu bir başka kuram da *İçgüdüler Kuramı* olmuştur. İçgüdü ilk başlarda her ne kadar hayvan davranışları için kullanılmış olsa da Freud bu terimi bireylerin fizyolojik ihtiyaçlarını içeren içsel uyarıların psikolojik görünümlü temsilcileri olarak tanımlamıştır. Bu kuramda içgüdüyü destekleyen bazı faktörler vardır. Bu faktörler kaynak, amaç, obje, itici güç olmak üzere dört tanedir. *Kaynak* olarak adlandırılan faktör aslında kişinin ihtiyaçları doğrultusunda içgüdüünü harekete geçiren mekanizmadır. İhtiyaca ulaşmak adına her türlü uyarıyı etkisiz hale getirme işlemi *amaç* olarak adlandırılmaktadır. İhtiyacı karşılamak için amaca uygun bir *obje* elde edilmelidir. İhtiyacın boyutuna göre objeye ulaşmayı amaçlamadaki istek ve arzu *itici güç* olarak adlandırılmaktadır. İhtiyacın şiddeti ile itici gücün şiddeti paraleldir. İçgüdülerin gerileme, korunma ve yinelenme gibi özellikleri de vardır. İhtiyacı karşıladıktan sonra kişinin başlangıç noktasına geri dönmesi durumu gerileme, kişinin ihtiyaç ve arzularını belirli bir oranda dengeleme işlemine korunma, ilerleyen süreçte tekrar aynı ihtiyaç duygusuna kapılma durumuna da yinelenme denilmektedir. (Geçtan, 2014: 27- 28)

Klasik Freud kaynaklarına sadık kalan Otto Fenichel, içgüdülerin üç öz niteliği üzerinde durmaktadır. Bu nitelikler içgüdülerin amacını, nesnesini ve kaynağını belirtir durumdadır. Fenichel, içgüdüünün amacının tatmin olduğunu ve tatminin doğal uyarımın sonlandırılması temelli olduğunu belirtir. Dış dünyadaki tatmin hissi verebilen herhangi bir nesnenin içgüdüünün nesnesi durumunda olduğunu belirten

Fenichel, içgüdünün kaynağı olarak da organizmadaki fizikokimyasal olayları saptamıştır. (Tura, 2010: 61- 62)

Freud ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir başka husus da *din* konusundaki görüşleridir. İnsanın çaresizlik, sığınma ihtiyacı ve korunma içgüdüsüyle dine yöneldiğini düşünen Freud, din ve çocukluk dönemi arasında bağlantı kurmuş ve bir çocuğun koktuğunda babasına sığınması ile dine olan bağlılığı eşdeğer saymıştır.

Freud'a göre din arzuların enerjisini kanalize etmeye yönelik ilk kurumdur ve işlevi şunlardır:

1. Bir grubun bireylerinin zapt edilmiş duygu yüklerini kaynaştırmak ve boyutlarını şiddetli bir heyecandan alan topluluğun ritlerine bu duyguları vererek birliği sağlamak.
2. Din evrendeki bireylerin güçsüzlük ve güvensizlik duygularına karşın onlara yoksunluk duygularını durduran bir asudelik sözü vererek denge sağlar. Sonsuz güvenlik arzusuna karşı sınırlı bir doyum sunar.
3. Din, kültürel yasaklara karşın, doğaüstü bir başlangıç verir. Böylece her yerde ve zamanda ona salt ve tartışma götürmez bir nitelik kazandırır.
4. Din, insanın kendi tepileri karşısındaki sıkıntısına bir yanıt verir, böylece zevk ve gerçeklik ilkesini uzlaştırır.
5. Freud' a göre din bir yanılsamadır. İçeride mal edilen baba imgesine büyüsel ve düşsel bir varoluş vermekten ileri gelen bir yansıma düzeneğidir. İnsanın yoksunluk çekmesi, koruyucu baba özlemi, baba otoritesinin yol açtığı bunaltı, doğum öncesi mutlu duyarsızlığa duyulan özlem Freud'a göre dinsel duygunun kaynaklarıdır. (Charrier, 2015: 85- 87)

Freud'a göre dinin temel işlevi bastırılmış arzuları yönlendirmektir. Din insanın güçsüz ve yalnız hissettiği anda sığındığı koruyucu bir kalkandır. Bu nedenle koruyuculuk noktasında babaya benzemektedir. Nasıl ki baba bir çocuk için hem korkulan hem de korkutucu olaylar karşısında sığınılan bir ebeveyn ise dinde insanın hem korkularına neden olan hem de zor durumda sığındığı bir liman olmuştur.

“Din, insandaki temel güçsüzlük ve güvensizlik duygularını telafi eder; sınırsız güven ihtiyacına sanrısız bir tatmin sağlar. Dahası tamamen kültürel yasaklara insan ve kültür- üstü bir köken atfetmek yoluyla bu yasaları tartışılmaz kılar. Freud’a göre din yanılışı, içselleştirilmiş ‘baba’ imgesine büyüsel ve fantastik bir görünüm vermeye de imkan tanır.” (Tura, 2010: 20- 21)

Sonuç olarak Freud’un psikanaliz kuramının insan bilimlerine katkısı altı temel madde halinde özetlenebilmektedir.

1. Psikanaliz kişiliğin bireysel analizinin yanı sıra bireyle toplum arasındaki temel ilişkinin analizinin de temeli olmuştur.
2. Psikanaliz, ‘ikinci kişide’ki bir psikolojidir, diğer bir deyişle, bir kavrayış psikolojisidir. Psikanalizi belirleyen unsur, onun bir diyalog psikolojisi olmasıdır. Analizci ile analizi yapılan samimi bir diyalog halinde olmalıdır.
3. Freud, psikanaliz sayesinde kişiliğin yapısını ve karmaşık olarak görülen sistemini çözümlenmiştir.
4. Freud’un çalışmaları içerisinde en önemli konulardan birisi de cinselliktir. Cinselliğin bir işlev değil, bizim sevgimizi dile getiren bir davranış olduğunu söyleyen Freud, bireyin kendisini geçmişiyile birlikte dile getirdiği bir bütün olduğunu da ifade etmiştir.
5. Psikanaliz sayesinde çağdaş psikoloji bedensel ve dilsel olan tüm anlatımların, anlamsız görünen hareketlerin gizli birer anlama sahip olduğunu ve kişinin geçmişiyile bugünü arasında bir köprü vazifesi üstlendiği saptanmıştır.
6. Psikanaliz sayesinde insan düşüncesinin mitlerle yazıldığı ve simgelerle (Oedipus efsanesi, Toprak- Ana simgesi örneğın) dile geldiği ifade edilmiştir. (Charrier, 2015: 116- 122)

Freud psikanalizin önemini iki başlık altında toplamış ve bu iki başlığı şu şekilde açıklamıştır: “Birincisi, psikanalizin ruhsal yaşamda duygusal olayları kesinlikle önceden tanınması, ikincisi, gerek normal gerekse hasta kimselerde duygusal bozuklukların zekâ gücünü umulmadık ölçüde zayıflatabileceğini kanıtlanmasıdır.” (Freud, 2015: 153)

Tura'ya göre psikanaliz bir derinlikler psikolojisidir. Bir bireyin doğumundan itibaren yaşamış olduğu toplumsal ve ailevi baskı bazı arzu ve isteklerin bastırılmasına neden olmaktadır. Bastırılmış bu arzular ilerleyen dönemlerde kendilerini basit dil sürçmeleri, toplumsal kabul görmeyen hatalı hareketlere meyil, bilinçaltının etkisiyle şekillenen rüya ve nevroz gibi durumlarla farklı şekil ve zamanlarda ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda birey toplumun etkisi altında bir kişilik yapısı kazanmaktadır ve doğumundan ölümüne kadar bilinç ve bilinçaltının etkisi ile hayatını sürdürmektedir. (Tura, 2010: 53)

1.1.2. Alfred Adler ve Bireysel Psikoloji

Yirminci yüzyılın başlarında Freud'un evinde her hafta toplanarak psikanalizin bulgularını heyecanla tartışan gençler arasında yer alan, zaman içerisinde Freud'un görüşlerinden rahatsız olan ve gruptan ayrılarak kendisine yeni bir ekol kurma yolunu seçen ilk kişi Alfred Adler olmuştur. Adler, çocukluk döneminde yaşamış olduğu sağlık sorunu nedeniyle tıp öğrenimine yönelmeye karar vermiş, Freud ile tanışana kadar adından pek bahsettirememiş olmakla birlikte halkın içinden, halktan biri olarak yaşamını sürdürmüş bir bilim insanıdır. 1902 yılında Viyana'da yayımlanan bir gazetede, Freud'un rüya ile ilgili görüşlerini anlattığı monografisi eleştirilere maruz kalınca Freud'u savunan bir yazı kaleme alan Adler, Freud'un ilgisini çekmeyi başarmakla kalmamış, onunla sıkı bir dostluk bağı da kurmuştur. Freud'un desteği ile Viyana Psikanaliz Derneği'nin liderlerinden birisi olan Adler, bu dönemde Freud'un kişisel doktoru olmasının yanı sıra, Freud'un bazı hastaları ile de ilgilenmiştir. İlerleyen dönemlerde ikili arasında görüş ayrılıkları yaşanmaya başlamış ve Adler dernekten çekilme kararı almıştır. Freud'un cinselliği temel alan görüşlerinden rahatsızlık duyan Adler kişiliğin sadece cinsellik üzerinden açıklanamayacağını ifade etmiştir. Adler kişiliğin bireyin kendisine, diğer insanlara ve topluma karşı geliştirdiği tutumların tamamından meydana geldiğini, cinsellik ile kısıtlanamayacağını iddia ederek *Bireysel Psikoloji* adını verdiği kuramını oluşturmuştur. Bireyin davranışlarının oluşumunda çevrenin görüş ve düşüncelerinden ziyade bireyin onu nasıl gördüğü ve yorumladığı önemlidir diyen Adler'e göre davranışlar insanın geleceğe yönelik amaçları tarafından belirlenir. İnsan, doğal denge içerisinde kendisine bir yer edinebilmek ve yaşamının amacını saptayabilmek adına duygu ve düşüncelerini bir amaca odaklamaktadır. İşte bu

durum Adler tarafından *imgelemsel amaç* olarak adlandırılmıştır. İmgelemsel amacın terapist tarafından bilinmesi kişinin davranış çözümlemesinde etkili olan bir faktördür. (Geçtan, 2014: 116- 120)

Bir aileye mensup olarak dünyaya gelen çocuk, anne babası ve diğer aile çevresinin etkisiyle davranışlarına yön vermektedir. Tecrübe ederek ve gözlem yoluyla dünya oyununun kurallarını kavrayan çocuk davranışlarını şekillendirmektedir. Bu nedenle Adler'e göre bireyin davranışları toplumsal içeriğiyle birlikte ele alınması gereken bir husustur. Bireysel psikoloji, insanın toplumsal davranışlarını vurgular ve toplumla iletişim esnasında ortaya konulan tepkilere öncelik verir.

İnsan, belirli bir fiziksel yapıyla dünyaya gelmektedir. Her insanın kendisine özgü olan bu yapı bazı durumlarda eksik bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Adler, insanın bazı eksiklikler yaşamasının diğer insanlara kıyasla onu farklı kılmayacağı görüşündedir. Farklılığının farkında olan bireyin sahip olduğu özellikler ile neler yapabileceğinin farkına varması aslolanıdır. Bu konudaki görüşlerini *organ eksikliği* başlığı altında toplayan Adler, doğuştan var olan çeşitli rahatsızlık ve engelleri inceleyerek bu durumlara geliştirilen tepkileri gözlemlemiştir. Kekeme olmasına rağmen ünlü bir konuşmacı olan Demosten ve bacağı aksamasına rağmen ünlü bir koşucu olmayı başaran Nurmi Adler'in bu konuyu açıklamak için kullandığı örneklerdendir. Adler'e göre bireyin yaşadığı soruna karşı direnç göstermek yerine onu benimseyip, onunla yaşamayı öğrenmesi toplumsal ilişkilerini ve yaşam kalitesini artırmaktadır. (Geçtan, 2014: 121)

Çocuk, anne babaya muhtaç korunması gereken bir varlıktır. Muhtaç olma ve kendini eksik hissetme duyguları zaman içerisinde *normal bir çaresizlik* olarak adlandırılır. Yaşamının ilerleyen yıllarında da bu çaresizlik duygusunu yaşamamak için çaba sarf etmeye başlayan birey her ne kadar uğraşsa da başarılı olamaz. Çocukluk döneminin çaresizliği, insanda normal olarak var olan *eksiklik duygusunun* ve bu duygunun sonucu ortaya çıkan üstün ve kusursuz olma güdülerinin biyolojik kökenidir. Evrensel bir duygu olan eksiklik duygusu bazı kişiler tarafından kabul edilmese de ölene kadar devam eden bir durumdur. Kısaca eksiklik duygusu; bireyin kendini yetersiz bir varlık olarak algılaması ve bu yetersizlik algısı bağlamında gerginlik ve

tedirginlik gibi olumsuz duygu durumlarına sahip olmasıdır. Dünya üzerindeki tüm insanlar olumsuz durumlardan kurtulmak ve olumlu bir atmosferde yaşamak için çaba içindedirler. Adler'in *eksiklikten kurtulma çabası* ya da *üstünlük çabası* olarak adlandırdığı bu durum, insanın soğuktan korunmak için giysi ve barınaklar yapması, hastalık ve ölüm duygusunu yaşamamak adına tıp ile ilgilenmesi durumudur. Eksikliklerden kurtulmak için yeni yollar arayışında olma durumu insanı sürekli bir gelişim ve değişim içinde kılmıştır. (Geçtan, 2014: 123)

Bir birey kendi algı, eylem, düşünce ve görüşlerini oluşturma ve geliştirme konusunda doğuştan yeteneklidir. Bu bağlamda Adler'in *toplumsal ilgi* olarak adlandırdığı davranışlar dizisi birey ve toplumun uyumunu sağlamaktadır. Normal bir bireyin geliştirmesi gereken bu davranış durumunun eksikliği kişilik bozukluğuna neden olmaktadır. Çocuğun annesiyle olan ilişkisi, bireyin toplumla ilk karşılaşması olarak nitelendirilebilir. Zaman içerisinde toplum ile alışveriş halinde olma durumu ortaya çıkan birey, yaşam felsefesini oluşturmaya başlar. Toplumsal ilginin ilk belirtileri, çocuğun bir yaşından itibaren çevresindekilere karşı tepkileri, arkadaş edinmesi, arkadaşları ile oyuncak paylaşımı, anne veya babaya küçük işlerde yardımcı olma çabalarıdır. Adler'e göre, insan aslında dost ve yardımsever bir varlıktır. Benmerkezcilik, çocuğun çevresiyle etkileşiminde *öğrenmediği* kusurlu bir davranıştır. (Geçtan, 2014: 124)

Adler, kişinin toplum yaşantısında ve gelecek hayatta sahip olacağı karakterde ailenin büyük bir rol oynadığını düşünmüştür. Adler'e göre ailenin çocuğa gösterdiği sevgi düzeyi çocuğu ya *şımartılmış çocuk* ya da *sevilmeyen çocuk* kategorisine sokmaktadır. Her istediği yapılan, kısaca bir dediği iki edilmeyen çocuk şımartılmış çocuktur ve hayatının her döneminde el üstünde tutulmak, diğer insanların benimsemiş olduğu, değer verdiği durumlarla yetinmemek ve hep daha iyisini istemek gibi davranışlar sergilemektedir. Sevginin dozunun ayarlanamadığı bir diğer durumda sevilmeyen çocuktur. Sevilmeyen çocuk, hatalı davranışlar sonucu çocuğun sevilmediğini düşünmesi ile başlayan ve hayatı boyunca insanların kendisine karşı hep olumsuz tavırlar takınacağına inanarak sürekli hak arayışında bulunan, savaşçı bir karaktere sahip olmasıyla gelişim gösteren bir durumdur.

“Sağlıklı koşullarda ana- baba çocuğa sevgi verir, girişim yeteneğini ve kendine güvenini kazanabilmesi için onu destekler. Çocuğa ne çok az ne de çok fazla yardım edilir. Böyle bir ana- babanın sağladığı disiplin ve eğitimin etkileri olumludur, çünkü çocuğun istemini engellemez. Çocuğun aşırı davranışları anlayışla karşılanır ve yumuşak bir yaklaşımla düzeltilir. Böyle bir ortamda çocuk, yürekli ve topluma yönelik bir insan olarak yetişir, yaşamını yapıcı çabalar üzerinde kurmayı öğrenir.” (Geçtan, 2014: 127)

Adler, ailedeki diğer çocukların varlığına ve bunun çocuğun gelişimi üzerindeki etkilerine dikkati çeken ilk kuramcı olması bakımından önemli bir bilim insanıdır. Birey, toplumla ilgili ilk izlenimlerini aile içerisinde edinmektedir. Birey sorumluluk sahibi, ilgili anne ve baba yardımıyla toplum karşısında bir duruş elde edebilir. Aile içerisindeki statüsü yani kendisinden önce veya sonra gelen kardeşlerin birey üzerinde önemli bir etkisi vardır. Adler, çocukları en büyük, ikinci ve en küçük çocuk olmak üzere üç bölüme ayırmış ve gelişimleri üzerindeki etkiyi incelemiştir.

En büyük çocuk, ailenin ilk göz ağrısı olması nedeniyle tüm ilginin merkezi konumundayken kendisinden sonra gelecek olan kardeşle tahtı sallanan, halk arasında pabucu dama atılmak deyimini karşılayan, tacını yitirmiş bir kral durumundadır. Kardeşine yöneltilen ilgiler neticesinde yaşından daha olgun davranışlar sergilemesi beklenen, abi ya da abla sıfatıyla artık kardeşler arasında bir lider olmaktadır. Çocukluk yıllarında kazanılan liderlik vasfı kişinin ilerleyen yıllarda otorite sahibi bir kişi olmasına neden olmaktadır. *İkinci çocuk*, kendisinden büyük abi veya abla ile kendisinden küçük kardeş arasında yetişen bu nedenle sürekli kendisini ispat etme çabası içerisinde olan çocuktur. Ailenin çocuk eğitimi konusunda daha da bilinçli olduğu ikinci çocuk daha ılımlı, otoriteden uzak bir ortamda büyümektedir. Diğer kardeşleri kadar yetenekli olmadığı ve bu yüzden dikkat çekmediğini düşünen ikinci çocuk ilerleyen yıllarda başkaldırcı, ezik ve karamsar bir kişi olabilmektedir. *En küçük çocuk*, diğer kardeşleri kendisinden büyük ve kendisinden sonra başka bir kardeşi olmadığı için tüm ilginin merkezi konumundaki şımartılmış çocuktur. Ailenin en küçük çocuğu kaç yaşına gelmiş olursa olsun hep küçük ve şımartılmaya muhtaç bir çocuk gibi algılanmaktadır ve ilerleyen yaşlarında da çevresinden hep ilgi alaka beklemektedir. Adler, hiç kardeşi olmayan *tek çocuk* durumuna da değinmiştir ve böyle kişilerin ilerleyen süreçlerde

şımarık, bencil kişilik yapısına sahip olabilecekleri konusu üzerinde durmuştur. (Geçtan, 2014: 127- 128)

Adler, kişinin doğumundan itibaren çevresiyle olan etkileşimi neticesinde bir yaşam biçimi geliştirdiğini savunmuştur. Bu yaşam biçimi kişinin ölene dek davranışlarını kontrol etmesini ve bir çizgi doğrultusunda ilerlemesine olanak sağlamaktadır. Yaşamı için bir gayesi olması gerektiğinin bilincinde olan birey, kendi benliğinin farkında olmalı, toplumsal kuralların neler olduğunu, toplumdan dışlanmamak adına nasıl bir tavır sergilenmesi gerektiğini kavramış olmalıdır. Bireyin yaşam biçimini anlamak amacıyla çocukluğuna dair *ilk anısı* Adler tarafından önemsenmiştir. Halk arasında çocukluğa inme olarak da bilinen bu konu çoğu analizci için önem arz etmektedir. Bireyin şu an yaşamış olduğu sorunların, korkularının, hayallerinin altında yatan sebep çocukluk yıllarından getirilen bir anıyla ilişkili olabilmektedir. Adler'e göre bireyin ruhsal yapısını belirleyen etkenler, ilk çocukluk günlerinde ortaya çıkmaktadır. Adler'e göre bireyin çocukluk çağından yetişkinliğine kadar olan süreçte ruhsal hareketleri hiçbir değişikliğe uğramamıştır. Sadece çocuk duygu ve davranışlarının sadeliği ile yetişkin yaşamın karmaşası içerisinde bazı değişiklikler varmış gibi görünmektedir. Ruhsal hayatın temellerinin değişmediğini savunan Adler, insanın çocukluk ve yetişkinlik dönemlerinde aynı ruhsal çizgide ilerlediğini yani hayat gayesinin ilk günden son güne değişmediğini ifade etmektedir. (Adler, 2015: 3- 4)

Adler bireyin aşağılık kompleksine kapılması veya buna karşı geliştirdiği üstün olma çabasını incelemiştir. Bu durumda bebeklik döneminde anneye bağlı kalma, şımartılma veya herhangi bir sağlık sorunu nedeniyle kendini eksik hissedilen birey, toplumun karşısında kendisini ezik hissetmiş ve aşağılık kompleksi içerisinde olmuştur. Hayal kırıklıkları, endişeler, ölüm duygusu, sağlık sorunları, korku, acı gibi hayatın içinde hemen her an karşılaşılabilecek olan duygu durumları bireyin aşağılık kompleksine kapılmasının nedenleri arasındadır. Hayatının ilk dönemlerinde olumsuz duygu durumlarına maruz kalan birey ilerleyen dönemde bu olumsuz duygulara ve aşağılık hissine karşıt bir tepki geliştirir ve üstünlük kompleksi etkisine girer. Üstünlük kompleksi etkisindeki birey toplum tarafından aşırı olarak nitelendirilen davranışlar sergilemeye başlar. Kibirlik, dikkat çekici ve aykırı

giyinme, kadınlarda görülen erkeksi davranış veya erkeklerde görülen kadınsı davranış, karşısındaki kişiyi aşağılama eğilimi, toplum içinde saygın kişilik özelliklerine sahip bireylerle iletişim halinde olma, fakir, hasta, yaşlı kısaca yardıma ihtiyaç duyan kişilerden uzaklaşma eğilimi üstünlük kompleksinin bireyin davranışlarına yansımalarıdır. (Adler, 2002: 67- 70)

Adler'e göre kadın ve erkek bireyler arasındaki fizyolojik fark toplumsal hayat içerisinde bir işbölümünün oluşmasına neden olmuştur. Kadının fiziksel yeterliliği ile erkeğin fiziksel yeterliliğinin güç dengesi bakımından aynı olmaması toplumsal işbölümünde her türün kendisine uygun alanlarda yer edinmesine zemin hazırlamıştır. Bu noktada ilk insandan günümüze erkeğin ön planda tutulması erkek egemen toplumların meydana gelmesine olanak sağlamıştır. Adler'e göre sosyo kültürel etkinin geleneksel algıda aile içerisinde ayrıcalıklı bir yere konumlandığı erkek çocuğu olgusu ilerleyen dönemde kadın erkek ilişkilerini olumlu veya olumsuz etkileyebilecek durumlara kaynak teşkil etmiştir. Erkeğin baskın davranışları karşısında kendini daha çok ifade etmek isteyen kadın, erkeklere karşı aşağılık kompleksine kapılmamak adına üstün olma çabası içerisinde girebilmekte; bu durum, kadının kadınlık rolünden kaçınmasına da neden olabilmektedir. (Adler, 2015: 106-116) Bu bağlamda bireysel psikolojide Adler tarafından incelenen bir başka husus da *erkeksi protesto*'dur. Ataerkil toplumlarda erkeğin kadından daha değerli görülmesi, kadınların küçümsenmesi durumlarında meydana gelen erkeksi protesto kadınlarda görüldüğü gibi erkeklerde de olabilmektedir. Geri planda kalan ve küçümsenen kadın, kadınlığından vazgeçerek erkeksi davranışlar veya erkeklik rolünün gereklerini tam anlamıyla yerine getirememiş erkekler kadınlara özgü davranışlar sergileyebilirler. Adler'e göre erkeksi protesto bireyin yaşam biçimini şekillendiren en önemli etmenlerden birisidir. Yaşamın ilk yıllarında toplumun düşüncelerinden etkilenen birey erkek ya da kadın olmasını bir sorun haline getirerek topluma aykırı bir şekilde karşı cinsin özelliklerini sergileyebilmektedir. (Geçtan, 2014: 131- 132)

Adler bireyin yaşam tarzını başka bir ifadeyle hayat stilini oluşturan üç etmen olduğu görüşünü savunmaktadır: *Sosyal hayat, meslek hayatı ve aşk hayatı*. Bu üç etmen bireyin toplum içinde yer edinebilmesi, topluma faydalı olabilmesi, toplumun diğer fertleriyle işbirliği içerisinde olabilmesi için önemlidir. Bu bağlamda

değerlendirildiğinde bireysel psikoloji sosyoloji ile de benzer özelliklere sahiptir. Bireyin toplum içinde yer edinebilmesi, sosyal rolünün gereklerini yerine getirip getirmemesi veya sorumluluk almaktan kaçınması gibi faktörler hem psikolojik hem de sosyolojik açıdan bireyin ele alınması gerektiğini vurgular niteliktedir. (Adler, 2002: 33)

Adler, bireysel psikolojinin ruh kavramına önem verdiğini, insan ruhunun yaşam içerisinde odaklandığı gayenin bireyi tanımada önemli olduğunu belirtmiştir. Bireyin tüm yaşamına yön veren gaye, hayatın ilk aylarında belirmeye başlamaktadır. “Bu ilk temeller üzerinde, değiştirilebilen, etkilenebilen, başka bir şekle sokulabilen bir üstyapı kurulmaktadır. Çok geçmeden çeşitli etkiler, çocuğu hayat karşısında belli bir tavır takınmaya zorlamakta ve hayatın ortaya koymuş olduğu problemlere göstereceği özel tepki şeklini belirlemektedir.” (Adler, 2015: 18- 20)

Adler bireysel psikoloji ile ilgili çalışmaları sırasında rüyalar ile de ilgilenmiş, rüyaların sadece gece değil gündüzde görülebileceği düşüncesini savunmuştur. Freud’un rüyaları cinsellik temeline dayandırması üzerine Adler, rüyaların çocuk ve yetişkin bireyde ideal üstünlük amacını gösterdiği görüşündedir. Bireyin hayal gücünü kullanarak kendini dış dünyadan soyutlaması rüya için önemli bir faktördür.

“Uyuduğumuz sırada kafamızda yer alan bir özel olay, dünle yarın arasındaki bir köprüden başka bir şey değildir. Bir insanın genellikle hayata karşı takındığı tavrı bilirsek, ‘şimdi’ ile ‘sonra’ arasında ne şekilde köprü kurduğundan haberimiz olursa, genellikle rüyalarında kurduğu köprülerin özelliklerini de anlayabiliriz ve buradan geçerli birtakım sonuçlar çıkarabiliriz. Başka bir deyimle, bütün rüyaların temelinde hayata karşı takınılmış olan genel tavrın bulunduğunu söyleyebiliriz.”(Adler, 2015: 96)

Adler rüyalar ile ilgili araştırmalarına kaynaklık eden iki etmenin varlığından bahsetmiş, bu etmenlerin Freud’un kabul edilmez görüşleri ile sağlam ve bilimsel olarak doğrulanmış kişilik bütünlüğü olduğunu ifade etmiştir. Adler ben’in yeterli sosyal duygunun bulunmaması ve çözüm üretemediği problemler için rüyaya başvurduğu görüşünü savunmaktadır. (Adler, 2002: 115- 122)

Adler insanları bilinçdışı hayatları hakkında ortalama bir insandan daha çok şey bilenler ve daha az şey bilenler olarak iki gruba ayırmaktadır. Adler'e göre insanlar bilinç alanlarının genişlik derecelerine göre birbirlerinden ayrılmaktadır. İlk grupta yer alan bireyler çevresine karşı ilgili, çok yönlü kişilerdir. İkinci grup ise tam tersi kendilerine kurdukları küçük dünyaları dışında bir dünya olduğunun farkında olmayan, hayata yabancı, kendilerini yalnız ve çaresiz hissedebilen insanlardır. Bu özelliklere sahip insanlar hayatın güzelliklerini göremez, iyi bir eş ve iyi bir arkadaş olamazlar. Bu gruplandırmanın yanı sıra Adler bireyleri bilinçli bir tavırla hayatın getirmiş olduğu sorunlara objektif bir şekilde yaklaşanlar ve önyargıları ile hayatlarına yön verenler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Topluma uyum, sorunlar karşısında çözüm üretebilme, karşısındaki bireyi anlama, onunla özdeşleşebilme gibi yetiler bireyin Adler'in gruplandırmalarının hangisinde yer aldığı ile doğrudan ilişkilidir. (Adler, 2015: 87- 88)

Adler, sosyal bir kavram olan karakter ile ilgili olarak da görüşlerini belirtmiş, karakteri şu şekilde tanımlamıştır. "Karakter ruhsal bir tavidir; bir insanın içerisinde yaşadığı çevreye yaklaşımının özelliğini ve ayırt edici niteliğini oluşturmaktadır; bir insanın önemli bir kişi olmak için göstermiş olduğu çabaların o insanın sosyal duygusu yönünde gelişmesini mümkün kılan davranış kalıbıdır." (Adler, 2015: 141) Bireyin karakter özellikleri çevresine, içerisinde yaşadığı topluma ve hayata karşı takındığı tavır anlamak açısından önemlidir. Karakter özelliklerine göre insanları iyimserler, kötümserler, saldırganlar ve kendilerini savunanlar olmak üzere çeşitli gruplara ayırmıştır. (Adler, 2015: 152- 155)

Adler duygular ve heyecanlar konusuna da değinmiş, duygu ve heyecanı karakter özelliklerinin tamamlayıcısı olarak değerlendirmiştir. Duygular ve heyecanları insanları birbirinden uzaklaştıran duygular ve insanları birbirine yaklaştıran duygular olmak üzere iki bölümde incelemiştir. İnsanları birbirinden uzaklaştıran duygular: öfke, keder, heyecanın kötüye kullanılması, tikslenme, korku ve endişedir. İnsanları birbirine yaklaştıran duygular ise sevinç, sempati, sıkılganlık gibi duygulardır. (Adler, 2015: 233- 245)

Normal her insanda *yüreklilik* ve *sağduyu* gibi nitelikler bulunmaktadır diyen Adler'e göre, bu tür niteliklere sahip olmayan insanlar normal dışıdır ve ancak belirli tedavi teknikleri ile bu niteliklere sahip olabilmektedirler. Adler, yürekliliği kişinin amaçlarını diğer insanların çıkarlarına ve ihtiyaçlarına yönelik bir biçimde gerçekleştirmesi; sağduyuyu da kişinin kendisinin ve diğer insanların ortak amaçlarına uygun düşen değer yargıları geliştirebilmiş olması olarak tanımlamıştır.

“Adler'in tanımına göre sağlıklı bir insan, varoluşunun getirdiği sorunlara güvenli ve gerçekçi bir biçimde yaklaşır. Yenilgiden korkmadığı için karşılaştığı durumlardan ve kendisiyle ilgili gerçeklerden kaçmaz, içsel çaresizliği ve dış güçlükler onu yapıcı çabalara yöneltir. Buna karşılık, benzer koşullar içinde olan sağlıklı bir insan, gereken çabayı göstereceği yerde yanıltıcı düşlere sığınır. Güçlükleriyle yüzleşmemek için kendi zihninde kurmuş olduğu yapay üstünlük dünyası ile gerçek dünya arasındaki uzaklık giderek büyür. Adler'in tedavi yaklaşımında hastanın bu açığı kapatabilmesine yardımcı olunur, büyüklük düşlerini terk ederek sorunlarına gerçekliğe uygun çözümler araması beklenir.” (Geçtan, 2014: 126)

Adler organ eksikliği, aşırı korunma ve ilgisizliğin bireyin eksiklik duygusunu daha yoğun yaşamasına neden olduğunu ve ilerleyen süreçte bireyin normal dışı davranışlar sergileyebileceğini ifade etmektedir. Adler'e göre karşılaştığı her türlü sorunla baş edebilen birey normal ve sağlıklı davranışlar sergilemektedir. (Geçtan, 2014: 133- 137) Adler'in bireysel psikoloji teorisinde tedavinin özü bireye dayanışma gücünden yoksun olduğunu ve bu yoksun olma durumunun çocukluk yıllarına dayandığını göstermektedir. Bireysel psikolojide birbirinden farklı davranışlar sergileyen bireyler aynı yöntemle tedavi edilir. Çünkü Adler, hastalıkların birleşikliği ilkesini esas almıştır. Tüm davranış bozuklukları aynı çizgi doğrultusunda gelişim göstermiş ve aynı yöntemlerle tedavi edilmiştir. Adler, hastayla arasındaki sosyal ilişkiyi güçlü tutmaya çalışarak, hastanın duygusal tepkilerini doğrudan gözlemleyebilmiştir. Bireysel psikolojide tedavinin başarılı olabilmesi için terapist hastasının duygu ve düşünce dünyasına hakim olmalıdır. Hastanın olayları nasıl algıladığı, yaşamsal tasar ve amaçları terapist tarafından tespit edilmeli, hasta ile empati yapılarak iki yönlü düşünme gerçekleştirilmelidir. Tedavinin başarılı olabilmesi için bireyin bir sorunla karşı karşıya olduğunu fark etmesi, sorunu çözebilmek için çözüm araması ve terapistle karşı güven duygusu

geliştirmesi gerekmektedir. Adler, toplumun temel yapı taşlarından olan bireyin toplum içerisinde yer edinebilme, toplumun diğer bireyleriyle işbirliği içerisinde olabilme becerileri geliştirebilmesi için tedavinin önemli olduğu görüşündedir. (Geçtan, 2014: 139- 141)

1.1.3. Carl Gustav Jung ve Analitik Psikoloji

Hayat tecrübeleri analitik psikoloji kuramının oluşmasında büyük bir öneme sahip olan Carl Gustav Jung, 26 Temmuz 1875 tarihinde dünyaya gelmiştir. (Wehr, 2012: 15) Babası Paul Achilles filoloji alanında çalışmalara imza atmış Protestan bir rahiptir. Jung, babasının mesleği dolayısıyla çocukluk yıllarında papaz konutlarında yaşamak zorunda kalmıştır. Bir çocuk için oldukça sıkıcı olan ev ortamı ve aile içinde yaşanan sorunlar Jung'un sorunlu bir çocukluk dönemi geçirmesine neden olmuştur. İlerleyen dönemlerde analitik psikoloji kuramını geliştirirken önemli rol oynayan anima ve animus olgularını bu dönemde anne ve babasına karşı hissettiği duygular belirlemiştir. Jung, üç yaşındayken annesi bir sinir krizi geçirmiş ve uzunca bir süre hastanede tedavi görmüştür. Bu süreçte Jung ile bir bakıcı ilgilenmiştir. İçinde bulunduğu bu sıkıntılı süreç kadınlarla ilgili bilinçaltında farklı duygu değişimlerine neden olmuştur. Annesine en çok ihtiyacı olduğu bu dönemde böyle bir sorunla karşı karşıya kalması Jung'un tüm yaşamını etkilemiştir.

“Uzun bir süre ‘kadın’ sözcüğü de bana, doğal saydığım ‘güvenilmezi’ çağrıştırdı. Buna karşın ‘baba’ sözcüğü de ‘güveniliri’ ve güçsüzlüğü. Böyle bir olumsuzluktan yola çıktım. Daha sonraları, bu ilk izlenimler tersine döndü. Erkek arkadaşlarıma güvendim ve hayal kırıklığına uğradım. Kadınlara güvenmedim ama hayal kırıklığına da uğramadım.” (Jung, 2017a: 23- 26)

Yedi sekiz yaşlarında iken bahçelerinde bulunan bir taşla kurmaya çalıştığı diyalog aslında hayal dünyasının çeşitliliğini ve düşünme gücünün, zekâsının bir çocuktan ne kadar da farklı olduğunu gözler önüne sermektedir.

“ ‘Ben bu taşın üzerinde oturuyorum. O da benim altımda.’ Taş da, ‘ben’ diyebildiği ve düşünebildiği için, ‘Ben bu yamaçta yatıyorum. O da üzerimde oturuyor,’ derdi. Ondan sonraki soru şuydu: ‘Taşın üzerinde ben mi oturuyorum, yoksa onun üzerinde

oturduğu taş ben miyim?’ Bu soru beni her zaman şaşırttı. Ayağa kalkar kimin ne olduğunu düşünmeye çalışırdım. Soru tümüyle yanıtız kalır, kararsızlığımı garip ve büyüleyici bir karanlık duygusu sarardı. Önemli olan, bu taşın benimle gizemli bir bağı olmasıydı.” (Jung, 2017a: 40)

Jung’un hayatında yaşamış olduğu sorunlar kişiliğinin introvert, içe dönük olmasına neden olmuştur. Kocaman dünya içinde sadece kendisinin yönetebildiği, hâkimiyeti kendisine ait olan bir iç dünyaya sahip olması onu çevresinden kopuk bir bireye dönüştürmüştür. Okul yıllarında kalem kutusundan bir adam yaparak yalnızlığını yine kendi iç dünyasında ortadan kaldırmayı amaçlamıştır.

“Kendimle olan bağdaşmazlığım ve dış dünyaya karşı duyduğum güvensizlik, beni o zamanlar hiç anlayamadığım bir şey yapmaya itti. İlkokul öğrencilerinin çoğunun kullandığı, içinde cetveli ve de minik bir kilidi olan parlak sarı, sıradan bir kalem kutum vardı. Cetvelin ucuna, oyarak, redingotu, silindir şapkası ve parlak siyah botları olan aşağı yukarı altı santimetre boyunda bir adamcık çizmişim. Oyuklarını siyah mürekkeple doldurup cetvelden ayırdım, sonra da kalem kutusunun içine hazırladığım küçük bir yatağın üzerine yatırdım... Ren nehrinin kenarından aldığım ve uzun bir süre pantolonumun cebinde dolaştırdığım, üst ve alt yüzeyleri ayrıymış gibi gözüksün diye suluboyayla boyadığım, siyaha çalan, düzgün, uzunca bir taşı da kutuya yerleştirdim.” (Jung, 2017a: 41)

Yapmış olduğu adamı sıkıntıya düştüğünde, kendisini iyi hissetmediği durumlarda ve hata yaptığında bir dert ortağı, bir arkadaş olarak görmüş ve dış dünyadan kaçıp kendi kurduğu iki kişilik dünyaya sığınmıştır. Okul hayatının başlamasıyla alışmış olduğu doğal düzeni değışen Jung, bu dönemi bir arkadaşının ona hızlıca çarpması ve geçirdiği kısa süreli baygınlık ile bir fırsata çevirmiş ve o andan itibaren zorlandığı her anda bayılma nöbetleri geçirmeye başlamıştır.

“O günden sonra, okula geri dönmem gerektiği söylendiğinde ya da annemle babam ödev yapmam için zorladıklarında düşüp bayılmaya başladım. Altı aydan uzun bir süre okuldan uzak kaldım. Bu benim için bayramdı. Özgürdüm. Saatlerce hayallere dalabiliyor, istediğim yere, ormana ya da su kenarına gidebiliyor, resim yapabiliyordum.” (Jung, 2017a: 52)

Jung'un yaşamış olduğu bu tecrübe ilerleyen dönemlerde analitik psikoloji için önem teşkil eden bilinçli nevroz vakalarını anlamlandırmasını sağlamıştır.

Jung, arkaik altyapısını annesine bağladığı iki farklı kişilikle ve iki farklı zamanda yaşayan bir insandır.

“Arka planda çok derin bir yerlerde iki ayrı kişi olduğumu hiç unutmuyordum. Bunlardan biri ailenin okula giden, daha az zeki, dikkatli, çalışkan ve doğru dürüst oğluydu. Öbürü de ergin, aslında yaşlı, kuşkucu, kimseye güvenemeyen ve insanların dünyasına uzak olandı. Kendini doğaya, yeryüzüne, güneşe, aya, havaya ve tüm canlı yaratıklara daha yakın duyumsayan biriydi.” (Jung, 2017a: 68)

Kendisinde ortaya çıkan iki farklı kişilik özelliği içinde bulunduğu ortama göre değişmekte olan Jung için, bir aile ortamında olması, okula gidip gelme sorumluluğu bir numaralı kişiliğinin içinde bulunduğu durumdur. Öte yandan iki numaralı kişiliği daha özgür, daha olgun, hayvanlara ve doğaya karşı oldukça ilgili Tanrı'ya yakın bir tavır sergilemektedir. Yaşamış olduğu bu iki farklı kişilik yapısını ilk başta tam olarak anlamlandıramasa da ilerleyen dönemlerde böyle bir durumun tüm insanlarda görülebildiğini ve kişinin benliğine yani kendisine karşıt bir olgu olarak var olduğunu benimsemiştir. Jung kuramını oluştururken bu konuya özel bir önem vermiş, *ego* ve *benlik* isimleriyle bu durumları açıklamaya çalışmıştır. (Stevens, 2014: 22)

Jung ilk gençlik yıllarında sahip olduğu iki farklı kişiliğini anlamlandırabilmek amacıyla felsefe tarihi okumaları yapmış, ardından Pithagoras, Herakleitos, Empedokles, Platon, Sokrates, Meister Eckhart, Aziz Tommaso, Hegel, Schopenhauer ve Kant gibi isimlerin çalışmalarını okumuş; ancak Schopenhauer'un düşüncelerini daha akla yatkın bulmuştur. Diğer düşünce adamlarının aksine Schopenhauer evreni olumlu ve olumsuz taraflarıyla tanımlamış, her şeyin iyiliğe yönelik olmadığını ifade etmiştir. “Ne Yaratıcı'nın tümüyle iyi ve bilge âleminden ne de evrenin uyumundan söz ediyor, sözü dolandırmadan insanlık tarihinin izlediği acı dolu yolun ve doğanın acımasızlığının altında temel bir hatanın yattığını söylüyordu. Bu hata dünyayı yaratan iradenin körlüğüydü.” (Jung, 2017a: 96) Schopenhauer'un Tanrı'dan kör irade olarak bahsetmesinden rahatsız olmayan Jung, belirli bir zaman

sonra bu bakış açısının bazı eksiklikleri olduğunu düşünmüş ve Kant'a yönelmiştir. *Arı Usun Eleştirisi* isimli eseriyle birlikte hem Kant'ın görüşlerine vakıf olmuş hem de Schopenhaur'un düştüğü hatayı fark etmiştir. Yapmış olduğu araştırmalar sonucunda içe kapalı ve kuşkucu kişiliği değişime uğramış, ne istediğini bilen kendinden emin, insanlarla iletişim kurma konusunda daha rahat dışadönük bir bireye dönüşmüştür. (Jung, 2017a: 95-97)

Üniversite yıllarında dinsel sorunlar ve ruh konuları üzerinde durmuştur. Bu dönemde Nietzsche'nin *Böyle Buyurdu Zerdüşt* ve Goethe'nin *Faust* isimli eserlerinden etkilenmiştir. Kendi kişilikleri ile bu eserlerdeki kişileri özdeşleştirmeye çalışmıştır. 1898 yılına kadar hem aile ortamında hem okulda yaşadıklarına bir de araştırmaları ve elde ettiği bilgiler eklenince Jung, insan ruhu, benliği ve kişilik özelliklerinin farkına varmıştır. Aynı dönemde kendisini ve ailesini oldukça şaşırtan evlerinde yer alan tahta yemek masasının çatlaması ve büfede kullanılabilir vaziyette olmayan bir bıçağın parçalanması hadiseleri Jung'un bir medyumun seanslarına katılmasına neden olmuştur. Sebebini kavrayamadığı bu iki hadiseyi anlamlandırabilmek için katıldığı seanslar iki yıl kadar sürmüştür. Jung bu seanslarla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır: "Önemli olan, bu olayın daha önceki düşünce sistemimi tümüyle yok ederek bana psikolojik bir bakış açısı kazandıran çok önemli bir deneyim olmasıydı. İnsan ruhuyla ilgili nesnel gerçekler keşfetmiştim fakat deneyimin niteliği bir kez daha konuşmamı engelliyordu." (Jung, 2017a: 135- 139)

10 Aralık 1900'de Zürih'te Burghölzi Akıl Hastanesi'nde asistan olarak göreve başlayan Jung yaşamının bu bölümünü dünyanın manastırına çekilmek olarak tanımlanmıştır. Altı ay boyunca akıl hastanesinde gözlemler yapmış ve *Allgemeine Zeitschrift für Psychiatrie* dergisinin elli cildini incelemiştir. "Bence psikiyatri, bir akıl hastalığı olarak ortaya çıktığında, sağlıklı olduğu varsayılan ruhu gücü altına alan biyolojik tepkiye verilen bir addan öte bir şey olmadığı için, insanın ruhunun mahvoluşunu gördüğünde ne tür bir tepki gösterdiğini merak ediyordum." (Jung, 2017a: 145)

Ruhsal hastalığı olan birinin içinde gerçekte neler olduğu sorusuna cevap arayan Jung, bu dönemde Freud'un çalışmalarını incelemeye başlamıştır. (Jung, 2017a: 147)

Jung, hastaların dile getirilmemiş kişisel gizleri olduğunu ve bu gizleri ancak belirli sorular yardımıyla ortaya çıkarabileceği düşüncesiyle Jung ilk hastalarına çağrışım deneyi yöntemini kullanmıştır. Jung, 1904-1905 yılları arasında Psikiyatri Kliniği'nde bir deneysel psikopatoloji laboratuvarı kurmuş ve öğrencileriyle ruhsal tepkileri irdelemiştir. 1905 yılında Zürich Üniversitesi'nde psikiyatri dersleri vermeye başlamıştır. Bu dönemde hastalarına hipnoz tekniğini uygulamıştır ancak ilerleyen süreçte hipnozun tedavi için yeterli olmadığını, hipnoz tekniğinin karanlıkta el yordamıyla dolaşmaya benzediğini ifade ederek bu yöntemi kullanmayı bırakmıştır. (Jung, 2017a: 150- 153) Jung, psikoterapatik ya da analitik yöntemi açıklarken, her vaka için farklı bir tedavi olduğunu, her hastaya özel olarak yaklaştığını, alanıyla ilgili kullanılan yöntemlere hâkim olduğunu; ancak rutin ve belirli bir yöneme bağlı kalmadığını ifade etmektedir. Jung'a göre hastaya bir insan olarak yaklaşmak ve hasta ile sağlıklı bir diyalog kurmak da sonuca ulaşmakta önemli etkenlerdendir. (Jung, 2017a: 163- 164)

Jung, hastalarını çok ciddiye aldığını, hastalarının kendisi için belirli bir anlama sahip olduğunu, o anlamdan yola çıkarak hastayı etkileyebileceğini ifade etmektedir. Analiz edilen kişi ile analizi yapan kişinin ortak noktasının yara olduğunu, bu yaralarının analizin sonuca ulaşmasına fayda sağladığını düşünmektedir. (Jung, 2017a: 166) Ayrıca Jung, hastalarından sayısız imgeler öğrendiğini, hastalarını tedavi ederken kendisiyle ilgili birçok şeyi de öğrenmiş olduğunu fark etmiştir. Bazı hastalarının tedaviye karşı tutumlarının kendi ufkunda yeni tedavi yollarının gelişmesini sağladığını belirten Jung, birbirinden çok farklı dünyalara sahip hastalarıyla arkadaşlık ilişkileri de geliştirmiştir. (Jung, 2017a: 176- 177)

Jung, psikiyatri alanını tercih ettikten sonra paranoya, manik depresif delilik, psikojenik rahatsızlık vakalarına yönelmiştir. Bu dönemde Breuer, Freud ve Pierre Janet'in çalışmalarını inceleyen Jung, aradığı soruların cevabını "(...)geçmişin zincirlerini kıran büyük bir yıkıcı." (Jung, 2017e: 52) olarak nitelediği Freud'un *Düşlerin Yorumu* adlı çalışmasında bulmuştur. Hastalarının durumunu analiz etmek için kullanmış olduğu sözcük çağrışım testlerinde hastanın bazı sözcüklere tepki vermemesi veya tepkisinin gecikmesinin sebebini araştırırken Freud'un bu durumu bastırma olarak tanımladığını fark etmiştir. Bastırmanın birincil nedenini cinselliğe

bağlayan Freud'un aksine Jung yaşama uyum, toplumsal rollerin yüklediği sorumluluk, baskı gibi durumların bastırmaya neden olduğunu düşünmektedir. Bu dönemde Freud'un bazı çevreler tarafından istenmeyen, düşünceleri kabul edilmeyen bir bilim insanı olması Jung'u düşündürmüş olsa da 1906 yılında bir kongrede Freud'un kuramından bahsetmiş ve bazı düşüncelerini desteklediğini ifade etmiştir. Aynı yıllarda Jung'un yayımlanmış olduğu *Über die Psychologie der Dementia praecox* isimli çalışmasının da bazı karşıt tepkiler alması sonucunda Freud ile tanışma imkânı bulmuştur. 1907 yılında Viyana'da on üç saat süren bu tanışma sohbetinde Freud'un herkes gibi olmadığını ama tam olarak kim olduğunu da anlayamadığını ifade eden Jung için bir sorgulama dönemi başlamıştır. Bu dönemde en çok Freud'un cinsellikle ilgili düşüncelerini sorgulayan Jung, ilerleyen zamanlarda bu durumun Freud için bir *numinous* olduğunu düşünmesine neden olmuştur. (Jung, 2017a: 178- 182)

Freud'un düşüncelerini sorgulamadığını ve tek yönlü olarak düşündüğünü ifade eden Jung için o, kendi şeytanının tutsağı olmuş trajik bir kahramandır. (Jung, 2017a: 185) Jung Adler, Freud ve Nietzsche gibi birbirinden farklı düşüncelere sahip kişileri irdeleyerek; Adler'in güç varsayımını, Freud'un cinsel güdülerini ve Nietzsche'nin üstün insan'ını karşılaştırmıştır. Karşılaştırmalarının sonucu olarak Freud'un düşüncelerinin Nietzsche ile karşıt olduğunu ancak ikisinin düşüncelerinin de eksik yanları olduğunu ileri sürmüştür. 1909 yılında bir Amerika gezisi esnasında Freud ve Jung birbirlerinin düşleri hakkında sohbetler yapmışlardır. Bu sohbetler esnasında Freud'un rüyaları eksik yorumlaması ya da hiç yorumlayamaması Jung'un gözünde otoritesinin sarsılmasına neden olmuştur. (Jung, 2017a: 186- 191)

Freud ve Jung'un aynı çizgi üzerinden ilerlemesi Freud açısından ilk yıllarda olumlu karşılanmış ve kendisinin düşüncelerinin daha geniş kitlelere hitap edebilmesi için İsviçreli bir Hristiyan olan Jung'un kendisinin halefi olabileceğine dair bir düşünce içerisine girmiştir. Freud, Jung'un yaşam enerjisinden, gençliğinin vermiş olduğu coşkudan etkilenmiştir. Bu dönemde Jung genç, zeki ve çalışkan kişiliğinin yanı sıra Avrupa'nın saygın hastanelerinden birinde görev yapmaktaydı ve psikanalitik alanda önemli çalışmalar içerisinde yer alıyordu. Bu nedenlere ek olarak Jung'un mitoloji ve karşılaştırmalı dinlere duymuş olduğu ilgi de Freud'un Jung ile dostluğunun

başlamasına zemin hazırlamıştır. İlk buluşmalarının ardından birbirlerinde eksik olan figürlerin yerlerini almışlardır. Freud, Jung için bilgili bir baba figürünü oluştururken; Jung da Freud'un zihninde bir oğul ve düşüncelerini miras bırakabileceği bir varis durumunda olmuştur.(Stevens, 2014: 35- 37) Jung Freud'a yazmış olduğu ilk mektubunda “Bu dostluğu iki eşit insan gibi değil de, bir baba oğul gibi yaşamama izin ver.” (Stevens, 2014: 38) diyerek duygularını ifade etmiştir. Bu dönemde Jung'un mektubuna cevaben Freud “‘Oğlum ve vârisim’; ‘veliahtım’ (...).” (Stevens, 2014: 38) sözleriyle onun duygularına karşılık hislerini dile getirmiştir. Freud ve Jung arasındaki bu olumlu atmosfer zaman içerisinde düşünsel çatışma nedeniyle sarsılmıştır. Freud'un insanın güdülerini yönlendiren temel faktör cinselliktir ve bilinçdışı akıl topluma mal edilemez tamamen kişiseldir görüşleri Jung tarafından kabul edilmemiş ve baba oğul çizgisinde ilerleyen dostlukları sona ermiştir. (Stevens, 2014: 39)

Jung'un *Über die Psychologie der Dementia praecox* isimli eseriyle başlayan ilişkileri yine Jung'un *Libidonun Simgeleri ve Değişimleri* adlı yapıtında ensest ve libido kavramlarını Freud'un kabul ettiği görüşün dışında açıklamasıyla sona ermiştir. Jung'a göre ensest kişisel sorunlara bağlı olarak gelişir ve çok ender görülen bir durumdur ancak ensest dinsel anlamda güçlü ve etkin bir boyuta sahip olduğu için evren ile ilgili birden çok unsurda kendisini göstermektedir. Bu bağlamda Jung ve Freud'un birbirinden ayrıldıkları nokta Freud'un ensest kavramını sözlük anlamı çerçevesinde değerlendirmesi ve ensestin bir simge olarak ruhsal açıdan önemli olduğuna dair görüşü kabul etmemesidir. (Jung, 2017a: 201)

Freud ile yollarının ayrılmasının ardından uzun bir süre iç kararsızlık dönemine giren Jung için bu dönem kuramının oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Yoğun olarak görmüş olduğu düşler ve o düşleri yorumlamak adına takındığı tutum sayesinde anima, arketip, bilinçdışı gibi kavramlar meydana gelmiştir. Bu dönemde düşleri sayesinde kendi mitini bulabilmek adına çalışmalar yapan Jung taşlarla ilgilenmiş, boş zamanlarında inşa oyunu adını verdiği oyunla kendi içsel yolculuğunu irdelemiştir. 1913 yılı sonbaharında imgesel olarak anlam taşıdığına inandığı düşler görmeye başlamıştır. (Jung, 2017a: 210- 211) Jung ruhsal fantezilerinin üzerinde çalıştığı bu dönemde Siegfried isimli bir kişiyi düşünde öldürdüğünü görmüş, onun

Almanların iradelerini ve kahramanca mücadelelerini simgelediğine inanmıştır. Aynı dönemlerde düşünde yaşlı bir adam ile genç bir kız görmüş, isimlerinin İlyas ve Salome olduğunu, onlarla sohbet ettiğini ifade etmiştir. Yaşlı adam ve genç kızın neler simgelediğini araştırmış ve bu tür kişilerin sık sık düşlerde görüldüğünü, birçok efsanenin de bu tür düşlerden meydana geldiği düşüncesini savunmuştur. Jung'a göre İlyas, yaşlı ve bilge bir kişiyi simgelerken Salome de bir animayı simgeler. Bilgi (logos) ve sevgi(eros) duygularının bu iki kişi çerçevesinde insana yüklenen bir anlam olduğunu düşünür. Jung bu dönemde Philemon adını verdiği bir paganı da düşünde görmüş ve onun üst düzeyde sezgiyi simgeleyen, gizemli bir öge olduğuna inanmıştır. Jung, düşünde gördüğü kişilerle yakınlık kurmuş, onlara fantezileri arasında büyük bir yer ayırmış ve onların neleri simgelediklerini incelemiştir. Zaman içerisinde Philemon'un Hint inancındaki guru algısıyla benzeştiğini ve bir ruhu simgelediğini düşünmüştür. (Jung, 2017a: 215 – 219)

Jung, kendi içinde çatışmalar yaşadığı bu dönemde Philemon, İlyas, Salome gibi düşsel kahramanlarının arketipsel açıdan ebedi kadın ve yaşlı bilge adamı simgelediğini ifade etmiştir. Yine bu dönemde kuramı için oldukça önemli bir yere sahip olan anima ve animusun ne olduğunu kavramış ve çocukluk çağlarından o güne kadar kadınlara ve erkeklere yüklediği anlamları tanımlayabilmiştir. Jung fantezilerini ve mandala çizimlerini *Kara Kitap*, *Kırmızı Kitap* gibi isimler verdiği eserlerinde toplamıştır. Fantezileriyle ilgili yazı yazdığı bir esnada kendisini sorgulamış ve yaptıklarına bir anlam yüklemeye çalışmıştır. Yaptıklarının bilim mi yoksa sanat mı olduğu konusunda yaşadığı çelişkiye içinden bir kadın sesinin bu durumun bir sanat olduğunu söylemesi onun anima ve animus algısını düşünmesine sebep olmuştur.

“İçimden bir kadının bana karşı çıkmasını çok garipsedim. Onun ilkel bağlamda ‘ruh’ olduğuna karar verdim ve ruha neden anima dendiğini düşünmeye koyuldum. Neden dişi olduğu varsayılıyordu? Daha sonraları, bu içsel kadın ögesinin bir erkeğin bilinçdışında tipik ya da arketipsel bir rol oynadığını anladım ve ona anima adını verdim. Kadının bilinçdışındaki karşıt ögeye de animus dedim.” (Jung, 2017a: 221- 222)

İçsel deneyimlerinin dış dünyasını etkilediğine ve değerli olduklarına inanan Jung, dışsal olaylar bakımından yaşamının zengin olmadığını, onların sadece boş ve içeriksiz olduklarını düşünmüştür. “Yaşamım, ortaya koyabildiğim bilimsel yapıtlardır.” (Jung, 2017a: 262) diyen Jung, hayat tecrübeleri, düşleri, Freud ile yaşadığı dostluk ilişkisinin bitmesi sonucunda kendisiyle yüzleşmiş ve yaşamının ikinci yarısı diyerek tanımladığı dönemde yapıtlarını oluşturmaya başlamıştır. Jung gerçek bilimsel çalışmalarının 1903 yılında çağrışım deneyiyle başladığını bu dönemde 1912 yılında *Libidonun Simgeleri ve Değişimleri* adlı eserini yayımlamadan önce *Sözlük Çağrışımları Üzerine Teşhisler, Dementia Praecox Psikolojisi, Psikozun İçeriği* isimli eserlerini yayınladığını ifade etmektedir. 1921 yılında *Psikolojik Tipler*'i yayımlamış 1929 yılında Richard Wilhelm ile birlikte *Das Geheimnis der Goldenen Blüte* adlı eseri kaleme almışlardır. *Değişimler ve Simgeler* adlı yapıtıyla birlikte libido kavramına yönelmiş 1928 yılında *Ruhsal Enerji* adlı eserinin libidinal enerji temeline dayandığını ifade etmiştir. *Ele ile Bilinçdışı Arasındaki İlişkiler* adlı eserinden sonra 1940 yılında *Din ve Psikoloji*'yi kaleme almış daha sonra 1942 yılında bu eserle ilgili çalışmaların devamı niteliğinde olan *Paracelsia*'yı yayımlamıştır. 1913 ve 1917 yılları arasındaki çalışmalarının neticesinde 1944 yılında *Psikoloji ve Simya*'yı kaleme almış bu eserde İsa ile simyacıların önem verdiği lapis arasındaki benzerliğe değinmiştir. İsa ile ilgili çalışmalarına ilerleyen süreçte de devam eden Jung, İsa figürü ve psikoloji arasındaki bağı 1951 yılında kaleme aldığı *Aion* adlı eserinde ortaya koymuştur. Bu eseriyle bağlantılı olarak 1954 de *Bilincin Kökleri*'ni kaleme almıştır. Simya ile ilgili yayınladığı eserinden iki yıl sonra 1946 yılında *Duyguların Başkasına Aktarımı* ve uzun süren araştırmalar sonucunda 1956 yılında *Mysterium Coniunctionis* adlı eserini yayımlamıştır. Jung Tanrı'nın trajik çelişmesini ortaya çıkardığını ifade ettiği *Eyüb'e Yanıt*'ı da bu dönemde oluşturmuştur. (Jung, 2017a: 245- 262)

Jung analitik psikoloji kuramını “İnsanlarla yeni bir bilimsel deneyin formülasyonu için öneri ve çabalar.” (Fordham, 2015: 17) olarak tanımlamaktadır. İnsan zihnini çözümleyebilmek için herhangi bir kesin kural ve kuram olmadığı görüşünde olan Jung, bireyin zihinsel etkinliklerinin bir bölümünün değil tamamının ele alınmasının çözüm için gerekli etken olduğunu ifade etmektedir. Bireyin zihin ve zihinsel etkinliklerinin bilinç ve bilinçaltıyla doğrudan ilişkili olması nedeniyle Jung, zihin ve

zihinsel etkinliklerden söz ederken ruh ve ruhsal terimlerini kullanmıştır. Ruhun bir gerçekliği olduğuna inanan Jung için bilinç ve bilinçdışı birbirinin tamamlayıcısıdır. Jung ruhun sürekli hareket hâlinde olduğunu, belirli bir düzen içerisinde sistematik bir şekilde ilerlediğini belirtir ve genel ruhsal enerjiyi *libido* olarak tanımlar. (Fordham, 2015: 18- 20) Jung, Freud'un aksine libido terimini cinsel enerjiyle sınırlandırmaz ve kişinin yeme, içme seks, düşünce ve duygu gibi bütün insani faaliyetlerini kapsayan bir yaşam enerjisi olarak değerlendirir. Libidinal enerjinin temeli Heraclitus'un *enantiodromia* (zıtlık) ilkesidir. Heraclitus'a göre her şeyin zıddına doğru kaçınılmaz bir akış vardır. Jung'a göre "Enerjik bir süreç olarak hayat zıtlara ihtiyaç duymaktadır, çünkü zıtlık olmadan enerjinin var olacağını düşünmek mümkün değildir." (Sambur, 2005: 58) Libidinal enerji zıtlıktan beslendiği kadar birleşme, birlik kavramını da ele alır. Kişiliğin bölünme ve bütünleşme işlevinin dengede tutulması için gerekli olan zıtlık ve birleşme kişiliğe özgü bir durumdur. Jung, bilinç ve bilinçaltı bölgelerindeki zıt kutupların çatışma durumunda bulunan pozisyonlarını aşarak kişiliğin psikolojik bütünleşmeyi mümkün kılan yeni durumunu *aşknlık fonksiyonu* olarak adlandırmıştır. Kişilik, aşknlık fonksiyonu sayesinde zıtlıkları bir araya getirerek bir bütün olabilmektedir. Kişilik sistemine göre libidinal enerji yok olmayan, tükenmeyen bir enerjidir. Bazı durumlarda yok olmuş veya tükenmiş gibi gözlemlenebilen libidinal enerji başka bir yere transfer olabilmektedir. Kişinin ilgi, yönelim ve dikkatini başka bir noktaya kaydırması ile libidonun eşitlik ilkesi sayesinde bir transfer gerçekleşir ve enerji akışı yeni ilgi, yönelim ve dikkati toplayan nesne veya duruma yönlendirilir. Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, libidonun sadece yoğunlaşabileceği ve kapsayabileceği eski değerini dengi yeni bir şey bulduğunda ona transfer olmasıdır. Yani yeni ilgi, yönelim ve dikkatin libidinal enerjiyi transfer edebilmesi için onların eski ilgi, yönelim ve değerlere denk olması gerekmektedir. Kişiliğin adil ve dengeli enerji dağılımını sağlayan ilke ise entropi (denge) ilkesidir. Entropi ilkesi sayesinde ihtiyaç durumunda enerji, kişiliğin bir bölgesinden başka bir bölgesine kaydırılabilmektedir. Savaş durumlarında yardıma ihtiyacı olan birliğe destek kuvvetleri gönderilmesi gibi kişiliğin yardıma ihtiyacı olan bölgelerine de enerji yönlendirilmektedir. (Sambur, 2005: 58- 63)

Jung, psikoloji sistemini kişilik ekseninde etrafında oluşturmuştur. Kişilik terimi yerine *psişe* terimini kullanan Jung, psişenin bir bütün hâlinde ele alınarak anlamlandırılması gerektiğini belirtmiştir. Jung'a göre psişe kavramı insan kişiliğini bütüncül olarak ifade etmektedir. Psişenin insan kişiliğinin bütününe ele almasıyla Çin kültüründe yer alan *Tao* kavramının kozmik düzenin bütününe ifade etmesi arasında ilişkiler kurulmasını sağlamıştır.

“Bireyin hem bilinç hem bilinçaltı boyutlarını ifade eden temel kavram *psyche*'dir. *Psyche* insanın bilinç ve bilinçaltı kozmosudur. Bilinç insan tecrübesinin aktüel boyutunu oluştururken potansiyel tecrübe alanını ise bilinçaltı oluşturmaktadır. Başka bir deyişle aktüel ve potansiyel olarak tecrübe edebileceğimiz her şey bütüncül ifadesini *psyche* dediğimiz kişilik düzeninde bulmaktadır.” (Sambur, 2005: 52)

Jung psişeyi bütün bilimlerin ve bilgilerin kaynağı olarak değerlendirmiş ve kozmik harikaların en büyüğü, dünyanın olmazsa olmazı olarak nitelendirmiştir. Her insanın farklı bir psişeye sahip olması nedeniyle Jung'a göre psişe ile ilgilenmek tüm dünya ile ilgilenmekle eşdeğerdir. Psişe, bireyin yaşamının içinde gerçekleştiği objektif düzendir. İnsanın bilinç ve bilinçaltısında gerçekleşen bütün psikolojik olgular psişenin kapsamındadır. “Dünyanın ve insanlığın güvenliği kişiliğin (*psyche*) dengeli olarak işlemesine bağlıdır. Bugün nükleer silahları kontrol eden sınırlı sayıda kişinin aklını kaçırmaması durumunda hidrojen bombalarının peş peşe patlayacağına Jung dikkat çekmektedir.” (Sambur, 2005: 53)

Jung'un düşünce sistemi ve kuramıyla ilgili Hall ve Lindzey'in tespitleri şu şekildedir:

“Jung'un ifadesiyle kişiliğin (*psyche*) tamamı birbirinden ayrı fakat birbiriyle etkileşim içinde olan birçok sistemden meydana gelmektedir. Bu sistemlerin başlıcaları ego, bireysel bilinçaltı ve kompleksleri, kolektif bilinçaltı ve arketipleridirler –*persona*, *anima*, *animus* ve *gölge*.- Birbiriyle etkileşim halinde bulunan bu sistemlere ek olarak introversiyon ve ekstraversiyon tavrıyla düşünme, duyma, hissetme ve sezme fonksiyonları vardır. Son olarak kişiliği tam olarak geliştiren ve birleştiren ben (*self*) vardır.” (Sambur, 2005: 73)

Analitik psikoloji kuramı içerisinde bireyin psikolojik durumunu net bir şekilde ortaya koyabilmek adına Jung'un hastalarını tedavi ederken karşılaştığı ve anlamlandırdığı bazı terimler bulunmaktadır. Bu bağlamda analitik psikoloji kompleks, arketip, mandala gibi terimler çerçevesinde oluşturulmuş; din ve rüya gibi unsurları kapsayan bir kuramdır.

1.1.3.1. Kompleks

Jung, geliştirmiş olduğu sözcük çağrışım testlerini uygularken bazı deneklerin bazen takılıp uzunca bir süre beklediklerini gözlemlemiştir. Neden böyle bir duraksama yaşadığını açıklayamayan denekler Jung'un kompleks terimini anlamlandırabilmesine katkı sağlamıştır. Jung, eldeki verilerden hareketle bilinçdışında birbiriyle ilişkili bazı grupların varlığını keşfetmiştir. Bu grupları kompleks olarak adlandırmış, deneklerin bir komplekse yakınlığı olan sözcükle karşılaştıklarında bir duraksama dönemi yaşadıklarını fark etmiştir. Jung, incelemeler sonucunda komplekslerin özerk bir biçimde varlığını sürdürdüğünü, bireyin davranış ve düşüncelerini ele geçirdiğini saptamıştır. (Geçtan, 2014: 163-164)

Jung, kişisel bilinçaltının içerisinde birbiriyle ilişkilerine göre farklı gruplaşmalar olduğunu ve bu duruma *kompleks* adını verdiğini şu şekilde ifade etmektedir. “Ağırlıklı bir duygusal tona sahip olan psikolojik elementlerin meydana getirdiği bazı gruplara kompleks adını vermekteyim.”(Sambur, 2005:79) Kompleksler kişisel bilinçaltına ait kişilik yapısını oluşturduğu için kolektif bilinçaltına ait kişilik özelliği olan arketiplere göre farklı muhtevaya sahiptirler. “Bireysel bilinçaltının muhtevasını duygusal nitelikli kompleksler oluştururken kolektif bilinçaltının muhtevasını ise arketipler oluşturmaktadır.” (Sambur, 2005: 79)

Kompleksler, bireyin kişiliğinde yaşayan birbirinden bağımsız karakterlerdir. Bireyin kendi istek ve arzusu dışında hareket edebilme kabiliyetine sahip olan kompleksler kendilerine ait bir hayat yaşama çabası içerisindeyler. Jung'un “Kişi herhangi bir komplekse sahip değildir fakat kompleks kişiye sahiptir.” (Sambur, 2005: 80) sözü kompleksin bireyin kişiliğini kontrol altına alabildiğini göstermektedir. Kendi kişiliği

üzerinde söz sahibi olma hakkını komplekslere teslim eden birey, kompleksleri doğrultusunda yaşamakta ve onun kölesi durumuna düşmektedir. Bir kişiliğin komplekslerden arınmış olmasının mümkün olmadığı görüşünde olan Jung'a göre sağlıklı ve doğru olan komplekslere sahip olmamaktan ziyade onları kontrol altında tutmaktır. Jung, 1913 yılında psikoloji teorisini *Kompleksler Psikolojisi* olarak ifade etmiş olsa da daha sonra çalışmalarını *Analitik Psikoloji* olarak ifade etmeyi daha uygun bulmuştur. (Sambur, 2005: 81)

1.1.3.2. Arketip

Kolektif bilinçaltı, bireyin kişisel bilinçaltının daha derinlerinde yer alan bir bölgedir. Kişisel bilinçaltıyla tamamen zıt niteliklere sahip kolektif bilinçaltı, kişinin bilinçaltında hiçbir tecrübesel alt yapısı olmadan var olan bir durumdur. Jung bu terimi kendi iç dünyasında iki numaralı kişiliğini anlamlandırmaya çalışırken keşfetmiştir.

“Biz insanlar, her ne kadar özel yaşamlarımız varsa da, büyük bir oranda, yaşadığı yıllar yüzyıllarla sayılan ortak bir ruhun temsilcileri, kurbanları ve geliştiricileriyiz. Çoğu zaman, dünya sahnesinde sesi çıkmadan rol alanlardan biri olduğumuzun farkına bile varmadan, bir ömür boyu, kendi kafamıza göre yaşadığımızı varsayabiliriz. Farkında olmasak da, bilinçdışı olduklarında bizi daha da çok etkileyen bazı gerçekler vardır. En azından benliğimizin bir parçası yüzyıllarda yaşar. Bu parçaya ben, bana kolaylık olsun diye 2 no adını verdim. Bunun yalnızca bana özgü bir merak olmadığına, insanın içselliğine ısrarla girmeye çalışan ve neredeyse iki bin yıldır ciddi bir biçimde ona yüzeysel bilinçbilgisi ve onun gerektirdiği kişiliği aktarmaya çalışan Batı dini bir kanıttır: ‘Non foras ire, in interiore homine habitat veritas!’ (Dışarıda arama; gerçek, insanın içindedir.) (Jung, 2017a: 120- 121)

Jung'a göre bütün insanlığın ortak değeri olan kolektif bilinçaltı, bireyi farklı ırklara sahip hiç tanımadığı insanlarla birleştirir. Nasıl ki farklı ırk, millet ya da devlete sahip olan her insan aynı fiziksel organlara sahipse, psikolojik anlamda değerlendirildiğinde aynı arketiplerde sahiptirler. “Kolektif bilinçaltında bütün insanlar, ırklar, siyah ve beyazlar akrabadır ve aynı ebeveyne sahiptirler.” (Sambur, 2005: 84)

İlk insandan günümüze kadar farklı toplumlarda, farklı cinsiyetlere sahip, farklı kültürel özellikler içerisinde dünyaya gelen insanlar, bazı ortak duygu ve düşüncelere sahip olmuştur. Korku, sevinç, kaygı, üzüntü gibi ortak değerler insanın bilinçaltına atalarından aktarılmaktadır. Bu nedenle hiç karanlıkta kalmamış olmasına rağmen ilk defa karanlıkta kalan birinin karanlıktan korkması, kendi zihninde önceden var olan kolektif bir imajın devamıdır. Bir başka örnek dünyaya gelen bebeğin annesini tanıması ve onunla iletişim kurabilmesidir. Daha önce anne kavramını hiç bilmemiş olmasına rağmen bebek kalıtımsal mirasla bu duyguyu yaşayabilmekte ve anneyi anlamlandırabilmektedir. (Geçtan, 2014: 165)

Kolektif bilinçaltının imajlarını *arketip* terimiyle ifade eden Jung, bu terimi ilk olarak *Güdü ve Bilinçaltı* isimli yazısında kullanmıştır. Richard Owen, biyolojik çerçevede türlerin orijinal tipi anlamında arketip terimini ilk kullanan kişidir. İnsan zihninin doğumla birlikte tarihsel kökten belirli kalıntılara sahip olduğu görüşünde olan Jung, kişinin zihninin arkasında arkaik bir kişilik yapısı olduğunu ifade etmektedir.

“Kişiliğin bilinç öncesi ve bilinçaltı yapısında bir a priori faktör vardır. Örneğin yeni doğmuş bir çocuğun bilinç öncesi kişiliği uygun şartlarda içine her şeyin konabileceği boş bir kutu değildir. Bunun aksine o kompleks bir bireysel kimliğe sahiptir. Bu kimliği direkt olarak göremediğimiz için onu tespit edememekteyiz.” (Sambur, 2005: 86)

Jung arketip teriminin temellerinin Platon tarafından atıldığını, etnolojik anlamda *ilk fikirlere* dikkat çeken ilk kişinin Adolf Bastian olduğunu, ilerleyen süreçte Durkheim ekolünden Hubert ve Mauss isimli araştırmacıların fantezinin kategorilerinden bahsederken bu konuyu irdelediklerini ifade etmiştir. Bilinçdışı düşünmenin bir arka planı olduğuna dair çalışmaların Hermann Usener ile başladığını ifade eden Jung, bu çalışmaların dışında “(...) arketiplerin yalnızca gelenek, dil ve göçlerle yaygınlaşmadığını, her zaman ve her yerde, herhangi bir dış etkenden bağımsız olarak kendiliğinden yeniden ortaya çıkabileceklerini(...).”(Jung, 2015a: 20) ortaya koyarak arketip terimine sağladığı katkıları açıklamıştır.

Jung, arketip teriminin Platon'un idealarıyla benzer olduğunu, temellerinin Antik Çağ'a kadar uzandığını hatta üçüncü yüzyıla ait bir metinde Tanrı kavramından bahsedilirken arketipik ışık anlamına gelen bir kelimenin kullanıldığını ifade eder ve düşüncelerini şu şekilde dile getirir:

“Erken çağlarda, Platon'un, idea'nın her tür fenomenin öncesinde ve üstünde olduğu fikrini -farklı görüşler ve Aristotelesçi düşünceler olmasına rağmen- kavramak çok zor değildi. 'Arketip' daha antikçağda bile kullanılan ve Platon'un 'idea'sıyla eşanlamli olan bir kavramdır. Örneğin, muhtemelen 3. Yüzyıla ait olan Corpus Hermeticum'da Tanrı'nın το αρχετοπον olarak tanımlanması, Tanrı'nın, 'ışık' fenomeninin öncesinde ve üstünde olan tüm ışıkların 'ilkimgesi' olduğu düşüncesini ifade eder.” (Jung, 2015a: 17)

Arketip terimi birbirinden farklı fiziksel ve ruhsal özelliklere sahip olarak dünyaya gelen bireylerin aynı özden beslendiğini ifade etmektedir. Jung'un arketip terimi bir anlamda Platon'un idealar terimiyle benzerdir. “Platon'a göre, 'İdealar', insan hayatı başlamadan çok önce tanrıların zihninde var olan arı ve ussal formlardı ve bu nedenle de sıradan dünyada olup bitenlerden çok daha öte ve aşkın bir düzlemdeydiler.” (Stevens, 2014: 73) Arketip ve idea terimleri arasındaki temel fark, arketipin bir amaca yönelik ve dinamik yapıya sahip olmasıdır. (Stevens, 2014: 74)

Jung'a göre kişiliğin oluşumunda etkin rol oynayan temel arketipsel figürler şunlardır: Persona, gölge, anima, animus, kendilik ve ben.

1.1.3.2.1. Persona

Antik Yunan'da bir oyuncunun seyircilerin önünde oyununu sergilerken birbirinden farklı rolleri canlandırabilmek amacıyla kullandığı maskelere *persona* denilmektedir. Persona, İngilizcede kişiyi ve kişiliği belirtmek için kullanılan *person* ve *personality* kelimeleri ile de köken bakımından benzerdir. Persona terimini ilk defa 1912 yılında kullanan Jung, personanın egoyla özdeş olduğunu ve kişinin topluma sunduğu kişilik özelliklerini ifade ettiğini belirtmektedir. Persona bireyin toplum içerisinde yer edinebilmek, toplumda kabul görebilmek adına toplumun beklentilerine uygun davranışlar sergilemesini sağlayan uyum arketipidir. Çocukluk yıllarında meydana gelmeye başlayan persona figürü, bireyin gerçek kişiliğini toplumsal statü

kazanabilmek adına maskeleymesi durumudur. (Sambur, 2005: 93) “Ellenberg personayı bir meslek grubuna, toplumsal sınıfa, kasta, politik parti ve ulusa ait olmasından dolayı bireyin adapte ettiği fikirler toplamı.” (Sambur, 2005: 94) olarak tanımlamaktadır. Persona, toplumun bir parçası olabilmek için bireyin doğal davranışlar sergilemek yerine yapay bir kişilik oluşturması olarak da tanımlanabilir. Persona bireyin toplum karşısında rol oynamasına neden olur. Birey kendisi ve rolü arasındaki farkı fark edebildiği ölçüde bireyselleşebilmektedir. (Sambur, 2005: 94) Persona kişiye özel değildir, “Persona, kolektif bir olgudur ve kişiliğin aynı oranda bir başkasına da ait olabilecek bir yönüdür.” (Fordham, 2015: 63)

Jung ile benzer görüşlere sahip olan Laing maskesiz insanların çok ender bir şekilde görüldüğünü hatta maskesiz insanın olmadığı ifade etmiştir. (Laing, 2012: 93) Bu noktada değerlendirildiğinde sosyal hayat içerisinde yer edinen her birey bir maskeye yani personaya sahiptir denilebilir. Toplum içerisinde yer alan diğer bireylerle uyum ve bireyin bireyselleşebilmesi noktasında bir ihtiyaç durumunda olan persona toplum ve birey arasında bir denge mekanizması işlevine sahiptir.

1.1.3.2.2. Gölge

Kişinin bireysel bilinçaltında bulunan toplumdan sakladığı diğer yüzü *gölge* olarak adlandırılmaktadır. Öfke nöbeti anında, bireyin kendinde olmadığı anlarda dış dünyaya yansıttığı bu yüz genellikle kişinin ilkel, denetimsiz ve hayvansal tarafını yansıtmaktadır. Topluma uyum sağlamak adına persona arketipini kullanan birey, içinden geçen ancak toplumun kabul etmediği duygu ve düşünce yönünü gölge arketipiyle canlı tutmaktadır. Bu nedenle toplumsal baskı altında kısıtlanan birey daha geniş bir gölge altında yaşamaktadır. Her kişinin içinde toplumdan gizlediği bir gölgesi olması nedeniyle gölge arketipi kolektif bir yapıya sahiptir. Jung, gölgenin kişiliğin tümünü tehdit eden ahlaksal bir sorun olduğunu ifade eder. Bu sorun ancak toplumun hoşgörüsü ile çözülebilmektedir. Toplumun bireylere karşı yıkıcı olmaktan çok yapıcı olması gölgeyi ahlaksal sorun olmaktan çıkarır ve her bireyde bulunan normal bir arketip olmasını sağlayarak toplum hayatına yön verir. (Fordham, 2015: 64- 67) Gölge arketipi kişilik ile orantılıdır ve gölge arketipine sahip olmayan kişilik yoktur. Jung, bastırılan, gün yüzüne çıkarılmak istenmeyen, kaçınılan bir durum olan

gölge arketipini hiçbir bireyin mükemmel, dışarıdan görüldüğü kadar masum olmadığını ortaya çıkaran bir durum olarak ifade etmiştir. (Sambur, 2005: 96)

“Ayın aydınlığının güneşin gölgesinde olması gibi gerçek kişiliğimiz de gölge arketipinin arkasında bulunmaktadır. Toplumla ilişkimizi düzenleyen persona arketipine karşılık bizim kendimizle olan ilişkimizi düzenleyen arketip gölgedir. Ondan kaçmak ya da onu dışarı yansıtmak yerine onunla yüzleşebilme cesaretini gösterebilmeliyiz.” (Sambur, 2005: 97)

Bu yüzleşme sayesinde bireyselleşme süreci başarılı olabilmekte ve birey bilinçli bir şekilde gölge tarafının farkına vararak onu tanımlayabilmektedir. Her şey zıddıyla varlığını sürdürür ilkesinden hareketle kişilikte gölge ile toplum hayatında yer edinmektedir.

“Gölge, kaçınılmaz biçimde personaya ait niteliklerin karşıtlarını barındırmaya başlar; gölge, adeta personanın yüzeysel yapmacıklığını ödünleme çabasında, persona da gölgenin anti- sosyal özelliklerini dengelemeye çalışır. Bu iki zıt kişiliğin aynı kişide birarada var oluşu yaşamda olduğu gibi edebiyatta da karşımıza çıkar: Yakışıklı ve zeki bir sosyete çapkını olan Dorian Gray, gizli karanlık yaşamının tüm yönlerini yansıtmaya nedeniyle kendi portresini hiç kimsenin göremeyeceği bir yerde saklar; Dr. Jekyll ve Bay Hyde aslında aynı kişidir, saygıdeğer bir doktorla dev bir canavar olmak arasında gider gelir; öte yandan televizyonda gayet sevecen görünen ve sempatik bir gülümsemesi olan biri, ev yaşamında histerik ve şirret birine dönüşebilir.” (Stevens, 2014: 93-94)

Jung’a göre birey içsel otoritesine boyun eğdiği için veya başka bir ifadeyle ahlak kompleksi sayesinde gölgesini saklı tutmaya çalışır. Ahlak kompleksi bireyin hareketlerine belirli kısıtlamalar getirmekte bu nedenle birey bastırma, inkâr ve yansıtma gibi çeşitli ego savunma mekanizmaları kullanmaktadır. Gölge yanını toplumdan saklamak isteyen birey onu bastırmaya çalışmakta, onu inkâr ederek kabul etmemekte veya psikiyatri alanında paranoya olarak adlandırılan durumda olduğu gibi kendi duygu ve düşüncelerini sanki başkasına aitmiş gibi yansıtmaya çalışmaktadır. Bu durum bireyden başlayarak toplum ve uluslararası ilişkileri de etkileyebilmektedir. Savaş, katliam ve soykırım gibi meseleler bireylerin,

toplumların, devlet yöneticilerinin gölge yanlarını başka birey ve toplumlara yansıtmasıyla meydana gelen hadiselerdir. Jung analizlerinde en zor kısmı bireyin kendi gölgesiyle yüzleşme anı olduğunu ifade etmektedir. Kendi içinde bu kadar ilkel ve vahşi bir tarafın olduğundan haberdar olmayan birey ilk anda durumu kabullenemese de uzun bir sabır dönemine ihtiyaç vardır. Bu noktada birey benlik, içsel gücün gölge engeline takılması gibi unsurların etkisiyle kişilik bütünleşmesi adına sorunlar yaşamaktadır. (Stevens, 2014: 95- 96)

Bir bireyin toplum içerisinde yer edinen, görülen ve bilinen kişilik yapısının aksine gölge daha karanlık, görülemeyen ve olumsuz unsurların etkisiyle gün yüzüne çıkan arketiptir. Bu noktada bireyin persona ile toplum hayatında edindiği konum gölgenin ortaya çıkması ile olumlu veya olumsuz anlamda etkilenebilmektedir.

1.1.3.2.3. Anima ve Animus

Jung'a göre kadın ve erkek herkes eşit biçimde persona ve gölgeye sahiptir. Bu nedenle bu olgular kolektif bilinçaltına aittir. Ancak bu konuda en önemli fark gölge arketipinde mevcuttur. Bir erkeğin gölgesini bir kadın bir kadının gölgesini de bir erkek teşkil etmektedir. Jung, bu durumu *anima* ve *animus* olarak adlandırmaktadır.

Anima, erkeklerin bilinçdışında yer alan kadın imajıdır. Bir erkeğin kadının doğasını kavrayabilmesi anima arketipi sayesinde olmaktadır. "Her erkeğin içinde ebedi bir kadın imgesi yer alır; fakat o, şu ya da bu kadın değildir; o, mutlak dişiliğin imgesidir. Bu, temelde bilinçdışı bir imgedir ve ilksel kökenli kalıtsal bir etmendir." (Stevens, 2014: 101) Kadınlar ile ilk iletişim anne sayesinde olduğundan erkek için tanınan ve anlamlandırılan ilk kadın annedir. Bu nedenle erkeklerde animanın temelleri annenin çocuğuna nasıl davrandığına ve çocuğun o davranış karşısında neler hissettiğine bağlıdır. Anneden edinilen anima sayesinde erkek hayatı boyunca karşılaştığı kadınlarda animasını ya da annesini arar. Çünkü annenin özelliklerini diğer kadınlara yansıtma arzusu animanın temel özelliklerindedir.(Fordham, 2015: 68)

"Açıklaması güç birçok aşk ilişkisi ve düş kırıklığıyla sonuçlanan evlilik bu yüzden ortaya çıkar. Ne yazık ki, bu yansıtma olayı akılcı biçimde denetlenebilecek bir şey değildir. Erkek yansıtma işlevini bilinçli olarak yapmaz, kendiliğinden ortaya çıkan

bir olaydır. ‘Her anne ve her sevgili, erkeğin içindeki derin gerçekliği oluşturan ve her zaman var olan bu öncesiz imajın taşıyıcısı olmak zorunda kalır.’” (Fordham, 2015: 69)

Anima, erkeklerde çift yönlüdür. Bu çift yön kadınların hem iyi hem kötü yanlarını yani aydınlık ve karanlık noktalarını gösterir. Mitoloji’de deniz perisi olarak adlandırılan sirenler ya da ölüm getiren, felaket sebebi olarak gösterilen kadın imajı acımasız ama güzel olarak erkek bilinçaltında yerleşmiştir. Bu nedenle anima arketipi kolektif bilinçaltının ürünüdür. Farklı özelliklere sahip, farklı dönem kadınları anima olarak bilinçaltına yerleşmektedir. (Fordham, 2015: 69- 70)

Anima arketipi persona ve gölge arketipleriyle doğrudan ilişkilidir. Toplumun bir erkekten erkek gibi davranmasını ve düşünmesini beklemesi nedeniyle birey bilinçaltında animayı geliştirir ve gölgesinde bir kadına yer verir. İçindeki bu duygu ve düşünceyi maskelemek ise personanın görevidir. (Stevens, 2014: 101)

Animus arketipi kadınların bilinçdışında yer alan erkek imajıdır. Jung’a göre insanlar hem feminen hem maskülen ruhu aynı anda taşımaktadırlar. “Kadını da eril bir öge dengeler ve bu nedenle de tabiri caizse onun bilinçdışında da eril bir iz bulunur. Bu doğrultuda, kadının içinde yansıtma üreten etkene animus demeyi uygun gördüm. Anima nasıl anaç Eros figürüyle örtüşüyorsa, Animus da babaya özgü Logos’la örtüşür.” (Stevens, 2014: 101)

Anima ve animus, toplumsal bakış açısı nedeniyle gelişim göstermez veya sönerse bireyler üzerinde bazı olumsuz tavırlar meydana gelir. Toplum baskısı ve toplum tarafından hoş karşılanmayacağı bilinen kadındaki maskülen tavır ve erkekteki feminen tavır bastırıldığı için birey personanın egemenliğine girmektedir. Bu durum bireylerin doğal dengelerinde bir değişime neden olduğu için anima veya animus başkaldırabilmekte ve bireylerde Transvestizm gibi bazı eşcinsel davranışlar ortaya çıkabilmektedir. (Geçtan, 2014: 168- 169)

Erkeklerde persona sayesinde dış yüzeye yansımaya da iç dünyayı şekillendiren feminenlik kadınlarda da tam tersine maskülen tavırlarla ortaya çıkmaktadır.

Erkeklerde duygusal davranışların kadınlarda da mantıksal düşüncelerin oluşum nedenleri anima ve animus arketipleri sayesinde. Bir başka ifadeyle bireylerdeki eksik yön anima ve animus sayesinde karşı cinsin özelliklerini anlamlandırarak tamamlanmaktadır.

1.1.3.2.4. Kendilik

Jung ve diğer psikologlar uzun yıllar insanın bilinç dışında duygusal yoğunluktan beslenen, tüm psişik dinamiklerin kaynağı ve tüm arketipleri kendi merkezi etrafında toplayarak düzenleyen bir enerji merkezinin var olduğu yönünde çalışmalar yürütmüşlerdir. Jung bu enerji merkezini kendilik arketipi olarak değerlendirmiş ve insandaki tüm psişik fenomenleri kendinde toplayarak, bireyin bütünleşmesini sağlayan bir arketip olduğunu ifade etmiştir. Kişiliğin tecrübe edilebilen ve edilemeyen çift yönünü temsil eden kendilik, hem bilinç hem de bilinç dışı süreçleri kapsamaktadır. Jung'a göre kendilik arketipi rüya, mit ve hikâyelerde kral, kahraman, peygamber gibi üstün kişilik figürleri veya daire, dörtgen, kare, haç gibi bütünlük ifade eden semboller ile belirtilmektedir. (Bahadır, 2010: 179)

Jung kendilik arketipi ile ilgili çalışmalarında Doğu kültürü etkisinde kalmış ve bunu şu şekilde ifade etmiştir: "(...) Ben kendilik kavramını, insan bütünü; bilinç ve bilinç dışı gerçekliklerinin toplamını tanımlamak üzere seçtim. Bu ifadeyi, yüzyıllar boyunca aynı problemle ilgilenen Doğu Felsefesi ile örtüşecek tarzda kabul ettim." (Bahadır, 2010: 180)

Jung'a göre kendilik arketipi, bilinçle bilinç dışı arasında bir orta nokta; ben ile bilinç dışı arasında eşit uzaklıkta bütünlük ve tatmin sağlayan ideal bir denge merkezidir. Kendilik psişik bütünlüğün merkezidir. "Kendilik, bilinçli hayatta ben ile temsil edilen kişiliğin, bilinç dışı arka planındaki en etkin faktör olarak işlev görür. Benin kendilik karşısındaki konumu, etkinliğin karşısında edilgenliğin; öznenin karşısında nesnenin konumu gibidir. Zira kendilikten doğan belirlemeler, beni kavrar ve şekillendirir." (Bahadır, 2010: 181)

Jung'un kendilik arketipi kavramıyla ilgili çalışmalar yürüten M. L. von Franz, insan zihninde yer alan psişik öğelerin dağılımını atom tasviriyle açıklamaktadır. Bu

bağlamda kendilik ruhsal hayatın merkezinde çekirdek atom olarak ele alınmıştır. Psişe bir küreye benzetilmiş ve kürenin aydınlık yüzeyi bilinç bu aydınlık yüzeyin merkezi ise ben arketipi olarak belirlenmiştir. Kendilik ise psişik hayatın düzenleyici öznesi olarak ele alınmış, kürenin hem merkezi hem de tümünü ifade eden merkez arketiptir. Kendilik bireyin içsel yönelişlerini tanımak ve bireyleşmeyi tamamlamak için edindiği tecrübeleri kapsamaktadır. Tez, antitez ve sentez bağlamında karşıtlıklardan beslenen ve ben bilincini bilinçdışı ile ortak bir düzlemde değerlendiren kendilik arketipi bütünlüğe ulaşan birey için psişik potansiyelin son sınırır.(Bahadır, 2010: 181- 182)

Jung kendilik arketipine kavranamaz, akıl aracılığıyla erişilemez bir üstünlük atfeder. Bu özellikleri sayesinde kendilik insana özgür bir alan sunmakta, daraltıcı ve sınırlayıcı özelliklerden uzaklaşmaktadır. Kendilik arketipinin özgürlük ve üstünlük fonksiyonları din ve Tanrı imgesinin birleştirici fonksiyonuyla bütünleşir. Bu bütünleşme kendiliğin en güçlü boyutu ve psişik olgunlaşmanın en son sınırır.(Bahadır, 2010: 182- 183)

“(..).oluşmakta olan bireyi, ortak gerçeklikle uyumlu kılmaya çalışan kendilik, bu adaptasyon sürecinde ben, persona, gölge, anima, animus gibi ruhta kompleksler şeklinde etkinlik gösteren diğer arketipleri hizmetinde kullanır.” (Bahadır, 2010: 186)

Kendilik arketipi ben arketipini kapsayan, merkez arketiptir. Bu bağlamda ben arketipi ile ilgili olarak değerlendirilen mandala kavramı da bireyin bütünleşmesi için kendilik arketipinden beslenen bir olgudur. Sonuç olarak kendilik ben arketipinin merkezi olarak beni yöneten üstün güç, ben arketipi de persona, anima, animus, gölge arketiplerini düzenleyen yardımcı güçtür.

1.1.3.2.5. Ben

Topluma karşı belirli sorumluluk duyguları geliştiren birey, doğumundan itibaren bazı fiziksel ve ruhsal özelliklere sahip olarak toplumsal hayatın bir parçası olmaktadır. Topluma uyum sağlamak, toplumun diğer bireyleri ile işbirliği içerisinde bulunarak topluma katkı sağlamak gibi misyonlar edinen birey topluma göre

yaşamaktadır. Toplumun istek ve beklentileri bireyin sahip olduğu ruhsal dünya ile zaman zaman ters düşmekte bu nedenle birey toplumdaki dışlanmamak ve toplum tarafından kabul görmek amacıyla ruhsal dünyasıyla çatışma içerisine girmektedir. Ruhunun istek ve arzularıyla fiziksel tavırları örtüşmeyen birey zaman içerisinde kendini toplumdaki soyutlama veya ruhsal duygularını bastırma eğilimindedir. Bu nedenle Jung bireyin sahip olduğu arketipsel değerleri ve onları toplumdaki saklama eğilimini tedavilerinde önemsemiş ve bazı tedavi yöntemleri ile bastırılan, gizlenen duyguları gün yüzüne çıkarmıştır. Bu anlamda değerlendirilmesi gereken bir diğer arketip de ben arketipidir.

Ben persona, gölge, anima ve animus arketiplerini düzenleyen ve yönlendiren merkez arketiptir. Ben arketipi orta yaşlarda ortaya çıkmaktadır çünkü kişiliğin gelişimi ve bireyleşme tamamlanmadan ben arketipi görevini yerine getirememektedir. Ben arketipinin gelişmesiyle birey kendisini daha iyi tanımaya ve anlamlandırmaya başlar ve hayatına istediği yönü verebilmek için çabalar. Jung diğer arketipler üzerindeki çalışmalarını tamamladıktan sonra ben arketipini fark etmiştir ve ben arketipi Jung'un kolektif bilinçaltı üzerindeki çalışmalarının bir sonucudur. "Jung'a göre ben arketipi yaşamın amacı ve bireyleşmiş olmanın gerçek anlatımıdır." (Geçtan, 2014: 171) Jung benliğin sadece sosyal çevremize uyum göstermemizi sağlayan bir durum olmadığını aynı zamanda bireyin Tanrı, evren ve ruhsal yaşamla da bütünleşmesini sağlayan bir olgu olduğunu ifade etmektedir. (Stevens, 2014: 89)

Ben ve Tanrı'yı birleştiren Jung'un yanı sıra simyacılar da ben'e değer vermiş ve ben'in sınırsız sayıda sembolle ifade edilebileceğini belirtmişlerdir. Ancak Jung bu konuda da her ne kadar farklı sembollerle ifade edilse de ben arketipinin birleştirici özelliği sayesinde ortak bir noktada toplanabileceğini açıklamıştır. (Sambur, 2005: 103- 104)

Jung persona, gölge, anima, animus, kendilik ve ben gibi temel arketiplerin dışında yaşlı bilge adam, anne, çocuk, kahraman gibi arketiplerinde varlığından bahsetmekte; hatta insanın psikolojik yapısı ne kadar karmaşık ve çeşitli ise yer yüzündeki insan adedince arketip bulunabileceğini ifade etmektedir.

Birey bazı bilgi birikimlerine sahip olarak dünyaya gelmektedir. Kolektif bilinçaltının getirdiği bilgi birikimi bireylerde zaman zaman yaşlı bilge adam arketipinin görülmesini sağlar. Peygamber, rahip, veli, kral, filozof, doktor, öğretmen ve büyücü gibi sıfatlarla anılan birçok insan yaşlı bilge adam özelliklerine sahiptir. Bilgi, zekâ ve manevi noktada derin düşüncelere sahip olma özellikleri bu arketipin birer yansımasıdır. (Sambur, 2005: 106) Jung'un iki numaralı kişiliğinde keşfettiği bir numaralı kişiliğinin tersine daha olgun, daha çalışkan olarak nitelediği kişi yaşlı bilge adam arketipinin oluşmasında önemli olmuştur. Bu bağlamda düşünde tanışıp sohbet ettiği Philemon ve İlyas figürleri yaşlı bilge adam arketipinin temelleri olarak Jung'un hayatında tecrübe ettiği bir durumdur.

Anne, kişinin dünyaya gözlerini açtığı anda karşılaştığı ilk kadındır. Şefkat, merhamet ve ilgi sahibi olarak nitelendirilen, kişinin dünyaya gelmesi için bir yaratıcılık kaynağı ve yeniden doğuş simgesi olan anne olumlu ve olumsuz özellikleriyle kilise, bakire, gece, ay, derin su, tarla, bahçe, kaya, mağara, ağaç, rahim, tencere ve mezar gibi birçok sembolle özdeşleşmiştir. Anne arketipi kişisel anne, büyükanne, üvey anne, kayınvalide, sütanne, dadı, bilge kadın, tanrıça, Tanrı'nın annesi, Meryem gibi sayısız imaj ve role sahiptir. (Jung, 2015a: 21) Jung anne arketipinin tanımını şu şekilde yapmaktadır:

“(…)dişinin sihirli otoritesi; aklın çok ötesinde bir bilgelik ve ruhsal yücelik; iyi olan, bakıp büyüten, taşıyan, büyüme, bereket ve besin sağlayan; sihirli dönüşüm ve yeniden doğuş yeri; yararlı içgüdü ya da itki; gizli, saklı, karanlık olan, uçurum, ölümler dünyası, yutan, baştan çıkarıcı ve zehirleyen, korku uyandıran ve kaçınılmaz olan.” (Jung, 2015a: 22)

Anne arketipi etrafında meydana gelen anne kompleksi Jung'un çalışmaları esnasında çocukluk dönemine ait nevrozların oluşumunda annenin etkisini incelemesiyle ortaya çıkmıştır. Çocuğuna karşı davranışlarında aşırı bir tavır sergileyen anne çocuk ruhunda bölünmelere ve nevroza neden olabilmektedir. Anne kompleksi kız ve erkek çocuklarda farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Erkek çocukta anima olgusu etkisiyle kendisinden farklı fiziki özelliklere sahip annesini inceleme duygusu meydana gelir. Bu inceleme içgüdüsel olarak ortaya çıkmakta bazı

durumlarda erkek çocuklarda eşcinsellik, Don Juanizm ve iktidarsızlık şeklinde kendini göstermektedir. Ancak bu olumsuz durumun aksine anneyi inceleme esnasında annenin zevk, öğretici yeterliliği, tarihi bilinci gibi özelliklerini kavrayan erkek çocuk ilerleyen dönemde karşı cins ile olumlu iletişim kurabilmekte, zarif tavırlar sergileyerek dostluk bağlarını kuvvetlendirebilmektedir. (Jung, 2015a: 24-26)

Kız çocuklarının anne kompleksi erkek çocuğun anne kompleksine göre daha saf ve kolay anlaşılır bir durumdur. Kız çocuk doğuştan sahip olduğu *annelik içgüdüünün gelişimini* zamanla hisseder ve anne olmak ister. Bu noktada kadın için hem kendi kişiliği hem de çevresindeki her şey geri plandadır, bir çocuk doğurmayı arzular ve o çocukla kendisinin varoluş nedenini kavrayacağını düşünür. Bu durumdaki kadınlar genellikle fedakâr, kendisini çocuklarına adayan annelerdir. Ancak aşırı tutumları ve çocuk üzerindeki iktidar hırsı nedeniyle mantıklı düşünemez ve hem kendisinin hem de çocuğun yaşamını olumsuz etkilerler. Kızlardaki anne kompleksi anneliğe özgü unsurların geliştirilmesi dışında *Eros'un aşırı gelişmesi* şeklinde de meydana gelebilmektedir. Bu durumdaki kız çocuğu anneyi kıskanır ve ondan üstün olarak onun yerine geçmek ister. Kız çocuklarda ki bu istek babaya karşı bilinçdışı yakınlık oluşturarak ensest bir ilişkiye neden olabilmektedir. Eros'un aşırı geliştiği durumlarda kadın romantik ve gerçek dışı olarak nitelendirilebilecek ilişkilere ilgi duymaya başlar. Evli erkeklere ilgi duyarak evlilik ilişkisini bitirmeyi amaçlayan bu kadınlar amaçlarına ulaştınca dikkatlerini bir başka erkeğe yöneltirler. Bu davranışları sergileyen kadınların özelliği bilinçsiz tavırlar sergilemeleridir. Eros'un aşırı gelişmediği durumlarda *anneyle özdeşleşme* meydana gelmektedir. Bu noktada kız kendi kişiliğini annesine yansıtmaktadır. Annesine sadakatle bağlanıp her şeye boyun eğen kız çocuğu aşağılık kompleksine girmekte ve yardıma muhtaç, masum bir tavır sergilemektedir. Kız çocuklarında bu üç kompleks dışında gelişen bir diğer durumda *anneye karşı aşırı direnç* gösterme olarak görülmektedir. Nasıl olursam olayım, yeter ki annem gibi olmayayım! düşüncesiyle hareket eden kız çocukları tüm içgüdülerini anneyi reddetmeye yönlendirdikleri için kendilerine ait bir hayat yaşayamazlar. (Jung, 2015a: 26- 30)

Çocuk arketipi bireyin kişilik kazanması için hayatını her zaman yeniden inşa edebileceğine açık bir kapı bırakan, yaşam enerjisini özgürce kullanabilen kendini

yenileyebilen bir arketiptir. Jung çocuk arketipiyle ilgili bu durumu mucizevi çocuk metaforu olarak değerlendirmektedir. (Sambur, 2005: 108)

Kahraman arketipi büyük arayışlar, keşifler ve eylemler içinde bulunan cesur kişilerle ilişkilendirilen bir durumdur. Kişinin libidosunu geliştiren bilinçaltını aşır kişiliği bütünleştiren arketip kahraman arketipidir. (Sambur, 2005: 109)

Jung'un hayatın merkezi olarak nitelendirdiği arketip terimi bireylerin kişiliğinde atalarından miras olarak yer edinen duygu, düşünce ve davranış şekilleridir. Belirli sembollerle ifade edilen arketipler kişinin bilinçaltında yer edinirler ve belirli bir denge unsuruna sahip olmalıdırlar. Herhangi bir arketipin kişinin davranış ve düşüncelerini ele geçirerek baskın olması durumu bireyi zor durumda bırakan, aşılması için bir uzmandan destek alınmasını gerektiren durumlara neden olabilmektedir. Birey toplum içerisinde yaşayabilmek, toplumla kaynaşır kendisine yer edinebilmek amacıyla sahip olduğu arketiplerin bilincinde olmalı, arketiplerin kendisini ele geçirerek yönlendirmesine izin vermemelidir.

1.1.3.3. Mandala

Jung ben arketipi ile yapmış olduğu mandala çizimlerini özdeşleştirmiştir. Freud ile düşünsel çatışmalar yaşadığı ve dostluğunu noktalamak zorunda kaldığı dönemde bilinçdışıyla yüzleşmek zorunda kalmış, kuramıyla ilgili bazı konuları hayatında deneyimleme fırsatına sahip olmuştur. Hayatının karanlık dönemlerinden olan bu süreçte kendi iç dünyasında sohbet ettiği fantezileri ile ilgili kendisini yönlendirmeye çalışan anima olgusunu susturması ve mandala çizimlerini keşfetmesi içinde bulunduğu sıkıntılı süreci ortadan kaldırmış ve hayatındaki gizemli perdeyi aralamasına sebep olmuştur. Jung ilk mandala çizimini 1916'da nasıl olduğuna anlam veremediği bir şekilde oluşturmuştur. 1918-1919 yılları arasında her sabah bir deftere o anki ruhsal durumunu ifade eden küçük dairesel formda mandalalar çizmiştir. Zaman içerisinde çizmiş olduğu mandalaların sabit bir çizgide ilerlemediğini hareketli ve değişken bir yapıya sahip olduğunu keşfetmiştir. (Jung, 2017a: 232- 233)

“Mandala’lar, bana her gün, benliğimin ne durumda olduğunu gösteren şifrelerdi. Onlarda kendimi, yani tüm benliğimin devinimini görebiliyordum. Başlangıçta onları tam anlayamama karşın, çok önemli olduklarını bildiğim için, onları çok değerli mücevherler gibi sakladım. Odak noktası olduklarını anlayabiliyordum ve zamanla onların sayesinde, benlikle ilgili, durağan olmayan bir göstereyi izleyebilme şansına sahip oldum. Benliğim, benim ve benim dünyam gibi bölünmez olduğunu düşündüm. Mandala’lar bu bölünmezliği ve ruhun mikrokozmosmik doğasını simgelerler.” (Jung, 2017a: 234)

Doğu dinlerinde ilahiliği temsil eden mandala, Sanskritçe bir terimdir ve sihirli daire, koruyucu daire gibi anlamlar taşımaktadır. Mandala formlarından ayrı olarak Shiva, Buda, İsa ve Hızır figürlerini ben arketipinin kişileştirilmiş sembolleri olarak değerlendiren Jung Kutsal kâse ve filozof taşı gibi mitolojik objelerin ben arketipinin metaforları olduğunu ifade etmiştir. (Sambur, 2005: 104- 105) Mandala çizimlerinin tarihî kullanımı Tanrısallığı tasvir ederek felsefi bir açıklık kazandırmaktır. Jung’a göre mandala simgeciliği bireylerde kendiliğinden ortaya çıkmakta, kolektif bilinçaltının tecrübelerinden beslenmektedir. (Fordham, 2015: 84)

Mandala çizimlerinin bir merkez ve bireyselliğe giden yol olduğunu anlayan Jung mandalayla benlikle özdeşleştirmiştir. 1918- 1920 yılları arasında ruhsal gelişimin amacının benlik olduğunu, çizgisel bir evrim olmadığını yani her bir olayın bireyi merkez çevresinde dolaştıran bir olgu olduğunu anlamasını sağlamıştır. Mandalalar benlik gibi bir denge mekanizması işlevi görürler. (Jung, 2017a: 234- 235) Bu bağlamda mandalalar kendilik arketipinden de beslenerek kendilik bütünlüğünü ortaya koyan düzenli sembolik içerikleri sayesinde, hem yol gösterici, hem kontrol edici, hem de doğrulayıcı bir işleve sahiptirler. (Bahadır, 2010: 187)

Jung’a göre mandala kendilik arketipinin somut olarak ifade edilmesidir. “Basit bir kare ya da daireden edebi yazı veya müzikal şekillere kadar zengin ifade imkânı bulan mandalalar, bireysel ile kolektif hayat arasında köprü vazifesi görerek aralarındaki uçurumu kapatırlar. Ayrıca, ruhsal içerikler arasında uzlaşma sağlayarak içsel bütünlüğün teşekkülüne hizmet ederler.”(Bahadır, 2010: 188) Mandalalar insan zihnini toparlayan, düzenleyen figürlerdir. Belirli sınırlara sahip olarak yapılan bu çizimler yayılma ve dağılmadan uzak bir şekilde psişede kutsal bir alan oluşturma

işlevine sahiptirler. Bu noktada Doğu kültürü mandalaların merkezine Tanrısal kalp, en büyük neşenin imparatoru şeklinde tanımlanan altın çiçek figürü yerleştirmişlerdir. Bu bağlamda Jung'un analitik psikoloji çalışmaları esnasında hastalarının sık sık aynı figürlere sahip rüya ve hayallere sahip olması mandala sembolizmini ele almasına sebep olmuştur. Jung Richard Wilhelm ile ortak bir çalışma yaparak *Altın Çiçeğin Sırrı* isimli eserinde mandala sembolizmini değerlendirmiş ve dörtyüz rüya ile mandala sembolizmi arasındaki uyumu ele almıştır. Jung analitik psikoloji kuramında hiçbir psikolojik etmeni tek başına ele almamış, her bir etmenin beslendiği bir kaynak olduğunu, kendinden önceki süreçten etkilendiği veya kendinden sonraki süreci etkilediğini ifade etmiştir. Mandala sembolleri de bu nedenle önemlidir. Kendilik arketipinin merkezinde benlik ile ortaya çıkan, rüya yoluyla kolektif bir şekilde insan zihninde devam eden mandala sembolik bir olgu olarak analitik psikoloji içerisinde yer edinmiştir. Jung, genel anlamda “(...) mandalaları, çağlar boyunca kabul görmüş arketipik semboller, ruhsal özün bütünlüğü ya da mitsel bağlamda Tanrısallığı karakterize eden formlar(...)” (Bahadır, 2010: 189) olarak tanımlamıştır.

Jung mandala biçimlerinin son dönemlerde Tanrısal imajı yansıtmaktan çok bireyin ruhsal durumunu ortaya çıkaran çizimler olduğunu saptamıştır. Yuvarlak ve kare şeklinde çizimler bireyin kişiliğinin dışa yansımaya set çeken koruyucu duvarları temsil ederek bireyin içedönük bir kişiliği olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle Jung çağdaş mandalaları “(...) tuhaf bir zihin durumunun gönülsüzce açığa vurulması.” (Fordham, 2015: 87) olarak nitelendirmektedir.

1.1.3.4. Din

Jung, içinde bulunduğu aile çevresi itibariyle dini bir otorite içerisinde yaşamını sürdürmüştür. Babası Paul Archilles Jung filoloji uzmanı Protestan bir rahip, büyük dedesi Samuel Preiswerk ise hayatını İbranice'ye adayan ve İbranicenin cennet kelâmı olduğuna inanarak, ruh çağırma seansları düzenleyen bir Siyonist'tir. Jung'un dayılarının da dini kimlikleri olduğu kayıtlarda ilahiyatçı ve rahip olarak geçtikleri göz önüne alınırsa Jung'un dini olgudan etkilendiği, kişiliğinin oluşmasında dinin önemli bir rol oynadığı söylenilebilir. (Bahadır, 2010: 33- 34) Jung içinde bulunduğu dinsel çevreyi şöyle anlatmaktadır: “Annemin ailesinde altı rahip var. Babamın

tarafında da hem babam rahipti hem de iki amcam. Bu nedenle birçok dinsel tartışmaya, sohbete ve vaaza kulak misafiri oldum.” (Jung, 2017a: 64)

Jung içinde bulunduğu ortamın etkisiyle on bir yaşından itibaren Tanrı kavramıyla ilgilenmeye başlamıştır. Kendi iç dünyasında anlamlandırmaya çalıştığı Tanrı Jung için bir sorgulama ve araştırma döneminin başlamasına neden olmuştur. Bu dönemde babasının kitaplığında bulunan dinî eserleri incelemiş, Tanrı’yı kavramaya çalışmıştır. Tanrı ve din algısı üzerine araştırmalar yaptığı dönemde bir katedralin önünde yaşamış olduğu tecrübe Tanrı’nın insan üzerindeki etkisini anlamasına neden olmuştur. Tanrı ile ilgili güzel duygular içindeyken bir anda Tanrı’nın oturduğu tahtın altından katedralin üzerine düşen dışkı kütlesi ve katedralin yerle bir olması Jung’un zihninde günah işlediği hissini uyanmasına neden olmuştur. Jung’a göre en büyük günah ne cinayet ne hırsızlık ne de başka bir şey en büyük günah Kutsal Ruh’a karşı işlenen günahdır. Bu günahı yüzünden lanetleneceğini düşünen Jung bu düşüncenin etkisinden uzunca bir süre kurtulamamıştır. Bu düşüncenin yanlış ve günah olduğunun bilincindedir ancak kendisi kaçmak istedikçe onu bu düşünceye yönelten gücün ne olduğunu da merak etmektedir. Bu gücün doğuştan içinde olan bir durum olduğunu belki de ailesinden kaynaklandığını düşünerek, bu düşünceyi saçma diye nitelendirmiş ve geçmişte ki hiç tanımadığı atalarının izlerini sürmüştür. En sonunda bu düşünceyi Adem ve Havva’ya dayandırmıştır.(Jung, 2017a: 58-59) Adem ve Havva’nın herhangi bir anne, baba veya akrabası olmadan Tanrı tarafından yaratıldıklarını ancak onların günah işlediklerini ve cennetten kovulduklarını öğrenince bu duygunun Tanrı tarafından tüm insanların içine yerleştirildiğini düşünmüş ve bu düşüncesini şu sözlerle ifade etmiştir: “Onların günah işlemelerini öngören Tanrı’nın kendisiydi.”(Jung, 2017a: 60) Jung, günah diye nitelendirdiği, anlatmaktan ve düşünmekten korktuğu olayın aslında Tanrı’nın gücünü ifade eden bir durum olduğunu zaman içerisinde anlamıştır. Tanrı’nın insanlara lütfunu anlayabilmeleri için yanlış yaptırdığını ve doğru olmayan şeyleri düşünmesi için zorladığını düşünen Jung, aile çevresinde ki dini sohbetlerin hiç birinde bu konuya değinilmediğini, çevresindeki insanların bu giz ile ilgili bilgi sahibi olmadıklarını düşünmeye başlamıştır. Bu dönemde Tanrı, İsa ve Kutsal Ruh Üçlemesinin yanı sıra ruh ve bilinç ile ilgili kaynakları da taramaya çalışmış ancak yeterli bir bilgiye ulaşamamıştır. Tanrı’yı sorgulama ve kavrama döneminde iken Hristiyanlığa Kabul

Ayini olarak da adlandırılan komünyon kendisini heyecanlandırmış ve aradığı soruların yanıtını alacağını düşünmüştür. Ancak bu ayin sırasında gözlemleri onun içsel dünyasında daha çok sorunun oluşmasına neden olmuş ve ayin sonrası hayatında hiçbir değişiklik olmadığını için hayal kırıklığı yaşamıştır. O dönemde hissettiklerini şöyle ifade etmiştir: “Tanrı yok orada, kilise benim gidebileceğim bir yer değil. Orada hayat yok, ölüm var.” (Jung, 2017a: 80)

Jung hiçbir düşünceyi kendisine anlatıldığı veya kendisinin gördüğü gibi kabul etmemiş, onları sorgulamış ve araştırmalarıyla neticeye ulaşmak için çaba sarf etmiştir. Bu nedenle dinî algısı da her zaman açık olmuş, çevresinden duyduklarını mantık süzgecinden geçirerek araştırmaya tabi tutmuş ve araştırmasının sonucunda bir tanım yapmaya çalışmıştır.

“‘Tanrı insan değildir,’ diye düşünüyordum. ‘Büüklüğü insan olmamasında yatar. Aynı anda hem iyi hem de ürkünçtür ve bu nedenle herkes doğal olarak bu büyük tehlikeden kendini korumaya çalışır. İnsanlar yalnızca onun sevgisine ve iyiliğine sınırlar çünkü onun akıl çelici ve yok edici yönüne kurban düşeceklerinden korkarlar.’” (Jung, 2017a: 81)

Jung ilerleyen dönemlerde Tanrı’nın onca iyilik ve güzellikle donattığı bu dünyada nasıl bu kadar çok kötülük ve acı olduğunu düşünmeye başlamıştır. Bu noktada Biedermann’ın *Dogmatik Hıristiyanlık*, Goethe’nin *Faust* ve *Trajedi*, Krug’un *Felsefe Bilimleri Genel Sözlüğü* isimli eserlerini okumuş; ancak yine istediği bilgiyi elde edememiştir. Biedermann’ın din terimini insan ve Tanrı arasında iletişimi sağlayan ruhsal bir davranış şeklinde nitelendirmesi Jung’un tepkisini çekmiştir; çünkü Jung’a göre din, insana Tanrı tarafından yaptırılan bir şeydir ve Tanrı din ile harekete geçmektedir. Yine bu dönemde Jung Goethe’nin eserlerinde Tanrı’ya haksızlık yapıldığını düşünmüş Krug’un eserine yönelmiştir. Bu noktada felsefecilerin bazı vurgularla Tanrı’nın varlığını ispat etmeye çalıştıklarını fark etmiştir ve bu düşünceyi de kabul etmeyerek “Tanrı, kendini insana bizzat kabul ettirir. Tanrı fikrini insan oluşturamaz, bu fikir insanda bir olgu olarak öteden beri mevcuttur.” (Bahadır, 2010: 56) görüşünü savunmuştur. İlerleyen yıllarda çevresindeki dini faktörlere ek olarak almış olduğu eğitim ve kendi araştırmaları

neticesinde Jung, Tanrı ve din konularını özellikle irdelemiş, bu konuyu analitik psikoloji kuramının merkezine yerleştirmiştir. Tedavileri esnasında hastaları ile gerçekleştirmiş olduğu sohbetler sonucunda Jung din algısının bireyin psikolojisinde önemli bir yeri olduğunu tespit etmiştir. Analitik psikoloji çalışmaları esnasında kolektif bilinçaltı olarak tanımladığı ve ilk insandan günümüze kadar belirli duygu ve düşüncelerin kişiden kişiye zihinsel süreçler yardımıyla aktarıldığını belirlemiştir. Bu durumun çocukluk yıllarında katedral hadisesinde yaşadığı korku duygusu ile Adem ve Havva'dan itibaren insanlara aktarılan dini bir algı, günah ve korku gibi faktörlerin insan hayatında geçmişten kendisine aktarılan kodlar olduğunu anlamıştır. Jung Tanrı'nın bir arketip olduğunu ve kolektif bilinçaltının etkileriyle insanın dini olgu ve Tanrı kavramları geliştirdiğini ifade etmiştir. Jung'a göre din kökenleri ilk insana kadar uzanan eski ve evrensel bir olgudur. Din konusunda sadece dini fenomenleri gözlemek ve onları tecrübe etmek isteyen Jung, metafizik ve felsefi görüşleri de dikkate almış ancak her zaman mesafesini koruma çabası içerisinde olmuştur. (Bahadır, 2010: 25- 26)

1940 sonrası Jung'un din konusunda birçok çalışmasına sahne olmuş ve dinî içerikli *Psychologie und Religion, Das Wandlungsymbol in der Messe, Aion, Antwort auf Hiop, Mysterium Coniunctionis* isimli eserlerinde mitler ve Hristiyanlık dışındaki dinleri incelemiş ve dinler arası benzerlik ve farklılıkları tespit etmiştir. (Bahadır, 2010: 44) Jung'un bu eserlerini yazmasında ve dini olgusunun gelişmesinde bazı isimler etkili olmuştur. Bunlar: H. Preiswerk, A. Goethe, R. Otta, E. Bleuer, P. Janet, A. Binet, T. Flornoy, S. Freud, A. Adler, A. Meader, H. Silberer, F.W. Schelling, J. G. Fichte, G. H. Schubert, E. T. Hoffmann, C. G. Carus, A. Schopenhaur, E. Hartmann, I. Paul, Schleiermacher, F. Creuzer, F. Nietzsche, Swedenborg, Paracelsus, J. Boehme, St. Martin, Baader, Fabre d'Olivet, A. Bastian, Hubert, Maus, L.Erobenius, A. Dietrich, R. Wilhelm, H. Zimmer, E. H. Erikson, H. J. Eysenck, D. Riesman, A. Toynbee, R. Hostie, H.Schar, G. Wehr. gibi psikoloji ve felsefe alanlarında önemli kişilerdir. (Bahadır, 2010: 46)

Jung'a göre "(...) dinin anlamı ve amacı (Hristiyanlık, Musevilik ve İslamda olduğu gibi) bireyin Tanrı ile ilişkisinde veya (Budizmde olduğu gibi) bireyi kurtuluşa ve özgürleşmeye götüren yolda saklıdır. Tüm ahlak sistemleri bu temel gerçekten

türemişlerdir, o olmaksızın bireyin Tanrı'ya karşı sorumluluğu töresel veya göreneksel bir erdem olmaktan öteye gidemez.” (Jung,1999: 58-59)

Analitik psikolojinin Tanrı fenomenine yaklaşımı, büyük ölçüde Jung'un Tanrı- İsa ile ilgili çocukluk tecrübelerine; Tanrı'nın kolektif bilinçaltına ait arketipsel niteliği ve insan üzerindeki etkileriyle ilgili değerlendirmelere dayanır. Jung, analitik psikoloji ile ilgili çalışmalarını sürdürürken bilinç ve bilinçaltı kavramlarına yönelmiş, kişinin bilinçaltında doğumundan itibaren hayat bulan geçmişe ait bir zihinsel depo olduğunu ve bu depoyu da kolektif bilinçaltı terimiyle tanımladığını ifade etmiştir. Jung'a göre kolektif bilinçaltının ürünleri olan arketiplerde bu depodan beslenen temel karakterleri ifade etmektedir. Jung'un arketip teorisinin zemininde din ve Tanrı algısı yer almaktadır. Bu algının tüm zihinsel işlevleri etkilediği gibi bireylerin zihinsel anlamda bir bütün ve bir birey olabilmeleri yolunda önemli bir rehber olduğu da Jung'un çalışma ve tedavilerinde yer edinmiştir. (Bahadır: 2010: 99) Jung, insanlar arasında dinsel işlevin ortak bir gerçeklik olarak mevcut olduğunu, kolektif bilinçaltının arketipleri sayesinde bu işlevin zincirleme olarak devam ettiğini belirtmiştir. Birey kendini bulmak ve anlamlandırabilmek amacıyla bilinç ve bilinçaltına ulaşmaya yönelik bir yolculuğa çıkmaktadır. Bu yolculukta bilinçdışı dinî tecrübeler temeline dayandığı için Tanrı'ya ulaşma yolunda bireye yardımcı olmaktadır. Ancak, bu nokta tamamen Tanrı ve birey özdeşleşmesi değil daha çok Tanrı ile ilgili tecrübe kazanma noktasında önemli bir durumdur.(Bahadır, 2010: 113) “Böyle bir tecrübenin başka bir nedeni var mıdır sorusunu cevaplayabilmek, insanın bilgi imkânının ötesindedir. Tanrı bilgisi, aşkın bir problemdir.” (Bahadır, 2010:114)

Jung'a göre kolektif bilinçaltından beslenen din olgusu ritüel, ayin, dua ya da ibadet gibi dini geleneksel uygulamalara dayanmaktadır. Bu uygulamalar sayesinde birey hem iç hem de dış tehlikelere karşı korunduğunu hissetmekte, aynı zamanda dini uygulamaların geleneksel yapılarının bozulmadan aktarılması sağlanmaktadır. (Bahadır, 2010: 116- 117)

Jung, din konusundaki görüşlerini açıklarken din terimini kullanarak ne anlatmak istediğini Rudolf Otto'nun *numinosum* terimiyle ifade etmiş ve *numinosum*'u

“(…)istence bağı keyfi hareketlerin bir sonucu olmayan dinamik bir varlığa veya etkiye, dikkatli ve özenli bir şekilde uymak.” (Jung, 2017b: 7) şeklinde tanımlamıştır. Din terimini kullanırken *religio* teriminin özgün kullanımını temel almış olan Jung, *religio*’nun özgün anlamını şu şekilde açıklamaktadır:

“(…)ruhların, şeytanların, tanrıların, yasaların, fikirlerin, ideallerin ya da insanın kendi dünyasında candan hayran olup sevecek kadar anlamlı, güzel, büyük bulduğu, ya da dikkate almaya yetecek kadar yardımsever, tehlikeli veya güçlü bulduğu diğer faktörleri de kapsayan tüm “güçler”den oluşan belirli bazı dinamik faktörlerin dikkatli şekilde gözetlenip, bunlara uyulmasını içerir.” (Jung, 2017b: 8)

Jung, bir doktor ve sinir hastalıkları uzmanı olarak hareket noktasının kimsenin inanç, itikad veya dinsel yönü olmadığını; deneyimlerine dayanarak karşılaştığı vakalarda insanın psikolojisinin din ekseninde nasıl etkilendiğini ortaya koymak olarak açıklamıştır. Tedavi esnasında hastanın bazı sorular karşısında çekingen ve tutuk tavrı Jung’un bu durumu sorgulamasına neden olmuş ve sonuç olarak bireyin itiraf olarak niteleyebileceği bu soruların cevaplarının bastırılma nedeninin toplum içinde itibarın zedelenmemesi olduğu ortaya çıkmıştır. Hastanın açıklamaktan çekindiği konular nevroz vakalarında bir yanılısama durumuna neden olmaktadır. Jung ilerleyen süreçte nevroz vakalarının temel nedeninin psikolojik olduğunu ve psike ile bağlantılı olarak ortaya çıktığını ifade etmiştir. (Jung, 2017b: 9- 11) Ruhsal süreçlerin temel dayanakları ve hastaların tedavi sürecinde anlattığı tecrübeleri Jung’un psikoloji ve din arasında önemli bir bağ olduğunu fark etmesine neden olmuştur. Freud taraftarlarının dinin bireyi nevroza sürükleyen bir olgu olduğunu savunmasını şiddetle reddeden Jung tam tersi bir durum olduğunu, nevroz ve sinirsel bozuklukların temelinde içgüdülere, dinsel tabiata yabancılaşma olduğunu iddia etmiştir. O, din olgusunun dış dünyanın her türlü zorluğu karşısında sığınacak bir limanı olmayan birey için destek ve yedek işlev görevini üstlenen bir sistem olduğunu belirtmiştir. (Bahadır, 2010: 109- 110) Jung, bireylerin dini yaşantı açısından mutlak genel geçer bir tavır takınmalarını beklemenin doğru olmadığını, din olgusunun bireyden bireye değişen öznel bir tutum olması gerektiğini belirtmiştir. Bu noktada bireyin kendini özgür ve mutlu hissetmesi önemlidir. (Bahadır, 2010: 112)

Jung din konusundaki görüşlerini ifade ederken temelleri arketipler tarafından oluşturulan sembollerinde arkaik yapıyı takip ederek günümüze kadar taşındığını fark etmiştir. Bu bağlamda rüya, mitoloji, mandala gibi kavramların da din temellerine dayanan unsurlar olduğunu açıklamıştır.

“Jung’a göre psişik yapının sembolik öğelerinden biri olarak Tanrı, aslında diğer sembollerle ortak nitelikler taşır. Ancak, ruhsal enerji gücünün en büyüğüne sahip olması bakımından onlardan tamamen ayrılır. Başka bir ifadeyle psikolojik açıdan Tanrı, ruhta birikmiş hayat enerjisinin en yüksek miktarını kendi tasarrufu için alıkoyar. Bu nedenle ontolojik anlamda birey, ancak Tanrı aracılığıyla hayatın nihai gerçekleriyle en dolaysız biçimde karşılaşabilir.” (Bahadır, 2010: 130)

Jung’un eserlerini inceleyerek kişisel inanç sistemini değerlendiren R. Hostie, Jung’un dini inanç sisteminin oluşmasında üç temel aşama olduğunu ifade etmiştir. Birinci aşama Jung ve Freud arasında baba ve oğul ilişkisi yaşandığı 1905- 1912 yıllarında Jung’un Freud’un din olgusundan etkilendiği ve Freud’un görüşlerini benimsediği dönemdir. İkinci aşama Freud ile yollarının ayrılması üzerine din olgusunun bireylerde psişik gerçeklik olarak var olduğunu tespit ettiği ve 1940’lı yıllara kadar agnostik bir tutum sergilediği zaman dilimini kapsamaktadır. Üçüncü aşama ise din konusunda gerek kendi hayat tecrübeleri gerekse hastaları sayesinde yapmış olduğu araştırmalar neticesinde dini bilgi birikimi ile kaleme aldığı *Din ve Psikoloji* isimli eserinin oluşum aşamasıdır. (Bahadır, 2010: 147- 149)

Jung, din ve Tanrı konusunda yapmış olduğu açıklamalarla zaman zaman eleştirilmiş ancak din olgusu karşısında ampirist bir tavır takındığını ve Tanrı kavramının bir ampiristin bakış açısıyla sadece psikoloji bağlamında inceleme alanı olduğunu belirtmiştir. (Bahadır, 2010: 219)

Din konusunu sadece Hristiyanlık bağlamında ele almayan Jung, her dinî olgu ve değeri aynı perspektifle inceleme yolunu tutmuş ve dönem dönem İslami kaynakları da incelemiştir. Tam anlamıyla İslami bir bilgi donanımı olmasa da bu dönemde *Kur’ân-ı Kerim*’in on sekizinci suresi olan Kehf Suresi’ni incelemiş ve mağara eksenli bir dönüşüm ve yeniden doğuş değerlendirmesi yapmıştır. Jung’un Kehf Sûresi üzerine yapmış olduğu bu çalışma din ve analitik psikolojinin birbirine paralel

olarak ilerlediğini göstermektedir. Yedi kişinin üç yüz dokuz yıl boyunca uyuyup sonrasında tekrar uyanmaları Jung için bir efsane olarak nitelendirilmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bu efsanenin anlamı şudur: Her kim mağaraya, yani herkesin kendi içinde taşıdığı mağaraya ya da bilincin dışındaki karanlığa girerse, kendini önce bilinçdışı bir dönüşüm sürecinin içinde bulur. Bilinçdışına girmesi, bilinci ile bilinçdışının içerikleri arasında bir bağ kurmasını sağlar. Bunun sonucunda, kişiliğinde olumlu ya da olumsuz anlamda kökten bir değişim olabilir. Dönüşüm genellikle, yaşam süresinin uzaması ya da ölümsüzlüğe adaylık olarak yorumlanır.” (Jung, 2015a: 67)

Mağara Jung için bir anima olgusudur. Hayat verme, hayat bulma, yeniden doğuş, dönüşüm gibi kavramlar anima eksenli olarak insan zihninde yer edinmektedir. “Jung’ a göre mağara, yeniden doğuşun gerçekleştiği yer, insanın kuluçkaya yatıp yenilenmek üzere kapatıldığı gizli bir oyuktur. Mağara ya da yeraltı, bilinçdışının henüz hiçbir ayrıma yer vermeyen bir katmanıdır. Mitolojide mağaraya giren kahraman sembolü yeniden doğuş, yeni bir hayata başlamayla ilgilidir.” (Kasapoğlu, 2006: 9)

Kehf Suresi; Ashab-ı Kehf, Hızır ve Zülkarneyn kıssalarının anlatıldığı bir suredir. Jung birbirinden farklı temaları ile bu kıssaların birbirinden bağımsız gibi görünse de birbirini destekleyen, tamamlayan değerlere sahip olduklarını ifade etmiştir. Sûre’nin ikinci kısmı Jung için kendilik simgesi olan Hızır kıssasına yer vermektedir. Jung’a göre Hızır insanın dostu, danışmanı, teselli ve müjde veren öğretmeni olarak halkın dini inançlarında yer edinmiştir. (Jung, 2015a: 73)

Surenin bir bölümü Musa ve hizmetçisinin unuttukları balığı bulmak amacıyla iki denizin birleştiği yer olarak tanımlanan yere geri dönmesi ve Hızır ile karşılaşmalarını anlatmaktadır. Jung bu durumu Musa’nın arayan, arayış içinde olan insanı sembolize ettiğini bu arayış esnasında alt insan, gölge, hizmetçi olarak tanımlanan Yeşua’nın Nun’un oğlu olduğunu ve Nun’un da bir balık adı olduğunu yani köklerinin derin sularda, karanlıkta olduğunu ifade eder. (Jung, 2015a: 69) Jung Musa’nın fizyolojik açlık hissi ile balığın yokluğunu fark etmesi durumunu “(...)hayati önem taşıyan bir anın farkına varılmaması(...)”(Jung, 2015a: 70)

motifiyle bağlantılı olarak balığın bilinçdışının bir içeriği ve arketip bağlamında bir değeri olduğunu belirtmektedir.

Kehf Suresi'nin son bölümünde Zulkarneyn kıssasına yer verilmiştir. Jung bu bölümde bir tutarsızlık olduğunu Muhammed'in kronolojisinin genelde de pek iyi olmadığını belirtmiştir. Zulkarneyn'in Büyük İskender olduğunu düşünen Jung süre içinde geçen olayların Büyük İskender ile nasıl bir ilgisi olduğunu anlamlandıramamış ancak Zulkarneyn ile Hızır'ın bir dost olduğunu ifade etmiştir. Jung bütün bu yaşananların Musa'nın kendilik ile ilgili elde ettiği deneyimi sonucu imansız sayılan bir kavme kendisinden söz etmek yerine Zulkarneyn'den söz etmiş olabileceğini düşünmüştür. Jung bu surenin ifade ettiği anlamı Hızır'ın Allah'ın bir simgesi ya da enkarnasyonu şeklinde açıklamıştır. (Jung, 2015a:74-75) Bu bağlamda değerlendirildiğinde Jung'un her türlü konuya analitik psikoloji kapsamında yaklaştığını ve değerlendirmelerinin odak noktası olarak bireyi gördüğü söylenilebilmektedir. Jung bireyin zihinsel faaliyetlerinin temel nedenleri arasında saydığı din olgusuna büyük önem verdiği için din ve birey eksenli çalışmalar yürütmüştür.

1.1.3.5. Rüya

Rüya insanlığın ilk zamanlarından bugüne kadar merak konusu olmuş ve psikolojinin ilgi alanına girmiştir. Zaman içerisinde rüyaların ne anlama geldiği, hayat ve gelecek açısından herhangi bir mesaj değeri taşıyıp taşımadıkları, kısaca rüyaların dikkate alınıp alınmaması gibi sorular zihinleri meşgul etmiştir. Bu bağlamda rüyaları bilinçaltına giden ana yol olarak tanımlayan Freud, bu konu üzerinde önemli çalışmalara imza atmış ve *Düşlerin Yorumu* adlı eserini oluşturmuştur. Freud'un rüya konusundaki görüşlerini benimseyen ve Freud'u rüyaların gizli kapılarını açmaya teşebbüs eden ilk cesur kişi olarak tanımlayan Jung, çalışma ve gözlemleri neticesinde Freud'un rüyaları ele alış biçimi ve yorumlarını sınırlı ve dar bulmuştur. Freud rüyaların bastırılan istek ve arzular sonucu oluştuğunu ileri sürmüş, Jung ise rüyaların benlik ve bilinçaltı kaynaklı olduğunu ifade etmiştir. Freud'un rüya konusunu dar kapsamlı düşünerek ele almasına rağmen, Jung rüyaların her yönden incelemeye tabi olabilecek geniş kapsamlı bir durum olduğunu belirtmiştir. (Sambur, 2005: 111- 113)

Jung rüyayı “(...)bilinçdışı aktivitenin uyku sırasında oluşan ürünleri.” (Jung, 2015b:72) olarak tanımlamaktadır. Rüyaların kişilerin anlık psikoloji durumlarına göre değiştiğini belirten Jung; bilinçli olarak ortaya çıkmayan, bilinçdışımızdan kaynaklanan rüyaların imaj ve düşünceleri içerdiğini ifade eder ve bu konudaki görüşünü şu şekilde aktarır:

“Rüyalar bilinçli olarak yaratmadığımız imaj ve düşünceleri içermektedir. Yardımımız olmadan spontane bir şekilde ortaya çıkan ve irademizin dışında gerçekleşen rüyalar kişilik aktivitelerimizi temsil etmektedir. Bu yüzden rüyadan kişiliğimizin objektif ve doğal ürünü olarak söz etmek mümkündür. Bireyselleşme sürecindeki temel trendlerin ne olduğuyla ilgili bazı ipuçları ve göstergeleri rüyalardan çıkarsayabiliriz. Kişilik sürecinin teleolojik bir oryantasyona sahip olmasından dolayı eğilimlerimizin gayeleri konusunda rüyalar bize önemli veriler sunmaktadırlar. Rüya tecrübesi psikolojik yaşam sürecimizin öz temsilinden başka bir şey değildir.” (Sambur, 2005:114)

Rüya Jung’a göre insan zihnini tüm gerçekleri ile ortaya çıkaran bir yapıdır. Rüyada ortaya çıkan insanın kendisi, benliğidir ve rüya insanın kendisiyle yüzleşerek bireyselleşmesine katkıda bulunmaktadır. Bu noktada Jung rüyaların içsel gerçekliği ortaya çıkartan, kişinin ne olmak istediğinden çok ne olduğunu ortaya koyan, insan iradesi dışında doğal ve kendiliğinden meydana gelen ifade biçimleri olduğunu belirtmiştir. Jung’a göre rüyalarda ortaya çıkan karakterler sayesinde birey kişiliğinin bilinçaltı izlerine ulaşmakta, bilinçaltını kişiselleştirmektedir. Rüyayı kişiliğin karanlık bölgesinden bireye enigmatik mesaj getiren bir durum olarak niteleyen Jung, kolektif bilinçaltının arketiplerinden olan anima, animus, gölge gibi unsurlarında rüya ile ilişkili olduğunu ifade etmiştir. Rüyaların sadece bireyin zihinsel süreçlerinden etkilenen bir olgu olmadığını, kolektif bilinçaltı unsurlarından da etkilenerek ortaya çıktığını ileri süren Jung bu noktada da Freud’un rüya görüşünden ayrılmaktadır. (Sambur, 2005: 114- 116)

Jung’a göre rüya birden çok anlama sahip, ne anlatmak istediği; ancak konunun uzmanının detaylı araştırma ve incelemeleri ile açıklanabilen bir unsurdur. Her birey kendisine özgü bilinç yapısıyla dünyaya gelmekte bu nedenle belirli bir kalıba bağlı

olarak rüyaları yorumlanamamaktadır. Çalışmaları sonucunda rüya tabiri ile ilgili yazılan eserleri geçersiz olarak değerlendiren Jung, rüya tabirinde her bireye özel değerlendirmeler olması gerektiği görüşünü savunmaktadır. (Sambur, 2005: 117)

Bireyin rüyasını yorumlamak için belirli bir bağlam kurgusu yapılmalıdır görüşünden hareketle Jung bireylerin görmüş olduğu seri rüyaları ve bu rüyanın bireyde nasıl yorumlandığını değerlendiren kayıtlar tutmalarını istemiş, ayrıca bu rüyaların zihinsel karşılığı olan sembolleri resmetmeleri için hastalarını teşvik etmiştir. Jung'a göre bir rüyanın yorumu o rüyayı gören bireye aittir. Çünkü rüyanın ana kahramanı kendisidir ve rüya gören kişinin tecrübesine aittir. "Rüyanın tamamı bireyseldir ve rüyanın bizzat kendisi bireyin hem sahne, hem oyuncu, hem seyirci, hem yazar, hem eleştirilen, hem prodüktör ve hem de süflor olduğu bir tiyatrodur (...)" (Sambur, 2005: 119) tanımıyla Jung, rüyanın bireye ait olduğunu, bireyden bağımsız bir rüya tahlili yapılamayacağını açıkça ifade etmiştir. Rüyası yorumlanan birey çevresini ve kendisini nasıl algılayarak anlamlandırıldığı kavrar ve bireyselleşme yolunda daha çok kendini tanır.

Analitik psikoloji terapilerinin amacını genellikle düş gören birey ile düş arasında bağ kurmak, düşün kültürel bağlamını belirlemek ve düşün arketipik içeriğini saptamak gibi unsurlar belirlemektedir. Bu amaçlar çerçevesinde Jung, rüyanın bireyin kişiliği ile ne derece ilgili olduğunu, sosyal çevrenin rüyayı ne yönde etkilediğini ve rüyanın kolektif bilinçaltı bağlamında ne şekilde değerlendirilmesi gerektiğini saptamaktadır. (Stevens, 2014: 151)

Rüyaları sahnesi birey tarafından belirlenen, bireyin oyuncu olarak yer aldığı hem yazıp hem yönettiği bir drama olarak nitelendiren Jung ve bu dramının dört farklı perdeden oluşan bir yapısı olduğunu ifade etmiştir. Serimleme aşaması rüyanın geçtiği mekanı ve zamanı belirtirken, kurgunun gelişimi aşaması bireyde gerginliğe neden olan bir belirsizlik durumudur. Zirve veya dönüm noktası olarak adlandırılan aşamada olayların sonucunu belirleyen veya seyri değiştiren bir durum meydana gelmekle birlikte son aşama olan kırılma anı rüyanın çözümlendiği, sona erdiği aşamadır. (Stevens, 2014: 149)

Analitik psikolojide rüyalar kişisel rüyalar ve kolektif rüyalar olmak üzere iki farklı bağlamda ele alınmıştır. Kişisel rüyalar, bireyin kendi yaşantısından beslenen ve kişisel bilinçaltının ürünleri olan rüyalarlardır. Genellikle aile bireyleri, arkadaşlar ve günlük yaşam bu rüyaların içeriklerini teşkil etmektedir. Kolektif rüyalar ise kolektif bilinçaltının arketiplerinden beslenen, sadece rüya sahibini değil diğer insanları da kapsayan rüyalarlardır. (Fordham, 2015: 132- 133) Freud rüya yorumunda serbest çağrışım yöntemini kullanmış olsa da Jung rüyaları yorumlarken amplifikasyon yöntemini kullanmış, rüyanın yorumunun rüyada saklı olduğu görüşünden hareket etmiştir. Jung amplifikasyon yöntemini kullanarak rüyaları tüm açılardan yorumlayabilmek için felsefe, ahlak ve mitoloji gibi bilgilere ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. (Sambur, 2005: 121)

Jung sembolleri arketiplerin ifade aracı olarak tanımlamış, bilinçaltından beslenen rüyaların da sembolik bazı değerlere sahip olduğunu ifade etmiştir. Sembolizm ile ilgili Freud'un indirgemeci tutumunun aksine Jung teleolojik bir tutum takınmıştır ve sembolleri "(...)kişiliğin gelişmesini sağlayan, çatışmaları çözen ve kutupsal karşıtlıkların aşkınlığını sağlayan, doğal bir gelişim etmeni." (Stevens, 2014: 147) olarak tanımlamıştır. Jung, rüyalardaki sembollerin anlamlarını kavrayabilmek için aktif imajinasyon yöntemini kullanmıştır. Bu yöntem bireyin öznel gerçekliği olan rüyaların tarafsız bir şekilde gözlenerek kurgulanmasıdır. Jung aktif imajinasyon yönteminine göre bireylerin rüyalarını betimlemek için çizimler yapmalarını, rüya yorumlarını içeren kayıtlar tutmalarını istemiştir. Kısaca aktif imajinasyon bireyin bilinçaltını yazması ve çizmesidir. (Sambur, 2005: 126)

Jung rüyaları bireyin bilinçaltını anlamlandırabilmek için en temel yol olarak değerlendirir ve Freud'un rüyaları tanımladığı *via regia* kavramından hareketle rüyayı bireyin kişisel sınırlarına ulaşımı sağlayan kıymetli bir araç olarak ifade etmektedir. (Jung, 2016b: 37)

Rüyanın bireyin bilinç ve bilinçaltı arasında dengeyi sağlayan bir mekanizma olduğunu belirten Jung, her bir rüyanın dikkate alınması gerektiğini ancak bir rüya yorumu yapılabilmesi için bireyin seri şeklindeki rüyalarının incelenmesinin daha doğru veriler elde edilmesine olanak sağlayacağı görüşündedir. O, rüyaları bilincin

diğer içeriklerinin aksine psişik yapıya sahip, konu dışı ve rastlantısal oluşumlar olarak değerlendirir ve rüyayı uyku sırasında meydana gelen olağandışı psişik aktivitenin kalıntıları olarak ifade etmektedir. (Jung, 2017c: 35) Analitik psikolojide, rüyaların psikolojik anlamda açıklanabilmesi için bireyin yaşantısı hakkında bilgi sahibi olunması gerekmektedir. Rüyayı, “(...) uyanık durumdayken hatırlanabilecek kadar bilinçli, istemsiz psişik bir etkinlik.” (Jung, 2017c: 84) olarak niteleyen Jung, psişik fenomenler arasında en çok mantıksız unsur taşıyan fenomenin rüyalar olduğunu belirtmiştir. “Bilincin diğer içeriklerindeki değer hiyerarşisi ve mantıksal tutarlılık rüyada en alt seviyede gibidir ve bu sebeple de rüya daha az şeffaf ve daha az anlaşılabilir.” (Jung, 2017c: 84)

Stevens Jung’un rüya ile ilgili görüşlerini dört ana madde ile özetlemiştir:

1. Düşler, bilinç ve iradeden bağımsız bir biçimde işleyen doğal ve kendiliğinden gerçekleşen hadiselerdir.
2. Düşler hem ereksel, hem de ödünleyicidirler; ödevleri kişiliğin dengesini ve bütünleşmesini desteklemektedir.
3. Düşlerde görülen semboller birer gösterge değildir; onlar gerçek sembollerdir ve aşkın işlev barındırırlar.
4. Düşlerin iyileştirici gücünü ortaya çıkarmak için ‘serbest çağrışım’a dayalı yorumlama yerine, zenginleştirme ve aktif imgelem yöntemlerini kullanmak daha iyi sonuç verir. (Stevens, 2014: 142)

1.2. Jung Tipolojisi

1.2.1. Bilinç ve Bilincin İşlevleri

1.2.1.1. Bilinç

Jung, insan kişiliğini kavramlaştırma sürecinin yapısal, işlevsel ve gelişimsel yönlerini belirleyebilmek adına üç soru üzerinde durmuştur: Bireyin kişilik yapısını oluşturan bölümler nelerdir ve bu bölümler birbirleriyle ve dış dünyayla nasıl bir etkileşim içindedirler? Kişiliğe etkinlik kazandıran enerji kaynakları nelerdir ve bu enerji kişiliğin çeşitli bölümlerine hangi oranlarda dağılmıştır? Ve son olarak da kişilik nasıl oluşur ve bireyin yaşamı boyunca nasıl bir değişime uğramaktadır? Bu soruların merkezinde Jung’un psişe olarak adlandırdığı kişilik bulunmaktadır. Psişe, bilinçli veya bilinçdışı tüm zihinsel tutumları içermektedir. İnsan psişe sayesinde

fiziksel ve toplumsal çevresine uyum sağlamaktadır. Jung, insanı bir bütün olarak ele alır ve kişiliğin birbirinden farklı yapıda parçaların bir araya gelmesinden oluşmadığını, bireyin bir bütün olmak için herhangi bir çaba sarf etmesi gerekmediğini, doğuştan bu yapıya sahip olduğunu ifade eder. O, psikanalistin görevini bütünlüğünü yitiren kişilere bu bütünlüğü yeniden kazanmaları için destek olmak ve psişelerini güçlendirerek gelecekte böyle bir dağılmanın yeniden yaşanmasını önlemek olarak açıklamaktadır. (Geçtan, 2014: 160- 161)

Jung'a göre psişe, *bilinç*, *kişisel bilinçdışı* ve *kolektif bilinçdışı* gibi birbirinden farklı biçimlerde çalışan; ancak birbirleriyle etkileşim durumunda olan sistemlerden oluşur. Birey herhangi bir olay veya durum karşısında tavır takınırken kişiliğinin bilinç ve bilinçaltı denilen iki farklı olgusundan hareket etmektedir. Tutumlarında farkındalık, ne yaptığını bilme gibi unsurlar olan eylemler bilincin ürünü iken, içten gelen, zihnin derinliklerine ait bir yapıdan beslenen eylemler ise bilinçaltının ürünleridir. Jung bu kavramların ruhun içeriğini oluşturduğunu ve birbirine karşıt iki farklı zihinsel alanı temsil ettiğini belirtmektedir. Bilinç ve bilinçaltı ben merkezli ilerlemektedir. Bu durumu bir ada tasviriyle ifade etmek gerekirse, adanın suyun yüzeyinde kalan, görülen kısmı bilinç alanını simgelemektedir. Suyun alt kısmında kalan, görülmeyen alan ise kişisel bilinçdışıdır. Adanın alt yüzeyi ile üst yüzeyi arasında kalan yeryüzüne oturan kısmı ise ortak bilinçdışıdır. Bu noktadan hareketle bilinçdışında meydana gelen zihinsel düşünceler belirli aşamalarla bilinç alanına ulaşmaktadır. Bilinç ben merkezlidir ve ben bilincin öznesidir. Bu bağlamda Jung bilinci, ruh içeriğinin ben ile ilişkisini sürdüren işlev, ya da eylem olarak tanımlamaktadır. Bireyin zihin dünyasını etkileyen iç ve dış her türlü etmen benden geçerek bilinç yüzeyine çıkmaktadır. (Jung, 2006: 32- 33)

Analitik psikolojide bilinç ve bilinçaltı içerisinde en önemli bölge bilinçaltıdır. Bilinç, bilinçaltının yönlendirmeleri doğrultusunda tavır sergiler ve ikincil derecede öneme sahiptir. Kişinin doğrudan farkında olduğu ve tanıdığı bir zihin parçası olan bilinç, doğum öncesinde başlayan bir süreçtir. Doğum sonrası yaşamın ilk yıllarında çocuk; düşünme, hissetme, duyu ve sezgi olarak adlandırılan zihin işlevlerini kullanarak anne babasını, oyuncaklarını ve çevresindeki diğer farklı objeleri anlamlandırmaya başlar. Bilinç bu dört temel zihinsel işlevi eşit oranlarda

kullanmamaktadır. Dört temel zihinsel işlevden hangisi ya da hangileri daha baskınca çocuğun temel karakter yapısı ona göre şekillenmektedir. Bu bağlamda bir insanın bilincinin diğer insanlarınkinden farklılaşma süreci de *bireyleşme* olarak adlandırılmaktadır. Bilinçlenmeye orantılı olarak ilerleyen bireyleşme, bilinç alanının genişlemesiyle kişinin kendini tanımasını amaçlamaktadır. Bilinç ve bilinçaltı arasında iletişimi sağlayan bir köprü vazifesi üstlenen unsur *ego*'dur. Ego, bilinçaltındaki ruhsal durumları kendince bir eleme metoduyla bilince aktarmaktadır. Ego oldukça seçicidir, bilinçaltından gelen ruhsal olayların az bir kısmını bilinç düzeyine çıkarmaktadır. Bu nedenle kişinin günlük yaşamını sürdürebilmesi için ego önemli bir denge mekanizmasıdır. (Geçtan, 2014: 161-162)

Bilinçaltı, kişisel ve kolektif bilinçaltı olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır. Jung kişisel ve kolektif bilinçaltı terimlerini gördüğü bir düş sonucunda anlamlandırmıştır. Freud'un bu düşte yer alan iki kafatasının Jung'un ölümlerini arzuladığı iki kişi olduğunu varsayması üzerine, Jung bu düşü evin *psişeyi*, üst kattaki odanın *bilinçli kişiliği*; zemin katın bilinçdışının ilk kademesi olan *kişisel bilinçdışını* ve en alt katın da *kolektif bilinçdışını* simgelediğini düşünerek yorumlamıştır. Jung'a göre kafatasları birinin ölümünü arzulamak değil, içimizdeki ilkel insanın bir simgesidir. (Stevens, 2014: 71) Birey toplumsal bir alt yapıdan beslenerek dünyaya gelmektedir. Bu alt yapı kendisine ait düşünce evreninde değişim ve gelişim göstermekte, ego sayesinde bilince aktarılmaktadır. Bilinçli olarak yapılan bu eylemlerde kişinin psişesinin göstergeleri olarak değerlendirilmektedir. Jung *Libidonun Simgeleri ve Değişimleri* adlı kitabının ön çalışmalarını yaparken Arlesheim yakınlarında ki gömüler ve Avustralya yerlilerinin Churingas'ları yani ruh taşları ile ilgili bir yazı okurken daha önceden hiçbir bilgisi olmamasına rağmen zihninde bu durumun bir karşılığı olduğunu fark etmiştir. Bu olay sonunda Jung "(...) insanların bireysel ruhlarına, hiçbir gelenekle bağlantısı olmayan eski ruhsal öğelerin girmiş olabileceğini düşünmüş." (Jung, 2017a: 43) ve ilerleyen yıllarda bu durumu kolektif bilinçaltı olarak adlandırmıştır.

Jung bilinç terimini kullanırken psişik içeriklerin benle ilişkisini anladığını ifade etmiş ve bilinç ve bilinçdışı kavramlarını psişe bağlamında şu şekilde açıklamıştır:

“Bilinçten psişik içeriklerin Benle ilişkisini anlıyorum, Benin bu ilişkiyi bizatihi algıladığı ölçüde. Benin bizatihi algılamadığı ilişkileri bilinçdışıdır. Bilinç, psişik içeriklerin Benle ilişkisini sürdüren işlev ve faaliyettir. Bilinç psişeyle aynı değildir, çünkü psişe bütün psişik içeriklerin toplamını temsil eder ve bunların Benle doğrudan bağlantılı, yani ille de bilinç niteliği edinecek şekilde Benle ilişkili olması gerekmez. Benle ille de bağlantısı bulunmayan birçok psişik kompleks vardır.” (Jung, 2016c: 14)

Bilinçdışı ise bilinçli olmayan yani ben ile algılanabilmesi mümkün olmayan psişik süreç ve ilişkileri kapsamaktadır. Jung bilinçdışı ile ilgili bilgilere psikopatolojik deneyimleri sayesinde ulaşabildiği; ancak bilinçdışının sınırlarını ve içeriğini tam olarak belirlemenin mümkün olmayacağı görüşündedir. (Jung, 2016c: 14) Jung’a göre bilinçdışı, bilinçten daha önce oluşmuş ve birey yaşamının büyük bölümünün geçtiği zihinsel alandır. Uyku ve düş kurma süreçleri bilinçdışının yaşamı ne derece etkisi altına aldığına örnek teşkil etmektedir. Bu bağlamda bireyin zihinsel faaliyetleri ve bilinci bilinçdışı etkisindedir. Çocukların zihin yapıları bilinçdışında gelişmeye başlar ve daha sonra bilinç alanında gelişim gösterir. Bilinçdışı kişisel ve ortak bilinçdışı olmak üzere iki farklı kaynaktan beslenmektedir. Bireyin yaşamından kaynaklanan, unutulmuş, bastırılmış, yadsınmış ve bilinçdışı yoluyla algılanmış olan durumlar kişisel bilinçdışını oluştururken; insanlığın ilkel zamanlarından bu yana evrensel bir değer algısıyla toplum ve ırk ayrımı yapmaksızın belirli bir ilerleme göstererek insandan insana, nesilden nesile aktarılan bilinçdışı durumlar ortak bilinçdışını oluşturmaktadır. Ortak bilinçdışı korku, tehlike, erkek, kadın, çocuk, anne, baba, aşk, nefret, savaş, doğum, ölüm, aydınlık, karanlık gibi kalıpsal bazı terimler ekseninde ortaya çıkmaktadır. (Jung, 2006: 33)

Jung’a göre “Bilinç, boyutlarını kestiremediğimiz geniş bir bilinçsiz alanın üst yüzü ya da bu alanı örten bir zar gibidir. Bilinçsiz alana ilişkin bir şey bilmediğimiz için, bilincin egemenlik bölgesini de kestiremeyiz.” (Jung, 1998:11)

Jung, bilinci “(...)çevreye dönük algılama ve yönelme organı.” (Jung, 2008: 76) olarak nitelendirmekte, kişinin doğrudan farkında olduğu ve tanıdığı bir zihin parçası olduğunu, yaşamın ilk dönemlerinden hatta birey dünyaya gelmeden belirmeye başladığını belirtmektedir. Bir çocuğun anne babasını tanıması, oyuncak ve arkadaş seçimi bilincin *düşünme, hissetme, duyu, sezgi* gibi zihin işlevlerini kullanması

sayesinde ortaya çıktığını ifade etmektedir. Her çocuk, her birey bu zihinsel işlevleri aynı oranlarda kullanmamakta, farklı dağılımlar sayesinde farklı durumlara karşı farklı tavırlar takınabilmektedir. Bir çocuk daha duygusal olurken, diğer çocuk daha düşünceli, sorun çözmeye meyilli olabilmektedir. Bireylerin kişilik yapısını belirleyebilmek adına bu farklı zihin yapılarının hangisinin bireyin davranış ve tutumlarında baskın olduğunu saptamak gerekmektedir. Düşünme, hissetme, duyu ve sezgi işlevlerinin yanı sıra bilinçli zihnin yönelimlerini belirleyen iki tür tutum vardır. Jung'un içedönük ve dışadönük olarak isimlendirdiği bu tutumlar bireyin kendi iç dünyasıyla mı, yoksa dış çevre ile mi daha yakından ilişkili olduğunu saptamak için önemlidir. Çünkü içedönük tutumlara sahip birey kendi iç dünyasına yani öznel dünyasına yönelik iken dışadönük tutumlara sahip birey dış dünyaya açık ve nesnel dünya düzeni içinde var olabilen tutumlara sahiptir. Bu iki farklı tutum bireylerin bilinç alanı olarak farklılaşmasına neden olmaktadır ve bu durumda analitik psikoloji de bireyleşme olarak adlandırılmıştır. (Geçtan, 2014: 161- 162)

Jung'un hayat boyu devam eden gelişim süreci olarak tanımladığı bireyleşme analitik psikolojinin merkez noktasıdır. (Sambur, 2005: 173) Jung'a göre bir birey yaşamı boyunca dört aşamadan geçmektedir. Bu aşamalar tekrarı olmayan ve kendine özgü zihinsel süreçlerle bireyi geliştiren ve değiştiren süreçlerdir. Jung'un hayatın doğuş aşaması olarak nitelendirdiği *çocukluk*, hayatın sabahı olarak nitelendirdiği *gençlik* ve *genç yetişkinlik*, hayatın öğleden sonrası olarak nitelendirdiği *orta yaş* ve hayatın akşamı olarak nitelendirdiği *yaşlılık* aşamaları bireye kendine özgü zihinsel tecrübeler kazandırmış, fiziki olarak değişim yaşayan birey, zihinsel anlamda da arkaik alt yapı ve kişisel düşünce dünyası sayesinde bireyleşme yönünde ilerleme kat etmiştir. (Sambur, 2005: 183- 194)

Bireyleşme süreci bireyin dünyaya gelmesiyle başlamakta ve ölümünden sonrasına kadar devam etmektedir. "Bireyleşme süreci insani bir toplumda insan olarak nasıl yaşayabileceğimizi bize öğreten, bizi olgunlaştıran ve özgünleştiren bir süreçtir. Bu süreci birey diğer insanlarla yaşayarak tecrübe etmektedir." (Sambur, 2005: 196) Bireyleşme bireyin toplum ile alışverişi esnasında edindiği tecrübelerle dayanmaktadır. Tek başına yaşayan bir bireyin bireyleşme sürecinin olmayacağını iddia eden Jung bunu, "Everest dağında bireyselleşme mümkün değildir." (Sambur,

2005: 196) diyerek açıklamaktadır. Sonuç olarak bireyleşme süreci toplum içerisinde bir hayat süren bireyin kendine özgü, özgür ve olgun kişilik kazanması sağlayan bir süreçtir.

Bireyin doğumundan önce zihinsel anlamda sahip olduğu özellikler bilinç ve bilinçaltı sayesinde bireyin bireyselleşmesine zemin hazırlamaktadır. Bu noktada aile içerisinde başlayan iletişim hali ilerleyen dönemlerde bireyi toplum hayatı ile uyumlu ve toplumun diğer bireyleri ile ilişki içerisinde bir birey olmasını sağlamaktadır. Bu hazırlık süreci içerisinde hayatının merkezi noktasına dış dünyanın değişim ve gelişimlerini alan bireyler ile dış dünyadan kendisini herhangi bir nedene bağlı olarak veya olmayarak soyutlayan ve hayatın merkezine sadece kendisini koyan bireyler olmak üzere iki farklı tip oluşmaktadır. Jung'un içedönük ve dışadönük olarak adlandırdığı bu iki farklı tipin özelliklerine sahip bireyler içedönük ve dışadönük algılarını bilincin düşünme, hissetme, duygu ve sezgi gibi birbirinden farklı fonksiyonlarını kullanarak toplum içerisinde kendisine bir yer edinmektedir.

1.2.1.2. Bilincin İşlevleri

1.2.1.2.1. Düşünme

Jung'un bilincin dört temel psikolojik işlevinden biri olarak değerlendirdiği düşünme, "(...)kendi yasalarına uyarak fikir oluşturma sürecinin içerikleri arasında kavramsal bir bağlantı kurarak onları birbiriyle ilişkilendiren psikolojik bir işlevdir." (Jung, 2016c: 21) O, düşünme işlevinin etken ve edilgen düşünme olarak iki farklı türü olduğunu ifade etmiştir. Etken düşünme irade ile bağlantılı olarak ortaya çıkmakta, edilgen düşünme ise düşünmeyi sırf oluş olarak görmektedir. Jung bu bağlamda etken düşünmeyi yönlendirilmiş düşünme olarak ifade etmiş, edilgen düşünmeyi ise ilk çalışmalarında fantezi düşünmesi şeklinde nitelendirmiş ancak ilerleyen süreçte sezgisel düşünme olarak açıklamıştır. Jung düşünme teriminin maksatlı olsun veya olmasın fikirlerin bir yargıya bağlanması ile sınırlı tutulması gerektiğini, düşünmenin bir fikir oluşturma süreci olduğunu belirtmiştir. (Jung, 2016c: 21- 22)

Bir birey yaşamını düşünme işlevi ile yönetiyorsa ve yaşamsal etkinlikleri entelektüel açıdan düşünülmüş bir amaca yönelik sonuçlardan oluşuyorsa Jung'a

göre düşünme işlevi ile hareket etmektedir. Kadınlar sezgileri ile hareket ettikleri için bu tipin örnekleri genel anlamda kadınlardan çok erkeklerdir. Düşünme işlevi gelişmiş bireyler mantık ve düzenden hoşlanmakta, görüşlerini belli formüller etrafında açıklamayı tercih etmektedirler. Yaşamını ilkeler üzerine kuran düşünen tip diğer bireylerin de kendisi gibi olmasını istemekte ve ısrarlı olmayı kendisinde ahlaki bir görev hâline getirmektedir. Bu işleve sahip bireyler akılcı olmayan düşüncelerden hoşlanmaz, korkar ve duygularını bastırır. Çevresindeki bireylerin zayıflıkları karşısında ilgisiz ve onları anlamakta yetersizdir. Dostlarını ve çevresindeki diğer bireyleri hor gören ailesine karşı zorba tavırlar sergileyen düşünen tip, ilkeleri uğruna dostları ve ailesinden vazgeçebilmektedir. Ayrıca düşünme işlevi gelişmiş bireyler aşk ilişkileri konusunda bastırılmış duygularını denetleyemedikleri için yanlış seçimlerde bulunabilmektedirler. Düşünme işlevi geliştiren bireyler görev ve sorumluluklarına bağlı, iyi ve soylu bireyler olmalarına rağmen tutumları nedeniyle insancıl niteliklerden yoksun olarak nitelendirilmektedirler. (Fordham, 2015: 47- 48) Jung'a göre düşünme mantıklı ve rasyonel bir işlevdir. Düşünen birey olayları oluş sırasına göre sıralamakta, çözümlenmekte ve bu olaylar dizisinden bir sonuç çıkarmaktadır. Bir bireyde düşünme işlevi gelişmişse birey düşünen tiptir. (Stevens, 2014: 119)

1.2.1.2.2. Duygu\ Hissetme

Hissetme, herhangi bir olay veya durum karşısında bireyin takındığı öznel tavrı ifade eden süreçtir. Jung, hissetme işlevinin ben ile belli bir içerik arasında meydana gelen bir süreç olduğunu, bireyin bu süreçte içeriği kabul veya reddederek ona bir değer verdiğini belirtmiştir. Bireyin belirli bir içeriğe karşı tutumu hissetme işlevi ile bağlantılıdır. Herhangi bir durumla ilgili aldırma duygumu bile bir his göstergesidir ve hissetme işlevi bir tür yargı geliştirir. (Jung, 2016c: 35)

Jung, düşünme ve hissetme işlevlerini rasyonel işlevler olarak nitelendirmiştir. Düşünme işlevi, bağlantı kurma ve anlamaya çalışma işlevi iken hissetme; değerlendirme amacıyla hareket etmektedir. Hissetme bireylerin herhangi bir olay veya durum karşısında olumlu ya da olumsuz tepki göstermeleri durumunda bir değerlendirme içinde buldukları işlevdir. Jung'un düşünme ve hissetme işlevlerini rasyonel olarak nitelendirmesinin sebebi de bu değerlendirme sürecinin sonucunda

olumlu veya olumsuz bir yargı ortaya çıkmasıdır. Birey düşünme işlevi ile fikirler arasında bağlantı olup olmadığını değerlendirerek sonuca ulaşabilirken hissetme işlevi ile o fikirleri güzel, çirkin, faydalı, boş, sıkıcı gibi belirli sıfatlar kullanarak nitelendirebilmektedir. (Sambur, 2005: 138)

“Jung’un ‘hissetme’den ne anladığını belirlemek için sözcüğün kullanılma biçimleri arasında bir ayırım yapmak gerekir. Sıcak ve soğuğu hissetmek bir duyu- izlenimdir. Bir şeyin olacağını hissetmek, birisinin sizi aldattığını hissetmek ise içe doğma ya da sezme anlamına gelir. Öte yandan, birisi ‘kendimi üzgün hissediyorum’, ‘şunun kötü ya da iyi olduğunu hissediyorum’ dediği zaman duygusal özellikli bir deneyimin değerlendirmesini yapmaktadır. Jung ‘hissetme işlevinden’ söz ettiğinde hissetme sözcüğünü işte bu anlamda kullanmaktadır.” (Fordham, 2015: 50)

Jung bireyin bir karara varmak veya sonuca ulaşmak için düşünme işlevini kullandığını ancak bir şeye kendisine uygun değeri vermek için hissetme işlevinden faydalandığını ifade etmektedir. Hissetme işlevi gelişmiş bireyler kişisel ilişkilerin önemli olduğu alanlarda başarılıdırlar. Siyasiler, pazarlama ve satış işleri ile uğraşan bireyler hissetme işlevinden faydalanmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde hissetme işlevinin akılcı bir tutum sergilediği, hissetme işlevi ile hareket eden bireylerin belirli bir değerler aşaması, güçlü tarih ve gelenek kavramlarına sahip oldukları ifade edilebilir. Jung hissetme işlevinin kadınlarda erkeklere oranla daha yaygın olduğunu belirtmiştir. (Fordham, 2015: 50- 51)

1.2.1.2.3. Duyu

Jung, duyu işlevini açıklarken Wilhelm Wundt’un duyumu temel fenomenler arasında saydığını kendisinin de bu görüşte olduğunu belirtmektedir. Jung’a göre duyu işlevi bireyin karşılaştığı fiziksel uyarıları algılamasını sağlayan, algıyla özdeşleşmiş psikolojik bir işlevdir. Duyu işlevi hem iç hem de dış uyarıların değerlendirilebilen, duyu organlarını ve beden duyularını kullanarak birey bir değerlendirme süreci oluşturduğu için his odaklı değerlendirmelerde bulunan hissetme işlevinden tamamen farklıdır. Jung duyu işlevini “Bir yandan fikir oluşturma sürecinin ögesidir, çünkü dış nesnenin algılanan imgesini zihne iletir; öte yandan his ögesidir, çünkü bedendeki değişikliklerin algılanmasıyla hisse tesir karakteri verir.”(Jung, 2016c: 19) diyerek açıklamıştır. Bu bağlamda

değerlendirildiğinde his ile işbirliği halinde olan duyu işlevi histen beslenmekte ancak his ile tamamen aynı çizgi üzerinde ilerlememektedir.

Jung duyu işlevini somut ve soyut duyu işlevi olarak iki farklı gruba ayırmıştır. Somut duyu, fiziksel uyarılar karşısında bir değerlendirme süreci iken soyut duyu farklılaşmış algıdır. Somut duyu işlevi “(...) his ve düşünceyle karışmaktan kendini koparıp somut duyunun erişemeyeceği bir saflık derecesi elde ettiğinden ‘estetik’ adı verilebilir.” (Jung, 2016c: 20) Jung soyut duyu işlevinin özellikle sanatçılarda görüldüğünü ifade etmiştir. Somut duyuyu bir tepki fenomeni olarak değerlendiren Jung, soyut duyu işlevinin irade yani yönelim duygusuyla ilişkili olduğunu belirtmiştir. “Soyut duyuma yönelen irade, estetik duyum tutumunun ifadesi ve uygulanmasıdır.” (Jung, 2016c: 20)

Jung, duyu organları aracılığıyla ulaşılan duyu işlevinin bireyin her şeyi olduğu gibi kabul etmesine yol açtığını belirtmektedir. Duyu işlevi gelişmiş olan birey karşılaştığı olayın derinliklerine inmeden, olanı olduğu gibi kabul etmektedir. Bu işlev sayesinde birey herhangi bir değerlendirme yapma gereği hissetmeden sadece duyuş gücü ve zevki önemsemektedir. Jung’a göre bu işleve sahip bireyler akılcı değildir, olaylar karşısında mantıklarını kullanmak yerine rahat, eğlenceli, neşeli tavırlar sergilemektedirler. Duyu işlevi gelişmiş bireyler bazı durumlarda duyularını fazlaca önemsedikleri için ilkeleri olmayan, zevk düşkünü ve durmadan yeni heyecanlar arayan bireyler olarak değerlendirilebilirler. (Fordham, 2015: 53- 54)

1.2.1.2.4. Sezgi

Jung’a göre sezgi işlevi algılara bilinçdışı bir yolla aracılık eden işlevdir. Sezgi iç ve dış her türlü nesneyi ve bu nesnelere ilişkili algıları odak noktası hâline getirmektedir. (Jung, 2016c: 63) Jung, duyu ve sezgi işlevlerinin doğrudan bir değerlendirme ve yargılama faaliyetinde bulunmadıklarını ve bu nedenle irrasyonel işlevleri olduğunu belirtmektedir. O, duyu ve sezgi işlevlerinin ani ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıktığını ifade etmekle birlikte aralarında temel bir fark olduğunu ve bu temel farkın da işlevlerin ortaya çıkabilmesi için duyu organına ihtiyacı olup olmaması durumundan kaynaklandığını belirtmiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde duyu işlevi herhangi bir duyu organının yardımıyla faaliyet

gösterebilirken sezgi işlevi tecrübe kaynağı belli olmayan bir faaliyet sergilemektedir. Bu durum sezgi işlevinin altıncı his veya duyu ötesi algılama şeklinde tanımlanmasını sağlamaktadır. (Sambur, 2005: 138- 139) Jung sezgi işlevini bilince yabancı olan ve bilinçdışı aracılığıyla yol alan gerçeklerin algılanışı olarak tanımlamaktadır. Sezgi işlevi sayesinde birey esinlenme yeteneği oluşturmakta ve çözümü bulunamayan, umutsuz durumlar karşısında hiçbir işlevin sahip olmadığı çözüm yolları üretebilmektedir. Jung ilk defa karşı karşıya kalınan bir durumun çözüme ulaşmasında veya daha önce kullanılan çözüm yönteminin yetersiz kaldığı durumlarda sezgi işlevinin kullanılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu nedenle bilim insanları, mucitler, politikacılar, generaller, işadamları ve kadınlarının yanı sıra sıradan insanlar da bu işlevi kullanmak zorundadırlar. (Fordham, 2015: 54- 55)

“Bu dört fonksiyonel tip, bilincin deneyime yönlendiğini sağlayan belli yollara tekabül eder. Duyumsama sensation (yani, duyu algısı) size bir şeyin var olduğunu söyler; düşünme size onun ne olduğunu söyler; duyu ise onun hoş uygun olup olmadığını söyler; sezgi ise size onun nereden geldiğini ve nereye gittiğini söyler.” (Jung, 2017d: 57)

Jung düşünme, hissetme, duyu ve sezgi gibi bilinç işlevleri ile bireylerin sergiledikleri iki farklı psikolojik tavrı birleştirerek sekiz farklı grupta bireyleri incelemiştir. Jung’a göre bu dört işlevin bireyin psikolojisinde kendini nasıl gösterdiği bireyin tutumuna bağlıdır. Bireyin içe ve dışadönük tavırlar sergilemesi bilincin hangi işlevini kullandığıyla orantılı tutumlarından beslenmektedir. (Stevens, 2014: 120)

İnsanları davranış ve düşünce biçimlerine göre sınıflandırma iki bin yıl önce Yunan fizikçi Galen’in çalışmalarına dayanmaktadır. Galen, insanlarda dört farklı davranış tipi belirlemiş ve insanları günlük konuşma dilinde de yaygın bir biçimde kullanılan iyimser, sakin, sinirli ve melankolik olmak üzere sınıflandırmıştır. Galen’in çalışmalarından Jung’a kadar geçen zaman içerisinde çeşitli sınıflandırma girişimleri olmuştur. Jung *Psikolojik Tipler* adlı çalışmasıyla bireyleri öncelikle içedönük (introvert) ve dışadönük (extravert) tipler olarak sınıflandırmış ve bu iki farklı tipi şu şekilde açıklamıştır:

“Öyle insanlar var ki, belli bir durum karşısındaki tepkilerinde ilkin, sanki ağızdan çıkmayan bir ‘hayır’ ile geri geri çekiliyor gibidirler, ancak bu gerilemeden sonra bir tepkide bulunabilirler; öyleleri de vardır ki, aynı durumda, o anda tepkiyle ileri atılırlar, davranışlarının salt doğru olduğuna inanırlar. İçedönük olan birincilerin nesneye karşı belli olumsuz davranışları varken dışadönük ikincilerin ise olumlu davranışları olur.” (Gürol, 1977: 14)

Jung’un içedönük ve dışadönük tip olarak sınıflandırdığı bireylerin farkı tepki göstermeleridir. Tepkisini açık açık ortaya koyan veya tepkisini kendi zihin dünyasında oluşturan birey arasında içe ve dışadönük olma yönünden fark bulunmaktadır. Dışadönük davranış biçimi geliştiren birey genellikle sosyal ve çevresiyle iletişim hâlinde olan, çevresinden etkilenen ve çevresini etkileyen bir tiptir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde dışadönük davranış sergileyen tiplerde libido dış etkenlere açık olmaktadır. Dışadönük tip karşılaştığı herhangi bir durum karşısında geri çekilme veya sessiz kalma tavrı sergilememektedir. Jung, Batı toplumlarının dışadönük davranış sergilediğini, bu durumun maddi ve teknik gelişimle orantılı olduğuna dikkat çekmektedir. Dışadönük davranışın tersine libidonun kişinin kendi iç dünyasına açık, dış etkenlere kapalı olduğu davranış şekli de bireylerin içedönük tutumlar sergilemesine neden olmaktadır. Çevresine karşı kendisini yalnız ve güvensiz hissetmek, karşılaştığı olaylar karşısında hep bir adım geride durarak sessiz kalmak içedönük tiplerin genel özelliklerindedir. Jung’a göre Batı toplumlarının aksine Doğu toplumları genel özellikleri itibarıyla içedönük davranış sergilemektedir ve bu durum maddi ve teknik anlamda geri planda kalarak ruhsal yapılarını geliştirmeleri temeline dayanmaktadır. (Fordham, 2015: 38- 39)

Jung’un tipolojisi bazı psikiyatristler tarafından insanların sınıflandırılmayacağı gerekçesiyle eleştiriye maruz kalmıştır. Ancak Jung da diğer psikiyatristlerin görüşlerine katılmakta her bireyin tek ve kendine özgü bir varlık olduğunu kabul etmektedir. Jung’un bireyleri bu tipoloji ile sınıflandırmasının nedeni her bireyin bu sekiz psikolojik tipten birine ait olduğunu göstermekten ziyade, bireyler arasında bilinç ve bilinçdışı düzeyde çeşitli tutum ve işlevlerin farklı dağılım alanlarına sahip olduğunu belirtmektir. (Geçtan, 2014: 189)

Jung bireyleri psikolojik tiplere göre sınıflandırarak tarih boyunca ortaya çıkan felsefi önermeleri, dinî gelişimi, şiir, estetik ve psikoloji üzerinde içedönük ve dışadönük davranış biçimlerinin etkilerini incelemiştir. Bu bağlamda psikoloji çalışmaları ile bir ekol oluşturan Freud, Adler ve Jung'un psikoloji çalışmaları davranış biçimlerindeki farklılıklara dayanmaktadır denilebilir. Freudcu davranış karakterlerin belirlenmesinde çevresindeki olay ve insanları eksen aldığı için dışadönük iken; iktidar sahibi olma istencinin önemini vurgulayan Adler ve bireyin iç dünyasını çalışmalarının merkezine alarak kolektif bilinçdışı kavramını önemseyen Jung çalışmalarında içedönük davranış biçimi geliştirmiştir. (Fordham, 2015: 39)

Jung bireyleri sekiz farklı tip şeklinde sınıflandırırken bir bireyin sadece bir fonksiyona göre kişilik geliştirmesini zor hatta imkânsız olarak nitelendirmiştir. Jung bireylerin genel olarak bir rasyonel bir de irrasyonel fonksiyon geliştirme eğiliminde olduklarını, bu fonksiyonlardan birisinin birincil, üst fonksiyon olarak diğerinin ise yardımcı, alt fonksiyon olarak işlev gördüğünü belirtmiştir. Birey kullandığı iki fonksiyon dışında kalan fonksiyonları kişiliğinde kaybetmez ve bilinçaltının gölge tarafı olarak kullanır ve alt fonksiyondur. Jung'un rasyonel fonksiyonlar olarak nitelediği düşünce ve hissetme ile irrasyonel fonksiyonlar çiftini oluşturan duyu ve sezgi arasında belirgin bir zıtlık bulunmaktadır. (Sambur, 2005: 139) Bu bakımdan değerlendirildiğinde Jung bireylerin bilincin bu dört fonksiyonunu kullanmalarının yanı sıra içedönük ve dışadönük olmanın etkisiyle sekiz farklı tip çerçevesinde bireyleri değerlendirmiştir.

1.2.2. İçedönük Tipler

1.2.2.1. İçedönük Düşünsel Tip

Dış dünya ile başarılı iletişim kuramayan, duygularını çevresi ile paylaşmakta zorlanan ve bu noktada kendini en büyük problem olarak görerek kendini anlama ve tanıma yönünde çaba sarf eden tiptir. Düşünme yetisi zaman zaman felsefe alanının da çalışma konusu olmuş, bu noktada Descartes “Cogito ergo sum”, “Düşünüyorum o hâlde varım.” (Descartes, 1998: 8) sözü ile bir bireyin var oluşunu kanıtlayan en önemli unsurun düşünme olduğunu ifade etmiştir. İlerleyen dönemlerde Berkeley Descartes'in düşünmeyi merkeze alan bu görüşünün aksine “Var olmak, algılanmış

olmaktır.” (Durhan, 2012: 94) Görüşünü benimsemiş ve çalışmalarını bu çerçevede geliştirmiştir. Descartes’in cogitoyu bireyin var oluşu için temel olarak görmesi ve zaman içerisinde var oluş ile ilgili farklı görüşlerin ortaya çıkması ile Jung’un içedönük düşünsel tip olgusu ve Descartes’in düşünceleri benzer niteliğe sahip bir çizgide gelişim göstermiş ve bu tipin hayat karşısındaki temel karakteristiğini yansıtmıştır.

Hayatta varoluş gayesini düşünme olarak algılayan içedönük düşünsel tip özel hayatına düşkün ve kendisini anlama çabası içerisinde olduğu için çevresi tarafından kaba, soğuk, inatçı ve kibirli olarak algılanmaktadır. Jung kişilik olarak bu tip grubunun özelliklerine sahiptir. Bu davranış tipine sahip bireylerin gölge tarafı dışadönük duygusal tiptir. Bu nedenle birey kişilik olarak her ne kadar içedönük düşünsel tip özelliklerine sahipse de bilinçaltında gelişen duygu ve düşüncelerini yöneten duygusal tipin özellikleri ile davranmaktadır. Birey herhangi bir aksilikle karşılaştığında bilinçaltındaki gölge yönünü çok güçlü bir şekilde ortaya çıkarmakta, bazı durumlarda yanlış ve uygunsuz olarak nitelendirilen ilişki biçimleri içerisinde yer alabilmektedir. (Sambur, 2005: 143)

Jung’a göre içedönük düşünsel tipin odak noktası fikirlerdir. Bir fikri eksen olarak ortaya yeni bir bakış açısı koyan içedönük düşünen tipi Jung şu sözlerle açıklamaktadır:

“Genellikle içedönük, dış gerçeklere yönelik görünmekten hoşlanır; ancak, dış gerçeklikler bu düşünmenin hedefi ve kökeni değildir... Bu düşünce ortaya sorular atar, kavramlar yaratır, geniş bakış açıları ve derinlemesine kavrayış sağlar. Yine de gerçeklerin karşısında mesafeli bir davranış içine girer. Gerçekliklerin açıklayıcı örnekler olarak değerleri vardır, ama egemen olmamalıdır. Bir kuram için kanıt ya da örnek olarak toplanırlar; fakat, asla gerçeğin kendisini saptamak için değil... Bu düşüncenin gerçek gücü, onun dış gerçekler için var olmamasına karşın, dış gerçeklere en uygun soyut açıklamayı getiren fikri de üretebilme olgusu ile kanıtlanır.” (Fordham, 2015: 48- 49)

İçedönük düşünsel tip ilk imajın gelişmesi ve ilk imaj çerçevesinde bir fikir biçimlendirilmesine önem vererek sahip olduğu fikir ile dünyaya fayda

sağlayabileceği görüşündedir. Bu tipin özelliklerine sahip bireyler bazı durumlarda daha da ileriye giderek fikirleri sayesinde dünyayı kurtarabileceklerine inanmaktadırlar ancak bu düşünceleri hayati öneme sahip değildir ve ikincil sorunlardır. Dışarıdan bakıldığında tam olarak çözülemeyen ve garip olarak nitelendirilen davranış biçimleri nedeniyle bu tip bireyler çevresine karşı ilgisiz ve dış dünyadan habersizdir. İçedönük düşünsel tipin en güzel örneği dalgın profesör figürüdür. (Fordham, 2015: 49)

1.2.2.2. İçedönük Duygusal Tip

Jung'a göre durgun sular derinden akar sözüyle anlatılmak istenen içedönük duygusal tipin temel özelliğidir. Çevresi tarafından utangaç ve çekingen olarak algılanan bu tip dış dünya tarafından hakkında kesin hükümler verilemeyen ve sükûnet, tevazu, kapalılık gibi özellikleri neticesinde esrarengiz olarak tanımlanan bir tiptir. Bu tip sahip olduğu özellikler çerçevesinde toplum tarafından ahlak ve değer modeli olarak kabul edilmektedir. Çevresine karşı olumlu veya olumsuz tavır takınmadığı için kendi hâlinde, zararsız bireyler bu tip sınıflandırmasında yer almaktadır. İçedönük duygusal tipin gölge yönü dışadönük düşünsel tiptir. Zihin dünyasını tamamen duyguya yönlendirdiği için düşünce fonksiyonu tam olarak gelişmemiş olan birey, olayları veya nesnelere bir bütün olarak kavramakta zorluk çekmekte ve detaylara takılmaktadır. Birey bilinç alanına hâkim olan duygu fonksiyonu ile bilinçaltı alanına hâkim olan düşünce fonksiyonu arasında kalarak çeşitli psikolojik sorunlar yaşayabilmektedir. (Sambur, 2005: 143- 144)

Jung'a göre içedönük duygusal tip dışadönük duygusal tipten farklı olarak nesnel dünyanın etkisinden uzak kendisine ait öznel bir dünyaya sahiptir. İçedönük duygusal tip genel anlamda dışadönük duygusal tipin sıcak ve samimi özelliğinin aksine çevresi tarafından soğuk olarak nitelendirilmektedir. İçedönük duygusal tip çevresindeki olaylara karşı çekingen davranışlar sergilemekte, kendi his dünyasına yönelerek bireysel mutluluk veya mutsuzlukları çerçevesinde din, şiir, müzik gibi olguları aracı olarak kullanarak kendini ifade edebilmektedir. Bu tipin davranış özelliklerine sahip bireyler duygularını ifade edebilecek bir ortam bulamadıkları zaman intihar gibi olumsuz durumlara meyil etmektedirler. İçedönük duygusal tip kendisini ifade edebilecek duygusal bağa sahip yakın çevresi tarafından sevilen,

güvenilir ve uyumlu olarak tabir edilirken; girdiği farklı ortamlarda uyum sorunu yaşayan ve şizoid (içekapanık) olarak tanımlanan bir tiptir. (Fordham, 2015: 52- 53)

1.2.2.3. İçedönük Duyusal Tip

Jung'a göre nesneden çok nesne ile ilgili kendi algılamalarını önemseyen, duyu fonksiyonlarını nesneden çok özne ile ilişkilendiren tip içedönük duyusal tiptir. Duyularının merkezine nesneyi yerleştirerek ince detaylara değer vermektedir. Estetik ve stil konuları ilgi alanı olduğu için bu tip genel itibariyle sanat ve müzik alanlarında kendini ifade edebilmektedir. İçedönük duyusal tipin gölge yönü dışadönük sezgisel tiptir. Detaylara takılma sorunu yaşaması nedeniyle içedönük duyusal tipler sezgi fonksiyonunu yeterince geliştirememektedir. Jung bu tipin bilinçaltındaki sezgi fonksiyonunun normal sezgi fonksiyonundan farklı olduğunu, primitif ve gelişmemiş olduğu için bireyde bazı yanlış düşünce biçimleri gelişmesine neden olacağını belirtmiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde birey gerçekte olmayan olay, durum, nesne veya kişilerin gerçekten mevcut olduğunu düşünebilmektedir. "Gerçek extrovert sezgi objektif realitedeki her olasılığı kavrayan zengin bir kaynak olarak bu olasılıklara burnunu sokma yetisine sahip iken arkaik ve extrovert nitelikteki sezgi ise realitenin arkaplanındaki her türlü belirsiz, karanlık, kirli ve tehlikeli olasılığa şaşkıncu bir şekilde uzanmaktadır." (Sambur, 2005: 144-145)

İçedönük duyusal tip toplumsal iletişimi yetersiz olduğu için anlaşılması zor bireyleri içermektedir. Genellikle zihinsel anlamda kolektif bilinçdışının imajları etkisinde olan bu tip için önemli olan öznel değerlendirmesidir. Toplum tarafından tam ve kesin olarak kabul edilen hiçbir şey kendi öznel zihin süzgecinden geçmeden dikkate alınmamakta ve çalışmalarını yönlendirmemektedir. (Fordham, 2015: 54)

1.2.2.4. İçedönük Sezgisel Tip

Dış dünya ile ilişkisini sadece kişisel ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde tutan ve sezgileri üzerine yoğunlaşan tip içedönük sezgisel tiptir. Çevresi tarafından çözülmesi zor bir bilmece olarak değerlendirilen bu tip bilinçaltı imajları üzerine yoğunlaşarak hayata dair yeni bakış açıları keşfetme arzusundadır. Jung içedönük sezgisel tipin İsrailoğulları arasından çıkan peygamberlerde varlık bulunduğunu şu

şekilde ifade etmiştir: “Eğer bu tip olmasaydı İsrail’de ortaya çıkan peygamberlerin hiçbiri olmayacaktı.” Jung’a göre içedönük sezgisel tipin gölge yönü dışadönük duyusal tiptir. (Sambur,2005: 144)

İçedönük sezgisel tip dışadönük sezgisel tipin aksine gerçek dünyada yer almayan, soyut, hayalî bir anlamda öznel ve tuhaf olarak değerlendirilen konularla ilgilenmektedir. Jung bu tipi hayaller gören, din veya evrenle ilgili olumlu veya olumsuz her türlü iddiayı gerçek olarak kabul edebilecek düzeyde bir birey olarak nitelendirmektedir. Bu tip bireyler deneyimleri sayesinde toplumun kabul gördüğü, tuhaf fantezilerden uzak bir yolu tercih etmezse toplum içerisinde deli olarak kabul edilen bireyler sınıflandırmasına dâhil olmaktadır. İçedönük sezgisel tip ilkel topluluklarda itibar görmüş, bireyleri bazı hayali figürler veya olaylar çevresinde toplamayı başarabilmiş olsa da bugünün dünyasında onların hayali figür ve olayları ilkel toplumlarda gördüğü itibarı kaybetmiştir.

“İçedönük sezgi işlevinin tuhaf karakteri, bu işlev önem kazandığında insanı garip bir görünüme sokmaktadır. Bu, mistik hayalci ve kâhin ya da şaşkınlık veren bir ayrıksı sanatçı görünümü olabilir. İkincisi daha normal durum olarak görülebilir. Çünkü bu tipin kendisini sezginin kavrayıcı niteliğiyle sınırlandırmak yönünde genel bir eğilimi vardır. Kural olarak sezgici tip kavrayış noktasında durur. Onun temel sorunu kavrayış olmaktadır. Ancak ayrıksı kişi, kendisini biçimlendiren ve belirleyen sezgi ile tatmin olmaktadır.” (Fordham, 2015: 56)

1.2.3. Dışadönük Tipler

1.2.3.1.Dışadönük Düşünsel Tip

Dış dünyayı düşüncelerini yönlendirecek bir araç olarak kullanan, duygularının etkisinden kurtulmak için hislerini bastıran ve davranışlarının objektif olduğunu düşünen tip, dışadönük düşünsel tiptir. Karşılaştığı herhangi bir probleme pratik çözümler üretebilen bu tipin temel özelliği sağlam bir görev anlayışı ile dış dünyayı keşfetme ve elde ettiği veriler ışığında nesnel dünyasını anlatan ve açıklayan teoriler ortaya koymaktır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde bu tip, bilim adamının taşıdığı özelliklere sahiptir. Soğuk ve katı tavırlar sergileyerek, kişisel ilişkileri geri planda tutan bu tip diğer insanlara karşı ilgisiz davranmaktadır. Bu tip genel olarak kadınlardan çok erkekler arasında görülmektedir. Dışadönük düşünsel tipin gölge

yönü içedönük duygusal tiptir. Birey bilinçaltında yer alan duygusal fonksiyon nedeniyle bastırıldığı arkaik duyguları bilinç düzeyine çıkarabilmektedir. Düşünsel yönü ağır bastığı için duygularını bastırmayı tercih eden dışadönük düşünsel tip istikrarlı bir şekilde herhangi dini veya siyasi görüşe bağlanmakta zorlanmaktadır. (Sambur, 2005: 140) Dışadönük düşünsel tipin özelliklerine sahip olması nedeniyle Charles Darwin bu tip için örnek verilebilir. (Fordham, 2015: 46)

Jung dışadönük düşünsel tipin libidinal enerjisinin tam anlamıyla düşünceye yönelik olduğunu şu sözlerle açıklamaktadır:

“Çözümleme (analiz) yaptığı zamanlarda bile yapıcıdır, çünkü çözümlemenin ötesinde hep yeni bir devam yoluna doğru ilerlemektedir. Her türlü durumda hiçbir zaman bütünüyle yıkıcı ve zarar verici olmaması, yıkılan bir değer yerine sürekli yenisini koyması onun karakter özelliğidir. Bu nitelik, ‘düşünen tip’in enerjisinin aktığı ana kanalın düşünce olduğu gerçeğinden kaynaklanmaktadır.” (Fordham, 2015: 48)

1.2.3.2. Dışadönük Duygusal Tip

Jung’a göre çevresiyle kolay iletişime geçebilen, sürekli yeni tecrübeler ve ilişkiler peşinde olduğu için değişik şartlara kolaylıkla uyum sağlayabilen tiptir. Bu tip kurmuş olduğu sosyal ilişkilerde uyumlu ve neşeli tavırları nedeniyle çevresi tarafından aranılan tiptir. Jung’a göre bu tip genel olarak erkeklerden çok kadınlarda görülmektedir. Jung bu tip sınıflandırmasına dâhil ettiği bireylerin duygusal yönlerini sosyal ilişkilerinde abartılı bir şekilde yansıtılmalarını soğuk, materyalize olmuş ve güvenilmez olarak nitelendirmiştir. Dışadönük duygusal tipin gölge yönü içedönük düşünsel tiptir. Düşünceleri bilinçaltında bastırılan bu tipin düşünce yönü gelişim gösterememiş, sığ, kaba ve temelsizdir. Dışadönük duygusal tip dışadönük düşünsel tipin aksine bağlanmayı tercih ettiği için herhangi bir ideolojiyi, dini veya özel değerler sistemini fanatiklik derecesinde benimseyebilmekte ve aşırı davranışlar sergileyebilmektedir. (Sambur, 2005: 141)

Jung’a göre genel anlamda kadın bireylerde görülen dışadönük duygusal tip evlilik ile belirgin bir hâl almaktadır. Kendisine uygun bir eş seçerek başlayan evlilik hayatı sayesinde kişisel ilişkilere önem veren, genel anlamda yol yordam bilen, olumsuz

durumlar karşısında çözüm arayışı içerisinde tavırlar sergileyebilen bu tip sosyal yaşantı ve aile yaşantısını meydana getiren ve sürdüren tiptir. Çevresine karşı duyarlı, yardımsever, sempatik tavırlarıyla dikkat çeken bu tip sıcakkanlı ve insancıldır. Bu tipe sahip bireylerin bazıları yapmacık ve içtenlikten yoksun tavırlar da geliştirebilmekte ve çevresi tarafından sıcaklığını yitirmiş ve güven duygusu vermeyen bir tip olarak nitelendirilmiştir. (Fordham, 2015: 51- 52)

1.2.3.3. Dışadönük Duyusal Tip

Jung'a göre karşılaştığı her türlü durumu ve nesneyi duyusal haz eksenli ele alan, düşünce ve amaç gibi kavramlara zihin dünyasında yer vermeyerek duyularına hitap eden somut nesnelere önem veren tip dışadönük duyusal tiptir. Arayış ve keşfetme arzusu ile yeni yerler, insanlar ve durumlar görme düşüncesi içerisinde olan bu tipin en temel özelliği keşfettiği yeniliklere karşı anlama isteği geliştirmemiş olmasıdır. Duyularının kontrolünde hayatını sürdüren bu tip için an önemlidir ve anı yaşayıp tadını çıkarmak gerekmektedir. Somut nesnelere önem vermesiyle bağlantılı olarak bu davranış tipine sahip birey dış görünüş, yeme içme gibi konularda oldukça titiz davranmaktadır. Dışadönük duyusal tipin gölge yönü içedönük sezgisel tiptir. (Sambur, 2005: 142)

1.2.3.4. Dışadönük Sezgisel Tip

Dış dünya ile ilişkilerinde sezgi fonksiyonunu temel alarak duygu, düşünce ve duyu fonksiyonlarını baskı altına alan, sistemli düşünce gelişimi yerine sezgileri doğrultusunda kararlar veren ve çok sık karar değiştiren tip dışadönük sezgisel tiptir. Bu tip dış dünyada yer alan nesnelere ne olduğundan çok o nesne ile neler yapılacağına dair çalışmalar yürütmektedir. Karşısına çıkabilecek fırsatları önemseyen ve geniş önsezi yeteneğine sahip olan dışadönük sezgisel tip karşısına çıkan fırsatları değerlendirmek konusunda başarılı bir tutum sergilemektedir. Bu tip sınıflandırmasına dâhil edilebilecek bireyler genel anlamda siyaset ve ticaret alanlarında görülmektedir. Yaratıcı bir karaktere sahip olan bu tip sahip olduğu fikirleri anlık kararlarla değiştirebilecek cesarete sahip, macera arayışı içerisinde, cesur bir tiptir. Sahip olduğu macera arayışı özelliği nedeniyle başlamış olduğu işleri sonlandırma konusunda başarılı olamayan dışadönük sezgisel tipin gölge yönü içedönük duyusal tiptir. Sezgileri ile hareket etmesi nedeniyle fiziksel

gereksinimlerinin farkına varamadığı için bazı sorunlar ile karşı karşıya kalan bu tip bilinçaltında yer alan içedönük duyusal işlevlerin etkisiyle fobiler geliştirebilmekte veya zihinsel anlamda sağlıksız fikirlere sahip olabilmektedir. (Sambur, 2005: 141-142)

Jung'a göre dışadönük sezgisel tip bilinen, kalıplaşmış veya toplumun bazı kesimleri tarafından kabul edilerek yerleşmiş, gelenekselleşmiş fikir ve düşünceleri benimsemeyerek yenilik arayışı içerisine girmektedir. Herhangi bir dinî olgu veya yasa bu tip için kutsallık ifade etmemekte, kendine özgü bir ahlak anlayışı içerisinde bu tip hayatını sürdürmektedir. Dışadönük sezgisel tipin karşı karşıya kaldığı en önemli sorunlardan biri *ektiğini biçememesidir*. Çevresi onun çalışmalarının olumlu yönleri ile ilgilenip faydalanırken dışadönük sezgisel tip hayatını olasılıklar peşinde tüketmektedir. Bu özelliklere sahip bireyler evliliği hayatı hapishaneye dönüştürecek bir durum olarak değerlendirirken böyle bir eşe sahip olan birey ise dışadönük sezgisel tipin davranışlarından memnun olduğunu ve bu özelliklere sahip bireyin hayata bakışının macera eksenli olması nedeniyle hayatlarının sıkıcı olmadığını dile getirmektedir. Dışadönük sezgisel tipin özelliklerine sahip bireyler genel anlamda gerçekler dünyası olarak adlandırılan, somut yani hayali olmayan konularla ilgilenmektedirler. (Fordham, 2015: 55)

2.BÖLÜM: NAZAN BEKİROĞLU'NUN ROMAN VE HİKÂYELERİNDE JUNG TİPOLOJİSİ

2.1.İçedönük Tipler

2.1.1.İçedönük Düşünsel Tip

2.1.1.1. Tez Öğrencisi

Tez Öğrencisi, *Nun Masalları* hikâyesi içerisinde “Diğerleri” isimli bölümde İkinci Mahmut Döneminde Enderun Teşkilatı konulu bir tez yazması istenen ve bu tez ile ilgili araştırmalar yaparken düşünce dünyasında farklı şekillenmeler oluşan bireydir. Araştırmaları neticesinde farklı eserler içerisinde karşılaştığı bireylerle kendi düşünce dünyasını birleştirmiş ve bu düşünce dünyası bağlamında hayatta olmayan eser sahipleri ile iletişim kurmuştur. “Yazmalıyım, yazmalıyım. Hafız Hızır İlyas Ağa’ya hemen bu akşam yazmalıyım. Demeliyim ki, günlüğünde sen yoksun. O on dokuz yılını anlattığın, yere göğe sığdıramadığın İkinci Mahmut da yok. Duygularınız yok. Kinleriniz, nefretleriniz, aşklarınız, sevgileriniz, hele hele gözyaşlarınız hiç yok.” (Bekiroğlu, 2014a: 114) Hayatını eserler okuma ve inceleme merkezli yaşayan birey, Akşamın Ağası olarak tanımladığı Hamid’in amcası ile düşünsel bir karşılaşma yaşamıştır. Kendi düşüncelerini onunla paylaşmış onun kendisi ile ilgili düşüncelerini dinlemiştir. Tez öğrencisi olarak isimlendirilen bireyin eserlere değer vermesi, onları incelemesi ve yazarları ile düşünsel bir bağ kurarak onlarla düşüncelerini paylaşması dış dünyanın sorunlarına karşı ilgisiz, sadece öznel dünya ve o dünya içerisinde değer atfettiği nesnelere ilişki kurması Jung tipolojisine göre içedönük düşünsel tipin özelliklerine sahip bir birey olduğunu gösterir niteliktedir.

2.1.1.2.Nazlı

Mücellâ romanının anlatıcısı konumunda yer alan, romanın ilk sayfalarında Mücellâ’nın hayat hikâyesini anlatma misyonu üstlendiğini belirten Nazlı, roman içerisinde Pervin Hanım ve Sahir Efendi’nin kızıdır. Babasının ekonomik durumundan dolayı rahat bir çocukluk dönemi geçirmiş, ilerleyen dönemde babasının vefatı ile birlikte annesinin işleri yürütememesi ve maddi rahatlık ortamının kaybolması Nazlı’nın kendisini kitapların dünyasına adanmasına neden olmuştur. “Yedi sekiz saat boyunca eski model bir otobüsün orta sıra koltuğunda,

Zigana dağının karla kaplı çam ormanları ve dantel gibi beyaz kayın ağaçları arasından kıvrıla kıvrıla uzanan masalsi yolları geçerken bile iki viraj arasında başımdaki dönmeden fırsat buldukça Tolstoy'un Diriliş'inin üzerine eğilmişim.” (Bekiroğlu, 2015a: 7) Kitap okumayı küçük yaşlarından itibaren alışkanlık haline getiren Nazlı roman içerisinde yer alırken genellikle hep kitap okuma yönü anlatılan bir tip olmuştur.

“Nazlı, dizlerinin üzerine oturmuş, uçları kurdeleli, koyu kestane rengi iki kalın saç örgüsünü üzerine sarkıttığı bir kitaba dalmıştı oracıkta iki büklüm. Şu, bir damla iksirle canlanan resimlerin içine giren kız gibi Nazlı da masalların, hikâyelerin, kitapların dünyasındaydı nicedir. Şu anda Nazlı diye çağırırsalar kaldırıp başını o tarafa bakmazdı.” (Bekiroğlu, 2015a: 196- 197)

Hıdrellez günü Mücellâ için yaptığı Ferhunde Kalfa benzetmesi Nazlı'nın edebi yetkinliğini gösterir niteliktedir.

“Ferhunde Kalfa da kim Nazlıcığım?

Gençliğinin tazeliğiyle dolu bir parmağın ucu, önündeki kitabı işaret etti.

‘Halit Ziya Uşaklıgil’in bir hikâyesinin kahramanı. İşte şu kitaptan.’(Bekiroğlu, 2015a: 335)

Annesi Pervin Hanım'ın Neyyire Hanım ile olan yakın ilişkisi nedeniyle Nazlı ve Mücellâ sık sık bir araya gelmiş ve Nazlı'nın kişilik yapısı Mücellâ tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

“Fakat Mücellâ bir daha dikkatle bakınca; şu Nazlı kız, ne tuhaftı. Bu mayıs baharında buğulanan toprağı, pembe gülhatmileri, mavi mineleri, yıkık duvarın üzerinde boy veren aslanağzını, saksıdaki karanfili, ikinci vakti kokusunu salan reyhanı, hatta çardak altında kurulmuş çay sofrasını bırakıp yer odasına sığınmıştı ve okuyup duruyordu. Dahası, Mücellâ'nın bir zamanlar çeyiz işlediği pencerenin içinde, o da ayaklarını altına alarak, önünde bir manzara resmi gibi uzanan vadiye ve Paşazade'nin yalısına ara sıra bakarken herkesin deniz kenarına gittiğini fark ediyor ama kendisi, gidecek bir yeri yok gibi duruyordu.” (Bekiroğlu, 2015a: 336)

Mücellâ'nın Nazlı ile ilgili gözlemlendiği olay aslında kendisi ve Nazlı arasında bir bağ kurmasını sağlamıştır. Mücellâ'nın annesinin baskın tavırları nedeniyle özenle

çeyiz işleme ve Nazlı'nın kitaplara sığınarak dış dünyaya kendisini kapatması bir noktada benzerdir. Her iki tip de kendi dünyaları dışında yer alan her türlü olay ve duruma kapalı, içedönük tiplerdir. “(...)Nazlı'nın kitapları, Mücellâ'nın dantelleri... Fark yoktu aralarında. Nazlı da hayatı bir pencerenin içinden seyrediyordu ve onun da hayatla arasında bir pencere camı vardı.”(Bekiroğlu, 2015a: 337)

Nazlı'nın edebiyata olan sevgisi Mücellâ tarafından göz ardı edilmemiş, Mücellâ ilerleyen dönemde Nazlı'nın bir yazar olacağını, şu an yaptığı okumaların ona bir yazar yetkinliği kazandıracağını hissetmiştir. Eğer Mücellâ'nın hayatı anlatmaya değer bir eser olacaksa Mücellâ'ya göre bu eserin anlatıcısı Nazlı olmalıdır. “‘Nazlıgül’ dedi ‘Bu kadar çok okuyorsun. Korkarım bir gün yazmaktan başka bir işin olmayacak senin kızım. Yazar olacaksın. O zaman, beni yazarsın. Şu Mücellâ teyzenin solan gülünü, gün görmediğini içinde yazmaya değer bir şey olmayan kayda değmez ömrünü.’”(Bekiroğlu, 2015a: 337) Buradan da anlaşılacağı üzere Nazlı hayatı sadece kitaplarla özdeşleştirmiş, gerçek hayatın sorun ve sıkıntıları karşısında kitapların ortaya koyduğu kurmaca hayata sığınmış ve çevresi tarafından yazar olabilecek kadar yetkin bir birey olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Jung'un tipoloji çalışmasına göre içedönük düşünsel tipin özelliklerine sahip bir bireydir.

İçedönük düşünsel tipin özelliklerine sahip bireyler genel anlamda hayatın sorun ve sıkıntılarında sanatın kurmaca ve sorunsuz dünyasına yönelen bireylerdir. Bu noktada dış dünyanın sorunlarından kendi iç dünyalarına sığınmaları onları içedönük bireyler haline getirmiş ve bu iç dünyanın yalınlığı düşünce fonksiyonu için uygun bir zemin hazırlamıştır. Bu tipin gölge yönü dışadönük duygusal tiptir. Ancak duygu fonksiyonu bireyler tarafından bastırılan, gelişmemiş fonksiyonlar olduğu için bireyler genellikle duygusal noktada başarılı bir tutum sergileyememektedir.

2.1.2. İçedönük Duygusal Tip

2.1.2.1. Hattat Rasıt

Nun Masalları isimli hikâye içerisinde duygusal ikilemler yaşaması ve duygu dünyasını kâğıda aktarması ile tanıtılmış bir bireydir. Hat ve Rasıt ile ilgilenmesi duygularını kâğıt ve kalemle ifade etmesini sağlamıştır. Bu bağlamda dış dünya sorunlarına karşı ilgisiz kalan hattat, iç dünyasına çekilmiştir. Yazdığı yazıları

dönemin padişahı ile paylaşması ancak yazılarının sadece padişah ile sınırlı kalmamasını tüm halkın yazılarına aşına olmasını istemesi sonucu hayal kırıklığına uğramıştır. Yazılarının sadece padişah tarafından değerli kılındığını fark etmiştir. “Benim gerçeğim sensin, diye fısıldadı, benim gerçeğim sensin ve padişahım, beni bir tek sen anlarsın. Sen beni tam anlarsın. Hiç boşluk kalmadan. Aşınamsın Hünkârım.” (Bekiroğlu, 2014a: 18) Zaman içerisinde padişahın da kendisi ile yazılarını ve gerçeklerini paylaşmasını isteyen hattat, padişah ile kurduğu gönül bağını padişahın huzurunda gördüğü bir cariye karşısında unutmuş; her akşam padişahla buluşmak yerine cariye ile görüşmeye başlamıştır. Duygusal anlamda karşı koyamayan ve hayır diyemeyen bir birey olan hattat, cariye ile yaşadığı aşk sonrası eşinden kendisini affetmesini istemiş eşi de çocukları ve kendisinin hatırına hattatı iki kere affetmiş üçüncüsünde hattatın kalbinde yer edinmiş kara lekeyi göstererek kendi kalbini hattata verip onu terk etmiştir.

Zaman içerisinde duyguları ve düşünceleri arasında gidip gelen hattat, utanç ve pişmanlık hisleri ile geçmişini, mutlu günlerini ve padişahı düşünmüştür. Eser içerisinde duygu yoğunluğu fazla olması ve sanatsal yetkinliği nedeniyle hattat Jung tipolojisine göre içedönük duygusal tipin özelliklerine sahiptir. Duygularını uç noktalarda yaşamış, gölge yönü olan dışadönük düşünsel tipin özelliklerini zaman zaman sergilemiş olsa da duygularının etkisinden hiç kurtulamamış bir bireydir.

2.1.2.2. Hattat’ın Karısı

Nun Masalları isimli hikâye içerisinde hattatın tüm duygu dünyasının farkında olan, sevecen ve fedakâr bir annedir. Hattat, cariye ile yaşadığı aşk sonrası kendisinden af dilediğinde çocukları için onu affetmiştir. Eşine karşı sadakat noktasında hiçbir sorun yaşamayan hattatın karısı zaman içerisinde hattatın kâğıtlarında ve kalbinde iri kara bir leke görmeye başlamış ve hattat son kez kendisinden af dilediğinde ona kalbindeki kara lekeyi göstermiş, o lekeyi görmesini sağlamış ve kendi kalbini çıkararak hattata vermiştir. “Çok zaman doğudan batıya doğru akan bir yıldız olmayı arzuladığını, doğudan batıya doğru akmak ve kocasının dünyasında ne varsa hepsine tek başına yetebilmek.” (Bekiroğlu, 2014a: 26) arzusu ile bağlandığı hattat tarafından aldatılmış, hayat karşısında varlığını ailesine bağlamış, dış dünyanın sorunları ile ilgilenmek yerine içsel dünyasında duygu fonksiyonu etkisiyle hayatını

sürdürmüştür. Bu bağlamda hattatın karısı Jung tipolojisine göre içedönük duygusal tiptir.

2.1.2.3. Genç Kalfa

Nun Masalları hikâyesinde suya yakamoz bırakan yıldızı seyretme isteği ile geceleri çevreyi izleyen ve bu esnada Saray-ı Âmire içerisinde bir odada gördüğü genç Enderun ağasına âşık olan bir bireydir. “İçinden şiirsiz geçilemeyecek kadar derin gözleri vardı.” (Bekiroğlu, 2014a: 50) şeklinde ifade ettiği Enderun ağasına zaman içerisinde âşık olmuş, hiç görmediği, tanımadığı, bilmediği bir kişiye tüm duygularını yönlendirmiştir. Tüm gecelerini Enderun ağasını görebilmek arzusu içerisinde pencerede geçiren genç kalfa bu duygunun ağırlığı altında düşüncelere dalmıştır. “Her gece bir başka pencereden genç ağanın odasını seyrettikçe, Allah’ım, diyordu, ne feci, onu böyle sadece uzaktan seyretmeye mecbur olmam ne feci. Üstelik o beni hiç görmedi. Gönlünde yer tutan bütün duyguların nereden geldiğini, nereye gideceğini ve ne olacağını bir türlü anlayamıyordu.” (Bekiroğlu, 2014a: 52)

İlerleyen zamanlarda geceleri suya yakamoz bırakan yıldızla birlikte Enderun ağasını da göremeyen genç kalfa konuşmamaya başlamıştır. Çevresi tarafından iyileşmesi ve kendisine gelmesi için çeşitli çabalar sarf edilen genç kalfa bir remilcinin kendisine bedahter yani yıldızı düşük bir kişi olduğu teşhisini koymasıyla ve bu durumun tek çaresinin Lâle-i rumi ya da İstanbul lâlesi olarak bilinen bir tür lâle olduğunu ifade etmesiyle hayatının geri kalanı bir lâleye bağlamıştır. Ancak bu lâlenin iki asırdır İstanbul’da görülmediği ve bilgisinin de hafızalardan silindiği öğrenilince genç kalfanın şifa bulabilmesi için herkes o lâleyi aramaya koyulmuştur. Araştırmalar neticesinde kendisi bulunamasa da bir mecmuada resmi bulunan lâle genç kalfaya gösterilmiş, bu resim gerçeğini gördüğü anda onu bulunduğu durumdan kurtarabileceğini hissetmesine neden olmuştur.

“Bu olağandışı çiçeğin resimlerini baştan sona kadar kendisinin de anlamlandıramadığı çok kuvvetli bir cazibenin etkisi altında inceleyen genç ve adı artık meczuba çıkmış kalfa, birden İstanbul’da iki asırdan beri teki bile görülmeyen bu lâle-i Rumilerden sadece bir tanesini görebilmek için çılgın bir arzu duyduğunu fark etti.” (Bekiroğlu, 2014a: 56-57)

Bu dönemde genç kalfayı görerek ona âşık olan genç mezarlık bekçisi, onu istetmiş ancak kızın akıl durumunun yeterli olmadığı, onun yerine karar vermenin uygun düşmeyeceği gerekçesiyle reddedilmiştir. Ancak ilerleyen zamanlarda genç kalfa ve genç mezarlık bekçisi evlenmişlerdir.

Genç kalfa duygularını yoğun bir şekilde yaşayan, dış dünya ile iletişimini kopararak kendi iç dünyasına çekilen ve dış dünya ile iletişimi sağlayan konuşma eylemini bile duygusal yoğunluğu nedeniyle hayatından çıkararak bir kadındır. Jung tipolojisine göre içedönük duygusal tipin özelliklerine sahip olan genç kalfa, hayatını duyguları doğrultusunda yönlendirmiş, hayatının merkezine duygularını almış bir kadındır.

2.1.2.4. Genç Mezarlık Bekçisi

Nun Masalları isimli hikâye içerisinde tanımadığı genç kalfaya aşkı ve bu aşk karşısında her şeyi göze alabilecek cesareti ve fedakârlığı ile anlatılmış bir bireydir. Genç kalfayı istetmesi ve olumsuz cevap almasının ardından genç kalfa için bir gülfidanı yetiştirmeye başlamış, fark edilmek ve sevilme istemiştir. “Bir bakışı yetecek bana, diyordu. Ya olacağım, ya öleceğim.” (Bekiroğlu, 2014a: 58) İçinde yaşadığı bu duyguyu çevresiyle paylaşmaktan ziyade kendi duygularını kendisinden önce birilerinin yazmış olabileceği ümidiyle sahafları dolaşmaya başlamış şairlerin divanlarını, şiir mecmualarını incelemiştir. Zaman içerisinde duygularını şiirle ifade edebileceği düşüncesiyle şiir yazmış ancak kendisinde bir rahatlama hissi olmadığı için ney üflemeyle başlamıştır. Zamanla neyin de kendisini rahatlatmadığını bir noktadan sonra kendisine yetmediğini anlayınca türbedarın önerisiyle bir tarikata katılmış; ancak oradan da kendi aşkına karşılık bir cevap alamadığı gerekçesiyle ayrılmıştır. Bu süreçte genç kalfaya olan hislerini anlattığı mektuplar yazan daha sonra tekrar şiirlerin kendisine ilaç olacağını düşünen genç mezarlık bekçisi, kendisine has bir üslup ile şiirler kaleme almaya başlamıştır. Aşkın ağırlığından kurtulamayan genç mezarlık bekçisi sesini duymadığı, göz rengini bile bilmediği bir kadını hayatının tam merkezine yerleştirmiştir. Yazdığı şiirlerin acılarını yansıttığını ve herkesin bu acılara şahit olması gerektiğini düşünen genç mezarlık bekçisi kendisinin başına gelenleri insanların anlayabilmesi ve kendisini kınayanların duruma vakıf olabilmesi amacıyla şiirlerini çoğaltarak halka sunmuştur. İlerleyen günlerde tüm duygularını halka açtığını fark ederek pişmanlık duymuş ve bu şiirleri

yok etmek istemiştir. “Acıyla, yazdığım bütün bu şiirleri, dedi kendi kendisine, hiç yazmamış olmak isterdim. Dahası hiç çoğaltmamış, elden ele geziyor olmalarına hiç izin vermemiş olmak. Bu da bir başka türlü ayıp değil mi?” (Bekiroğlu, 2014a: 69) İçinde yaşattığı bu duygularla tekrar şeyhin huzuruna çıkan genç mezarlık bekçisi çile kırarak tekrar huzurdan ayrılmıştır. Bu dönemde genç kalfanın kendisini toplaması üzerine genç kalfa ile evlenen ve aşkına kavuşan genç mezarlık bekçisi kendisinden bir şiir yazmasını isteyen genç kalfaya artık şiir yazamadığını, içindeki duygu yoğunluğunun tükendiğini dile getirmiştir.

“Hiç dinmeyeceğini sandığım, beni bir türlü bırakacağına asla inanmadığım, dahası kendisinden kurtulmayı o kadar çok arzu ettiğim aşkım, beni var ettiğine, beni yok ettiğine inandığım aşkım. İçimdeki bütün akışların temmesi, işte şimdi. İşte şimdi ama neden tam olmaması gereken yerde ve zamanda? Anlatmasam aşkım beni yok ediyor. Anlatsam, ben aşkı mı.” (Bekiroğlu, 2014a: 79)

Hayatını görmeden sevdiği bir kadına adayan, onun için şiirler yazarak duygularını herkese duyurmak isteyen genç mezarlık bekçisi hayatının merkezine aşkı yerleştirmiş, tüm hayatı aşkı çerçevesinde ve ona ulaşmak için yaşamıştır. Genç kalfanın Enderun ağasına olan aşkı ile aynı düzlemde bir aşk hissine sahip olan genç mezarlık bekçisi Jung tipolojisine göre içedönük duygusal tipin özelliklerine sahiptir.

2.1.2.5. Anlatıcı\ Yazar

Nun Masalları isimli eserde “Âyine-i Mücellâda Nihanız” bölümünde hattata karşı hislerini dile getiren, eseri yazma amacını ve hattatı neden terk etmek istediğini duygusal bir biçimde ifade eden bireydir. Eserler kaleme alma nedeninin yalnızlık ve acı çekme duyguları ile bağlantılı olduğunu ifade eden anlatıcı, düşünce dünyasını şu şekilde ifade etmiştir:

“(…) dahası hakkın varken benim üzerimde, bir mukadder meçhulde keşişecekken yollarımız, ne kadar yalnız olduğumu ve ne kadar acı çektiğimi bilmedin bile. Hattat çok yalnızım ve çok acı çekiyorum. Ama neden bu kadar acı çekiyorum? Hattat bilmiyorsun, bütün o yalnızlığı yaşayan öykü kahramanlarıma nisbetle kendi yalnızlığımın boyutları beni bile ürkütüyor.” (Bekiroğlu, 2014a: 35)

Anlatıcı kendi duygu dünyasında oluşturduğu bireylerle kendisine iç dünyasında bir düzen kurmuş ve zaman içerisinde onlara bağlanmıştır. İç dünyanın duygu yoğunluğu eserlerine yansımış ancak zaman içerisinde o yoğunlukla kendi kalemi sayesinde ortaya çıkan bireyleri kendi hayatına dâhil etmiş, onlar için kendi yazdığı hayatları yorumlamıştır. Tüm hayatını duygu dünyasında oluşturduğu bireylerle çevreleyen anlatıcı Jung tipolojisine göre içedönük duygusal tipin özelliklerine sahiptir.

2.1.2.6. Nigâr Hanım'ın Hayatı Üzerine Çalışma Yapan Anlatıcı

Nun Masalları isimli hikâyenin “ve Nigâr Hanım, Sevgili” isimli bölümünde, Nigâr Hanım'ın hayatını akademik bir dille anlatmak amacıyla çalışmasına başlayıp, Nigâr Hanım'ı hayatının merkezine almış ve onunla duygusal bir bağ kurmuş olan bireydir. “Söyleyin Tanrı aşkına, bir hayata bu kadar çok girdikten sonra, bu kadar çok gördükten sonra güllerinizi, insicamdan kim bahsedebilirdi? Dağılmaktan başka seçeneğim, ne kadar müsaade etmemeye çalışsam da dağılmanın cazibesine kapılmaktan başka şansım hiç yoktu.” (Bekiroğlu, 2014a: 138)

Nigâr Hanım'ın hayatını araştırırken geçmiş zamana bir yolculuk yapmış, onun kendisini görmesini bilmesini ve kendisine dokunmasını arzulamıştır. “Peki, şimdi size bunca aşkım ne olacak ya Nigâr Hanım? Beni bilmediğinize dair bir şüphe? Size dokunamadığıma dair bu kesinlik. Nigâr Hanım bilin beni. Ve dokunun bir kez bana.” (Bekiroğlu, 2014a: 143) Bu bağlamda değerlendirildiğinde bir çalışma için başladığı araştırma da araştırma konusu olan Nigâr Hanım'a bir duygu ile bağlanmış ve düşünsel çalışmayı duygusal çerçevede tamamlamış olması nedeniyle anlatıcı, Jung tipolojisine göre içedönük duygusal tipin özelliklerine sahiptir.

2.1.2.7. Elif

Cam Irmağı Taş Gemi hikâyesinde bir kadını sembolik anlamda temsil eden Elif, hayatını devam ettirebilmek adına bir aşka ihtiyaç duyan bireylerdendir. Varlığının anlam kazanması için Be'ye ihtiyaç duyan Elif, karanlıklar içinde olduğunu, karanlığını aydınlatacak olan unsurun Be olduğunu ifade etmektedir. Dış dünya ile herhangi bir iletişimi olmayan Elif, kendi dünya düzenini duygusal çerçevede inşa

etmiştir. “Her yan Be’ydi şimdi, her şey Be. Be’ye bağlanınca Elif, Elifliğini bildi. Her şeyi Be ile tefsir etti.” (Bekiroğlu, 2014b: 11)

Dünya üzerinde bildiği ve anlamlandırabildiği ilk kelime aşk olan Elif, varlığını bu aşk etrafında şekillendirmiş ve hayatının merkezine aşk duygusunu almıştır. Zaman içerisinde Be’nin kendisini aldattığını gören Elif, yaşadığı aşkın ağırlığını kaldıramayıp suçlayacak birisini aramış ve tüm suçun aşk kavramının kendisinde olduğunu tespit etmiştir. “Aşkıyla yüzleşip de içinden sağ salim çıkamayınca bu kez aşkın kavram olarak kusurlu olduğuna karar verdi. Yaratılışından mücrimdi aşk duygusu. Neticede aşkı yalanlamaktan başka varlık hükmü kalmıyordu.” (Bekiroğlu, 2014b: 17)

Hayatını aşk ve bir insana bağlanmak duyguları üzerine kuran Elif, aşkı varsa mutlu aşkı yoksa mutsuz ve yalnız bir birey olmuş, içedönük duygusal tipin özelliklerini sergilemiştir. Jung tipolojisine göre kadınların genel anlamda bu sınıflandırmaya dâhil edilmesine ek olarak eser içerisinde âşık olduğu kişi tarafından aldatıldığını öğrenmesi ve kendi iç dünyasına çekilmesi de içedönük duygusal tip olduğunu gösterir niteliktedir.

2.1.2.8. Numan

İsimle Ateş Arasında romanında Mansur’un esamesini satın almasıyla hayat karşısında bir duruş ve varlık edinen, Mansur’un ismi ile aşkın yakıcı etkisi arasında hayatını kaybeden bir bireydir. Mansur’un ölümünün ardından eşi Nihâde ihtiyaçlarını karşılamak ve zor duruma düşmemek için eşinin esamesini satışı çıkarmıştır. Numan bu esameyi satın alarak bir anlamda Mansur’un sahip olduğu tüm maddi ve manevi unsurlara da sahip olmuş, Numan adından sıyrılmış Mansur olarak hayatına devam etmiştir. Evli ve bir çocuk babası olan Numan Nihâde ile tanıştıktan sonra Ona karşı bir aşk duygusu beslemiş, evinden ve eşinden uzaklaşarak Mansur’dan kalma buhur dükkânına bağlanmıştır. “Buhur ateşe düşüp de kokusunu saldığı anda onsuz yapamayacağımı anladım. Evde karım. Nur, çocuğum. Dünyanın bütün dengesi ve o dengenin içindeki düzeni bozuldu. Ben altında kaldım. Her şeyin, bir şeyle bir şey arasında durduğu daha baştan uyarılmış bu hikâyede çok şeyle bir şeyin arasında kaldım.” (Bekiroğlu, 2014c: 23)

Nihâde'yi gördüğü andan itibaren tüm hayatını Nihâde eksenli düşünen Numan, merak ve arayış içerisinde onu tanımak, ona sahip olmak istemiştir. Hayatını o güne kadar var saymamış, Nihâde ile hem hayatını hem kendisini bulmuş olan Numan düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: “Adı koyulmamış hiçbir şeyin gerçek anlamda var olduğuna ikna olamayan bir kalbin sahibiydim ben. Hayatı kelimelerle hükmeden biriydim ben. Var olanla yok olan arasındaki fark bir isim. Onunla başlayan hayatımı onun ismini bilmekle başlamak istedim.” (Bekiroğlu, 2014c: 24)

Numan hayatı duygusal yaşayan bireylerdendir ve âşık olduğunda aşkı dışında çevresinde olup biten her şey değersiz ve aşka ulaşması için aracı konumundadır. Dini anlamda ikinci eş fikrine sıcak bakmayan Numan bir isim bile vermeden sadece Nur'un annesi olarak tanımladığı eşinden bir anda vazgeçmiş ve ayrılmıştır. Zaman içerisinde Nihâde ile evlenen Numan hayatı duygu eksenli yaşadığını ve tüm geçmişini bir anda sadece aşk duygusu ile geride bıraktığını ifade etmektedir. “(...) Kuşku yok ki daha başlangıçta teslim olan bir yürek için indiği kalbi geldiği yücelere çeken aşk sebep değil neticeydi. Bu yüzden nedeninden çok nasılı fark edilebilirdi. Onu nasıl sevdim? Onu nasıl sevmezdim ki!” (Bekiroğlu, 2014c: 67)

Nihâde'yi hayatla arasındaki perdeyi kaldıran ve kendisini tanımasına vesile olan, aşkı kendisine öğreten yanıyla değerli kılan Numan, baharat ve kokuya dair engin bilgisi nedeniyle Nihâde'yi usta kendisini o ustadan bir şeyler öğrenebilmek adına yanından hiç ayrılmak istemeyen çirak olarak konumlandırmıştır. Aslında bu konumlandırma ile Numan, Nihâde ile aralarındaki aşkta da aşkı öğreten kişinin Nihâde olduğunu belirtmiştir. Aralarındaki aşkın kağıda dökülmesini isteyen Numan Nihâde'ye kendisi ile ilgili duygularını yazması için dört defter vermiş, kendisi de Nihâde'ye karşı hislerini belirtebilmek adına dört defter tutmaya başlamıştır.

“Görülmeğe aşkın manası biraz da. Oysa görülmek yanı ihlal edilmiş bir aşkı benimki. Aşkı, görmek ve görülmek olarak yorumladığım ve Nihâdesiz eksik kaldığım onca yılın ardından, şimdi sadece onu görmekle gerçekleşen hummalı bir aşk oluyordum. Bir bakıma kendi bilincinde olmayan çocuksu bir aşkı bu. Onu görmekle yetiniyordum, beni görmese de var oluyordum. Bu yüzden dört defteri

sadece onunla doldurdum. Benlik davasına henüz düşmediğim o kutlu zamanlardı. Defterlerimdeki satır satır yazının mahiyetinde benden çok sen, bizden çok o vardı.” (Bekiroğlu, 2014c: 130)

Defterler dolusu duygu içindeki hissi anlatmak için yeterli gelmeyen Numan, Nihâde’den kendisine bir çocuk vermesini, kendisini yeniden baba kılmasını dilemiş ancak Nihâde bu duruma olumlu yaklaşmamış ve Numan zaman içerisinde Nihâde’nin kendisine karşı herhangi bir his beslemediğini, defterleri doldurmadığını anlamıştır. Nihâde’nin Numan’a Mansur adıyla seslenmesi aralarındaki duygu durumunun değişmesine neden olmuş, Numan aşkı ile aşkının kalbinde hala Mansur’a yer var mı sorularıyla şüphe içinde kalmıştır. “İçimdeki aşka rağmen, aklımla aşkın iflâsına tanık olmamla yittim ben. Bir yanımla yitik bir aşk, bir yanımla hala tüten bir tütsüydü kalbim. Bir aşkta biri şüphede direnen iki kişiydim ben.” (Bekiroğlu, 2014c: 188)

Bu bağlamda değerlendirildiğinde Numan, hayatın merkezine duygularını almış, düşünce dünyasını bile duygusal fonksiyonu ile şekillendirmiş bir bireydir. Hayat karşısında dışadönük bir duruş elde etmemiş, ölmüş birinin varlığına bürünerek kendisine ait olmayan bir hayatı yaşamaya başlamış ve yine kendisine ait olmayan bu hayata yıllar önce ölmüş olan birinin adıyla veda etmiştir. Jung tipolojisine göre içedönük duygusal tipin özelliklerine sahip olan Numan bu hayat karşısında var olmanın ilk adımı olan isme bile sahip olmayan bir bireydir.

“Onun gençliği kadar beni çağırdığı ismime de gülümsedim. Selâmımı verdim hayat, selâm ver bana! Bana seslendiğinden fazlasını işitmedim. Herkese isminden nasip vardı. Mansur değildim ama nasibim Mansur’un ismi kadardı. Bir ismi satın almakla olup bitmedi her şey. Bir esameye sığacak kadar büyümüş bir isim olsaydım oracıkta kendi ismimi satacaktım. Ama ben. Bir isimden ibaret bile değildim.”(Bekiroğlu, 2014c: 187)

Bu noktada değerlendirildiğinde Numan, hayata sadece selam veren, hayat ile herhangi bir alışveriş içerisinde olmadan bu hayattan geçip giden bireyler zümresinden olduğunu ifade etmektedir.

2.1.2.9. Nihâde

İsimle Ateş Arasında romanında eşi Mansur'un idam edilmesi nedeniyle esamesini satışa çıkarmış ve zaman içerisinde esameyi satın alan Numan ile evlenmiş, hayata tutunmak için çaba sarf eden bir kadındır. Nihâde bir buhur dükkânına sahiptir ve baharat, koku, çiçek konularında bilgi ve tecrübeleriyle roman içerisinde yetkin bir kadındır. “Hepsi baharata ya da çiçeğe bakan, uçucu ve kaybolucu koku özünün tutulabilmesiydi bir koku ustası olarak Nihâde'nin asıl istediği. Her defasında öncekinden daha kalıcı bir sonuç elde edebilmek için bir şeyleri değiştirmeyi bıkmadan ve usanmadan denerken.” (Bekiroğlu, 2014c: 73)

Roman içerisinde çiçeklerin özelliklerini; hangi zamanda meydana geldiklerini hangi bitkilerin karışımlarından hangi kokuların oluşabileceğini, hangi hastalıklar için hangi bitkilerden faydalanılabileceği bilgisine sahip olan Nihâde, eşinin ölümü üzerine maddi ihtiyaçlarını karşılamak adına sıkıntı yaşamamak için esamesini satmış, esameyi satın alan Numan'a “Bu dükkânın üçte birini isterim. Zaten ben olmasam sen bu dükkânda hiç demeksin. Gülün, geçici olan kokusunu saklamak için tütsüye nasıl dönüştürüleceğini, buhurun ateşe nasıl atılması gerektiğini nereden bileceksin?” (Bekiroğlu, 2014c: 21) sözleriyle hem ticari zekâsını hem de hayat karşısında bir duruşa sahip olduğunu ifade etmektedir. “Nihâde yaptığı işin üzerinde düşünüyordu.” (Bekiroğlu, 2014c: 79) sözleri de düşünmeden adım atmayan bir birey olduğunu göstermektedir.

Nihâde bilgisi ve marifeti ışığında toplumsal bir birey olması gerekirken Numan tarafından karanlık olarak tanımlanmaktadır. Karanlıktır; çünkü duygu ve düşüncelerini dış dünya ile paylaşmak yerine içinde yaşamayı tercih etmektedir. Bu durum eşini kaybetmesi ve bin bir türlü zorluk ve hile ile hayata tutunma çabasından da ileri gelmektedir. Numan ile evlenmesinden sonra Numan'ın Nihâde'nin hislerini öğrenme çabaları da boşa çıkmış, Nihâde olumlu veya olumsuz hiçbir duygusunu belli etmeden sadece işine odaklanmış, kendisine bir düşünce dünyası kurmuştur. Numan'a Mansur ismiyle seslenmesinden sonra aralarındaki sevgi bağı zamanla kopmuş, Nihâde evden ayrılmıştır. Bu bağlamda Nihâde kalbini eski eşine adanmış ve ondan sonra herhangi bir gönül bağı kurmaktansa mantık çerçevesinde bir evlilik yapmıştır. *İsimle Ateş Arasında* romanında bu özellikleri anlatılan Nihâde, *Cam*

Irmağı Taş Gemi hikâyesinin “Zeyl: Nihâde’nin Beşinci Defteri” isimli bölümünde duygu dünyası aydınlatılarak anlatılmış ve olmayan olay ve kişileri kendi iç dünyasında varmış gibi değerlendirdiği ifade edilmiştir.

Eşî Mansur’un idam edilmesiyle birlikte bu yokluk halini kabul etmeyen Nihâde eşinin yaşadığına inanmış, kendi iç dünyasının güzel ve dış dünyaya göre daha gerçek olduğunu ifade etmiştir. “İçine çekildiğim dünya, dışımda bıraktığım dünyadan öyle güzel, öyle gerçek ki.” (Bekiroğlu, 2014b: 207)

Hayatını ikiye ayıran ve iki farklı hayatın iki farklı Nihâde tarafından idame ettirildiğini ifade eden Nihâde, Numan’ın gerçekliği ile Mansur’un hayali arasında kalmıştır. Gerçeklerle yüzleşmek yerine farklı iki kimlik yüklenerek yaşamayı tercih etmiş, gerçek hayattan rüya ve hayallere sığınmıştır. İçedönük duygusal tipin özellikleri arasında yer alan durgun sular derinden akar sözünü açıklar mahiyette dış görünüş ve davranışları işine odaklanmış, evli bir kadını temsil ederken, iç dünyası ölmüş eşine adanmış ve onunla bir hayat yaşamaktadır. Bu bağlamda Nihâde kendi hayal dünyasında Mansur ile kurduğu düzeni Numan’a fark ettirmemiş sadece Numan ile arasına görülmeyen duvarlar örmüştür. Mansur’un varlığının gerçekten olup olmadığı, Fatih’teki evin var olup olmaması, Mansur tarafından yazıldığı düşünölen mektupların gerçekliği soruları arasında Nihâde var ile yok, gerçek ile hayal arasında kalmış ve bu durumu kendisi için bir felaket olarak tanımlamıştır. “Bütün bunlar gerçekten yaşandı mı yoksa hepsini ben mi vehmetmişim? Yok muydular yoksa? Kendi felâket ihtimalimle yüz yüze geldim.” (Bekiroğlu, 2014b: 222)

Jung tipolojisine göre içedönük duygusal tipin özelliklerine sahip olan Nihâde yaşadığı acılarla baş edememiş, hayat karşısında kendisi dışında kimse ile sağlam bir iletişim kuramamış, zaman zaman Numan’ı Mansur’un yerine koymuş zaman zaman Numan’dan uzaklaşmış olması nedeniyle hastalıklı bir duygu dünyası geliştirmiş, şizoid, içekapanık bir bireydir.

Nazan Bekiroğlu’nun iki farklı eserinde iki farklı özelliği anlatılan Nihâde, *İsimle Ateş Arasında* romanında dışadönük tip özellikleri sergilerken; *Cam Irmağı Taş*

Gemi hikâyesinin son bölümünde içedönük duygusal tip özelliklerine ait tutumlar içerisindedir. Bu nedenle Nihâde iki farklı eser birleştirilerek yorumlanmış ve genel özellikleri itibariyle içedönük duygusal tip sınıflandırmasına dâhil edilmiştir.

2.1.2.10. Nur'un Annesi

İsimle Ateş Arasında romanında ismi bile konulmamış, sadece Nur'a anne olma özelliği ile saygı görmüş olan Nur'un annesi, Numan tarafından terk edilmiş bir kadındır. Eşinin başka bir kadına âşık olması üzerine duygusal yönünün baskınlığı ile bu evlilikten kolaylıkla vazgeçmiş, ikinci bir kadın olmayı kabullenmemiştir. Roman içerisinde Jung tipolojisinde herhangi bir sınıflandırmaya dâhil edilebilecek kadar çok bahsedilmemiş olan Nur'un annesi, bir anne olmanın vermiş olduğu fedakâr ve özverili tutumlarıyla kıymet kazanmıştır. İçedönük bir tip olan Nur'un annesi, dönemin baskın ve tutucu tavırları karşısında sessiz ve kendi halinde hayat yaşamış bir kadındır. "(...) Nur'un annesiydi o. İçimde onu yaşattığım bir isim yoktu. Sadece Nur'un annesi. Onun bana mukabele eden bir hayatı yoktu ki bir isim olarak kalsındı aklımda. Ama Nur'un annesi olduğu için, ayaklarının altında cennet, çiğnenip geçilmiyordu."(Bekiroğlu, 2014c: 31) Bu bağlamda değerlendirildiğinde Jung tipolojisine göre içedönük duygusal tiptir.

2.1.2.11. Nur

İsimle Ateş Arasında romanında annesine annelik sıfatı kazandırarak bir değer atfeden Nur, küçük bir kız çocuğu olarak eser içerisinde yer almış, Numan ve eşini ortak bir noktada birleştirebilen tek unsur olmuştur. Babası ile yakın ve samimi bir ilişkisi olan Nur, anne ve babasının ayrılığına şahit olmuş, aşkını hayatının merkezi yapan babasının zaman içerisinde ilgisiz ve özensiz tavırlarıyla karşılaşarak içedönük bir çocuk olarak hayatını kaybetmiştir. Jung tipolojisine göre bir çocuğun yaşayabileceğinden daha ağır sorunlar yaşadığı için duygusal fonksiyonları etkin bir bireydir denilebilir. Bu bağlamda içedönük duygusal tipin özelliklerine sahiptir.

2.1.2.12. Nezuka

İsimle Ateş Arasında romanı bir devletin etkinliğini kaybetmesi, kendi elleriyle kurduğu ordu sisteminin zaman içerisinde nasıl bozulduğunu ve her yeni padişahın yeni bir fikir ile devleti yönetmesinin olumlu ve olumsuz sonuçları çerçevesinde;

usulsüz bir şekilde esame satışlarının yapıldığını ve devletin kendi ordu sisteminin çöküşünü anlatmaktadır. Roman içerisinde yeniçeri ocağına asker yetiştirmek üzere farklı bölgelerden devşirilen çocukların duygu ve düşünce dünyalarını temsil eden Nezuka, tüm devşirme çocuklar gibi annesini, evini, memleketini, dilini unutmuş tam anlamıyla kimliğini kaybetmiş bireylerdendir. Bir ülkenin refahı için yapılan bu uygulama bu bireylerin içedönük ve kabullenmiş bireyler olmasını sağlamış, ilerleyen dönemlerde belirli konularda bu baskınlığın neticesi olarak isyan ve başkaldırıda bulunmuşlardır. Bu bağlamda dönemin sosyal ve siyasal tercihleri bireyler üzerinde içedönük ve dışadönük olma noktasında etkindir denilebilmektedir. “Yeni doğmuş gibi, yeni ismine, yeni hayatına ve padişahına doğdu Nezuka. Ne ülke ne dil ne anne ne baba. Cihanda bir padişahı vardı bir de kendisi şimdi. Belki böyle keskin bir bıçakla bölündüğü için yaşamı tam orta yerinden ikiye, kendisine kalan şey bir bıçağın sırtına yüklenmiş kaskatı bir kalp oldu.” (Bekiroğlu, 2014c: 51) Bu özellikleri çerçevesinde değerlendirildiğinde Nezuka içedönük duygusal tiptir.

2.1.2.13. Nezuka'nın Annesi

İsimle Ateş Arasında romanı içerisinde annelik sıfatı ile anılan bir diğer birey de Nezuka'nın annesidir. Oğlunun devşirme sistemiyle evinden ayrılmasına direnç gösteremeyen anne acısını kalbine gömerek evladından vazgeçmiştir. Jung tipolojisine göre içedönük duygusal bireylerin özelliğine sahip bir birey olarak eser içerisinde yer almıştır.

2.1.2.14. Havva

Lâ Sonsuzluk Hecesi romanında Âdem'in hayatına yön veren, ilk kadın, ilk anne olma özelliği nedeniyle bireylerin kolektif algılarında önemli bir yere sahip olan kadındır. Güzellik, saflık, masumiyet çizgisinde sıfatlara sahip olan Havva, çiçek ve zehir arasında gidip gelen, hem tehlike hem de tehlikede bir varlık süren, şeytanın çabaları ve fark ettirici özelliği sayesinde Âdem'in cennetten kovulma nedenleri arasında yer almasıyla önemlidir.

Havva hayat karşısında aktif duruş sergileyememiş, Âdem'in varlığı sayesinde varlık kazanmış bir bireydir.

“Ben kadını, dedi Havva, ama bu benim sıfatım. Adımı henüz bilmiyorum. Sonra döndü Âdem’e, aklına bir şey gelmişti. Sesi, bengisular gibiydi. Bana, dedi, bir isim ver, varlığım olsun. Durdu, aklından yeni bir şey geçti. Bana, dedi, sen isim ver, varlığım senin olsun. Bana öyle bir isim ver ki senin adının yanında dursun. Seni anan beni de ansın. Seni hatırlayan beni hatırlamadan olmasın. Bir ‘ile’ koy aramıza bizi birbirimize bağlasın.”(Bekiroğlu, 2015b: 68- 69)

Roman içerisinde merak özelliği ile anlatılan Havva yasak meyveyi yeme hadisesinde de Âdem ile birlikte merak ve sabırsızlıkla meyveyi yiyerek cennetten dünyaya indirilmiştir. Ancak işledikleri suç bile birlikteliklerini etkilememiş, cezasına da birlikte katlanmayı göze almışlardır.

“Ne geldiyse başlarına birlikte geldi. Öznesi çiftti bu cümlelerin. Eylemi tekildi. Suç tekti ama işleyeni ikiydi. İkisi ayrı ayrı tadına baktı, ayrı ayrı çiğnedi. Ama damaklarında aynı tat, dişlerine aynı kamaşma aynı anda yayıldı. Bir bedende iki ruh, iki bedende aynı ruh olarak yedilere yasaklanmış meyveyi. Kimse kandırmadı kimseyi. Suçu ne Âdem Havva’ya yükledi ne de Havva Âdem’ini itham etti.”(Bekiroğlu, 2015b: 116)

Âdem ve Havva cennetten yeryüzüne indirildikten sonra uzunca bir süre birbirlerinden ayrı yaşamak zorunda kalmış, zaman içerisinde birbirlerine kavuşmuşlardır. “Yasak ağacın altında bilmiş olmanın ona armağan ettiği suç ortaklığıyla, suçu işleyecek olan bütün kadınların annesi ve suçun diğer ortağı bütün erkeklerin de annesi olacak olan Havva.” (Bekiroğlu, 2015b: 215) cümlesinden de anlaşılacağı üzere daha sonra Âdem ile bir aile kurmaları ve Havva’nın annelik duygusunu tatması kolektif anne algısının temellerinin Havva’ya dayandığını gösterir niteliktedir.

Jung tipolojisine göre Âdem dışında iletişim halinde olduğu kimse olmaması, roman içerisinde Âdem’e karşı hissettiği aşk ile birlikte hayat karşısında verdiği varoluş mücadelesi ve annelik vasfına sahip olması nedeniyle Havva içedönük duygusal tipin özelliklerine sahiptir. Bazı olay ve durumları dünya üzerinde ilk defa kendisi yaşadığı ve tecrübe ettiği için sezgisel yetileri de gelişmiş olan Havva baskın ve etkin fonksiyon olarak duyguyu kullanmıştır.

2.1.2.15. Habil

Lâ Sonsuzluk Hecesi romanında Kabil'in tam zıttı özelliklere sahip, duyuşal hazdan ziyade duyuşal bağı önemseyen bir bireydir. Roman içerisinde Kabil'in ateşe benzemesinin aksine Habil suya benzer bir tavır sergilemiş saygılı, özverili, fedakâr davranışıyla Kabilden ayrılmıştır. Habil kurallara uyan, yanlış yapmaktan çekinerek yaratıcıya karşı boyun eğen bir bireydir. Kabil'in Sidre'ye âşık olması üzerine başına gelenleri kabul edip sessiz kalması, iç dünyasında yaratıcı ile kendi arasında bir bağı sahip olması roman içerisinde şu şekilde ifade edilmiştir:

“Kimin özünde ne varsa o çıkardı açığa. Habil'de bir razı oluş fark etti Âdem, lakin Kabil'deki bir göze alıştan fazlası değildi. Habil başı önünde dinledi. Bir Tanrı yazgısıyla kendisine verilmiş olana el uzatılmasına, göz konulmasına görünürde ses etmedi. Ama sesini, Seslerin Sahibine emanet etti. Sessizliğinde su gibi, yazanların en büyüğünün ne yazdığını sessiz sedasız bekledi.” (Bekiroğlu, 2015b: 264)

Jung tipolojisine göre içedönük duyuşal tipin özelliklerine sahip olan Habil, teslim olan bireyler sınıfındandır. Hayat karşısında elinden alınan ne olursa olsun sesini çıkarmadan verebilen bir birey olması nedeniyle dik duruş sergileyerek mücadele edebilecek bir kişilik yapısına sahip değildir.

Babasının isteğı üzerine yaratıcıya kurban sunan Habil din konusunda çizgisinden çıkmamış, elinde olan ne varsa ona sunmaya çalışmıştır. Dünya üzerinde gelip geçici bir hayata sahip olduğunu, sonradan elde ettiğı her türlü varlığın yaratıcının izni ile meydana geldiğinin bilincinde olan Habil, yaratıcıya kurban olarak sunmak için maddi ve manevi sahip olduğu her şeyi adak taşına koymuştur. Zaman içerisinde Kabil'in kendisini öldürmek istediğini öğrendiğinde verdiği tepki de Habil'in içedönük duyuşal tip özelliklerine sahip olduğunu kanıtlar niteliktedir.

“Dedi ki, ben sana kardeşim, demiştim. Seninle bu sözcükte kavilleşmişim. Dünya yerinden oynasa, gökler yarılsa, kızılca kıyamet kopsa hep kardeşin kalırım zannetmişim. Çünkü vicdanında yer talep etmişim. Bütün derdimi seninle dertleşmişim. Beni sana emanet etmişim. Şartı, kuralı, zamanı, vadesi, gerekçesi yoktu bu emanetin. Bir hükme bağı değildi. O kadar ki ben sana ihanet etsem, sen

emanete ihanet etmezsin zannetmiştim. Sana öyle güvenmiştim. Emanete ihanet mi edeceksin?” (Bekiroğlu, 2015b: 301)

Aile bağlarına duyulan güven, karşılaştığı olumsuz durumlarda bile kavga etmekten geri durarak duygu ve düşüncelerini ifade etmeyi tercih eden bir kişilik yapısı geliştiren Habil, dönemin sosyal durumu nedeniyle çevre ile iletişimi sadece ailesi ile sınırlı olmuş, enerjisini toprağa ve hayvanlara yönlendirmiş, bu bağlamda kendi iç dünyasının sessizliğine sığınmış bir bireydir.

2.1.2.16. İsmail

Nar Ağacı romanında Zehra'nın abisi, edebi yönü gelişmiş bir birey olarak yer alan İsmail, ülkesi için gönüllü olarak sefere gitmiş ve o esnada Tifüs hastalığı nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Anne babasının yokluğunu kardeşi Zehra ile gidermeye çalışan İsmail, Büyükhanım ve Hacıbey'e karşı saygılı, çevresi tarafından sevilen bir bireydir. Roman içerisinde özellikle edebi yönü üzerinde durulan İsmail duygu yoğunluğunu şiirlere, mektuplara yansıtmış bir birey olarak ifade edilmiştir. Trabzon Sultanîsi son sınıf öğrencisi olan İsmail, Darülfünun da Felsefe okumayı hedeflemiş; İstanbul'u görmek ve şiir kitabı yazmak gibi arzulara sahip olmuştur. Büyükhanım İsmail'i roman içerisinde şu şekilde anlatmaktadır: “İsmail derin ve uysal bir ırmak gibi kendi içine akmış, orada göllenmiş, tortulanmıştı. Hep düşünceli, hep derin ve mahzundu. Kafiye çıkarırdı kelimelerden ama şiirini henüz yazmamıştı.”(Bekiroğlu, 2013: 49)

Zehra ile aralarında kurulan sevgi bağı ve abi olmanın verdiği duygusal bağ ile Zehra'yı sahiplenmiş, toplumun ve Büyükhanım'ın kızlar için uygun görmediği çoğu konu için kardeşinin yanında yer almıştır. Bu bağlamda İsmail, Zehra ile futbol seyretmiş, kervanları ziyaret ederek develeri sevmesine müsaade etmiş, kardeşinin sıkıldığı anlarda onu anlamış, tam anlamıyla abilik duygusunu eksik olan anne ve baba değerlerinin de etkisiyle sahiplenme ve koruma duygularıyla birleştirmiştir. İsmail şiir yazma hedefine kafiyeler oluşturarak bir basamak halinde ulaşılacağını düşünmüş, şiirlerini yazmadan kafiyelerini oluşturmuştur. Zehra ile kafiyeler üzerinden yaptıkları sohbet İsmail'in düşüncelerini açıklar niteliktedir:

“İsmail, hep kafiyelerini duyuyoruz senin, şiirin nerede? Neden hâlâ şiirini yazmıyorsun?” ‘Önce kafiyelerimi kurayım ki şiirim sağlam olsun.’ Söylediğine kendisi de güldü ama. Eli bir türlü kalkmıyordu şiire, korkuyordu işte. Kafiye eşliğinde dolaşıp bir türlü şiirin çadırına giremiyordu. Ama Darülfünun’a gittiğinde şiir kitabına da başlayacaktı. Çünkü İstanbul’da her şey bambaşka olacaktı.” (Bekiroğlu, 2013: 66)

Seferberliğin ilanına kadar duygusal yönü ağır basan, şiirlere ve Zehra’ya değer veren biri olarak bilinen İsmail, seferberliğin ilan edilmesiyle Hacıbey ve Büyükhanım’ın karşısına geçmiş, ülkenin içinde bulunduğu durumdan kurtulabilmesi için bir fedakârlık yapması gerektiğini ifade etmiştir. Herhangi bir yükümlülüğü olmamasına rağmen gönüllü olarak savaşa katılan İsmail ailesinin duygusal yorumlarını dikkate almadan mantığı ve düşünceleri doğrultusunda kendince doğru olanı yapmaya çalışmıştır. Ülkesi adına takındığı bu tavır da duygusal bağlamda ülkesine sahip çıkma temeline dayanmaktadır.

“O zaman Büyükhanım ilk kez söze karıştı. ‘İsmail, a oğul!’ dedi, ‘Gitme. İstersen gitmeyebilirsin.’

‘Nine’ dedi İsmail. ‘Bizim sınıftan mezun olanların tamamı gönüllü gidiyor. Edebiyat hocamız İbrahim Alâaddin Bey de gidiyor. Orada kıyamet koparken ve buradan herkes o kıyamete koşarken, bütün sınıf gönüllü yazılırken, de bana, ben nasıl gitmeyeyim? Rahat döseğimde nasıl uyuyabileyim?’” (Bekiroğlu, 2013: 196)

İsmail Gülcemal vapuruna binerek ailesine, memleketine veda ettikten sonra fırsat buldukça kısa kısa mektuplar yazıp kendisinden, arkadaşlarından haberler vermiştir. Ancak zaman içerisinde Tifüs’e yakalanmış hayatını kaybetmiştir. İsmail’den geriye kalan *Kırık Kafiye* isimli defter İsmail’in ölümünden yıllar sonra ele geçirilmiş İsmail’in ülkesi ile ilgili düşünceleri ve kendi duygu dünyası hakkında fikir elde edilebilmiştir.

Duygu dünyasını yazıya dökerek dışa vurabilen bir birey olan İsmail ülkesini içinde bulunduğu zorlu durumdan kurtarmak düşüncesi ile gönüllü olarak savaşa katılmış bu savaş esnasında hayatı ve insanları uzaktan seyretme imkânı elde etmiş ve gözlemlerini yazıya dökmüştür.

“Bu deftere yazdığım satırları sana elbette gönderemem. Sair zaman olsa okumak dahi istemeyeceğim bu satırları nasıl yazdığımı ben bile hayret ediyorum. Ama yazmak iyi geliyor. Yazdıkça içimdeki zehri akıtacağım sanıyorum. Yazarsam, bütün bu dehşetin kelimeler dünyasında bir karşılığını bulursam bir parça hafifleyeceğim zannediyorum. Kelimeye dökülen acım bir taraftan hafifliyor. Yazdıkça kendime ve bütün bu olanlara uzaktan bakabiliyorum çünkü. Uzaktan baktığımda ise başka bir zamanın, başka bir hayatın varlığına olan inancım pekiyor. Kendi bedenini gören bir ruhum ben şimdi.” (Bekiroğlu, 2013: 395- 396)

İsmail, hayat içerisinde kendisine hedefler belirlemiş, duygusal bir tip olmasına rağmen duygularına hapsolmemiş, duygularını dış dünyaya yansıtmış bir bireydir. Gönüllü olarak seferberliğe katılması, anne ve babasından yadigâr kız kardeşini sahiplenmesi ve aile bireylerine karşı her zaman anlayışlı ve sevecen tavırlar sergilemesi onun duygu dünyasını ve duygusal bireylere özgü fedakârlığını açıklar niteliktedir. İsmail duygu yoğunluğu ve hayat karşısında seferberliğe gitme arzusu dışında aktif duruş sergileyememiş bir birey olması bakımından Jung’un tipoloji sınıflandırmasına göre içedönük duygusal tipin özelliklerine sahiptir.

2.1.2.17. Sehend

Sehend, *Nar Ağacı* romanında ismini görkemli bir dağdan almış olmasına rağmen hayat karşısında hiçbir duruş sergileyememiş, Settarhan’ın kişilik yapısının tam tersi sessiz, içedönük bir bireydir. Bu bağlamda Sehend isim sembolizasyonu çerçevesinde değerlendirilebilmektedir. Türk toplumlarının ilk dönem efsanelerine de konu olan dağ olgusu sahip olduğu dik ve güçlü duruş ile toplum tarafından bir kahraman olarak değer görmüştür. (Yeşilyurt, 2017: 100) Ancak roman içerisinde yer alan Sehend varlığı ile her zaman babası ve kardeşi Settarhan’ın gölgesinde kalmış, aktif bir duruş sergileyemeyerek, kendisine isim olarak verilen dağın güçlü ve heybetli duruşunun tam tersine bir kişilik yapısı geliştirmiştir. Mirza Han’ın güçlü ve otoriter yapısı karşısında ezilmiş, çevresi tarafından aciz görülen tavırlar sergilemiştir. Dış görünüş itibariyle hasta bir tavrı olan Sehend, hasta ile sağlıklı birey arasında ama ikisi de olmayan duruşuyla Mirza Han tarafından eleştirilmiştir. Mirza Han oğlunun ya tam hasta ya tam sağlıklı olmasını dilemiş, ancak ikisi arasında gidip gelen tavrı Sehend’i içedönük bir birey haline getirmiştir. Duygusal

yönü güçlü olan ve eser içerisinde Settarhan ile zıt karakterlere sahip olduğu ifade edilen Sehend, içedönük duygusal tipin özelliklerine sahiptir.

2.1.2.18. Celil Hikmet

Nar Ağacı romanında resim öğretmeni olarak yer alan Celil Hikmet, İsmail'in ricası üzerine Zehra'ya resim dersleri vermeye başlamış, daha sonra Zehra ile aralarında gelişen duygusal bağ nedeniyle evlenme kararı almıştır. Ancak zaman içerisinde seferberliğin ilan edilmesiyle henüz askerliğini yapmadığı için yükümlü olarak savaşa katılmış ve hayatını kaybetmiştir. Mesleği gereği dışadönük bir birey olarak görülse de Celil Hikmet bilinç fonksiyonu açısından duygusal bir bireydir ve duygusal yönünün baskınlığı kendi içsel dünyasına çekilmesine neden olmuştur. İsmail'in *Kırık Kafiye* defterinde Celil Hikmet'e ait olan bir mektup duygusal yönünü açıklar niteliktedir. "Ruhun kaldıracı olduğu acıyı bazen beden reddeder, çünkü kaldıramaz. O zaman bedeni daha derin bir acıyla susturmak gerekir. Aşkın acısından kaçarak sığınılacak en uygun yer ancak bir savaş olabilir. Ruhumun acısını ancak bedenimin acısı dindirebilir. Aşkımı acıya döndürebilirim ancak dayanabilirim." (Bekiroğlu, 2013: 394) *Mücellâ* romanında Yusuf Ziya'nın Suna için yazdığı mektubun içeriğine benzer bir özelliğe sahip olan bu duygu durumu Celil Hikmet'in de Yusuf Ziya gibi içedönük duygusal tipin özelliklerine sahip olduğunu gösterir niteliktedir.

2.1.2.19. Siranuş

Siranuş Hanım, Büyükhanım'ın Ermeni komşusu olarak *Nar Ağacı* romanı içerisinde yer almış, kumaş tüccarı Aramyüs Efendi'nin eşidir. Sıcakkanlı ve samimi bir birey olan Siranuş Hanım farklı bir kültürün içerisinde yaşamış olmasına rağmen uyumlu ve çevresi ile iletişim halinde olan bir bireydir. Sevk ve İskân Kanunu gereğince Trabzon Ermenilerinin farklı bir bölgeye göç etmeleri gerekmiş, Musul'a gitmelerine karar verilen Siranuş Hanım oğlu Anuş'u yanında götürmekten korkmuş ve oğlunu Büyükhanım'a emanet etmiştir. Yaşamış olduğu her türlü sıkıntı karşısında hislerini dış dünyaya yansıtmaktan çekinmeyen, anne olmanın vermiş olduğu sorumluluklar çerçevesinde güçlü ve aktif bir duruş sergileme gayreti içerisinde. Bu noktada Siranuş Hanım dönemin siyasi sorunları nedeniyle başka bir memlekette hayata tutunmaya çalıştığı ve kendisine ait olmayan bir memleketi kendi memleketi gibi

benimsemek zorunda kaldığı için pasif bir kişilik yapısına sahiptir denilebilir. Hem dönemin sosyal ve siyasal koşulları hem de annelik duygusu ve evinden ayrılmanın verdiği üzüntü ile duygusal yönü ağır basan Siranuş Hanım, içedönük bir birey olmasının yanı sıra duygusal tiptir.

2.1.2.20. Çiçek Hala

Çiçek Hala *Nar Ağacı* romanı içerisinde Settarhan'ın halası olarak yer alan, hayat karşısında direnemeyen kadınlar zümresinden bir bireydir. Settarhan'ın gördüğü rüya üzerine kendi hayatını gözden geçirmiş yaşadıkları romanda şu şekilde ifade edilmiştir.

“Yaşlı kadının yüzü kederle gölgelendi. Bu rüyanın başlangıcından sonunu tahmin etmek zor değildi. Bundan yıllar yıllar evvel büyük bir kapının önünde benzer bir rüya görmüş, o kapının önünde kalakalmıştı Çiçek Hanım da. Kendisini, bütün bir ailenin hükümleri, ahlâkı, namusu adına satır önünde bulduğunda onun da doğruları ailesinin doğrularıyla çelişmişti. Gönül işte sevmiş, sevilmişti de. Oysa kendisine hiç sorulmadan, zamanında verilmiş bir sözün kurbanı olarak gelmişti o günlere. Gücü olsa, dizlerinde atılacak adımın dermanını bulsa, yüz geri o rüyadan çıkıp giderdi Çiçek Kız. Ama yoktu. Ne atacak adımı, ne elinden tutanı, ne halden anlayanı vardı. Sevdiceği bile kendisini o rüyadan çekip çıkaramamıştı. Çiçek Hatun, halinden kimselere bahsedememişti. Bahis için zemin gerekti zira. Yoktu. Sesini çıkarmamış, kaderinin bir yanına razı olmuştu sadece, öbür yanını ise reddetmiş, hiç evlenmemişti. Ve şimdi Settarhan omzuna yüklenmiş rüyasıyla gelmiş kendisinden yorum mu istiyordu?”(Bekiroğlu, 2013: 350)

Hayat karşısında kendi seçimlerinden ziyade kendisi için yapılan seçimlere rıza göstermek zorunda kalan Çiçek Hala pasif bir duruş sergilemiştir. Kendi seçimlerini yapamadığı bir hayat içerisinde çevresi tarafından kendisine uygun görülen her türlü durumu kabullenmiş, aile bireyleri ve çevresi tarafından yönetilen hayat oyununda figüran olarak yer almış bir kadındır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde karşısına çıkan engelleri aşma çabası göstermemesi ve yıllar önce yaşadığı aşk acısını kalbinde hep yaşatması nedeniyle Çiçek Hala içedönük duygusal tipin özelliklerine sahiptir.

2.1.2.21. Mücellâ

Mücellâ romanının başkişisi, babasız büyüdüğü için annesinin baskın davranış ve tutumlarını kabullenmiş olan Mücellâ, hayatta karşısına çıkan herhangi bir olaya karşı adım atmaktan hep geri durmuş bir birey olması nedeniyle Jung'un içedönük tip sınıflandırmasının romana yansımış halidir. Annesinin çizdiği sınırları aşmamış, aşmak için herhangi bir çaba veya tepki göstermemiş olan Mücellâ, hayat karşısında her daim kabullenmeyi kendisine ilke edinmiştir. Annesi ve abisi arasında yaşanan tartışma sonrası romanda tasvir edildiği şekilde Mücellâ, korkak ve ürkek tavırlar sergilemiş, kendisini ağlayarak ifade etme duygusu geliştirmiştir. “(...) Bir kapı kuvvetli çarpsa, rüzgâr biraz hızlı esse, bekçi efendi düdüğünü her zamankinden keskin öttürse; kör dilenci sopasını yere hızlı vursa, türküsünü daha yüksek perdeden söylerken aşka gelerek yanık bir feryat koparsa korkardı zaten.” (Bekiroğlu, 2015a: 33)

Mücellâ annesinin görüştüğü kişilerle sadece annesinin izin verdiği ölçüde görüşebilen, yakın çevre dışında dış dünyaya kapalı bir bireydir. Neyyire Hanım'ın “Bak, bu karayemiş ağacının ötesinde, sokakta kötü adamlar vardır. Küçük kızları kaçıırır, türlü fenalık yaparlar.” (Bekiroğlu, 2015a: 48) sözlerini benimseyen, nedenini sorgulama gereği hissetmeden kabul eden Mücellâ için hayatın sınırları annesinin ve karayemiş fidanının izin verdiği ölçülerle belirlenmiştir. Mücellâ'nın kişiliği roman içerisinde açık ifadelerle anlatılmış, hayata karşı hiç tepki geliştirmedeği, küçük yaşlarda kendisine çizilen sınırlar ve uyması gereken kuralları her daim gönüllü bir kabulleniş ile benimsediği şu şekilde aktarılmıştır:

“Neyyire Hanım, misal, elinden gelse, Mücellâ'yı kalınca bir urganla şu karayemiş fidanının gövdesine bağlardı ama zaten Mücellâ kendisini adamaya yaratılıştan hazırды. O, gönüllü teslim olanlar taifesinden, annesinin bir dediğini iki etmeyen, o bir isterse iki veren hayırlı evlatlar zümresindendi. O kadar yetindi ki kendine verilenlerle Mücellâ, kendisinden istenmeyenleri bile kendiliğinden çıkarıp verdi.” (Bekiroğlu, 2015a: 49)

Mücellâ annesinden aldığı eğitim ile misafir geldiğinde nasıl davranması gerektiğini, ev temizliğinin ince detaylarını, yemek yaparken nelere dikkat etmesi gerektiğini, kahve pişirmeyi, annesinin algısına göre bir kız nasıl davranması gerekirse hepsini

öğrenerek büyümüştür. Çevresi tarafından örnek bir kız olarak görülen Mücellâ, Neyyire Hanım'ın uslu kızı olarak anılmış, hiçbir zaman sadece kendi adından söz ettirememiş hep annesinin gölgesinde kalmış bir bireydir. “Onu Mücellâ kılacak, bir başka ismin gölgesinden kurtaracak ne bir varlığı ne de öyle bir arzusu vardır. Hani, Dede Korkut zamanında yaşayan bir oğlan olsaydı Mücellâ adsız kalırdı.” (Bekiroğlu, 2015a: 51)

Hayatı ev ve karayemiş fidanı arasında yaşayan Mücellâ için hayata ilk adım niteliğinde sınırları aştığı kendi hayal dünyasına daldığı ilk an Hıdrellez bayramı için komşuları ile Telsiztepe’de yaptıkları eğlencedir. O hayal anı bile o yaşlarda bir kız çocuğunun hayal algısından çok annesinin çizdiği sınırlar dâhilindedir. Misafir kabul etme, ziyaretlere gitme gibi hayaller ile Mücellâ hayalinde bile annesine karşı gelmediğini ortaya koymuştur. Mücellâ okul hayatı sonlanıp annesinden ev işleri ve el işleri ile ilgili bilgiler edinmiş, sabırla yaptığı el işi örgüler nedeniyle çevresi tarafından “Neyyire Hanım'ın uslu kızı” sıfatı yerine “Neyyire Hanım'ın hamarat kızı” olarak kabul görmüştür. (Bekiroğlu, 2015a: 57)

Mücellâ'nın dış dünya ile duygusal anlamda ilk tanışma anı Neyyire Hanım'ın biten gazyağı için Mücellâ'yı eve çabuk dönmesi uyarısıyla bakkala göndermesidir. Bakkalın çırağının göz kırpması Mücellâ'nın kendisini sorgulamasına neden olmuş, Neyyire Hanım'ın zihnine yerleştirdiği namus algısı ile çeliştiğini “Aman Ya Rabbi! Böyle şeyler mazbut kızların da başına gelirmiş demek ki!”(Bekiroğlu, 2015a: 65) sözleriyle ifade etmiştir. Bu düşünceden kurtulmak için evi temizlemiş, bu temizlik sayesinde ruhunun da bu kötü düşünceden arınmasını arzulamıştır. O ana kadar böyle bir durumla hiç karşı karşıya gelmeyen Mücellâ için bu olay bilinçli zihin yapısı ile annesinin bilinçaltına yerleştirmeye çalıştığı yapı arasında ikilemde kalmasına, kendisini sorgulamasına neden olmuştur.

“(…) Bunu genç kızlığının, sınırları annesi tarafından konulmuş ve karayemişin kökünden öteye geçmeyen mülkiyetine yönelik öyle bir saldırı bildi ki Mücellâ, o gece hiç olmadığı kadar erkenden yatağına girdiğinde tavuklar bile henüz uykuya varmamıştı. Yorganın altında bacaklarını karnına doğru çekerek bir yumak gibi

kıvrıldığında, kendisini sorguladı. Bir türlü bitmedi bu sorgu. O mu yanlış bir adım atmıştı?” (Bekiroğlu, 2015a: 66)

Mücellâ hayatın içinde aktif bir şekilde yer almadığı için yakın çevre dışında kendine yer edinememiş, bazı dönemler evlilikle ilgili duygulara sahip olsa da hiçbir zaman tam anlamıyla evlenmek, anne olmak istememiş veya isteyip de dile getirememiştir. Aslında Mücellâ'nın birçok genç kızın kolektif algısında yer edinen evlilik ve annelik duygusuna sahip olduğu muhakkaktır; ama bu duyguların zihninde yoğunlaşmasına engel teşkil eden Neyyire Hanım hayalinde bile Mücellâ için sınırlar çizmiştir. Bu konuyla ilgili olarak roman içerisinde annesine damat bohçası ile ilgili sorduğu soru sert bir dille “Sual etmen münasip düşmez.” şeklinde cevaplandığı için Mücellâ damat ve evlilikle ilgili her türlü kelimeyi zihninden silmiştir. “Damat! Ne ayıp kelimeydi demek bu! Mücellâ hemen o an gündelik lügatinden sadece damadı atmakla kalmadı, koca, evlilik, zıfaf, gerdek, bütün bu kelimeleri ekleri ve kökleriyle, imaları ve telmihleriyle siliverdi.”(Bekiroğlu, 2015a: 59)

Annelik duygusunu kendi çocuğu olmadığı halde Paşazade'nin oğlu Yusuf Ziya ve Filiz'in çocukları Gülümser ve Feriha sayesinde anlayan Mücellâ, annesi Neyyire Hanım'ın yönlendirmeleri neticesinde annelik duygusunu hiç yaşamasa da anne şefkatiyle çocuk bakmayı öğrenmiştir. İçedönük duygusal tip, fedakârlık ve bağlılık duygusu gelişmiş bireylerde görülmektedir. Bu bağlamda anne olmadığı halde başkasının çocuklarına annesiymiş gibi muamelede bulunması Mücellâ'nın içedönük duygusal tipin genel özelliklerine sahip olduğunun göstergesidir. “Ama Mücellâ da anne olmadan iki kez anneliği tattı. Çoluk çocuğa karıştı. Çocuk büyütmenin bütün haz ve meşakkatlerini yaşadı.” (Bekiroğlu, 2015a: 125) Kendisine ihtiyacı olduğunu hissettiği anda çevresine karşı sevecen ve yardımsever bir tavır takınan Mücellâ zaman içerisinde başka insanların hayatlarına katılmış, yıllarını geçirmiş ancak kendi hayatı adına hiçbir çaba sarf etmemiştir. Yaşlandığını bile aynanın karşısından geçerken tesadüf eseri fark eden Mücellâ, herkesin yaralarını sarmış ancak kendisinde herhangi bir yara olup olmadığını fark bile edememiştir.

“Sadece yüzünden geçmemiştii yıllar Mücellâ'nın, kendisini hitaplarda da göstermişti. Yıllar önce herkes için ‘kızım’ken sonra ‘kardeşim’e dönüşmüş, ondan

‘abla’ya geçilmiş, şimdiyse ‘teyze’ olmuştu işte yedi kat yabancılara. Mücellâ’nın hitapları da ters yönde ilerlemiş, herkes önce ‘amca, teyze’ sonra ‘abi, abla’ sonra ‘kardeşim’ şimdi de ‘kızım, oğlum’ olmuştu onun için. evresinde ‘dede, nine’ dediği kimse kalmamıştı neredeyse.” (Bekiroğlu, 2015a: 213)

Mücellâ’nın bu değişimini fark eden Neyyire Hanım da katı kurallarını yıkmış, karayemiş fidanına yüklediği sınır anlamının iğnense bile bir şey kaybettirmeyeceğini anlayarak kızının bu durumunu kabullenmiştir. Hayatı düz bir çizgiden ibaret olan Mücellâ evresinin heyecanlarına, korkularına, mutluluk ve acılarına ortak olmuş, kendisi o karışık ortamda sakin bir hayat yaşamıştır. Her şeyi kabul eden yapısı ile yaşlandığını da kabul ederek hayat karşısında direnmemiştir. Yıllar sonra Kantariyeci Hüseyin Efendi’nin kendisi ile evlenme isteğini de sert bir dille reddetmiş, düz devam eden hayat çizgisine o günden sonra herhangi bir farklılık kazandırmayı kabul etmemiştir. Her kuralı kabullenmeye razı olan Mücellâ annesi Neyyire Hanım’a sadece bir kere karşı gelmiştir ancak o da Neyyire Hanım’ın ölümünden sonra olmuştur. Eşyalarının yerinin değişmesinden memnun olmayan Neyyire Hanım’ın yıllarca her eşyayı aynı yerde hiç değiştirmeden tutmasından sıkılan Mücellâ, yıllarca yerini değiştirmek isteyip de değiştiremediği ne varsa hepsinin yerlerini değiştirerek ev üzerinde hâkimiyet kurma duygusu geliştirmiştir. Ancak sadece iki gün bu değişime dayanabilmiş iki günün sonunda tüm eşyaların eski yerlerine ait oldukları düşüncesiyle evi eski haline getirmiştir.

Mücellâ, gen kız iken karayemiş fidanını aşamamış, ilerleyen dönemde de sadece yaşadığı çevrede kendini gösterebilmiş, dış dünyaya açılmamış bir bireydir. Bir anne ve bir fidanın çizdiği sınırla hayatın içinde kendine yer edinememiş, annenin yaşlanıp vefatı ile fidanın ağaç oluşu arasında geçen zaman diliminde kendi yaşlandığını ancak fark edebilmiş olan Mücellâ; gen kız iken de teyze iken de hep aynı içedönük tavrını sürdürmüştür. Hayata karşı direnç geliştirmemiş, çevresi tarafından ahlakı sebebiyle örnek gösterilmiş, Jung’un tipoloji sınıflandırmasına göre Mücellâ hayata bakıp geçen, iz bırakmayan bir birey olmuştur. “Mücellâ’nın gözünün önünden ne kadar çok hayat kayan yıldızlar gibi bir parlayıp bir sönerek akıp gitmişti de bir tek o, bir kaya parçasına sıkıca tutunmuş bir yosun dalı gibi, dalga vurduğa yalpalasa bile yerinden kıpırdamamıştı. Yapayalnız tükenen bu

hayat, kendisi için değil başkaları için yaşanmıştı, bütün benzerleri gibi.”(Bekiroğlu, 2015a: 334- 335)

2.1.2.22. Mümine Hemşire

Mücellâ romanı içerisinde hayata karşı tepkisiz kalan, hakkını savunamayan sadece Mücellâ değildir. Mümine Hemşire de başına gelen her türlü felaket karşısında “Etim sizin olsun kemiğim bana yeter.”(Bekiroğlu, 2015a: 25) düşüncesi ile hayatını sürdürmüş, kendi halinde, kabullenmiş bir bireydir. Eşi Halil’in maden kazasında meçhul bir şekilde ortadan kaybolmasından sonra hayata karşı tüm enerjisini kızı Filiz’e yönlendirmiştir. Okuma yazma bilen Mümine Hemşire kızı Filiz’in de okuması için çaba sarf eden bir anne kimliğiyle hayatını kızına adamıştır. Yakın çevresi ile sağlam ilişkilere sahip olan Mümine Hemşire bazı durumlarda düşüncelerini anlatmaktan geri durmamış ancak düşünceleri kabul görsün diye ısrar etme yolunu da tercih etmemiştir. Neyyire Hanım ile kızların okul hayatının devamı için yaptığı konuşmada baskın bir karakter yapısı göstererek Neyyire Hanım’ı ikna edememiştir. Neyyire Hanım’a göre Filiz de Mümine Hemşire de Halil’in ona bıraktığı emanetlerdir ve Mümine Hemşire kızını kuralsız, rahat bir şekilde yetiştirmeyi tercih ettiği için saftır. Mümine Hemşire, kızı Filiz’in Refik Bey ile evlenmek istediğini söylediği anlarda da tepki göstermemiş, kendi düşüncelerini ortaya koyarak tek başına karar vermektense Neyyire Hanım’ın da fikrinin alınması gerektiğini ifade etmiştir. “ ‘Bir de halana soralım kızım’ demişti Mümine hemşire. ‘Ne de olsa baba yarısı.’” (Bekiroğlu, 2015a: 97) diyerek danışma gereği hissettiği Neyyire Hanım Filiz’in isteme gecesi Mümine Hemşireye “Ben onun babası sayılırım. Babasının olduğu yerde sana söz düşmez.” (Bekiroğlu, 2015a: 98) demiş, Mümine Hemşire de sesini çıkarmamış, tepki göstermemiş, her zaman ki kabullenme tavrıyla boyun eğmiştir. “Ses çıkarmadı Mümine hemşirecik. Ne önemi var, kızı ha o evden istenmiş ha bu evden? Filiz mutlu olsun da, Neyyire Hanım varsın oyalansındı.” (Bekiroğlu, 2015a: 98)

Çevresindeki insanlara karşı saygılı, tek derdi kızı Filiz olan Mümine Hemşire, insanları incitmek istemeyen, hakkını arayabilecek cesareti kendisinde bulamayan, bir adım atmak gerektiğinde endişe ederek geri planda kalmayı tercih eden bir birey olmasının yanı sıra kızı için her türlü fedakârlığı yapmış bir annedir. Kişiliği

içedönük olan Mümine Hemşire kendi hayatını sadece evi ve çevresiyle kısıtlamış, kızı Filiz'i ise çevrenin namus algısı dışında daha rahat yetiştirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Jung tipolojisine göre içedönük duygusal tiptir.

2.1.2.23. Yusuf Ziya

Mücellâ romanı içerisinde hayata karşı çekimser tutum benimseyen bir diğer tip de Yusuf Ziya'dır. Paşazade ve Müzeyyen Hanım'ın oğlu olan Yusuf Ziya genel anlamda bir erkeğin sert ve kararlı yapısından uzak, annesi Müzeyyen Hanım'a göre kız çocuğu kadar ailesine, annesine bağlı bir evlattır. Türkoloji eğitimi almaya karar verdiği anda oğlunda o güne kadar görmediği bir baskın karakter fark eden Müzeyyen Hanım oğlunu şu sözlerle anlatmaktadır: "Oysa oğlunun gözlerine her baktığında görürdü ki Yusuf Ziya kendisini ona bağlayan göbek bağına bir kız çocuğu gibi taşır. Bu yüzden her zaman biraz kararsız. Herkesin suyuna gider, 'Herkesin gönlü olsun' der. Bu yüzden en fazla kendi gönlünden fedakârlık eder. Lâkin işte, hiç umulmadık zamanlarda başını kaldırır ve münasebetsizce kaderini eline almak ister."(Bekiroğlu, 2015a: 144) Bu noktadan hareketle Yusuf Ziya'nın anima arketipinin etkisinden kurtulamayan bir birey olduğunu söylemek mümkündür.

Eğitim için gittiği Viyana'da Suna ile tanışan Yusuf Ziya, üçüncü sınıftan dördüncü sınıfa geçtiği yaz evlilik kararıyla memleketine dönmüş ancak annesi Müzeyyen Hanım'ın "Rızam yoktur. Olmaz. Dünyalar bir araya gelse olmaz. Sütümü helâl etmem ki olmaz." (Bekiroğlu, 2015a: 145) sözleri ile karşılaşmış, bir süre annesini ikna etmek için çaba sarf etmiş olsa da annesinin kararlı tavrı karşısında direnç gösterememiştir. Suna'nın daha önce bir evlilik yapmış olmasını ve zadedğandan olmamasını bahane eden Müzeyyen Hanım oğlunun sevgisinin gelip geçici olduğunu, bir gün pişman olmaması için bugün doğru karar vermesi gerektiği düşüncesiyle oğlunun karşısına dikilmiştir. Yusuf Ziya mücadele etmek istese de hem annesine olan saygısından hem de hayat karşısında adım atabilecek, her türlü olumsuzluğu göze alabilecek gücü kendisinde görmediğinden bu aşkı içinde yaşamaya karar vermiş, Viyana'ya dönmemiştir.

Annesi ve Suna arasında bir seçim yapmaya zorlanan Yusuf Ziya annesini seçmiş, aşkının yerini alan acı nedeniyle verem olmuştur. Yusuf Ziya verem olduğunda bile annesi durumu kabul etmemiş, oğlunun aşkına sahip çıkmasının önünde bir engel olarak kalmaya devam etmiştir. Yusuf Ziya karşısına çıkan engeli aşmak veya ortadan kaldırmak adına çaba göstermemiş, engel olduğunu fark edince yolunu değiştirmiş bir bireydir. “Ben yüzmeyi sığ kıyılarda öğrendim. Denizin dibindeki uçurumları görünce gerisin geri dönüverdim.” (Bekiroğlu, 2015a: 164)

Mücellâ'nın hastalığı esnasında Yusuf Ziya'yı hiç yalnız bırakmaması üzerine ona karşı olan samimiyeti artmış, Suna'ya yazdığı mektubu Mücellâ'ya emanet etmiştir. Mektubun içeriğinde kendi kişiliğine de yer veren Yusuf Ziya, ailesinde kadınların güçlü ve otoriter; erkeklerin ise yazgısını kabullenmiş ve dile getiremediklerini kaleme alma cesareti sergileyebilen bireyler olduğundan bahsetmiştir.

“Bu mektubun eline geçip geçmeyeceğini bile bilmiyorum. Ama yazmaktan başka çaresi olmayan bütün yaşama kusurluları gibi ben de yazdıkça yazıyorum. Kadınları güçlü olan bu sülâlenin erkeklerinden geriye bir avuç yazı kalır. Balkan gönüllüsü İsmail'in günlüğü bizde hâlâ okunur. Ben de onlardan biriyim. Öyle olmadığımı zannetmiştim oysa. Kendimi senin yanında güçlü hissetmiştim. Denenmemiş gücün kaç kırat çektiğini kim bilebilir? Çocukmuşum. Öğrendim.” (Bekiroğlu, 2015a: 154)

Kendisini annesinin eseri olarak gören Yusuf Ziya, tıpkı Neyyire Hanım'ın Mücellâ için çizdiği sınırların kendisi için de Müzeyyen Hanım tarafından çizildiğini belirtmiş; annesinin sınırlarının dışına çıkmamak adına verdiği uğraşlar neticesinde annesine benzediğini, onun kontrolü altında bir hayat yaşamayı kabullendiğini şu şekilde dile getirmiştir: “Ben onun eseriydim. Benim gücümün sınırlarımı doğduğum günden itibaren çizmişti. O sadece kendisi değildi, beni de kendisi kılmıştı. Kendisi bir şey yapmıyordu. Sadece beni, onun istediğini yapacak kıvama getirmişti. Ömrüm boyunca onun en fazla da kendi gücünü kontrol etmesini sevdim. Ve onun kadar kendinden emin bir sen vardın da ben kendimden emin değildim.”(Bekiroğlu, 2015a: 164- 165) Bu sözleriyle Suna'nın kişiliğinde annesini gördüğünü, anima olgusunun Suna da kimlik kazandığını ifade eden Yusuf Ziya, kendini suçlamış; ne aşkına ne annesine karşı sorumluluklarını yerine getiremediğini ve en sonunda kendisinden vazgeçmeyi tercih ettiğini belirtmiştir. “Ben ki ne yeteri kadar âşık ne yeteri kadar

evlat olabilmiş biriym. En fazla kendimden vazgeçtim. Cılız bir suydum ben. Koca bir dağ, annem suretinde karşıma dikildi. Azgın bir sel olup taşıtı yoluma. Ben bir kaya gibi sabit duramadım. Suçluyum.” (Bekiroğlu, 2015a: 166)

Yusuf Ziya, Suna’ya karşı bir suç işlediğinin farkında olmasına karşın af dilemekten, af beklemektense kendisine daha çok acı verecek olan kırgınlık duygusuyla yargılanmak, kendisini cezalandırmak, suçunu vicdan azabı ile hafifletmek istemiştir. Suna’dan kendisini affetmemesini istemiş, affetmek ve unutmak duygularının birbirine benzer olduğunu ifade ederek Suna için hep bir Yusuf Ziya’nın varlığının olmasını istediğini belirtmiştir. Yusuf Ziya hem aşkına sahip çıkmamış hem de bu aşkın bir af ile kapanıp gitmesini istemeyen, çekimser tavrını sürdürmüştür. “Şimdi ey bezirgân, suçu suçluya ödetmeli masuma değil. Bu yüzden ben bir isimden ibaret kalsam bile, ölsem bile, kalsam bile, bir isim bile kalmasa benden geriye. Sen o ismi unutma. Unutmak affetmektendir. Aşkın olduğu yerde açılmaz affın kapıları. Oysa kalbim tanık sen beni affettin. Ama sen yine de affetme beni ne olursun. Ne olur bana karşı da bir kırgınlığın olsun.”(Bekiroğlu, 2015a: 168) Libidosunun içedönük olması ve duygularının kişiliğini yönlendirmesi neticesinde Yusuf Ziya acıyı, özlemi, öfkeyi benimsemiş bu hislerin ardına saklanarak duygularını yoğunlaştırmayı tercih etmiştir.

Suna’ya karşı hissettiği aşk aslında annesi Müzeyyen Hanım’ın dediği gibi kendisinin aşktan ölmesine neden olmamış, zaman içerisinde duygularını bir kenara bırakıp başka bir evlilik yapmış, aslında annesini haklı çıkarmıştır. “ ‘Korkma’ dedi. ‘Kimse aşktan ölmez. O işler sadece masallardadır. Bir de romanlarda filmlerde. Hangi ateş sonsuza kadar yanmış ki? Biraz tüter sonra sönersin. Birazcık acı çekeceksin. Ama bir ömür pişmanlık duymandan iyidir. Sonra bana teşekkür edeceksin.’” (Bekiroğlu, 2015a: 147) Yusuf Ziya, Müzeyyen Hanım’ın onayıyla lise öğretmeni Yurdanur ile evlenmeyi kabul ederek, aşkın zamanla sönen bir ateş olduğunu kabullenmiştir. Yusuf Ziya için kabullenmek, unutmak, acı çekmek sadece elinden gelenlerle yetinen her birey gibi yapabileceği sınırlı şeylerdendir. Aslında Yusuf Ziya, Suna ile annesinin onayı olmasa da bir hayat yaşayabilirdi ancak içedönük duygusal tipin fedakâr ve bağıllık duygusu ile hareket eden tutumu nedeniyle annesini üzmemek, sözünü çiğnememek adına bu aşktan vazgeçmeyi

tercih etmiştir. Hayat karşısında bir erkekten beklenen heybeti sergilemektense, bir kız çocuğu gibi annesinin eteklerinden ayrılmamayı tercih etmiş, Mücellâ gibi annesinin gölgesinde kalmıştır.

“Görünürde bütünüyle kendisine ait bir hayatı yaşarken bile ona sahip çıkmakta ne kadar kendisi olarak kalamamıştı Yusuf Ziya. Mücellâ bile bir kayaya tutunmuş yosun dalı gibi olduğu yerde yalpalarken Yusuf Ziya rüzgârın önüne katılmıştı. Kendi hissiyatından çok ‘Başkaları ne düşünür, ne der, ne hisseder?’ bunu hesaba kata kata, suya attığı taşın bile nerelere çarpacağını hesaplaya hesaplaya, hep başka ellerin eseri olan dalgaların önüne bedenini bıraka bıraka işte şu masanın, şu açık defterin başında bulmuştu kendisini. Nuh’un gemisine sığınarak tufandan sağ çıkmış yaralı bir kedi değildi. Sürekli önüne baksa da arkasındaki acıya kulak kabartan bir ceylân gibi yorgun düşmüştü sadece. Başını satıra uzatmıştı en fazla ve üstelik cellâdıyla kanlı bıçaklı bile olamamıştı.” (Bekiroğlu, 2015a: 221)

Yusuf Ziya, toplum içerisinde kendine yer edinecek belirli bir meslek ve sosyal hayat elde etse de karşısına çıkan herhangi bir fırsatı kendi isteğine göre değerlendirip değerlendirmeme yetkisini elinde bulunduramayan, kendi kararlarını özgür düşünce yapısı ile vermekten çekinen, annesinin bir dediğini iki etmemek adına kurallara uyan, duygularını kendi içinde yaşama yolunu seçmiş, içedönük duygusal tipin temel özelliklerine sahip bir bireydir.

2.1.2.24. Nefise Hanım

Mücellâ romanı içerisinde Yusuf Ziya ve Mücellâ ile aynı hat üzerinde yaşamını sürdürmüş, başkaldırmaktan çok itaat etmeyi tercih etmiş bir bireydir. Roman içerisinde tam olarak Yusuf Ziya’nın takındığı tavırlara sahip olan Nefise Hanım, aşkına sahip çıkamayarak Yusuf Ziya ile benzer, Suna ile karşıt özelliklere sahiptir. Âşık olduğu kişiye ailesinin karşı çıkması üzerine aşkıdan vazgeçmiş, savaşırmaktansa acı çekmeyi tercih etmiştir. Gençliğinde ailesi tarafından fakir olduğu için evlenmeleri uygun görülmeyen bir delikanlıya âşık olmuş ancak evlenmelerine izin verilmediği için ailesi ve sevgisi arasında bir seçim yapmak zorunda kalmış, ailesinin namus ve şerefini düşünerek aşkıdan vazgeçmiştir. Zaman içerisinde hissettiği duygu yoğunluğu ince hastalığa yakalanmasına neden olmuş

uzun bir süre tedavi görmüş, daha sonra sağlığına kavuşup başka bir hayata ilk adımını atmıştır. (Bekiroğlu, 2015a: 89-90)

İçedönük duygusal tipin özelliğine sahip bireyler duygu yoğunluğu fazla ve duygularını uç noktalarda yaşayan bireylerdir. Bunun en güzel örneği Yusuf Ziya ve Nefise'dir. Aşkları yüzünden verem olan ancak daha sonra hayatlarına kaldıkları yerden devam eden bu bireyler hayat karşısında hep kendinden çok ailesini ve toplumu düşünmüş, duyguları ve düşünceleri arasında karar verirken kendi hayatlarından vazgeçen bireylere dönüşmüşlerdir.

Dönemin sosyal ve kültürel yapısı nedeniyle ailesine karşı mahcup olmamak, onları çevrenin sözlerinden uzak tutmak adına fedakârlık yaparak kendinden vazgeçen Nefise, içedönük duygusal tiptir. Nefise'nin hayat karşısında istediklerini elde edememe nedeni risk almayarak, acıyı kalbine gömmek olduğu için hayatı uzaktan izlemeyi tercih eden bireylerdendir.

“Kindinar yokuşunun başındaki koca evinde Nefise Hanım'ın şimdi alını ak yüzü paktı ama kalbinde taş gibi bir acının ağırlığıyla yaşadığından olacak gözlerinde daima kederli bir bakış asılıydı. Hep aynı gözlerle bakardı hayata: Kazalı belâlı yolları kazasız belasız atlatmayı, eylemekten çok eylememeyi başarılanların çorak bakışı. Yaşanmamıştan çıkarılan gururun acı tacı.” (Bekiroğlu, 2015a: 90)

2.1.2.25. Güzide

Mücellâ romanında Şerafettin Albay'ın eşi, Nefise Hanım'ın gelini olarak yer alan Güzide, Neyyire Hanım'ın eşi için *Mevlid* okuttuğu andan itibaren roman içerisinde daha geniş yer almaya başlamıştır. Evlendikten on yedi yıl sonra anneliği tadan Güzide için bu *Mevlid* hadisesi duygusal yoğunluğun fazlaca yaşanmasına neden olmuştur. Oğlu Kerem'in doğması ile birlikte sert kişilik yapısında değişimler olan Şerafettin Albay, ilk başlarda Güzide için bir eş konumunda iken daha sonra Güzide mutluluğu onunla tadamadığını belirterek yirmi yıllık evliliğini bir çırpıda silip, Şerafettin Albay'ın erlerinden birisiyle kaçmayı tercih etmiştir.

Toplumun bekâr kızların bile birisiyle kaçmasını uygun görmediği bu dönemde evli bir kadının bir başkasıyla kaçması sosyal ve kültürel anlamda bireylerin içedönük

olmasına ve yanlış kararlar almasına neden olmuştur. Güzide Şerafettin Albay da göremediği sevgi ve ilgi hislerini tamamen Erzincanlı ere yönlendirmiş, hayat karşısında o ana kadar gösteremediği dik duruşu o an yanlış da olsa kendi tercihini yaparak göstermeye çalışmıştır. “Abla, sen beni anlamadın galiba. İlk kez hayatımda böyle bir ışık görüyorum. Kendi hayatıma salınan ışığı kendi ellerimle kapatmamı kimse benden beklemesin. Benim kalbimden sevda, ışık okları gibi onun kalbine akarken sen nasıl görmüyorsun?”(Bekiroğlu, 2015a: 301) Güzide ve Mücellâ arasında geçen konuşmada Güzide’nin “Ben şimdiye değin yaşamamışım abla. Uykudaymışım. Kimse bana onun gibi bakmadı. Vedat’ın eli bana değince uyandım. Kadınmışım.”(Bekiroğlu, 2015a: 302) sözleri Vedat’a karşı olan aşkıyla birlikte kendisini de bulduğunu gösterir niteliktedir. Kendi varlığının kırklı yaşlarına kadar farkında bile olmayan Güzide aslında sadece aradığını bulduğunu sanmış, toplumun sözlerine aldırış etmeyeceğini, geç bulduğu aşkı erken kaybetmemek adına her şeyi göze alacağını belirtmiştir.

“ ‘Çok aşığım abla’ dedi Güzide hıçkırırken. ‘Bu kara sevda o saydıklarının hepsine tek başına kafa tutacak güçte. Haklısın, ben de hepsini görüyorum. Kınanacağımı biliyorum. Ayıplanacağım, hakkımda en ağır sözleri söyleyecekler. Dedikodu yapılacak arkamdan yıllarca. Adım kötüye çıkacak. Ama hepsini göze aldım. Karşıma Karadeniz’in dalgalarıyla Zigana dağı, bir de üstüne Ağrı dağı kat, birlik olup çıksa beni yolumdan çeviremezler. Allah’a gelince, içime bu sevdayı koyan Allah umarım affeder.’”(Bekiroğlu, 2015a: 303)

O yaşına kadar hayatın içinde kararlar alabilen bir konumda yer almayan, ses çıkarmayan, itaat eden Güzide hayatında ilk defa ses çıkarmış, karar almış ve kendini Vedat’ın yanında konumlandırmıştır. Ancak geçen süre içinde Güzide bir gece vakti Mücellâ’nın kapısını acı içinde çalmak zorunda kalmıştır. Vedat ile arasında yaşanan aşk bitmiş, hayatın zorlukları Güzide’yi yıpratmış ve pişmanlık duygusu ile derin düşüncelere dalmıştır. “ ‘Keşke’ demişti. ‘Keşke hiç bilmeseydim. Öyle bir çocuk saflığında, yaşayıp gitseydim. Düşmeseydim otuz sekiz yaşımın ardına. Ya da Erzincanlı er gözlerini kaldırıp da bakışlarını yüzüme çevirdiğinde bile başımı öteye çevirmeme yetecek kadar bilgiyle, şu bir buçuk yılı bilseydim.’”(Bekiroğlu, 2015a: 319)

Güzide çevresinin her dediğini yapmış, isyan etmemiş, yapmam dememiş, olanı olduğu gibi kabullenmiş bir bireydir. Jung'un genellikle kadınlara has bir tavır olarak ifade ettiği duygusal fonksiyon Güzide'nin duygusal tipler sınıflamasına dâhil edilmesini sağlamış, hayat ve çevre karşısında dışadönük bir tepki geliştiremediği için içedönük duygusal tipin özelliklerini kendinde barındırmıştır. Güzide'nin onca yaşanan olaydan sonra intihar ederek hayatına son vermesi ise içedönük duygusal tip olduğunu kanıtlar niteliktedir. Aldığı kararların neticesinde başına gelecek olaylara karşı direnç göstermektense ölümü bir kurtuluş olarak görmüş, içinde yaşadığı duygu yoğunluğunun üstesinden gelememiştir.

2.1.2.26. Pervin

Mücellâ romanı içerisinde Nazlı'nın annesi, Neyyire Hanım'ın aile dostu konumunda yer alan Pervin sıcakkanlı, yardımsever, çevresi tarafından sevilen bir kişidir. Eşi Sahir Efendi'nin maddi durumu nedeniyle herhangi bir zorluk dönemi görmemiş olan Pervin, eşinin ölümüyle hayatı baştan sona değişen bir kadındır. Eşinden kalan işleri yürütmeyi denese de kendisinin altından kalkabileceği bir durum olmadığını anlayıp hem işyerini hem de oturduğu konağı elden çıkarmayı çözüm olarak görmüş, zengin bir hayattan daha normal bütçeli bir hayata adım atmış bir tiptir. Hayatındaki bu büyük değişim ve evdeki baba figürünün eksikliği ile fedakâr bir anne modeli olma arzusunda olan Pervin, roman içerisinde çevresi tarafından kabul görmüş, sevilen, uyumlu bir tip olması yönüyle değerlendirilir ve Jung'un tipoloji sınıflandırmasına göre içedönük duygusal tiptir.

İçedönük duygusal tipler genel anlamda hayatı sınırlara bağlı olarak yaşayan, toplum ve ailenin çizdiği sınırları aşmak için çaba sarf etmeyen, pasif bireylerdir. Hayatı aile bağları üzerine kuran ve ailenin isteklerinin dışına çıkamayan, söz dinleyen bireylerdir. Genel özellikleri itibarıyla sosyal çevrenin baskılarına boyun eğen, çevrenin sözlerini önemseyerek hayatlarını şekillendirdikleri için ve fedakâr, sevecen, yardımsever olma özellikleri nedeniyle topluma uyum sağladıkları için toplum tarafından kabul görmüşlerdir. Bu bireyler hayat karşısında kendi tercihlerini yapamadıkları için hep başkalarının isteklerine göre hayatları şekillenmiş ve istedikleri hayata sahip olamamışlardır. İçedönük duygusal tipin özelliklerine sahip bireyler hayatın merkezine duyguyu koymuş, duyguları nedeniyle zaman zaman

verem olmuş zaman zaman yaşadıkları duygunun yoğunluğu ile baş edemeyerek intihar etmiş bireylerdir. Jung tipolojisine göre içedönük duygusal tipin özelliklerine sahip bireyler genellikle kadınlardır. Toplumun namus algısına ters düşmemek amacıyla aile tarafından baskı altına alınmış bu bireyler toplumun sadece belirli ve sınırlı bir kesimi ile iletişim halinde olmuş, dış dünyayı uzaktan seyretmişlerdir. Erkek bireylerde bazı durumlarda anneye veya karşı cinse aşırı bağlılık nedeniyle baskın fonksiyon olarak duyguyu kullanmışlar ve Jung tipolojisine göre içedönük duygusal tip sınıflandırması içerisinde değerlendirilmişlerdir. Bu tipin gölge yönü dışadönük düşünel tipidir. Bireyler genel anlamda hayatı duyguları doğrultusunda yaşadıkları için düşünel yönleri gelişmemiştir.

2.1.3. İçedönük Duyusal Tip

2.1.3.1.Yontucu\ Taşçı\ Ressam

Cam Irmağı Taş Gemi hikâyesinde hükümdarın mezarını süslemekle görevlendirilmiş bir ustadır. Mesleği konusunda ki yeteneği ile ünlenmiş ve padişah tarafından da takdir toplamıştır. Mesleğine olan sevgisi dış dünya ile çok fazla iletişim kurmasını engellemiş, bu hayatı sadece işi için yaşamıştır.

Güney ülkesinin prensesi için yapılacak büst ile görevlendirildiği için prensesi görme hakkı elde etmesi ile duygusal bir dönem yaşamış, iç dünyasında yaşadığı kimselere hissettirmedeği bu aşkı taşlara anlatmış, taşları yontarken duygularını dışa vurmuştur. Tüm hayatı işi olan ve bu işte başarılı olduğunu bilerek kendisini merkeze alan yontucu, padişahlar ve dönemler değişse de kendisine has üslubu ile çalışmalarını sürdürmüştür. İlerleyen zamanlarda kraliçenin mezarı için aydınlatma çareleri ararken camcı ile tanışmış, tüm önyargılarını yıkmış ve camcıya âşık olmuştur.

Yontucu hayatını elleri sayesinde devam ettirebilen, hayatı ellerinin arasında geçiren bir bireydir ve Jung tipolojisine göre sanatsal yetkinliği ve kendi sanatına olan hayranlığı doğrultusunda duygusal fonksiyonları gelişmiştir. Bu bağlamda toplum ile tüm iletişimi mesleği doğrultusunda olduğundan ve hayat karşısında herhangi bir duruş ortaya koyamayarak boyun eğdiğinden, içedönük duygusal tipin özelliklerine sahiptir.

2.1.3.2. Fahir

Mücellâ romanında Neyyire Hanım'ın oğlu, Mücellâ'nın abisi olan Fahir hayat karşısında net bir tavır sergileyememiş, babasız olan evini terk edip gitmeyi tercih ederek annesi ve kız kardeşini yalnız bırakmış bir tiptir. Annesi ve eşi arasında yaşanan tartışmalarda bile sözünü dinletememiş, hayat karşısında kendi kararlarını kendi verebilen cesur bir karakter yapısı sergileyememiştir. Bir erkeğin sahip olacağı cesaret, adım atma, karar verme gibi temel özelliklere sahip olmaması nedeniyle Fahir, içedönük tip özelliklerine sahiptir. Sergilemiş olduğu tavırlar duygu, düşünce ve sezgi gibi fonksiyonlar içerisinde değerlendirmeye tabii tutulamayacağı için duygu fonksiyonu içerisinde sınıflandırmak uygun görülmüştür.

Hayatını eşinin etkisiyle yönlendiren Fahir toplumun ne diyeceğini, ne düşüneceğini önemsememiş, babasından kalan işyerini satarken bile duygusal bir his içerisinde olmamıştır. Hayatının odak noktasına koyduğu eşi, annesi Neyyire Hanım gibi baskın bir karakter yapısına sahip olmakla birlikte, isteklerini yerine getirebilecek ikna kabiliyetine sahip bir tiptir. Fahir'in eşi ve çocuğunu alarak İstanbul'a gitmesi ile başlayan süreçte annesi ve kız kardeşine karşı para ve mektup göndermeyi ihmal etmemiş olması, vicdanını susturma çabasından ileri gelmektedir. “Annesi ile karısı arasında açılan uçurumda boğulmaktan son anda kurtulan Fahir, bu kaçınsın vicdan azabını, iki kuruş bile olsa eve gönderdiği para ile giderebileceğini arkadan gelen altı ay içinde öğrendi.”(Bekiroğlu, 2015a: 35)

Bu bağlamda değerlendirildiğinde babasının hatıralarına önem vermeyen, annesi ve kardeşine karşı fedakâr bir tutum sergilemek yerine kendi hayatını yaşama arzusuyla eşinin sözlerini dinleyen pasif bir birey olmuş ve duyularını hareketlerinin merkez noktası yapmıştır. Fahir Jung tipolojisine göre içedönük duyusal tiptir.

İçedönük duyusal tip, toplum ile iletişimi zayıf olduğu için toplumun değer yargılarını önemsemeyen, kendi öznel dünyasının anlık haz ve zevklerinden hareket ederek tercihler yapan bireylerden meydana gelmektedir. Bu noktada değerlendirildiğinde bu bireyler için kendi öznel tutumları dışındaki her şey değersizdir. Toplum tarafından kabul görmüş unsurlar içedönük duyusal tipin kendi istek ve arzuları, öznel değerlendirmeleri neticesinde önem kazanmakta, hiçbir unsur

zihinsel anlamda değerlendirilmeden kabul görmemektedir. İçedönük duyusal tipin gölge yönü dışadönük sezgisel tiptir.

2.1.4. İçedönük Sezgisel Tip

2.1.4.1. Âdem

Lâ Sonsuzluk Hecesi romanının merkez noktasında yer alan Âdem, Allah ve şeytan arasında kalmış, hayatına Havva'nın katılmasıyla aşkı tatmış bir bireydir. Âdem mayasına kötülük katılmamış, ancak kötülükle karşılaştığında onu anlayabilecek ve taşıyabilecek bir kıvamla içerisinde kararsızlık, unutkanlık ve sabırsızlık içeren bir öze sahiptir. Yaratan'ın bu öze akıl ve kalbi de eklemesiyle meydana gelen Âdem, emre itaat eden, kurallara uyan bir bireydir. “Anladı ki Âdem'in kendi varlığı sadece mümkün, O'nun varlığı ise şartların üstündeki şarttı. O, tüm ihtimalleri ihtimal ederek Yaratan, kendisi ise önemli bir ihtimalin eşiğinde durandı. Öyleyse, ferman O'nundu, O ne derse o olacaktı.”(Bekiroğlu, 2015b: 27)

Âdem kendisine verilen Kelimeler Kitabı'nda yer alan kelime ve kavramları sezgileri ile kavramış, kelimeleri canlı ve cansız nesnelere uygun bir şekilde yerleştirmiştir.

“(…) ‘Âdem şeylerin ismini bildi. Nasıl olduğunu anlamadan bile aktı ağzından kelimeler. Sular seller gibiydi.’

‘Önce tek tek saydı kelimeleri. Şerbet, dedi. Kevser, dedi. Yaprak, dedi, elmas dedi. Cinsleri, ibadetleri, müddetleri böyle bildi. Sonra biçimin, kıvamın, ahengin, düzenin, güzelliğin isimlerini söyledi. Geniş kanatlı kuşları, cennet çiçeklerini, aynaları, suları böyle zikretti, dilinin ucuna getirdi. Söyledikleri lâfta kalmadı. Hepsinin işaret ettiği manayı, karşılık geldiği kavramı da buldu. Kelime kelime tanıdı, cümle cümle kurdu.’”(Bekiroğlu, 2015b: 33)

Zaman içerisinde cennette yalnızlıktan sıkılan Âdem rüyasında Havva'yı görmüş, daha sonra Havva'nın yaratılmasıyla içinde yer edinen yalnızlık duygusundan sıyrılmış, duygularını Havva'ya yönlendirmiştir. “Âdem, Havva'yı, kendisini sever gibi sevdi. Havva'yı sever gibi kendisine sevgilendi, özüne muhabbet etti. Havva kelimeleri kadar evi. Âh ki Havva Âdem'in kelimesi.”(Bekiroğlu, 2015b: 73)

Âdem ve Havva Yaratıcı tarafından “Bu bahçeden ne isterseniz bol bol yiyin için, ne isterseniz edip eyleyin, bütün bahçe, bütün cennet sizin. Ama şu ağacın meyvesinden yemeyin. Yemek ne kelime, yaklaşmayın ona, yanına bile gitmeyin. Yöresinden bile geçmeyin.” (Bekiroğlu, 2015b: 78) uyarısı karşısında merak ve sabırsızlık hissiyle kuralı çiğnemiş, hazlarının etkisinde kalmışlardır. Sonrasında yaşanan pişmanlık ve af dileme evresinden sonra Âdem ve Havva “İnin, düşman olarak yaşayın ve dünyada bir süre kalın.” (Bekiroğlu, 2015b: 150) emirleriyle cennetten dünyaya indirilmişlerdir. Havva’dan ayrı bir şekilde dünyanın kurallarını sezgileri ile kavramaya çalışan Âdem; korunmak için ev kurmayı, hasırdan şilte yapmayı, kuyudan su çıkarmayı, yiyecek ihtiyacını karşılamak amacıyla bahçe kurmayı, ağaç dikmeyi, ateşi, resim sanatını, hayvanları evcilleştirmeyi öğrenmiştir. Tecrübeleri ve sezgilerinin yönlendirmesi sayesinde dünyanın buğday temeline dayandığını kavramış, emeklerinin karşılığını ekmek olarak almaktan mutluluk duymuştur.

Birbirlerine kavuşma arzusu ile arayış içerisinde olan Âdem ve Havva uzun zaman sonra birbirlerini Arafat’ta bulmuş, bir aile kurmuş ve çoğalmışlardır. Babalık duygusunu evlatları sayesinde sonradan öğrenen Âdem, onları incelemiş, duygu ve düşünce dünyaları üzerine sohbetler etmiş, iki evladı arasındaki büyük farkı kavramış ancak yaşanacak olaylara engel olamamış, bir ağaç nedeniyle geldiği dünyadan bir ağacın gölgesine gitmiştir.

Çevresinde Havva ve çocuklarından başka iletişim kurabileceği hiçbir kimsenin olmaması, Yaratıcı, şeytan ve melekler ile iletişim halinde olması, sosyal ve kültürel oluşumların kendileri ile başlaması nedeniyle Âdem içedönük bir kişilik yapısı geliştirmiş ve tüm duygu ve düşüncelerini Havva ile birlikte dünya hayatını yaşamak üzerine yönlendirmiştir.

Jung tipolojisine göre içedönük sezgisel tipin özelliklerine sahip olan Âdem, gerçek dünyada yer almayan, soyut, hayali bir anlamda öznel ve tuhaf olarak değerlendirilen konularla ilgilenmektedir. Jung’un içedönük sezgisel tipler sınıflandırmasında genel anlamda peygamberler ve din adamları yer almaktadır. Roman içerisinde Âdem’in Âlemlerin Rabbi’nin yeryüzündeki halifesi olarak yaratılmış olduğu belirtildiği için Âdem de bu sınıflandırma içerisinde yer almaktadır. “Peygamberdi Âdem.

Kavminden evvel oğullarında tecrübe edildi. Kabil'in karşısına sadece baba değil peygamber vasfıyla da dikiliverdi." (Bekiroğlu, 2015b: 246) Bu tipin gölge yönü dışadönük duygusal tiptir. Roman içerisinde yasak elma olarak nitelendirilen bir meyveyi o anki haz alma duygusu ile emre karşı gelerek yemesi ve yeryüzüne indirilmesi bu bağlamda değerlendirilmektedir.

2.1.4.2. Yûsuf

Yûsuf ile Züleyha hikâyesinde gördüğü bir rüya üzerine kölelikten sultanlığa yol almış bir bireydir. Güneş, ay ve on bir yıldızın kendisine secde ettiğini babası Yakub'a anlatmış, bu rüyanın yorumundan Yûsuf'un farklı bir hayata sahip olacağını ifade eden babası bu rüyayı hiç kimse ile paylaşmamasını belirterek Yûsuf'u uyarmıştır. Ancak zaman içerisinde kardeşler arasında Yûsuf'un gördüğü rüya duyulmuş, kardeşlerinin Yakub tarafından üstün tutulmasını kabullenmeyerek kardeşleri Yûsuf'u kıra götürmüşler ve onu bir kurdun kaptığını geriye de sadece kanlı bir gömleğinin kaldığını babalarına söyleyerek Yûsuf'u kuyuya atmışlardır. Kervancılar tarafından bulunan Yûsuf, köle olarak Mısır'a getirilmiş hükümdarın sağ kolu, Nil ülkesinin hükümdardan sonraki ikinci adamı olarak anılan Potifar tarafından Mısır'ın en güzel kadını bende en güzel kölesi de onda olmalı düşüncesiyle Züleyha'ya köle olarak alınmıştır. Zaman içerisinde güzelliği ile dillere destan olan Yûsuf, Züleyha'nın kendisine karşı olan aşkını anlamış ve ona yaklaşmaması gerektiğini ifade ederek dua etmiştir.

"Rabbim, diye, devam etti Yusuf duasına. İstemeyi istemek kadar, istememeyi istemek de zor. Biliyorum ki katından bir koruma dökülmezse varlığım, nefsimin altından kalkmam. Son hızla aşağı doğru ilerleyen bir teknenin içinde yukarı doğru koşarak Bahr- i Umman'ı aşmam. Benim tedbirim senin takdirinden küçüktür." (Bekiroğlu, 2014d: 109)

Kendine hâkim olma, duygu ve düşüncelerini kontrol ederek doğru olanı yapma ve kurallara aykırı hareket etmeme özelliklerine sahip olan Yûsuf, eser içerisinde peygamber olduğunun vurgulanması ve herhangi bir bireyin kolay kolay benimsemeyeceği sıkıntılar karşısında bu zamanların geçeceği ve güzel günlere erişeceğine dair geliştirdiği sezgi ve rüya yorumlaması ile sezgi fonksiyonunu baskın

olarak kullandığını gösterir niteliktedir. “Rüya uykuda olanın uyanıklığı, sırta giden yolun başlangıcı. Mana âleminde gelen bir nâme, hakikatin hayalden gelen resmi. Asıl ne ise rüya onun tevili. Rüya peygamber ilmi.” (Bekiroğlu, 2014d: 151)

Zindanda iken ekmekçi ve şerbetçinin rüyalarını doğru yorumlayan Yûsuf, ilerleyen zamanlarda Firavn’ın gördüğü rüyayı da ülkenin yedi yıl bolluk ve yedi yıl kıtlık yaşayacağı şeklinde yorumlayarak zindandan kurtulmuştur. Firavn’ın yardımıyla Züleyha’nın kendisine iftira attığı ispatlanan Yûsuf, Mısır’a aziz olmuş ve Züleyha ile evlenmiştir.

Hayat karşısında karşılaştığı her türlü sıkıntıda Rabbine sığınan, O’nun varlığını sadece sezgileri ile kavrayan Yûsuf, hayat karşısında aktif bir duruş sergileyememiş, karşı çıkmamış ve kabullenmiş bir bireydir. Bir çocukken kuyuya atılması ile başlayan süreç ve sonrasında hem ailesinden uzak kalması hem de başka bir ailenin hizmetinde bulunması Yûsuf’un dışadönük, aktif bir birey olmasını engellemiş; içedönük ve pasif bir birey olmasını sağlamıştır. Bu noktada değerlendirildiğinde Yûsuf, peygamber olması ve iç dünyasının duygu yoğunluğu nedeniyle Jung tipolojisine göre içedönük sezgisel tiptir.

2.1.4.3. Yakub

Yûsuf ile Züleyha isimli hikâyede Yûsuf’un babası olarak yer alan Yakub, bir babanın taşıması gereken tüm özelliklere sahip; koruyup kollayan, çocuklarının arkasında duran bir babadır. Yûsuf’un görmüş olduğu rüyayı ilerleyen zamanlarda çok önemli bir makam sahibi olacağı şeklinde yorumlamış ve Yûsuf ile kardeşleri arasında sorun yaşanmaması için bu rüyanın bir sır olarak saklanması gerektiğini ifade etmiştir. Yakub sezgi fonksiyonu gelişmiş bir birey olarak kardeşlerinin Yûsuf’a bir kötülük yapacaklarını fark etmiş, her ne kadar Yûsuf’u korumak istese de kaderin önüne geçemeyeceğini bildiği için çabaları bir noktada netice vermemiştir. Yakub çocukları arasında bir ayırım yapmak istemese de Yûsuf’a olan sevgisini ve onun yerinin diğer çocuklarından farklı olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

“Dedi: Bir baba, bir anne gibi taşımasa da karnında, kanından yaptığı sütle beslemiş olmasa da; bir yanını tamam ettiği, hayatına sebep olduğu yavruları arasında ayırım

yapabilir mi? Birini, on birine fazla, on birini birine eksik tutabilir mi? Birini öbürüne denk tutmasa geceleri hiç uyuyabilir mi? Yûsuf on bir kardeşinden farklı değil kalbime Yûsuf olarak. Ama Yûsuf, dediysem, Yûsuf'un gözlerinde Yûsuf'tan başka bir şey gördüğümünden.”(Bekiroğlu, 2014d: 30)

Yakub bir peygamber olarak Yûsuf'un peygamber olacağını bilmiş ve onu diğer çocuklarından farklı bir muhabbetle sevmesinin nedeninin bir peygamberin bir peygamberi sevmesi gibi bir sevgi olduğunu ifade etmiştir. “Ve anladı ki Yûsuf'u, bir babanın evladına duyduğu muhabbetle değil, ilahi nurun cezbesine kapılmış bir peygamberin diğer bir peygamberi sevdiği gibi sevmektedir.” (Bekiroğlu, 2014d: 31) Yakub diğer oğullarının Yûsuf'a bir zarar vereceğini, şeytana uyup kardeşlerini ortadan kaldırmak için çaba sarf edeceklerini sezmiş, Yûsuf'u kıra götürmek için izin istediklerinde korkarım ki onu kurt kapar diyerek Yûsuf'un başına gelecekleri bildiğini ortaya koymuştur. Yûsuf'u bir kurdun yediğini öğrendiğinde sabırla Yûsuf'un gördüğü rüyanın gerçekleşeceğini bilmesinin vermiş olduğu bir güvenle Rabbine sığınan Yakub, baba yüreğine söz geçirememiş ve gözlerini kaybetmiştir. İlerleyen zamanlarda Yûsuf'un yaşadığını ve Mısır'a sultan olduğunu öğrendiğinde kalbinde oğlunu hisseden Yakub, bir baba ve bir peygamber sevgisiyle geçmişin acılarını silmiş, o güne şükretmiştir. Jung tipolojisine göre içedönük sezgisel tipin özelliklerine sahip olan Yakub, hayatında meydana gelen olumlu ve olumsuz her türlü durumu Rabbi ile paylaştığı ve sezgi fonksiyonunun gelişmiş olmasıyla Yûsuf'un başına gelecekleri önceden tahmin ettiği için bu sınıflandırmaya dâhil edilmektedir.

2.1.4.4. Meczup Haydar

Nar Ağacı romanında Meczup sıfatıyla yer alan Haydar, düşüncelerini ölçüp tartmadan, sonuçlarının ne olacağını düşünmeden ifade edebilen bir bireydir. Bilgi açısından oldukça donanımlı olması zihinsel anlamda bazı sorunlar yaşamasına, bilgisini dengeli kullanamamasına neden olmuştur.

“Meczup Haydar, yaz kış sırtından çıkarmadığı toprak rengi çuha harmanisinin rüzgarı bile sekide oturanları ürküten dev gibi bir adamdı. Başı açıktı, oysa İran'da sadece deliler baş açık dolaşırdı. Bastığı yeri sarsarak, avazesini Hansar nargilelerinin suyunu titreterek içeri girdi, Şehnameciyi gölgesinde bırakarak ortaya çıktı. Kendi etrafında

döndü bir kez, ellerini iki yana açtı. Ağzından bir kez söz çıkmayagörsün, hazirunu esir alan belagat sahiplerinden biriydi ama kelamına bu ateş dilini bahşeden kader aklına biraz fazla dokunmuştu. Kıt değildi aklı, haşa! Hatta fazlaydı bile. Ama işte o fazlalık her türlü aşırılık gibi bir denge kaybına, mizan kaymasına yol açmıştı besbelli. Dilinin şirazesi yoktu kısacası. ‘Buyurun kukla oyununa’ diye başladı.”(Bekiroğlu, 2013: 124)

Kalbinden ve aklından geçen her türlü duygu ve düşüncüyü çevresine aktaran Meczup Haydar dönemin siyasi otoritesini sert bir dille eleştirmiş, İran’ın parçalanacağını kendi hayali kahramanlarıyla konuşarak tartışma ortamı oluşturmuştur.

“Kalabalığın arasından bir homurtu geçti, Haydar oyununu kara komediye çevirdi.

‘Aaa! Haksızlık etmeyelim ama. Şahımız nasılsa milli çıkarları korumuş da altın ve mücevher arama hakkını İngilizlerden esirgeyivermiş.’

Muhayyel bir kişiye hitap etti:

‘Buyurun Bay Talbot. Bütün tütünlerimizin ekimi ve ticareti sizin olabilir. Haa, İranlı memur kullanmayabilir, bütün çalışanlarınızı da İngiltere’den getirebilirsiniz. Siz masarif etmeyin, telgraf hattınızın bakır tellerini de İran karşılar.’

Sonra bir başka muhayyel kişiye döndü:

‘Milli İran Bankası’nı kurmaya memur pek asil Reuter cenapları. Buyurun, hoş geldiniz.’”(Bekiroğlu, 2013: 126)

Jung’un psikolojik tip sınıflamasına göre içedönük sezgisel tipin özelliklerine sahip olan Meczup Haydar, kendi zihninde oluşturduğu fantezilere inanan, deneyimleri ve gerçek hayat arasında çıkış yolu bulamayarak kendi iç dünyasında hayali olay ve durumlar oluşturmaktadır. Fordham’ın ifadesiyle içedönük sezgisel tipler;

“Hayaller gören, dinle ya da evrenle ilgili, rahiplerin kehanetlerin andırır rüyaların ya da tuhaf fantezilerin hepsini, ortaçağ insanın Tanrı’yı ve şeytani kabul ettiği gibi, gerçek olarak kabul eden tiptir. Günümüzde bu tür insanlara çok garip, hemen hemen deli olarak bakılmaktadır. Deneyimleriyle yaşam arasında bir ilişki sağlayacak yolu bulamazlarsa gerçekten delirirler.”(Fordham, 2015: 56)

Bu bağlamda Meczup Haydar içedönük sezgisel tipin özelliklerine sahip bir bireydir. Jung tipolojisine göre içedönük sezgisel tip kendi iç dünyası ve sezgileri ile hareket etmiş, hayatın merkezine sezgi fonksiyonunu koymuştur. Peygamberler ve delileri bu sınıflandırma içerisine dâhil eden Jung, peygamberlerin gerçek hayatta varlık olarak

yer almayan, sezgisel yetiler ve bazı olağanüstü güçler ile kavranabilen Yaratıcı, şeytan ve melek gibi güçler ile iletişim kurmasını; delilerin ise gerçek hayattan uzaklaşarak kendilerine hayali yeni bir dünya kurmalarını içedönük sezgisel tip olarak değerlendirmiştir. Bu tipin gölge yönü dışadönük duyusal tiptir. Duyu fonksiyonu bireylerde aktif bir şekilde kullanılmadığı için sığ, kaba ve temelsizdir.

2.2. Dışadönük Tipler

2.2.1. Dışadönük Düşünsel Tip

2.2.1.1. Kuzey Ülkesinin Prensesi

Cam Irmağı Taş Gemi hikâyesinde “Mavi Gül Dalı” bölümünde kuzey ülkesi ve güney ülkesi arasında geçen savaş sonucunda güney ülkesinin genç hükümdarı olarak tanımlanan hükümdar oğlu hükümdar ile evlenen prensesdir. Prenses ilk zamanlarda hem babasını hem ülkesini kaybetmenin acısı ile sessiz ve sakin bir tavır sergilemiş, iç dünyasına çekilmiştir. Zaman içerisinde genç hükümdarın kendisi için yaptıkları ve fedakâr tavırları karşısında duygularını gizlememiş ve hükümdara karşı bir sevgi beslemiştir. Güzelliği ile dillere düşen prenses ülkesinden kendisine tek hatıra olarak yanına aldığı mavi gül dalı ile iklimi farklı olan güney ülkesine alışmaya çalışmış, uyumlu tavırları ile dışadönük bir birey olduğunu göstermiştir. Yabancı olduğu güney ülkesinde eşi hükümdarı aşkı ile değiştirmeyi başaran prenses tüm ülkeyi etkileyecek kararlar almasına, tarihi düzenin değişmesine sebep olmuştur. “Kuzeyli prensesti, güneyli kraliçe oldu. Bir saltanatın varisiydi orada, burada ortağı oldu. Hükmedilmiş gibi duruyordu ilk bakışta ya, gecenin nilüfer kokulu karanlığında, aslen hükümdar oldu.” (Bekiroğlu, 2014b: 86)

Ülkenin yönetiminde ve geleneksel siyasal algısında prensesin hükümdarı etkilemesi ve Tanrı algısının değişmesinin sebebi olması dışadönük, sözünü dinleten, çevresini etkileyen bir birey olduğunu göstermektedir.

Hiçbir zaman duygularının etkisinde kalmamış, siyasi bilgi ve tecrübesi ışığında hükümdarı yönlendirmiş olan prenses, kendisine ait olmayan bir ülkede aktif bir şekilde siyasi otoriteyi etkileyecek mantık ve zekâyâ sahip olması bağlamında Jung tipolojisine göre dışadönük düşünsel tipin özelliklerine sahiptir. Bu tipin gölge yönü içedönük duyusal tiptir. Prensesin ülkesi ile birlikte babasını da kaybetmiş olması

ve güney ülkesinin genç prensine karşı ilk başlarda önyargı geliştirmesi ancak daha sonra ona âşık olması bu bağlamda değerlendirilebilmektedir.

2.2.1.2. Firavn ve Potifar

Yusuf ile Züleyha isimle eserde devlet adamı kimliğiyle yer alan, güç ve adaletli yönetimi simgeleyen Potifar ve Firavn dışadönük tiplerdir. Devlet sınırları içerisinde yer alan tüm halk üzerinde etkin bir yönetim sağlayabilmek adına analitik düşünebilen, mevcut durumu analiz ederek ilerleyen zamanlarda ülkeyi bekleyen olumlu olumsuz durumları öngörebilen, planlı ve düşünsel fonksiyonları gelişmiş bireylerdir. Ülke yönetiminde başarılı olabilmek adına duygularını bastırılmış, sert ve kararlı kişilik yapıları geliştirmişlerdir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Firavn ve Potifar Jung tipolojisine göre dışadönük düşünsel tipin özelliklerine sahiptirler.

2.2.1.3. Settarhan

Nar Ağacı romanının ana karakterlerinden biri olan Settarhan, İranlı halı tüccarı Mirza Han'ın oğludur. Settarhan ticareti babasından görerek öğrenen, haliya değer veren, düşünce dünyası yoğun ve edebi alanda yetkinliği olan bir bireydir. “(...)Halının hasıyla basitini bir bakışta ayırabilirdi ve bu yeti onda sadece babadan geçme bir bilgi değil içten gelmeydi. Kenarlıktaki deve kervanını anında seçebilir, halıdaki sahnenin Şehname'den mi Hamse'den mi olduğunu hemencecik söyleyebilirdi.”(Bekiroğlu, 2013: 115)

Settarhan, işine özen göstermiş, işini önemsemiş ve ticareti kabiliyetiyle birleştirmeyi başararak ticaret alanında bilgisini ve yeteneğini konuşturmuş, bu sayede babası Mirza Han'ın güvenini kazanmıştır.

“Mirza Han'ın gözünden kaçmamıştı; kaytaran işçiler nasıl yakalanır, en iyi dokumayı yapan tezgâhlar diğerlerinden nasıl ayırt edilir, müşteriye halı nasıl gösterilir, diğer şehirlerdeki şubelerle nasıl bağlantı kurulur, kervan nasıl düzülür, nasıl yola koyulur bunların hepsini biliyordu Settarhan. Kabiliyet işiydi ticaret, öğrenmekle gerçekleşecek bir şey değildi, o da Settarhan'da hazırды.”(Bekiroğlu, 2013: 115)

Settarhan halılar sayesinde uzun yolculuklar yapmış, bu uzun yolculuklarda olumlu olumsuz her türlü durumla karşılaşmış, bu nedenle hayat karşısında belirli tecrübeler edinmiş bir bireydir. Halı ticaretini çocuk denecek yaşta öğrenmeye başladığı için halıdan anlayan, satın alacağı halıları özenle seçmeye çalışan bir birey olmasının yanı sıra halı ticareti nedeniyle ülkenin farklı yerlerine seyahatler yapmış, yılın yarısını yollarda geçirebilecek kadar uzun bu seyahatler sayesinde yol üzerinde karşılaşabilecekleri olumlu veya olumsuz her türlü durumu deneyimlemiştir. Yine bu seyahatler ve halı alım satımı esnasında iletişimi sağlayabilmek adına Rusça, Ermenice, Gürcüce ve Rumca gibi çeşitli coğrafyaların dillerini öğrenmiştir.

Settarhan, halıların içinde büyüdüğü ve tüm zamanını halı ticareti ile geçirdiği için halı konusunda bilgi sahibi bir birey olmuş, ticaretin gereklerinden biri olan iletişim ve özen konusunda başarı kazanmış ve Jung'un tipolojisine göre dışadönük tip sınıflandırmasında yer almıştır. Hayat karşısında çekingen ve tutuk tavırlar sergilememiş, duygularına yenik düşmemiş; her zaman adım atan, kendisini gösteren bir birey olmuştur. Bu bağlamda Jung'a göre babasının maddi gücü de Settarhan'ın dışadönük bir tip olmasında önemli bir faktördür.

Settarhan çevresi tarafından fark edilecek fiziki özelliklere sahiptir. Ancak çevresindeki kızlardan ziyade farkında olmadan Azam'a âşık olmuştur.

“Durgun bir göl gibi göründü Settarhan'ın gözüne Azam. Durgun fakat tekinsiz bir göl gibi derin, esmer ve bütün dalgaları içinde saklı. Bu, nasıl güzelliği? Settarhan bile onu bugüne değin hiç böyle bir güzellikte görmemişken bundan böyle Azam'ı hiç kimse Settarhan'ın gördüğü gibi göremezdi. Ve görmesindi.”(Bekiroğlu, 2013: 136)

Azam'ın halı konusunda kendine olan güveni ve kendini övmesi Settarhan'ı tedirgin etmiş olsa da şu sözleri Settarhan'ın duygularının etkisi altında olduğunu ve sevdiği insanı olduğu gibi kabul edebileceğini gösterir niteliktedir: “Ürkmesine ürkütü de koca Settarhan, yine de incinmedi. Kendini ne kadar sevse o kadar güzel, ne kadar beğense o kadar değerliydi. Azam, o kadar değerlidir. Kibirse kibir, gurursa gurur, mağrursa mağrur. Onun adı Azam'dı, o bu haliyle güzeldi.”(Bekiroğlu, 2013: 141)

Azam'a içten içe bağlanan Settarhan gördüğü rüyaları bile Azam'a yormuş, hayatında ilk kez ölümden korkmuş, bir işaret arayışı içerisinde Hafız'ın *Divan*'ını karıştırmış en son "Dedi: Sus Hafız bu da geçer." mısraının ağırlığıyla susmayı tercih etmiş, aşkını kalbinde yaşamış Azam'a belli etmemiştir. Settarhan'ın hayatı Yezd'e bir Mecusi aileye halı teslim etmeye gitmesiyle tamamen değişmiştir. Halı teslim etmek için gittiği ailenin oğlu Piruz Mansuri ile tanışması ve onu Taht-ı Süleyman'a davet etmesi sonucunda Piruz ve Azam arasında yaşanan duygusal yakınlaşma Settarhan'ın tüm kişiliğini etkilemiş ve Settarhan bazı tercihler yapmaya zorlanmıştır. Settarhan'ın bir kervanla birlikte Batum, Tiflis, Bakü seyahatine çıkması sırasında babası Mirza Han, Azam ile oğlunu evlendirme düşüncesini dile getirmiş, bu evliliğin seyahat sonrası Azam'a ve çevreye ilan olması kararlaştırılmıştır. Settarhan Taht-ı Süleyman'a döndükten bir süre sonra Piruz Mansuri ziyaret için gelmiş, bu ziyaret sırasında Settarhan'ın evinde ağırlanmış ve Azam ile tanışmıştır. Azam ve Piruz arasında yaşananları fark eden Settarhan'ın Piruz'a karşı tavırları sertleşmiş, hatta bir an Piruz'un bir göle ayağı takılarak düşmesini ve aradan çekilmesini dilemiştir. Settarhan o ana kadar ki tüm hayat tecrübeleri bir yana aşk duygusu ve kaybetme korkusu ile Jung'un gölge arketipi olarak belirttiği kişiliğin farklı yönünü ortaya çıkarmış, sinir anında bir insanın ne kadar değişik duygu durumlarına sahip olduğunu gösterir nitelikte düşüncelere dalmıştır. "Settarhan içinden 'Şimdi şu saniye ayağı takılsa da şu suya düşse, Piruz'u kurtarmak için bir şey yapar mıyım?' diye geçirdi. Cevabını bulup da veremedi."(Bekiroğlu, 2013: 342)

Piruz ziyaretini tamamlayıp memleketine döndükten sonra tekrar Taht-ı Süleyman'a gelip Mirza Han'ın huzuruna çıkarak Azam'a karşı olan hislerini dile getirmiş, Mirza Han ve Settarhan'ın olumsuz tutumu ile karşılaşınca Azam Piruz ile birlikte evden ayrılmıştır. Settarhan yaşamış olduğu duygusal yıkım ve babası Mirza Han'ın namus algısıyla yaşananların ailesi için bir leke mahiyetinde olduğunu ve bu lekeyi temizleme görevinin Settarhan dışında hiç kimseye verilmeyeceğini ifade etmesi üzerine bir seçim yapmaya zorlanmış ve her şeyi geride bırakarak; kendisi için doğru bildiğini yapma amacıyla memleketinden ayrılmıştır.

“Ortadan ikiye bölünmüştü Settarhan. Kendisinden istenen şey, bunu hiç düşünmemiştii, düşünmediği için de eyleyemezdi. Ama bu zillete dayanmak, işte bu mümkün değildi. Kim yaparsa yapsın ama böyle bir şeyi Settarhan yerine getiremezdi. Ne olup bitene göz yumarak zillet altında yaşamak ne de o ikisini birden ortadan kaldırmak; bunların ikisi de Settarhan’a göre değildi bütünüyle. Fakat bir üçüncü yol da yoktu. İslî, yağlı bir kara katran bütün vücudunu yaktı, bütün yolların tıkalı olduğunu fark etmek için bulandırdı. Öyleyse Settarhan taş kesilse daha iyiydi. Zaman dursaydı, Settarhan ortada donup kalsaydı, heykel olsaydı. Bir şey yapmak, etmek, eylemek, adım atmak zorunda kalmasaydı.”(Bekiroğlu, 2013: 348)

Bu düşünceler içerisinde memleketinden ayrılan Settarhan Tebriz’e gitmiş bir hana yerleşmiş ve kendi dünyasına çekilmiştir. Bu dönemde çevresindeki herkesin başına gelenlerden haberdar olduğuna inanmış, çevresine şüphe ile bakmaya başlamıştır. Yine bu dönemde Dağistan tekkesinde semaverin nasıl kaynayacağını, iyi çayın nasıl demleneceğini öğrenmiş; tekke ve meyhane kültürü arasında bir ikilem yaşamış kendisini hiçbir yere ait hissedememe ve kendinden kaçma isteği ile yollara düşmüştür. Tekrar Taht- 1 Süleyman’a dönmüş, Azam ve Piruz’u öldürmek istemiş ancak bu olayın etkisinden kurtulmak için unutmayı tercih etmiş; bu duygu ile yaşanabileceğini kavramıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere Settarhan, kendisine hâkim, öfkesine yenilmeyen, hayatını kendi istek ve arzuları doğrultusunda yönetebilen bir bireydir.

“Sehend Dağı’nın yedi zirvesini aşp da Batum’a ayak bastığında yedi vadiyi aşp Kaf Dağı’nın zirvesine ulaşan Simurg kadar tamamlanmıştı. Kalbine dolan nefret de, o aşkın kendisi de, cürüm de indirildikleri gibi kalbinin üzerinden kaldırılmıştı sanki. İzi kalırdı elbet hepsinin ama neticede sadece birer izdiler. Nefret de gitmiş, yerine sadece sükunet gelmişti. Ancak küçük aşkların sığıdığı kalplere inen türden bir sükunet. Hayret! Ölümün hafif bir esintisiyle yerle bir olan küçücük bir aşk mıymış onunki? Boşverdi, Batum’a baktı.”(Bekiroğlu, 2013: 377)

Batum da kendisine yeni bir hayat kurmak isteyen Settarhan daha önce tanışmış olduğu Sofya’nın kitapçı dükkânında çalışmayı tercih etmiştir. Bu süreçte Sofya ile arasında bir bağ oluşmuş ancak bu bağın bir aşk duygusu olmadığını; aşk ve dostluk dışında bir bağ olduğunu ifade eden Settarhan, bir süre sonra Sofya’ya evlenelim

demiş ancak Sofya'dan olumsuz cevap almış ve Sofya ile evlenmek adına çaba sarf etmemiştir. Bu dönemde Ermeni çeteciler tarafından ölüm ile yargılanırken Petrograd'da ihtilal olması üzerine ölümden kurtulmuş ve Trabzon'a gitmek üzere yola çıkmıştır. Yolculuk esnasında tanıdığı Cemil kaptan kendisine yardımcı olmuş ve bir beyzade iken parasız kalmış Settarhan'ı Çerkez Arslanbey'e yönlendirmiştir. Settarhan, Çerkez Arslanbey'in yardımıyla Asmalıkahve de işe başlamış, Dağıstan Tekkesinde öğrendiği usülle çay yapmış, zaman içerisinde zekâsı ve yeteneği ile kahveyi daha iyi işler duruma getirmiştir. Ve ilerleyen zamanda kahve "Acemoğlu'nun kahvesi" olarak adlandırılmıştır. Kendisine bir kimlik edinmek amacıyla tanıştığı Lütfullah Bey'in Settarhan'ı evine davet etmesi ile Lütfullah Bey'in annesinin onu evlendirme çabası içerisinde girmesini sağlamış ve Lütfullah Bey aracılığıyla Settarhan'a bu düşüncelerini bildirmiştir. " 'Senin de gönlün olursa benim validem seni evlendirmek istiyor. Sana göre bir kız bulmuş bile. Ne dersin?' Hiçbir diyeceği yoktu Settarhan'ın. İki kere yaralı bir gönüle kim, nasıl dolabilirdi? Ama şu gurbet ellerdeki gariplik yok mu? İşte o çekilir gibi değildi."(Bekiroğlu, 2013: 501) Zehra ile evlenmeyi kabul ederek Çerkes Arslanbey'in kahvesine ortak olan Settarhan İstanbul'u görme ve orada yaşama arzusu yerine Zehra ile mutlu olmayı tercih etmiştir.

Settarhan, hayat karşısında her zaman aktif duruş sergilemiş, kendisine ait bir düşünce ve duygu dünyası geliştirmiştir. Kendi duygu ve düşünce dünyasında uygun görmediği hiçbir davranışı onaylamayan Settarhan kendi hayatını kendisi yönetmiş, hiçbir duygunun egemenliğine hapsolmemiştir. Mesleği nedeniyle sosyal anlamda iletişimi güçlü ve dış dünyanın sorun ve sıkıntılarında haberdar bir birey olmuştur. Bu noktada Settarhan karşılaştığı sıkıntılara pratik çözümler getirmiş, babası ve çevrenin baskılarına boyun eğmemiş, bir adım atarken hep mantığını kullanmaya çalışmış dışadönük düşünsel tipin özelliklerine sahip bir bireydir. Bu tipin gölge yönü içedönük duygusal tiptir. Bu durum Settarhan'ın Taht-ı Süleyman'dan ve ailesinden ayrılması sonrası hissettiği özlem duygusunu bastırması ve aşk konusunda bazı hatalar yapmasıyla açıklanabilmektedir.

2.2.1.4. Mirza Han

Nar Ağacı romanında İran'ın hemen hemen her şehrinde bir dükkânı bulunan halî tüccarı, Settarhan'ın babasıdır. Küçük yaştan itibaren oğlu Settarhan'a ticareti öğretmiş, toplumun değer yargılarına ve işine saygılı bir aile babasıdır. Ticareti meslek edinen her birey gibi iletişim konusunda başarılı, sözünü dinleten, baskın bir bireydir. Jung'un tipolojisine göre dışadönük düşünen tip olarak sınıflandırılmıştır. *Mücellâ* romanında yer alan Neyyire Hanım'ın kız çocuklarına bakışı ile Mirza Han'ın bakışı arasında bir benzerlik bulunmaktadır. Neyyire Hanım'ın Mücellâ'yı namusuyla evlendirme isteği ile benzer bir durum olan kendisine ablasının emaneti olan Azam'ı bir an önce evlendirerek toplumun namus algısı dışına çıkmama arzusu Mirza Han ve Neyyire Hanım da ortak bir özelliktir. "Neticede kız çocuğu. Dikilecek her başın onda zamanında ezilmesi gerekti yoksa böyle kızlar ilerde ailenin başına belâ olurdu."(Bekiroğlu, 2013: 139)

Mirza Han geleneklere bağlı, bir aile reisinin ağırlığına sahip bir bireydir. Bir baba olarak kurallar koyan, davranışları ile çevresine bu kuralları öğreten Mirza Han kendi ağırlığının farkındadır. "Mirza Han içeride bekliyordu, gelen canından aziz bildiği oğlu bile olsa o karşılamaya çıkmaz, kendisine gelinmesini beklerdi."(Bekiroğlu, 2013: 153) Mirza Han memleketini seven, alıştığı toprakların dışına çıkmak istemeyen bir tiptir. " 'Nısf-ı cihan Isfahan' derdi Mirza Han; 'Isfahan, cihanın yarısıdır' anlamında."(Bekiroğlu, 2013: 155)

Ticaret konusunda mahir olan Mirza Han, işleri konusunda oldukça titiz davranan, verdiği sözü zamanında yerine getiren bir tacirdir. Roman içerisinde "Sözüne sadık kalmamaktansa ölmeyi yeğlerdi Mirza Han." (Bekiroğlu, 2013: 158) sözleriyle ifade edilen bu durum işine verdiği önemi göstermektedir. Ömrünü ticaretle geçirmiş olan Mirza Han işi gereği kervanlarla seyahat etmiş, gittiği yolları karış karış ezber etmiştir.

"Bütün gençliği deve ya da at ve katır sırtında geçmişti Mirza Han'ın. Hani neredeyse, nereden nereye kaç adım çeker, iki menzil arası ne kadar zaman alır, hangi kayanın arkasında hangi uğru bekler, hangi kuyunun suyu kurudur, başında vakit harcamaya gelmez; adı gibi bilirdi. Bu serveti bu şöhreti kolay elde etmemiştir

Mirza Han. İşini hiçbir zaman şansa bırakmamış onun için de şansı her daim yaver gitmişti. Atını önce sağlam bir ağaca bağlayan ondan sonra Allah'a sığınarlardı. Takdir Allah'ındı amenna ama o tedbirini hiçbir zaman terk etmemişti.”(Bekiroğlu, 2013: 160)

Mirza Han kendi ticaret anlayışına göre yetiştirdiği Settarhan'a her konuda güvenmiş, oğluyla gurur duymuş, oğlunu kendi eseri olarak görmüştür. Oğlu ile arasında her zaman baba oğul çizgisini koymuş, kolay kolay yüzü gülmeyen bir adam olmasına rağmen bazı anlarda oğluna Settar diye seslenerek o çizgiye bir esneklik kazandırmıştır. “Baş başa kaldıklarında Mirza Han ‘Settar’ diye söze girdi. Ne zaman oğluna ‘Settar’ dese ardından bir samimiyet, bir güzellik gelirdi. Böylesi nadir zamanlarda iki samimi erkek olmasalar da aralarındaki mesafe bir nebze azalır, uzaklıklar Mirza Han'ın izin verdiği kadar daralır.”(Bekiroğlu, 2013: 223)

Hayatı boyunca edindiği tecrübeler ve bilgisi ile bazı konular üzerinde derin düşüncelere dalan Mirza Han din konusunda da yeterli bilgiye sahip, düşüncelerini dile getirmekten çekinmeyen bir bireydir.

Mirza Han düşünce fonksiyonu gelişmiş bir birey olmasına karşın, toplumsal kültürden hiçbir zaman kopmamış, aykırı davranışların karşısında durmuştur. Bu bağlamda Mirza Han ailesinin kadınlarına karşı hep özenli tavırlar sergilemiştir; çünkü onun değerler sisteminde kadın namus algısıyla eşitlenmiştir. “Mirza Han, ailesinin gelmiş geçmiş bütün kadınlarına karşı minnet ve şükran içindeydi şimdi. Bir erkeğin en kıymetli ve en tehlikeli varlığı ailesinin kadınlarıydı çünkü erkeğin namusu o kadınlara emanetti.” (Bekiroğlu, 2013: 345) Bu düşüncelere sahip olan Mirza Han, Azam'ın Piruz ile kaçmasını doğru bulmamış, bu durumu sadece bugün için bir utanç vesilesi olarak görmekten çok bu ailenin gelecekteki üyelerini bile etkileyecek bir leke olarak değerlendirmiştir. Azam'a verdiği değer herhangi bir şekilde ölçülemeyecek denli fazla iken Mirza Han'ın onur duygusu ağır basmış, sevgisini gözden çıkararak kaybedilen onurun ancak bir canın feda edilmesiyle kazanılacağına inanmıştır.

“Bir aile reisinin kalbinde muhabbetle onur karşı karşıya durduğunda, o reis, onur duygusuna verdiği değeri ancak ondan daha büyük bir muhabbeti feda ederek gösterebilirdi. Çünkü sülâleler bu iklimde onur duygusu üzerinde yükselir, asırlar

içinde ancak o duygunun sırtında yol alabilirdi. Çünkü muhabbet şahsî, onur ise çoğul bir şeydi. Muhabbetinden kendi sorumluydu insanın, onur ise bütün bir sülâle içindi. Zordu ‘onun’ feda edilmesi ama onun feda edilmemesi daha zordu.”(Bekiroğlu, 2013: 346)

Mirza Han yetiştiği kültürün etkisinde kalan, toplumun değer yargılarına saygı duyan ve o değer yargısına göre ödül ve cezayı belirleyen bir bireydir. Azam’ın ölüm emrini Settarhan’a vermiş ancak Settarhan bu durumu kabullenmeyince oğlunu bile silmeyi göze almıştır. Bu durum Mirza Han’ın hayatını kendi mantık algısına göre yaşadığını, duygularını bastırıldığını ortaya koymaktadır. Bir erkeğin güç ve otorite unsurlarını elinde bulunduran Mirza Han, geleneksel algının dışına çıkmamış, duygu ve sezgi fonksiyonlarından ziyade düşünce fonksiyonu çerçevesinde mantığını kullanmayı uygun bulmuş bir bireydir ve Jung tipolojisine göre dışadönük düşünsel tiptir.

2.2.1.5. Büyükhanım

Nar Ağacı romanında aile bireylerini bir çatı altında toplayabilen, geleneksel yaşam algısından kopmamış; esnek kuralları olan Büyükhanım, anne şefkatiyle derdi olan herkese el uzatan, duygularını ifade edebilen bir bireydir. Varlığını hep başkalarının varlığına bağlayan Büyükhanım kendi hayatını yaşamaktan çok kendisini ailesine feda etmiş bir bireydir. Kızı ve damadının ölümü üzerine Zehra ve İsmail’e bir aile ortamı sunmuş, bacağı bir savaş sırasında kaybetmiş olan eşi Hacıbey’e her zaman destek olmuş bir kadındır.

Büyükhanım çevresi tarafından sevgi ve itibar gören bir birey olduğu için zaman içerisinde ismi Sabire unutulmuş, sadece Büyükhanım olarak adlandırılmış ve hitap edilmiştir. Büyükhanım, titiz ve özenli bir bireydir. Her işinin düzenli gitmesini, kusursuz bir şekilde hallolmasını istemekte ve ortaya çıkan herhangi bir sorunu kendisi üstlenebilmektedir. “Bir milimlik hataya bile tahammülü olmayan bu kadın dünyadaki bütün ırmaklar kendi yataklarında akmadığı sürece huzur bulamayanlardandı. Her şeyin mükemmeline karşı sevk-i tabii içinde akan ruhu ancak kusursuzluklar içinde dinlenebilirdi.”(Bekiroğlu, 2013: 49)

Büyükhanım bazı inanç sistemleri geliştirmiş, haftanın belli günlerine belirli kurallar koymuş, kuralların dışında çıkılmamasına özen göstermiş; işlerin düzenli ve daha kolay bir şekilde işlenmesini sağlamıştır. Herhangi bir eğitimi olmamasına karşın Büyükhanım tecrübeleri ve analiz yeteneği sayesinde yıllık hava tahmini yapabilecek düzeyde bilgili bir bireydir. Kendi geliştirdiği sisteme göre Mart ayının ilk on iki gününü on iki aya oranlayarak hesap etmiş, hatta dönem dönem bu hesaplarını yazıya geçirmiştir. Bu durum Büyükhanım'ın düşünsel dünyasını ve zekâsını gösterir niteliktedir.

“Mart 1, Rumî yılın başıydı ve her yıl o gün Büyükhanım takvimini çıkarmaya başlardı. On iki gün boyunca günün muhtelif saatlerinde denize bakan pencereye yanaşır, burnunu cama dayar, denizin haritasından göklerin resmini çıkarmaya alışkın yaşlı denizciler gibi ufku gözlerdi. Dağa bakan pencereye döner, bulutların halden hale, resimden resme girmesini uzun uzun izlerdi. Mart'ın 1'inden itibaren 12 gün sayarak havanın nasıl olduğunu, günün nasıl başlayıp hangi renge boyandığını sonra nasıl bittiğini titizlikle gözler, kaydederdi. Bu 12 günün her biri sırasıyla yılın 12 ayına denk gelirdi. Mart 1, Mart ayına denkti örneğin; Mart 2, Nisan'a; Mart 3, Mayıs'a; yılın son ayına kadar böyle giderdi. Kendi annesinden öğrendiği, onun da herhalde izi sürülemeyecek kadar eski bir anneler silsilesinden öğrendiği bu takvim Büyükhanım için o kadar önemliydi ki emsali hiçbir kadın okuma yazma bilmezken o, zekâsına güvenmiş, uzun kış gecelerinde kocasından takvimini kayda geçmesine yetecek kadar okuma yazma bile öğrenmişti.”(Bekiroğlu, 2013: 53)

Büyükhanım Zehra ve İsmail'in isteklerine karşı her zaman ılımlı bir tavır takınmış, ilk başta hayır diyecek olsa da onlara karşı olan sevgisi her zaman üstün gelmiştir. Bu bağlamda eve getirilen köpek örnek olarak verilebilir. Köpeğin olduğu yerde meleklerin olmayacağı algısıyla evinde köpek istememiş ancak Zehra ve İsmail'in gönlünü kırmaktansa bu durumu kabullenmiştir. Ülkede seferberlik ilanıyla birlikte İsmail'in gönüllü olarak sefere katılması ve arkasından gelen muhacirlik emriyle evlerini, memleketlerini terk etmeleri gerektiğinde Büyükhanım bir erkeğin ortaya koyabileceği cesaretle, bazı duygularını sineye çekmiş, özlemi göze almış eşi Hacıbey ve yıllardır yaşadığı evi, tüm eşyalarını arkasında bırakıp Zehra ve yanında bulunan diğer bireyleri koruyarak yola düşmüştür. “Düşünmemin, akletmenin

zamanıydı şimdi, hayatta kalmak için ne yapacağına ne edeceğine karar vermek zamanı.”(Bekiroğlu, 2013: 272)

Yolculuk boyunca hem konaklanacak yerleri hem yanında bulunan Zehra, Anuş ve Yıldırım’a rehberlik etmesi Büyükhanım’ın güçlü ve çözüm odaklı zihin yapısının ürünüdür. Evinden ayrılırken yanına aldığı maddi değeri olan para ve takıları düşünerek, ince hesaplar yaparak harcamış, beraberindeki bireylere bu zor yolculuğu kolay kılmaya çalışmıştır.

“Büyükhanım kim bilir kaçınıcı kez batıya doğru ağır ağır yürüyen küçük kafilesine baktı. Kendisini bırakmaya, mücadeleden vazgeçmeye hakkı bile olmadığını anladı. Çaresizdi oysa. Herkes gibi o da ne yapacağını bilmiyordu ve yine herkes gibi o da iki günden bu yana ağzına tek lokma koymamıştı. Yine de adım atmaktan vazgeçmedi. İyi biliyordu ki o sendelerse bu kafilenin tamamı düşerdi.”(Bekiroğlu, 2013: 307)

Büyükhanım belirli bilgi birikimine sahip, vakti zamanı geldiğinde bu birikimi kullanıp karşısındaki bireyi ikna edebilecek yetenekte bir bireydir. Vapura binmeleri gerektiğinde yanlarında yer alan köpeğin vapura binemeyeceğine dair aldıkları cevap üzerine Büyükhanım’ın sözleri bu durumu kanıtlar niteliktedir.

“Yer yok. İnsanlar ayakta yolculuk edecek. Hayvanı mı alayım gemiye?”

Bunu üzerine Büyükhanım ‘Niye oğlum?’ diye öyle bir nutka başladı ki sandaldakilerin hepsi uğultuyu kesip dinlemeye koyuldu; ağlaşan çocuklar bile seslerini kesmişti. ‘Niye oğlum? Cennetle müjdelenmiş Kıtırmir de hayvan değil mi? Adı âlemlere rahmet olarak inen Peygamber, rahatı bozulmasın diye eteğini kesmişti, kedi de hayvan değil mi? Sen İmam- ı Âzam’ı bilmez misin? İşte onun, kuyudan ağzındaki pabuçla su taşıdığı köpek; Hazret-i Ömer Efendimizin yarasını tımar etmek için yollara düştüğü deve ve dahi Ebu Derda’nın ölüm döşeginde kendisinden helâllik dilediği deve de hayvan değil mi? Bak işte, keçisiyle tavuğuyla binmiş şu âdemler gemiye. O da hayvan bu da.” (Bekiroğlu, 2013: 318)

İki yıla yakın süren muhacirlik hayatı sonrası Büyükhanım ve küçük kafilesi Trabzon’un kurtuluşuyla birlikte evlerine geri dönmüşlerdir. Memleketinin ve

dostlarının ne halde olduğunu öğrenen Büyükhanım onca üzüntüye rağmen Hacıbey'in sağ olarak onları karşılamasıyla sevinmiş; acılarının, kayıplarının üzerini kapatmıştır. Zaman içerisinde memleketle birlikte evleri de düzene girmiş, Zehra ve Settarhan'ın evliliği huzur ve mutluluk ortamına zemin hazırlamıştır.

Büyükhanım Jung tipolojisine göre dışadönük düşünsel tiptir. Her zaman duygularını doğru yönlendirmeye çalışmış, toplumun baskın kurallarını düşünmeden benimsememiş, kendi zihinsel eleme yöntemleri ile olayları ve bireyleri değerlendirmiş; hayat karşısında her zaman bir duruş ve fikir ortaya koymuştur. Bir bilim insanı titizliğiyle eserler okumamış, yüksek eğitime sahip olmamış olan Büyükhanım aklını her daim rehber edinmiş, çevresinden edindiği bilgileri ve tecrübelerini birlikte değerlendirip düşünce dünyasını oluşturmuştur.

2.2.1.6. Sofya

Nar Ağacı romanında Aleksandr'ın meyhanesinde düşüncelerini ifade etmekten çekinmeyen, Rusya'nın siyasi sorunları üzerine arkadaşlarıyla sohbet ettiği sırada Settarhan ile tanışan, Opera sokağında kitapçı dükkânına sahip olan bir kadındır. Kitaplarla iç içe bir hayat sürmüş olması nedeniyle edebi yetkinliğe sahip ve insanlarla iletişimi güçlü bir bireydir. Belirli bir bilgi birikimine sahip olan Sofya herhangi dini, siyasi ve kültürel değeri sorgulamadan kabul etmeyen, düşünce dünyasına uygun olmadığını fark ettiği anda eleştiride bulunabilecek cesarete sahip bir bireydir. Settarhan ile bir kilise ziyareti sonrasında aralarında geçen diyalog bu durumu gösterir niteliktedir:

“Settarhan onun bu ürpertici açıksözlülüğü karşısında sormakta beis görmedi: ‘Nasıl oldu? Yani hep böyle değildin herhalde.’ ‘Değildim. Ama öyle bir gün geldi ki kiliseye her gittiğimde papaz cübbesinden, diyakozdan ve onun gürültüsünden başka bir şey görmemeye başladım. Dinin tüccarlarından, pazarlıklar sürdüğü sürece gelinin ya da cenazenin bekletildiği törenlerden başka bir şey kalmamıştı ortada. Ben. İnanmıyorum. İnanırsam da hiçbir kilisenin dizginlerine gelmez benim inancım.’”(Bekiroğlu, 2013: 232)

Sofya, çevresinde olan biten her olaya karşı dikkatli ve özenli bir tavır sergilemektedir. Gözlemlerine bilgisini de eklemiş düşünceleri ile kendi görüşlerini

oluşturmuş bir bireydir. İşçilerin greve gitmesinin Rusya için bir çöküş nedeni olduğunu, bunun neticesi olarak fabrikaların durduğunu, Bolşevik ve Menşevikler arasındaki farkın ne boyutta olduğunu kısacası ülkenin siyasi durumunu gözlemleyen Sofya kendisine bir taraf belirlemiş ve o doğrultuda ilerlemiştir.

Settarhan ile duygusal bir bağ kuran Sofya zaman içerisinde Settarhan'ın Azam'ı unutmak için kendisiyle yakınlaştığına dair bir düşünce geliştirmiş olsa da duygularına engel olamamıştır. Sofya Settarhan'ın kendisine karşı hissettiklerine bir karşılık verme girişiminde bulunmuş ancak Petrograd da ihtilal olması nedeniyle yolları ayrılmış, Sofya'dan geriye bir günlüğün sayfaları kalmıştır. “Bu kadar hesap yapmaya ne gerek vardı? Hepi topu aşk işte. Gelir, yaşanır ve günü gelince biterdi.”(Bekiroğlu, 2013: 449) Bu durum dışadönük düşünsel tipin gölge yönü olan içedönük duygusal tipin özellikleri bağlamında değerlendirilebilir.

Bir kadın olarak siyasete karşı olan ilgi ve bilgisi beraberinde cesareti de getirmiş ve Sofya duygularından çok düşünceleri ile hareket eden, mantığını kullanan bir birey olarak hayat içerisinde yer edinmiştir. Jung tipolojisine göre dışadönük düşünen tipin özelliklerine sahip olan Sofya, hem kitapların dünyasına hâkim olması hem de kendi düşünce algısıyla olay ve durumları yorumlaması nedeniyle bu sınıflandırmaya dâhil edilmiştir.

2.2.1.7. İranlı Hafize Hanım

Nar Ağacı romanının düşünsel fonksiyonu en gelişmiş bireylerinden olan İranlı Hafize Hanım, baskın ve sözünü dinleten bir bireydir. Kadınlar arasında yaptığı sohbetler ile Mevlana'nın *Mesnevi* eserini şerh etmiş, kadınları bilgilendirmiştir. “(...) Fakat ailesinin Mesnevihanlık geleneğini o, Trabzon'da kadınlar arasında sürdürmüş, Mevlâna'yı Farsçada okuyarak şerh ederken hem anadilini unutmamış hem de ruhunu pek tutabilmişti. Adı mahallenin kadınları arasında ‘İranlı Hafize Hanıma’ çıkmış olsa da Azerbaycanlıydı.”(Bekiroğlu, 2013: 59)

Çevresine kadınları toplayarak, onlarla iletişim kurabilecek yetiye sahip olduğu için dışadönük bir birey olan İranlı Hafize Hanım, anlattıklarıyla bireyleri etki altında bırakabilecek birikime sahip olması nedeniyle de düşünsel bir tiptir.

2.2.1.8. Halil Safa

Halil Safa, *Nar Ağacı* romanı içerisinde “Kızların uğrunda aylıp bayıldığı, Trabzon Sultanisi’nin yakışıklı ve meşhur muallimi...”(Bekiroğlu, 2013: 69) cümlesiyle tanıtılmıştır. Halide ile mutlu bir evliliği olan Halil Safa eser içerisinde düşünen, düşündüklerini karşısında kim olursa olsun ifade etmekten çekinmeyen bir bireydir. Sultan Hamid devri ile ilgili eniştesi Hacıbey ile tartışmaya girmekten çekinmemesi ve düşüncelerini olduğu gibi aktarması kendisinin yakın tarihe ve siyasi meselelere karşı ilgili olduğu görüşünü kanıtlar niteliktedir.

“Halil Safa’ya göre Devlet-i Âliye’nin unsurlarının yol ayrımında o kadar ileri gidilmişti ki artık geri dönmek için vakit çok geçti. ‘Ermeni Ermeniliğini, Rum Rumluğunu fark ederken Türk de Türklüğünü fark etti. Bundan sonra tek çare bu yol üzerinde yürümek. Türk, artık ne gazellerdeki güzelin sıfatı ne de idraksizliğin zamiri. Bu yangından artık Osmanlılar olarak çıkamayız. Çıkarsak ancak Türkler olarak çıkacağız.’” (Bekiroğlu, 2013: 72)

Yenilikçi düşünce ve analiz edebilme yeteneği sayesinde Halil Safa görüşleri ile Hacıbey’i bile ikna edebilmiştir. “Hacıbey sustu. İçinden bir tebessüm, hatta bir ümit geçti. Haklı mıydı acaba? Bu yol eğer böyle giderse. Fena değildi bile.” (Bekiroğlu, 2013: 73)

Hayat karşısında her zaman aktif bir duruş sergileyen Halil Safa, dış dünyanın sorunları karşısında düşüncelerini açık bir şekilde dile getirmekten çekinmeyen cesur bir bireydir. Bu noktada hem sosyal hayat içerisinde bir muallim olarak yer edinmiş olması hem de bilinç fonksiyonu olarak düşünceyi baskın bir şekilde kullanması nedeniyle Halil Safa Jung tipolojisine göre dışadönük düşünsel tiptir.

2.2.1.9. Hacıbey

Nar Ağacı romanında Büyükhanım’ın hayat arkadaşı olarak yer alan, takma bacağına rağmen hayattan kopmamış, dış dünyanın sorunlarından haberdar; çözüm üreten, fikir verebilen bir bireydir. Hacıbey toplumsal yapının ve kültürel gelişimin farkında olmuş, dönemin gereklerine göre hareket etmiş, kararlar vermiştir. Bu noktada Zehra’nın resim eğitimine destek olması Hacıbey’in değişim ve gelişimleri yakından takip eden bir birey olduğunun göstergesidir.

Hacıbey dönemin siyasi meselelerine hâkim, görüşlerini açıkça belirtmekten çekinmeyen, kimsenin sözleri ile fikri değişmeyen bir bireydir. Halil Safa ile yaptığı siyasi içerikli sohbet Hacıbey'in siyasi tutumunu gösterir niteliktedir. Hacıbey, Halil Safa'nın Sultan Hamid'e karşı eleştirilerine kendi düşünsel yorumları çerçevesinde şu sözlerle cevap vermiştir:

“Halil Safa Bey oğlum, Sultan Hamid devleti korumak için milleti sıkmaktan başka bir yol bulamamıştı. Ne yapaydı? Bıraksaydı da elinin altındaki unsurlar dört bir yana dağılsaydı ipi kopmuş tespihler gibi? Bırakmak istemedi. Bedeline razı geldi. Lâkin sizinkiler? O kadar ‘hürriyet’ tarrakasıyla tepemize inen şu mahut Meşrutiyet. Meşrutiyet’e bir diyeceğim yok da sen bugünkü siyasanın daha iyi olduğuna inanıyor musun? Her şey kendisini yekdiğerine bağlayan bağlardan kurtulmuş, almış başını gidiyor. Böyle giderse İttihatçılardan da tarihe ‘koca devleti dağıtan adamlar’ olarak bir nam kalacak, korkarım bu çatır çatır kopan dallar Osmanlı ağacında kök de bırakmayacak. Ve böyle giderse, Allah saklasın, bir hükümetin hükümleri bütün bir milletin alınına yapışıp kalacak. Yüz yıl sonra gelenler bile o lekeyi alınlarından temizleyip çıkaramayacak.”(Bekiroğlu, 2013: 71- 72)

Hacıbey, seferberlik ilanı ve İsmail'in gönüllü olarak sefere katılmasını bir savaş esnasında neler olduğunu kendisi tecrübe ettiği için istememiş, İsmail'in başına gelecekleri önceden sezmiştir. 93 Harbi'nde Doğu cephesinde yer alan Hacıbey, savaşın zorlu şartları içerisinde uzun süre yürümek zorunda kalmış, bunun sonucunda kangren olmuş ve sağ bacağını kaybetmiştir. Muhacirlik duyurusu yapıldığında Büyükhanım ve diğerlerinin Trabzon'u terk etmelerini söylemiş ancak kendisi hem bir ayağının takma olmasından hem de geçmişte yaşadığı zorlu yolculuklar nedeniyle evinde kalmayı tercih etmiştir. “Hacıbey aynı yolu tekrar yürümüş de geri dönmüş gibi bir yorgunluk hissetti. Mümkün değil, bir daha yürümeyi göze alamazdı ve onun için her yol aynı demektir.”(Bekiroğlu, 2013: 286)

Ailesinin bu zorlu yolculukta neler yaşayacağını öngören Hacıbey yola çıkmadan önce onları yönlendirmiş, neler yapmaları gerektiği hakkında bilgi vermiştir. “Hacıbey Yıldırım'ı çağırır. ‘Bir araba bul’ dedi, ‘Bir de at. Tek at al. Sık sık mola

vereceksiniz. Hayvan dinlenir, beslenir. İki at olursa beslemekte güçlük çekersiniz.”(Bekiroğlu, 2013: 287)

“ ‘Ufak tefekle oyalanma Büyükhanım’ dedi. ‘Patates al alabildiğin kadar. Un al. Bunlar dayanıklıdır. Sebzeyi, meyveyi yük etme. Bir de mavi demliği, şu kalan çayı al. Yolda şifa olur. Her an demleme, sadece gerektiğinde. Bir de kinin, ispiрто, karbonat, sirke almayı ihmal etme.’”(Bekiroğlu, 2013: 288)

Savaş esnasında evinde yalnız başına hayat mücadelesi veren Hacıbey, ailesinden haberler almış, ailesine kendisinin durumunu bildiren haberler göndermiştir. Ailesi tekrar evine döndüğünde ise geçmişin izlerini bir bir silmeye çalışmış, mutlu olabilmek adına çaba sarf etmiştir. Jung tipolojisine göre siyasi yetisi, öngörüler ve düşünsel anlamda yetkinliği ile Hacıbey dışadönük düşünsel tiptir.

2.2.1.10. Sahir Efendi

Mücellâ romanında Pervin’in eşi Nazlı’nın babası olarak adı geçen Sahir Efendi maddi anlamda ki gücü ve çevresine karşı olumlu tavırlarıyla bilinen, ailesini koruyup kollayan, sahip çıkan bir baba modelidir. Hem ticaretle uğraşması yönünden hem de çevresine karşı ilgili ve toplumda bir birey olarak adından bahsettirmesi yönünden dışadönük tip sınıflandırmasında yer almakla birlikte, roman içerisinde kitap okuma tutkusu ve bir kütüphaneye sahip olması yönüyle anlatıldığı için düşünsel yönü daha ağır basan bir tip olduğu söylenilebilir.

“Fakat Defterikebir gibi günlük hesapların tutulduğu Yevmiye Defteri de henüz kapak kaldırmamıştı ve hemen yanda Evliya Çelebi’nin Seyahatname’si açıktı.”(Bekiroğlu, 2015a: 103- 104)

“Kendisini İl Halk Kütüphanesi’nden daha geniş bir envanteri olan kütüphanesine attığında başı, önündeki dünya küresi gibi dönmeye başlamıştı Sahir Efendi’nin.”(Bekiroğlu, 2015a: 241)

2.2.1.11. Paşazade

Mücellâ romanında Müzeyyen Hanım'ın eşi olan Paşazade, dış dünyanın sorunlarına karşı duyarlı, siyasetle ilgili bir bireydir. Radyodan haberler dinleyerek günlerini geçiren, haberleri analiz ederek, siyasi yorumunu belirten Paşazade dönemin siyasi atmosferine hâkimdir. Radyo da dinlediği türkü üzerine Almanya'nın Türkiye'yi savaşa davet ettiğini, bu türkünün bireylerin bilinçaltına bir savaş çağrısı olarak iletildiğini ifade ederek düşünsel fonksiyonlarını etkin bir şekilde kullandığını göstermektedir.

Kendi siyasi yorumları karşısında misafirlerinin düşüncelerini de dinlemeyi ve değerlendirmeyi tercih eden Paşazade; “ ‘Harbe girsek ne fark edecek ki Paşa Bey?’ sorusu üzerine ‘Mevzu savaş ve gençlerin ölmesi ise gerisi teferruattır.’” (Bekiroğlu, 2015a: 80) diyerek, Başvekil'in tutumunu beğendiğini, ülke savaşa girmesin diye çaba sarf eden İsmet Paşa için dualar ettiğini belirten bir konuşma yapmış ve düşüncelerini ortaya koymaktan çekinmemiştir.

Dönemin sosyal yapısı değişirken İstanbul da yenilik çalışmaları içerisinde değişimlere uğramıştır. Yapılan bu değişimlerden memnun olmayan Paşazade tarihi dokunun önemini bilincinde olan bir bireydir ve bu değişimlere karşı tepkisini dile getirmekten çekinmemiştir. “ ‘İstanbul'un yüzünü gözünü açayım’ derken hızımı alamamış, kimi camileri, tekkeleri, medreseleri, hanları, hamamları, sebilleri, mescitleri ezip geçmiş, bu arada Sinan yapısı birkaç eseri de dümdüz etmişti. Yine de oğulcuğunun sağ salım, tez vakitte kendisine kavuşturan bu yolları yapanlara – Paşazade dış bilese de- Müzeyyen Hanım müteşekkir kalmıştı için için.”(Bekiroğlu, 2015a: 145)

Çevresindeki her türlü değişimden haberdar, kendi zihin dünyasında siyasi sorunlara ağırlık verdiği için aile yaşantısında etkin rol oynamayan Paşazade, sadece varlık olarak bir baba ve eştir. Sosyal statüsü nedeniyle daha çok düşünce fonksiyonu gelişmiş, siyaset ile ilgili görüş bildirmekten çekinmeyen bir bireydir.

Jung tipolojisine göre dışadönük bireyler hayat karşısında her zaman aktif duruş sergilemiş, kendi seçimlerini kendi iradeleri ile gerçekleştirmiş bireylerdir. Bu

noktada değerlendirildiğinde dışadönük düşümsel tipler hayatlarını mantıksal anlamda değerlendirmeye tabi tuttıkları seçimlerle yaşayan bireylerden oluşmaktadır. Duygusal yönlerini düşüncelerinin gerisinde bırakmayı başarabilen, hayat karşısında başlarına gelebilecek her türlü olumlu ve olumsuz duruma karşı hazırlıklı ve planlı olan bireyler dışadönük düşümsel tip sınıflandırması içerisinde değerlendirilmektedir. Bu tipin gölge yönü içedönük duygusal tiptir. Bireyler genel anlamda duygularını bastırarak düşüncelerini ön planda tuttıkları için duygusal yönleri az gelişmiştir.

2.2.2. Dışadönük Duygusal Tip

2.2.2.1. Genç Hükümdar

Cam Irmağı Taş Gemi hikâyesinde etkilemekten çok etkilenen, duyguları ile siyasi otorite arasında kalan bir bireydir. Babasının ülke yönetiminde etkin tavırlarının aksine ülke yönetimi konusunda başarılı davranışlar sergileyememiş olan genç hükümdar, kuzey ülkesiyle yaptıkları savaş sonrası evlendiği kuzey ülkesinin prensesini hayatının merkezi yapmış, tüm libidosunu aşka yöneltmiştir.

Prensese kalbini kazanabilmek için saray, büst, camdan kuş, elmas yüzük, has bahçe gibi hediyeler yaptıran genç hükümdar olumlu bir tepki alamayınca duygularını şu şekilde ifade etmiştir: “ Bu kadarım ben, dedi, bir seher vakti ellerini iki yana açarak, sana gösterecek daha fazla şeyim yok benim. Ben de her erkek kadarım. Ne bir eksik ne bir fazla. Ey benim anlamsız yaşamımı aşkıyla onurlandıran güzel sevgilim, artık esirgeme kendini, sev beni. Daha demedi.” (Bekiroğlu, 2014b: 83)

Ülke yönetiminde de prensesin etkisi altında kalan hükümdar dini algıyı tam anlamıyla yıkarak yeni ve tepki toplayan siyasi atmosferi serinkanlılıkla karşılamıştır. Tüm ülkenin karşı çıkmasına aldırmazlık etmeyen hükümdar sadece prensesin gönlünde yer edinmek istemiştir.

“Her şey sen nasıl istersen öyle olsun. O'nun dediği olur, diyorsun, öyle olsun. Senin Tanrı'nın istediği gibi oluyorsa her şey, O'nun istediği olsun. Yeter ki al şu kalbimi, bana ağır geliyor, senin olsun. Ve ey canım, canına, 'benim' anlamına gelen bir

kelimeyle isim verdi ki, senin ismin bundan sonra ‘benim’ olsun.”(Bekiroğlu, 2014b: 89)

Genç hükümdar ülke yönetimi konusunda herhangi bir yetkinliğe erişmeden babasının ani ölümü üzerine yönetime geçmek zorunda kalmış, prensesin ve çevrenin geleneksel algıları arasında kendisine göre doğru olanı seçmiş ve tüm ülkeyi karşısına alacak bir değişiklik içerisine girmiştir. Bu durum hükümdarın hayat ve insanlar karşısında dik duruş sergileyebilen, cesur ve inançları doğrultusunda geri adım atmaz bir tutum içerisinde olduğunu gösterir niteliktedir. Eski olan her şeyi yenisiyle değiştirme isteği yenilikçi ve ülke çıkarlarını düşünür olduğunu gösterse de prensesin istek ve arzularına boyun eğmesi onun duygusal yönünü baskın bir şekilde kullandığını göstermektedir. Bir diğer duygusal yön ise oğluna karşı çevrenin hoş karşılamayacağı şekilde sevgi göstermesi ve bir hükümdarın otoritesine aykırı bir şekilde evladı ile ilgilenmesi, babalık duygusu ile hareket etmesindedir.

“Geleneklere aykırı olarak hükümdar, içinde cehennem taşıyarak yanan hasta çocuğun başında sabahladığında. Uykusuz bekleyip de, onun alnındaki ani serinlemeyle gözündeki yaş düşüp gönlü serinlediğinde. Kendisini yaşamaya bağlayan bu en kuvvetli bağın yaşamla arasındaki en zayıf bağ da olduğunu anladı. Ona bir şey olursa yaşayamazdı.” (Bekiroğlu, 2014b: 102)

Bir hükümdarın göstermesi gereken otoriteyi sergileyemeyen genç hükümdar, ülke yönetiminde eşinin etkisi altında kalmış; duyguları düşünce ve sezgilerinin önüne geçerek toplum tarafından eleştiri almıştır. Zaman içerisinde oğlunun çevreden etkilenmesi ve babasını öldürerek ülke yönetimine geçmesi genç hükümdarın duygularına yenik düşerek çevreden gelebilecek tehlikeleri fark edememesi bağlamında değerlendirilebilmektedir. Tüm bu hususlar göz önüne alındığında genç hükümdar Jung tipolojisine göre dışadönük duygusal tipin özelliklerine sahiptir.

2.2.2.2. Züleyha

Yusuf ile Züleyha isimli eserde Yûsuf’a olan aşkıyla sınanan bir bireydir. Önemli bir devlet adamı olan Potifar ile evli olan ve Potifar tarafından kendisine köle olması için hediye edilen Yûsuf’a karşı zaman içerisinde duygusal bir yakınlık besleyen Züleyha, hayatı duygularının kontrolünde yaşayan duygusal bir bireydir. Yûsuf’un

güzelliği karşısında duygularına engel olamayıp, toplum tarafından evli bir kadının başka bir erkekle, özellikle kölesi ile birlikte olmasının yanlış olduğunu kavrayamamış olması Züleyha'nın duygusal özelliğini gösterir niteliktedir. Aşkı uğruna Yûsuf ile birlikte olmak istemiş ancak Yûsuf'un kendisine karşı herhangi bir hisse sahip olmaması karşısında Yûsuf'a iftira atarak onun zindana atılmasına neden olmuştur.

Züleyha konumu itibariyle zengin ve gösterişli bir hayata sahip olmasının yanı sıra Züleyha'nın gülümsemesi deyimini Mısır lisanına yerleştirebilecek kadar güzelliği ile de ön planda olan bir kadındır. Görmüş olduğu bir rüya ile arayış içerisine girmesi ve rüyasında gördüğü kişiyi Potifar zannedip evlenmesinden sonra zaman içerisinde aslında rüyasındaki kişinin Yûsuf olduğunu anlamış, tüm duygularını Yûsuf'a yönlendirmiştir. Züleyha kaderine boyun eğen kadınlardan olmamış, Potifar ile evli olmasına rağmen Yûsuf'a ulaşmak adına her türlü çabayı sarf etmiş ve sonucu Yûsuf'un zindana girmesi olsa bile aşkıdan vazgeçmeyen, aktif duruş sergileyebilen bir kadındır. Züleyha varlığını Yûsuf'a bağlamış aşkı için, Yûsuf'a kavuşabilmek için her türlü çabayı gösteren bir bireydir. Bu bağlamda Jung tipolojisine göre dışadönük duygusal tipin özelliklerine sahiptir.

“Yûsuf'un aşkıyla Züleyha öyle bir hale girdi ki artık her şey ona Yûsuf demekti ve Yûsuf'a yakınlığı nisbetinde muteberdi. (...) Sadece sözcüklerim değil, hayat sözcükler kadarsa, varlığım da Yûsuf kadardır. (...) Şu ufka değdiyse Yûsuf'un gözleri, şu akasyalar ve mersin ağaçları üzerinde gezindiyse Yûsuf'un bir derin kuyu gözleri, şu tavanı yıldızlarla kaplı tapınaklara, şu toprağa, şu kademeli ehrama değdiyse Yûsuf'un şiirsiz geçilemeyecek kadar derin bir kuyu olan gözleri, şu odada nefes aldıysa Yûsuf, soluğu dağıldıysa boşluğa, sanavber ve şimşir ağaçlarıyla kaplı şu yolda yürüdüysa Yûsuf, adımları tarih düşürdüysa şu yola, benim dünyam ancak bu kadardır bundan sonra.” (Bekiroğlu, 2014d: 89)

Firavn'ın gördüğü rüyayı doğru bir şekilde yorumladığı için zindandan çıkıp Mısır'a sultan olan Yûsuf ile evlenen Züleyha aşkı uğruna elinden geleni yapmış, hatta zaman zaman toplum tarafından kabul görmeyen türlü hilelere de başvurmuş olsa da hayatını duygu eksenli yaşamış bireylerdendir. Ve hayat karşısındaki aktif tavrı nedeniyle dışadönük duygusal tiptir.

2.2.2.3. Anlatıcı\ Hoca

Nar Ağacı romanında geçmişin izlerini sürmek adına gerçek ile hayalin iç içe geçtiği, arayış içerisinde yolculuğa çıkan bir bireydir. Dedesi Settarhan ve büyükannesi Zehra'nın yollarının nasıl kesiştiğini merak etmesi ve onlardan kalan birkaç hatıranın izlerini sürmek istemesiyle başlayan bu yolculukta çevresinden yardım almış, her türlü imkânı kullanarak yola çıkmıştır.

“İki ayrı ırmak onlar. İkisinin de birleşip büyük bir ırmağa dönüşmeden önce ayrı ayrı akıp geldikleri kumullu yataklar, mecralar, kimyalar var. Benim var olmam için birbirine doğru akmış bu iki ırmağın birleştiği yerde milyonlarca ihtimal arasında mümkünlerden bir mümkünüm sadece ben. Öyleyse mümkünümün yola çıkış anını, ırmaklarımın kaynağını bulmam gerek. Dedemin bile başaramadığı şeyi başarmak yani; geri dönmek. Başlangıç noktasına ittiba etmek. Gitmek.” (Bekiroğlu, 2013: 14)

Köklerini bulmak, geçmişinin izlerini sürerek bugünü değerlendirebilmek amacıyla dedesi ve büyükannesinin yaşadığı yerleri ziyaret etmek isteyen hoca “Taht-ı Süleyman adresli yazılıp gönderilmemiş mektuplar, gönderilip de cevabı alınmamış olanların kopyaları, Taht-ı Süleyman'dan gelmiş tek cevap, firuze taşlı bir yüzük, birkaç Rus rublesi, bir evlenme cüzdanı ve beş tane eski zaman fotoğrafı(...)”(Bekiroğlu, 2013: 25) ile hem zihinsel hem bedensel bir şekilde yolculuğa başlamıştır.

Eline aldığı fotoğrafları incelerken bir anda kendini o anı yaşarken bulması, seslendiği anda sesini duyuramaması geçmiş ile an arasında hayali gidiş gelişler yaşaması hem duygusal, hem düşünsel anlamda bir yolcu halinde olmasıyla bağlantılıdır. Bir fotoğrafa bakarken bir anda Balkan Harbi Seferberliğinin olduğu tarihe yani 1 Ekim 1912'ye gitmiş “Orada öylece kalakaldım. En büyük hayalim gerçek olmuş, zamanda geri gitmişim. De! Bula bula bu zamanı mı bulmuştum?”(Bekiroğlu, 2013: 29) sözleriyle düşüncelerini dile getirmiştir.

O an orada görmüş ama görünmemiş, duymuş ama sesini duyuramamış, hissetmiş ama varlığını hissettirememiş ve o anki hislerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Bana tam anlamıyla ne olduğunu ancak o an anlayabildim. Ben de, Alice’i, Harikalar Diyarı’na geçiren ayna gibi bir fotoğraf kartonunun arkasına geçmiş, eski zamanın içine girmiş olmalıydım. O kadar istediğim, yakıcı bir hasret duyarak, imkânsızlığını bile bile içimde büyüttüğüm şey gerçek olmuştu ve en önemlisi de şuurum, bugünkü şuurumdu, yaşadığım zamana, şimdiki zamana aitti.” (Bekiroğlu, 2013: 30)

Yaşadıklarını Prenses Cassandra ile özdeşleştirerek gördüklerini ve duyduklarını anlatsa kimsenin inanmayacağını bilincinde olan hoca “Meydan’daki mahşerin ortasında Cassandra’ydım ben şimdi. Şu farkla ki kâhin Prenses’in görüp göreceği tek yangın vardı. Benimse dört bir yanda şimdiden tütmeye başlayan dumana bakılırsa göreceğim alevler yüzlerce Troya şehrini yakmaya yetip artacaktı.”(Bekiroğlu, 2013: 32) cümleleriyle zihinsel sıkıntılarını, acılarını dile getirmiş, duygu yoğunluğunu belirtmiştir.

Dedesı ve Büyükannesinin hayatını merak ettiği için çıktığı yolculuk aslında hocanın kendisini bulmasına, hayat karşısında bir varlık gösterebilmesine sebep olmuş ilk adımıdır.

“İlk kez, hayatımın sebebi yani varlığımın ta kendisi olan bir kadınlar bir erkeğin hayatını romanda ararken ben de hayatın içine düşmüş ve ilk kez hayatı kendim için yaşamıştım. Ben ki ömrüm boyunca seyredip de içine girememekten, yaklaşıp da yaşayamamaktan şikayet edip durmuştum. Bundan sonra ölsem de gam yemezdim.”(Bekiroğlu, 2013: 42)

Yolculuk için gerekli hazırlıklar yapan hoca heyecan içerisinde ve her kadına özgü ortak bir tavırla hayalinde karşılaşacağını düşündüğü bireyleri tasnif etmiş, onlara hediyeler almış ve yolculuğun başlamasını şu şekilde ifade etmiştir: “Bir haritaya ya da fotoğrafa bakarak onun gerçeğini hayal etmekle geçmiş benim ömrüm. Yolum açık olsun, Bismillah, işte şimdi gidiyorum.” (Bekiroğlu, 2013: 98) Yolculuk esnasında dede ve büyükannesinin elinin değdiği, gözünün gördüğü yerleri fark ettikçe heyecan yaşamış, onların hayatını kurgulamıştır.

“Bunlar onun aştığı dağlar. Aynı buğday tarlaları, aynı rüzgar, aynı gün batımı. Aynı koku, aynı ses, aynı sarı. Bir buğday başağı olup dalgalanıyorum. Her şeyden uzak, bir ona yakınım. Ve ki bütün o yaşadıklarımın sonra, sadece dedemin değil, roman

kahramanımın da geçtiği yollardan geçiyorum, kurguya, gerçeğe kesiştiği koridorda tanık oluyorum. O yüzden kalbimin kamaşması anlatılmaz; kolay kolay kimseye nasip olmaz ki bu.” (Bekiroğlu, 2013: 166)

Zihinsel ve bilincin sınırlarını zorlayan sezgi odaklı bu yolculuk genel anlamda duygu eksenlidir. Atalarının hikâyesinden haberdar, haberinden hissedar olabilmek amacıyla çıktığı yolculukta kendisini zaman zaman bir panorama müzesinden geçmişiyi seyrederek gibi hissetmiş, zaman zaman da zamansızlık içerisinde bir yolculuk yaptığını ifade etmiştir:

“Tıpkı bir panorama müzesinin 360 derecelik dairevi ve yekpare perdesinde kapıldığım ‘her şey her an oluyor’ duygusu gibi. Tıpkı bir yeraltı mağarasının durgun gölündeki yansımayı gerçek zannettiğim anda kapıldığım duygu gibi. Ya da ırmak üzerinde ağır ağır seyreden bir geminin güvertesinde geriye doğru koşarak az evvel önünden geçtiğim işaret ağacının önünden yeniden geçişim gibi. Ya da demir atmış gemiden, akan ırmağa bakarken iki kıyıdaki her şey sabit durduğu halde kapıldığım ‘gidiyormuşum’ duygusu gibi. Bu yüzden ırmaklarımı akıtırken her yere fotoğraflar üzerinden gittim ben. Zamanın üzerinde akmak için değil anın içinde durmak için.”(Bekiroğlu, 2013: 524)

Roman içerisinde yer alan tüm tiplerin duygu ve düşünce dünyasına hâkim olan hoca, eğitilmiş bir bireydir. Hayatının içedönük bir şekilde olduğunu ifade etmekle birlikte çıkmış olduğu yolculuk ve sınırsız hayal gücü kendisine dış dünyanın kapılarını açmıştır. Roman içerisinde atalarının izlerini sürüp, geçmişini araştırırken bilincin çeşitli fonksiyonlarından yararlanmış olan tip için belirli bir sınıflandırma yapmak mümkün değildir. Ancak yola çıkış nedeni, arayış arzusu duygusal temellidir ve bu bağlamda Jung tipolojisine göre dışadönük duygusal tiptir.

2.2.2.4. Zehra

Nar Ağacı romanında anne ve babasını kaybetmiş, Büyükhanım ve Hacıbey tarafından büyütülmüş olan Zehra anne ve baba özlemini İsmail’e bağlanarak hafifletmeye çalışmıştır. Büyükhanım tarafından özenle yetiştirilen Zehra hem yaşının küçük olması hem de şımarık bir şekilde büyütülmesi nedeniyle hayat karşısında eğlenceli tavırlar takınmış, rahat bir çocukluk dönemi geçirmiştir. Zehra

roman içerisinde duygusal yönü ağır basmakla birlikte içedönük bir birey değildir. Anne ve baba sevgisinden yoksun olması nedeniyle Büyükhanım tarafından engellenmemiş, baskı görmemiş bir bireydir ve her zaman dış dünya ile iletişim halinde olmuştur. Bu durumun en güzel örneği Zehra ve İsmail'in futbol oyunu seyretmeye rahat bir şekilde gidebilmesidir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde toplumdan gelecek olumsuz tepkilere karşı İsmail her zaman Zehra'nın yanında yer almış, toplumun değer yargılarına ters düşmeden istedikleri davranışları rahatlıkla sergileyebilmişlerdir. Örnek olarak Büyükhanım ve Hacıbey'in hoşgörülü yaklaşımları sebebiyle dışarda peşlerine takılmış bir köpeği eve kadar getirebilmişler, Masal adını verdikleri köpeğe sahip çıkmışlardır.

Zehra hayvanlara karşı sevecen bir birey olmasının yanında elde ettiklerinden sıkılan, belli bir zaman sonra aynı ortamda bunalan bir bireydir. Büyükhanım bu durumu şu sözlerle dile getirmektedir: “İsmail, Zehra'ya hiç ‘Hayır’ demezdi ve Zehra nelere heves etmez, nelere kalkışmaz, hangi birinden yarı yolda vazgeçmezdi ki?”(Bekiroğlu, 2013: 64)

Zehra zaman içerisinde resme ilgi duymuş, yaptığı resimler belli bir eğitimi olmamasına rağmen çevresi tarafından güzel bulunmuş ve Zehra'ya bir resim öğretmeni tutulmasına karar verilmiştir. Celil Hikmet'in Zehra'ya resim dersi vermeye başlamasıyla aralarında duygusal bir bağ kurulmuştur. Zehra İsmail'e karşı hissettiği sevgiyi İsmail'e çok benzettiği Celil Hikmet'e yönlendirmiştir. “(...) Ve evet, İsmail'e ne kadar benziyordu. O anda kararını verdi Zehra. Eğer bir erkek İsmail'e benziyorsa o iyi bir erkek demektir. İsmail gibi erkek de insanın ya ağabeyi ya sevdalısı olabilirdi.”(Bekiroğlu, 2013: 77)

“ ‘Hayret!’ diye içinden geçirdi Zehra. Celil Hikmet Bey nasıl olup da tam istediği rengi bulup bir yerden çıkarmıştı? ‘Bir erkek’ diye düşündü tekrar, ‘İsmail'e benziyorsa, resim yapabiliyorsa ve hele böyle bir griyi bir yerlerden bulup çıkarıyorsa, onunla sevdalıktan da öte evlenilebilirdi.’” (Bekiroğlu, 2013: 79)

Zehra ve Celil Hikmet'in evlenme arzusu seferberlik ilan edilmesiyle gerçekleştirilememiştir; çünkü Celil Hikmet askerliğini yapmadığı için yükümlü

sıfatıyla harbe katılmıştır. Balkan seferberliği nedeniyle yükümlü ve gönüllüler Gülcemal Vapuru ile toplanmış Zehra, İsmail ve Celil Hikmet'in gidişini sadece seyredebilmiştir. Her ne kadar Celil Hikmet ile bir gönül bağı kurmuş olsa da İsmail'e verdiği değer her türlü sevginin üzerinde olduğu için Zehra İsmail'in gidişine daha çok üzülmüş ve bir kâğıdın üzerine kelimeîşhadeti yazarak kağıdı yarıya bölmüş bir yarısını İsmail'e vermiş, bir diğer yarısını kendisi muhafaza etmiştir. “ ‘Al’ dedi, bu defter senin. ‘Burada eşhedü cümlesinin yarısı var, diğer yarısı da bende. Döndüğün zaman sende kalan yarısını bende kalan yarısıyla birleştireceğim. Kaybetme sakın.” (Bekiroğlu, 2013: 197) İsmail'i mektup yazmasını tembihleyerek uğurladıktan sonra İsmail'in eşyalarına bakarak ah etmiş, Celil Hikmet'i düşünerek;

“Yemenim sende kalsın

Sil gözünün yaşını” mısralarını zihninden geçirmiştir.

“İşte bu, resim öğretmenineydi. Bir yemeni, bir mendil bile veremediği, bir kelâm ile kavilleşemediği resim öğretmenine.”(Bekiroğlu, 2013: 200)

Zehra İsmail'den gelen mektupları dikkat kesilerek okumuş kardeşinden gelen mektupları satır satır saymış, belki gözden kaçan bir cümle, bir kelime vardır arzusuyla mektupları özenle incelemiştir. Seferberlik ilanından sonra geçen dört yıllık zaman zarfında Celil Hikmet ve birçok kişinin şehitlik kâğıtları gelmiş, İsmail'den gelen mektuplar kesilmiş “Hayatı da mematı da meçhuldür.”(Bekiroğlu, 2013: 273) yazılı kâğıt dışında kendisinden haber alınamamıştır. Yaşanan sıkıntılara bir de Rus ordusunun şehre girme tehlikesi nedeniyle ailelerin şehri terk etmeleri duyurusu eklenince tüm aile sarsılmış, Zehra bu dönemde iç dünyasına çekilmiştir. Büyükhanım, Zehra, Anuş ve Yıldırım yaşadıkları memleketi türlü zorluklarla terk etmiş; Zehra İsmail ile buldukları köpeği Masal'ı bu zorlu yolculukta bırakmamış, Anuş'a karşı şefkatini esirgememiştir. Yolculuk esnasında yaşanan zorluklar Zehra'yı olumsuz etkilemiş ve hastalığa yakalanmıştır.

Zehra'nın yaşanan zorluklarla kişiliğinde yaşanan değişim; bireylerin yaşam karşısında değişken kişilik özellikleri geliştirebileceklerini gösterir niteliktedir. Zehra acıları hafifleyip İstanbul'a ulaştıklarında yine eski haline dönmeye başlamış, dışadönük, pes etmeyen tavrını ortaya koyar şekilde İsmail'in peşine düşmüştür.

İsmail'in şehit olup olmadığını öğrenebilmek amacıyla kartpostalda adını okuduğu Hamidiye Etfal Hastanesi'ne gidip İsmail hakkında bilgi almaya çalışmıştır. İsmail'in Tifüsten öldüğünü ancak gitmeden önce Zehra'nın verdiği defteri hastanede yatağının altında bulunmuş ve Zehra'ya teslim edilmiştir. Zehra defter içerisinde Celil Hikmet'e ait bir mektup bulmuş ancak mektubu İsmail'in ölüm haberinden sonra fazla önemsememiştir. Çünkü Zehra Celil Hikmet'i sadece İsmail'e olan benzerliğinden dolayı sevmiştir. İsmail'in ölümü Celil Hikmet'i hükümsüz kılmıştır.

“Zehra birbiriyle ilgisiz, sayıklamaya benzeyen bu kopuk kopuk cümlelerden başını kaldırdı. İsmail'den boşalan yer o kadar derin olmasa Celil Hikmet'in kopardığı feryat Zehra'da da bir figana dönüşecekti ama bir ölümün hükmü diğer bir ölümü hükümsüzleştirmesi. Bu hükümsüzlükte Celil Hikmet'in mektubunu bir kenara bıraktı usulca. Orada bir kâğıt burada bir defter vardı. Defteri eline aldı. İsmail'in, her zamanki güzelim hattına, canım istiflerine benzemeyen eğri büğrü, nizamı iyice bozulmuş, yer yer okunaksız bir yazıyla yazılmış 'Kırık Kafiye'sini okumaya başladı.”(Bekiroğlu, 2013: 394)

Zehra ve ailesi yaşanan acıların, zorlukların üstesinden gelmeye çalışmış, hayat karşısında direnç göstermekten geri durmamıştır. Ailesi ile birlikte ülkede yaşanan sıkıntıların belli bir aşamada çözüme ulaşmasıyla tekrar Trabzon'a geri dönüp hayatlarını sürdürmeye çalışmışlar, Zehra ve Settarhan'ın evlenmesiyle zor günlerin üzerine bir sünger çekmişlerdir. Jung tipolojisine göre dışadönük duygusal tipin özelliklerine sahip olan Zehra, zaman zaman içedönük tavırlar sergilemiş olsa da bu durum tamamen o an dönemin siyasi, sosyal sorunlarının ailesi üzerindeki olumsuz etkisinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda bir bireyin içe ve dışadönük tavırlar sergilemesinde aile ve toplumun yanı sıra dönemin sosyal, siyasal ve kültürel durumu da etkindir denilebilir. Zehra roman içerisinde sevecen, aile bağlarına karşı saygılı ve fedakâr bir birey olmuş; yaşanan sıkıntıları kendi duygu dünyasında aşmaya çalışmış, dış dünyanın olumlu ve olumsuz yönlerine kendini kapatmamış, aktif bir bireydir.

2.2.2.5. Piruz Mansuri

Nar Ağacı romanında Azam'a âşık olduğu için, aşk duygusu dışında kalan her türlü duyguyu reddetmiş, aşkına kavuşabilmek adına doğru veya yanlış olduğunu

düşünmeden hareket etmiş bir bireydir. Settarhan ile bir halı teslimi vesilesiyle tanışmış olan Piruz Mansuri, sıcakkanlı ve sevecen tavırları ile Settarhan'ı misafir etmiştir. Zerdüşî geleneklerini ve dini yaklaşımlarını hiç çekinmeden belirli bir samimiyetle Settarhan'a anlatan Piruz Mansuri Settarhan ile bir dostluk bağı kurmuştur. Piruz Mansuri babasının maddi varlığı ve konumu itibarıyla dış dünya ile bağlantısı güçlü bir birey olmuş ancak bazı konularda kendi düşüncelerini ifade etmekten çok geleneklere uygun davranmayı tercih etmiş, onları kabullenmiştir. “‘Settarhan’ dedi, ‘Hem biliyor musun, ben, öldükten sonraya gücüm yetseydi, bir dahmanın çukuruna atılmayı, akbabalara yem olmayı reddederdim. Bana kalsa cesedimin toprağa karışmasını tercih ederdim ya, bana kalmayacak elbette.’”(Bekiroğlu, 2013: 182)

Settarhan ile açık yüreklilik ile duygu ve düşüncelerini paylaşan Piruz Mansuri Taht-ı Süleyman'a Settarhan'ı ziyarete gitmiş, halı tezgâhlarını gezerken Azam'ı görmüş ve âşık olmuştur. “Halı tezgâhının başında dikilip kaldı Piruz. Bir başka bakışla baktı Azam'a. Masum değildi bu bakış, o gözle baktı. Kaçırmadı bakışlarını alıcı gözle baktı. Aşk bir cürmün başlangıcı, ihlaller mukaddimesi, hak iddiası. Hepsini göze aldı. Görmemesi gerekeni görmüştü Piruz. Şimdi kör olacaktı.”(Bekiroğlu, 2013: 335)

Duygusal tipin özellikleri arasında yer alan duyguların bireye egemen olması durumu Piruz da tam anlamıyla ortaya çıkmıştır. Settarhan'ın Azam'a âşık olabileceğini düşünen Piruz, bir anlık bu düşünceyi önemsemek istese de daha sonra kendi aşkına kıymet vermiş, Settarhan'ın duygularını önemsememiştir.

“Kanı damarlarından bir daha çekildi. Benzi sarardı. Settarhan da mı Azam'a? Acaba? Öyle olsa bile? Fark etmezdi. Çünkü fark edeceğini düşünemez, buna ihtimal veremezdi. Çünkü kalbin zamanı yoktu. Öncelik sonralık, sıra saygı, hak hukuk dinlemezdi o. Artık ok yaydan çıkmış, aşkın hükmü okunmuştu. Bu hükümde hiçbir fermanın geçerliliği olamazdı. Bundan sonra sönsündü Kisra'nın ateşi, Piruz, kalbine mi söz geçirecekti?”(Bekiroğlu, 2013: 341)

Bu düşünceler içerisinde Azam ve Piruz kaçmış, Settarhan'ın ikisini öldürme düşüncesi ile karşılına geçtiği anda Piruz aşkına nasıl sahip çıktığını, aşkı için

ölümü göze alabileceğini şu sözlerle ifade etmiştir: “ ‘Settarhan’ dedi Piruz, ayağa kalkmıştı, ‘Ya benim kadar âşık değilsin, ya benim kadar cesur değilsin. Tek hamle, korkma. Sana ‘Dur’ diyecek değilim. Ben aşk için öleyim ki sen de aşka inanmış olarak ölesin.’”(Bekiroğlu, 2013: 371)

Piruz’un sözleri ve davranışları Jung tipolojisine göre dışadönük duygusal tipin özelliklerine aittir. Aşk duygusunu dostluk duygusundan üstün tutma, aşkı için herkesi karşısına alabilecek cesareti gösterme ve aşkını kalbinde yaşamaktansa haykırma gibi tutumlar içinde olan Piruz, duygusal ekseninde bilincini yönlendirmiş, kendi hayatını kendi arzuları doğrultusunda şekillendirmiş bir bireydir.

2.2.2.6. Neyyire Hanım

Mücellâ romanında bir anne olarak yer alan Neyyire Hanım toplum hayatında kendine bir yer edinebilmiş, kendi varlığını toplumdan soyutlamamış, çevresinde olup biten her türlü olaydan haberdar bir kadındır. Toprağın verimini kullanmayı bilen, kuru dal batırsa iki güne kalmaz yeşerirdi diyerek romanda tasvir edilen Neyyire Hanım eşini kaybetmiş, iki çocuk sahibi bir annedir. Kendisinin ifadesiyle başında bir erkek olmadığı için çocuklarına kol kanat germek zorunda kalan, çevrenin olumsuz davranış biçimlerinin evine girmemesi için bir karayemiş fidanını sınır kabul eden, erkek eksikliğini kendi yüz ifadeleri ve davranışlarına sert bir tutum takınarak yansıtan bir kadındır. Neyyire Hanım evde ki erkek eksikliğini, animusunda yer edinen erkek figürünü karayemiş fidanına yükleyerek, onu evin babası kabul etmiş; karayemiş fidanına dışardan gelebilecek her türlü tehlikeye karşı koruyan, kollayan, sınır çizen bir değer vermiştir.

“Duvar, ona göre bir evin hicap perdesiydi. Gel gör ki koca duvarın yıllar önce zelzelede yıkılıp da bir türlü onarılamamış bu köşesi –erkeksiz ev işte- Neyyire Hanım’ı sürekli tedirgin ederdi. Allah’tan, yaprakları yaz kış yeşil bir karayemiş fidanı da o köşeyi beklerdi. Üçgen çatı alınlığındaki ayet ve nazarlık kadar karayemiş fidanının da evi koruyup kolladığına inanırdı Neyyire Hanım. Bahçesine bu kadar titizken, mevsimi gelince ağaçların dallarını yapraklarını usulünce budamayı severken karayemişin dallarına fazla dokunmazdı bu sebeple.” (Bekiroğlu, 2015a: 21)

Neyyire Hanım'ın olumsuz durumlar için çizdiği sınır zamanla yakın çevre için açılmış ama yabancı olarak tabir edilen bireyler için sınır olma özelliği her daim devam etmiştir. Neyyire Hanım kızı Mücellâ'yı geleneksel belleğinde taşıdığı namus algısına göre yetiştirmeye çalışmış, karayemiş fidanını babasız kız çocuğu için bir korunak olarak tanımlamıştır. “Kız çocuğu yetiştirmek! Hem de babasız bir kız çocuğu!” (Bekiroğlu, 2015a: 36) Neyyire Hanım'ın romanda sık sık tekrarladığı babasız kız çocuğu olan Mücellâ'nın okul hayatı “Beşten sonra okuyup da ne olacak! Okuyup da allâme mi olacak! Beşi bitirdi. Yeter de artar bile. Neme lâzım, babasız kız çocuğu.” (Bekiroğlu, 2015a: 38) cümleleriyle sonlandırılmıştır. Kendisi de okuma yazma bilmeyen Neyyire Hanım çevresinde gözlemlediği kadarıyla Kızorta veya Akşam Sanat okullarına giden kızların eğitim almaktan çok kendilerini göstermek arzusunda olduklarını ve kendisine göre geliştirdiği namus algısı için bu durumun yanlış olduğunu dayanak göstermiş, Mücellâ'nın eğitim hayatını sürdürmesini istememiştir.

“Neme lâzım, söz olurdu! Neyyire Hanım, ince peçelerin bile kızların iffetsizliğine hamledildiği zamanlardan kalma, onca yıllık kocasının, gündüz gözüyle diz kapağından yukarısını görmemişliğiyle övünen kadınlardan. Mücellâ'nın namusuna gelecek bir lekenin, gerçekleşmesine gerek yok söylentisi bile, Neyyire Hanım'ı öldürebilirdi. Yıkılır giderdi şu bordo renkli halının üzerine. Böyle şeyler oyuna gelmezdi.” (Bekiroğlu, 2015a: 39)

Neyyire Hanım aynaları sevmemekte, onları tekin bulmamaktadır. İnsanın ruhunu değil sadece dış özelliklerini gösteren ayna önünde çok durmak ve insanın kendi şekli ile fazlaca ilgilenmesini hayra alamet saymamakta, ayna ile erkek gözlerini bağdaştıran bilinç yapısı nedeniyle Neyyire Hanım için ayna sadece gerekli durumlarda kullanılması gereken bir eşya olmaktadır. Neyyire Hanım'ın kızını her türlü çevresel kötülükten koruma isteği annelik arzusunun bir gereği ve bir baba figürünün eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Neyyire Hanım'a göre bir kız için en iyi olan ortalıkta fazla görünmemek, dikkat çekmemek ve iffetiyle tanınarak bir yuva kurmaktır. Neyyire Hanım'ın düşünce yapısına göre bir kadının en büyük erdemi isminden az bahsedilmesiydi ve bir kadın ismini korumakla vazifeliydi. Neyyire Hanım bu düşünceden yola çıkarak kızını okula göndermek yerine kendisinin de

yetenekli olduğu ev işleri ve dikiş nakış eğitimi almasını doğru bulmuş, kızını o yönde eğitmeye çalışmıştır.

Eşi Tefvik Efendi öldüğünde bir erkek çocuğu yanında bir kız çocuğuna hamile olan Neyyire Hanım, hayatın her türlü zorluğuna göğüs gemesi gerektiğini, çevreden herhangi bir olumsuz tepki almadan evlatlarını evlendirmeyi, özellikle Mücellâ'nın namusu ile ilgili olumsuz bir durum yaşanmadan gelinlik giymesi arzusuyla ve koruma içgüdüğü ile kurallar koyan, baskı yapan bir anne modeli olmuştur. Duygusal yönünü göstermektense sert mizacını ön plana çıkararak sözünü dinletmeyi arzulayan Neyyire Hanım eşini kaybettiği gün onun acısını hissetmek yerine “Ben nasıl büyütüp ortaya çıkaracağım bu iki çocuğu?” (Bekiroğlu, 2015a: 43) sorusunun ağırlığını hissetmiş ve sorumluluklarının farkına varmıştır. Eşinin ölümünün ardından karnında taşıdığı bebeğin cinsiyetinin erkek olmasını dilemiş bu düşünceler içerisinde gördüğü rüyada gelinlik giymiş bir kız çocuğu ve kulağına fısıldanan Mücellâ isminin etkisiyle biraz rahatlamış ve doğan kızının adını Mücellâ koymuştur. Neyyire Hanım bu ismi kızına verirken aslında rüyasının gerçekleşmesini istemiştir.

“Neyyire Hanım hep rüyasının gerçekleşmesini beklemiş, hep aynı hayali kurmuştu. Bir gün Mücellâ'nın gelin olması. Tıpkı rüyasındaki gibi bu kapıdan teli duvağı, şanı şerefi, yüzünün akıyla, devlet ve ikballe çıkması. Her anne bunu ister elbet. Ama böyle bir rüya gerçekleşmez mi hiç? Neyyire Hanım bunun bir gün olacağına adı gibi inanmış, kendisini buna hazırlamıştı.” (Bekiroğlu, 2015a: 45)

Neyyire Hanım toplumun durumundan haberdar, ülkenin siyasi durumu ile ilgili fikir sahibi bir bireydir. Devlette ve toplumda yaşanan çöküşü evinden uzak tutabilmek amacıyla yeni yeni ortaya çıkan kültürü, kız ve erkek karışık oynanan oyunları benimsememiş ve yine sokak ve değişen kültür ile Mücellâ arasına karayemiş fidanını sınır olarak belirlemiştir. Neyyire Hanım geleneksel inançların etkisiyle bayram ve Hıdrellez gibi günleri kutlamayı hiç ihmal etmemiştir. Hıdrellez ile ilgili olan tüm inançları yerine getiren Neyyire Hanım cüzdanını açık bırakıp bir köşeye koymuş ve Hızır'ın eli ile İlyas'ın eli birleştiği anda kendi evinin de bu bereketten nasiplenmesini dilemiştir.

“Hıdrellez’i bilip kutlasalar da gül dibine dilek bırakmak, deniz kıyısına inip kumsalda isteklerin şeklini çıkarmak âdeti yoktu Neyyire Hanım’ın çevresinde. Fakat oda Mücellâ sedirde uyurken, bütün anneler gibi, bir avuç tuz karıştırdığı bir tas suyu taş teknenin oluğundan akıttı. Yetinmedi, nereden gelmişse bir yalıçapkını asmanın dalından onu gözetlerken, bahçe toprağına bir avuç fasulye ekti.” (Bekiroğlu, 2015a: 54)

Neyyire Hanım Hıdrellez fasulyesinin gövdesinde yer alan eğrilikleri atlatılmış tehlikelere yormuş; fasulye ve tuzun kendilerini koruyacağına dair bir inanca sahip olmuştur. Bu durum Neyyire Hanım’ın geleneksel algıdan kopmadığını gösterir niteliktedir.

Bir kız çocuğuna sahip olan her annenin çeyiz hazırlığı içerisine girmesi gerektiğini “Kız beşikte çeyiz sandıkta.” (Bekiroğlu, 2015a: 55) deyiminin etkisiyle yerine getiren Neyyire Hanım, Mücellâ’nın serpildiğini fark edince çeyiz hazırlıklarına başlamış, titizlikle kızını gelin edeceği gün için hazırlıkları tamamlamaya çalışmıştır. Neyyire Hanım evin hem annesi hem babası görevini üstlenen her kadına has tavırla planlı, düşünen ve zamanı gelmese bile her şeyi kafasında netleştiren bir kadındır. Bu özelliği Neyyire Hanım’ın iş bitirici, sorun çözerken oldukça pratik bir yapısı olduğunu göstermektedir ki bu da dışadönük duygusal tipin temel özelliklerindedir. Her şeyi planlamayı seven kişiliği sayesinde çevresinde gelişen her türlü olaydan haberdar olan Neyyire Hanım “Bir şeyin tam ortasında değilse kıyısında köşesinde kalmazdı. O bir işte ya vardı ya yoktu.” (Bekiroğlu, 2015a: 97) Rahmetli kardeşinin yadigârı olarak gördüğü Filiz’i istemeye geldiklerinde Neyyire Hanım’ın Mümine Hemşireye ““Sen bir köşede otur. Söze de fazla karışma hemşire. Kız anasıdır. Ağır ol batman gel.’ ‘Unutma Filiz benim kardeşimin yadigârı. Ben onun babası sayılırım. Babasının olduğu yerde sana söz düşmez.”” (Bekiroğlu, 2015a: 98) sözleri baskın ve sözünü dinleten, olayların merkezinde yer almayı seven bir tip olduğunu ortaya koymuştur.

Neyyire Hanım akraba, komşu herkesle arasını iyi tutmuş, karşılaştığı sorunlar karşısında direnmiş, sesini çıkarmış bir annedir. Oğlu Fahir’in eşi ile yaşadığı tartışma oğlunun evden ayrılmasına neden olsa da doğru bildiğini söylemekten hiçbir zaman çekinmemiştir. Gelini Neriman’ın bir köşede otursa bile her şeyi dikkatle

izleyen, her şeye karışan, gençlerin her hevesini kursağında bırakan huysuz ihtiyar, çalidikeni, varlığı bile çevresi için zahmet olarak nitelediği Neyyire Hanım, aslında sadece kendisinin yetiştiği gibi evlatlarının yetişmesini istemiş, geleneksel kalıplara bağlılığını sürdürmüş, ailesi için zihninde bir düzen kurmuş ve o düzene göre herkesi yerleştirmek istemiştir. Oğlu Fahir'in mutlu olması için rahmetli Tevfik Efendi'nin dükkânını satmayı bile göze almış, evlatları için fedakârlıktan kaçınmamıştır.

Neyyire Hanım duygularını bastırmış, bir babanın eksikliğini bir kadının erkek kadar güçlü bir otorite ile sağlayabileceği düşüncesiyle hareket etmiştir. Libidosunu Mücellâ'yı korumaya yönlendiren Neyyire Hanım bazı dönemler kendisini sorgulamış, yanlış bir tavır içinde olup olmadığından kuşku duymuş olsa da pişman olmamış, tutumlarının doğruluğunu yine kendisi teyit etmiştir.

“Çok mu sıkılmıştı bunca yıl Mücellâ'yı? Göz açtırmamış mıydı kendi kızına? Yaş yirmiye dayanmıştı. Vakit geçiyordu. İçinde bir huzursuzluk hissetmedi değil Neyyire Hanım. Ama bağını gevşek tutsaydı da Mücellâ elin günün ağzına sakız mı olsaydı Filiz gibi? Hayır. Bugün de olsa aynı yapardı. Ne yaptıysa rüyasını gerçekleştirmek için yapmıştı.” (Bekiroğlu, 2015a: 88- 89)

Rüyasını gerçekleştirmek uğruna sarf ettiği çabalarla kızı ile hayat arasına kalın bir set çektiğini çok geç fark eden Neyyire Hanım, zamanla kızının yaşlandığını artık korunmaya muhtaç olan durumunun ortadan kalktığını anlayınca baskın tavrını sonlandırmıştır. “Kaybedecek bir şey kalmayınca korumaya da gerek kalmadı. Neyyire Hanım'ın, Mücellâ üzerindeki hâkimiyetinden vazgeçmesi kendisinin ihtiyarlığıyla değil Mücellâ'nın yaşlanmasıyla başladı.” (Bekiroğlu, 2015a: 202)

Kızının namusla anılması için duygusallığı bir kenara bırakıp hep kendi düşünceleri doğrultusunda davranan Neyyire Hanım kızının adını hiçbir erkekle anılmasına müsaade etmemiş “Neyyire Hanım'ın uslu kızı” zaman içerisinde “Neyyire Hanım'ın hamarat kızı” olmuş ve en son “Neyyire Hanım ve Mücellâ” (Bekiroğlu, 2015a: 228) olarak anılmış ve sonuç olarak kızının yalnız yaşlanmasına neden olmuştur.

Jung'un tipoloji çalışmasındaki sınıflandırmaya göre dışadönük duygusal tip genel anlamda erkeklerden çok kadınlarda görülmektedir. Herhangi bir kadının aksine Neyyire Hanım duygu yönünü mantık ve düşünsel dünyasına göre bastırmış olsa da dönemin sosyal baskılarını sorgulama gereği duymamış, evde ki erkek figürünün eksikliğini kendi duygusal yönünü gizleyip otoriter tutum takınarak kapatmaya çalışmıştır. Bir başka açıdan değerlendirildiğinde aslında eşi Tevfik Efendi hayatta olsa tam anlamıyla duygusal tipin gereklerinden olan ağlama, gülme gibi anlık duygu değişimleri yaşayabilecekken bu yönünü gizleyerek eşinin yokluğunda evi idare edebilmek adına yüklendiği düşünce, ölçme, tartma, siyasi olayları takip ederek hayatını ona göre planlama özellikleri nedeniyle duygularını bastırmış ve bir erkeğin sert mizacını yüz ifadeleriyle birlikte tavır ve tutumlarına yansıtmıştır.

2.2.2.7. Müzeyyen Hanım

Mücellâ romanında Neyyire Hanım gibi duygularını bastırarak düşünce ve mantığı ile hareket etmeye çalışan bir diğer birey de Müzeyyen Hanım'dır. Çevresine karşı mesafeli tavırları sosyal konumu itibarıyla bir Paşazade eşi olmasından kaynaklanmaktadır. İstanbullu gelin sıfatıyla tanınmış olan Müzeyyen Hanım övünmekten, kendisini anlatmaktan, hayatını yönetmekten çekinmeyen, hayat karşısında her daim adım atabilecek cesarete sahip bir kadındır. Jung'un Doğu ve Batı toplumlarını içe ve dışadönük olarak sınıflandırırken teknoloji ve maddiyat eksenli düşüncesini kanıtlar nitelikte; Müzeyyen Hanım maddi güç ve istediğini elde edebilme özgüveniyle dış dünyaya karşı açık tavırlar sergilemektedir. Roman içerisinde eşi hayatta olmasına rağmen, eşinin baskın kişilik yapısı geliştirememesi nedeniyle dışadönük, korumacı ve karar verici bir kişilik yapısı geliştirmiştir.

Roman içerisinde Neyyire Hanım ve Müzeyyen Hanım'ın benzer tavırlar sergilemeleri, *Mücellâ* ve Yusuf Ziya'nın da benzer özelliklere sahip olarak yetişmelerine neden olmuştur. Bu bağlamda değerlendirildiğinde aynı aile yapısının cinsiyet farkı gözetmeksizin aynı tip çocukların yetişmesine olanak sağladığı ifade edilebilmektedir. Annelerinin tepki ve tutumlarının tam tersine içlerine kapalı, toplumdan soyutlanmış bir şekilde hayatlarını yaşayan *Mücellâ* ve Yusuf Ziya hayatı uzaktan seyreden bireyler olarak, karşılıklarına çıkan her durumu kolayca kabullenen, çekimsiz karakter yapıları geliştirmişlerdir.

“Kalın sayfaları resimli, iri yazılı bir kitaptı Yusuf Ziya’nın elindeki. Ormandaki Ev. Mücellâ’ya öyle geldi ki Müzeyyen Yenge ne kadar ihtişamlı bir denizse işte koltuğunun altına sokulmuş olan Yusuf Ziya o kadar sakin akan bir dereydi. Alnına dökülmüş siyah perçemlerinin altındaki koyu yeşil gözlerinden kuşlarla ve böceklerle bile iyi geçinmeye yazgılı olduğu okunuyordu ve her uzvundan itaat her zerresinden uyum akıyordu.”(Bekiroğlu, 2015a: 77)

Müzeyyen Hanım oğlunu kendi kurallarına uygun yetiştirmek istemiş, kendi kurallarına karşı bir tavır sergilemek istediğinde oğlunun karşısına dikilmiştir. Yurtdışında Türkoloji okumak isteyen oğlunu “Sana doktor ya da mühendis olmak yaraşır.” (Bekiroğlu, 2015a: 144) sözleriyle vazgeçirmek istemiş, Paşazade’nin ısrarları karşısında durumu kabullenmiştir. Oğluna karşı attığı tek geri adım bu olmuş daha sonra oğlu Suna ile evlenmek istediğinde tüm heybeti ve annelik duygusunu kullanarak bir dağ gibi bu aşkın karşısında durmuştur. “‘Zinhar’ demişti Yusuf Ziya’ya. ‘Rızam yoktur. Olmaz. Dünyalar bir araya gelse olmaz. Sütümü helâl etmem ki olmaz.’”(Bekiroğlu, 2015a: 145) Müzeyyen Hanım oğlundaki anima olgusunun bilincinde, annelik hakkının süt ile bağlantısının farkında olan bir kadın olduğu için oğlunun kendisine karşı koyamayacağını da analiz edebilmiştir. Müzeyyen Hanım’a göre duygudan çok mantık ile hareket edilmeli, aşkı tercih etmektense ömür boyu sürebilecek bir evlilik için insan aklını kullanmalıdır. “Aşk gelir geçer, evlilik ise ömür boyu sürerdi.”(Bekiroğlu, 2015a: 146) Müzeyyen Hanım kendi hayat tecrübelerini çevresine yansıtmış, hatalarından ders almayı bilen bir tiptir. “Aşkın çok çabuk bittiğini bizzat tecrübe etmişti. Gelin olduktan sonra geçen zaman, Paşazade’ye karşı içinde yakıcı duygular namına ne varsa yok etmiş, aşk adına soğumuş bir kalp bırakmıştı. Geriye kalan onca yıllık bir kül yığınıydı.” (Bekiroğlu, 2015a: 149) Tecrübeleri ışığında oğlunu korumak, acı çekmesini, sonradan pişman olmasını engelleyebilmek adına tepkisini ortaya koymaktan çekinmemiş, düşüncelerini kabul ettirene kadar sert tutumundan taviz vermemiştir.

“İstanbul gelin hepsine kulak tıkadı, gözlerini kapadı. Olamazdı. Müzeyyen Hanım’ın kendisi için değil, Yusuf Ziya’nın iyiliği için. Dünyalar yerinden oynasa bile olmazdı. Olmadı. Yusuf Ziya verem olup yataklara düştüğünde bile olmadı,

Müzeyyen Hanım'ın onun başında sabahladığı gecelerde, eli Yusuf Ziya'nın altında, başı onun yastığının üzerinde ölümü beklediklerinde bile.”(Bekiroğlu, 2015a: 151)

Hayatın yükünü sırtında taşıyabilecek, güçlü, kendi düşüncelerini doğru ve mantıklı kabul eden, çevresini yöneten, idareyi elinde tutmayı seven bir birey olarak Müzeyyen Hanım, bu özelliklerini ön planda tutabilmek adına duygularını dış dünyaya çok yansıtmak istememiş olsa da Jung'un tipoloji sınıflandırmasına göre dışadönük duygusal tiptir. Hayat karşısında pasif bir tavır sergilememiş, düşüncelerini ifade etmekten korkmayan Müzeyyen Hanım, bir anne olarak evladını korumak istemiş, acı ve üzüntüsünü kalbinde yaşamayı tercih ederek duygularını maskeleymiş bir bireydir. Bu bağlamda düşünceyi duygularını doğru yönlendirebilmek adına kullanan duygusal bir bireydir.

2.2.2.8. Filiz

Filiz, *Mücellâ* romanında Mücellâ'nın sahip olamadığı her şeye sahip olan, dış dünya ile ilişkileri sağlam, her çevreye uyum sağlayabilen, kendisini bir mahalleye bir sokağa sıkışıp kalmaktan kurtaran, kısacası hakkını aramak için sesini çıkarabilecek cesareti gösterebilen bir tiptir. Annesi Mümine Hemşire tarafından kısıtlanmamış, özgüven konusunda sorun yaşamadan hayatını devam ettirmiştir. Akşam Sanat okulunda eğitimine devam eden Filiz duygusal anlamda ilk ilişkisini bakkalın çırağı Mehmet ile yaşamış, çevresinden, annesinden korkmamış, cesur ve korkusuz tavrıyla Mehmet'e mektuplar yazmış ancak bu ilişki çok uzun sürmemiştir. İş Bankası'nda memure olarak çalıştığı dönemde Refik Bey ile tanışan Filiz o ana kadar birçok aşk yaşadığı için şıpsevdi olarak tanınmış olsa da zaman içerisinde bu ilişkinin diğerlerinden farklı ve ciddi olduğu anlaşılmıştır.

“ ‘Mücellâ’ dedi Filiz birdenbire, hiç hazırlık, giriş yapmadan. ‘Ben âşık oldum.’ ‘Hadi oradan’ dedi Mücellâ elini boşlukta sallayarak. ‘Seni şıpsevdi. Yanından erkek sinek geçse ona da âşık olursun sen.’ ‘Yok, Mücellâ’ dedi Filiz başını iki yana sallarken. ‘Bu defa bildiğin gibi değil.’”(Bekiroğlu, 2015a: 94)

Filiz sosyal hayatın koyduğu yazılı olmayan kuralları benimsemeyen, kendisi nasıl isterse öyle davranan bir bireydir. Filiz'in dedikodulara kulak asmayarak hayatını yaşama arzusu Refik Bey ile nişanlı iken gezmeleri ve çevreden gelen her türlü

tepkiye kayıtsız kalması bu durumu açıklar niteliktedir. Hayatı dışardan bir seyirci olarak izleyen Mücellâ'nın aksine Filiz kendi hayatının kahramanı olmuştur. Evlilik hayatında yaptığı seçim kendi kişiliği için uygun bir seçim olmuş, isteklerine ulaşmasını kolaylaştıran maddi yapı ve Refik Bey'in anlayışlı tutumları Filiz'in sosyal hayat içerisinde elde ettiği kimliği sağlamlaştırmasını kolaylaştırmıştır. Yaşadığı her anı Mücellâ ile paylaşan, Mücellâ'nın mutlu olması için gittiği yerlerden ona hediyeler alarak gönderen Filiz, sevecen ve paylaşmayı seven bir tiptir. Kızları Gülümser ve Feriha'yı büyütürken iş hayatından geri kalmamış, hayatın içinde mücadeleci tavrını her daim devam ettirmiştir. Çocuklarına Mücellâ'nın bakması her ne kadar omuzlarındaki yükü hafifletmiş olsa da “‘Filiz’e bir tek sevmek kaldı’ denemezdi elbet. Öğlen meme vermek için o yokuşu kan ter içinde çıkıyor, akşam iş dönüşü alıyordu çocukları. Sabaha kadar uykusuz kaldığı da oluyordu, Refik Bey’le birlikte beşik de sallıyordu, çingene salıncağı da kuruyordu.”(Bekiroğlu, 2015a: 125)

Bu bağlamda değerlendirildiğinde Filiz, Jung’un tipolojisi sınıflandırmasına göre hem hayatın içerisinde aktif rol alması hem de duygularını kontrol altında tutabilmesi nedeniyle dışadönük duygusal bir tiptir.

2.2.2.9. Suna

Mücellâ romanında Yusuf Ziya ile olan ilişkisi nedeniyle yer alan Suna, bir kadından beklenilenden daha cesur, kendi hayatı için mücadele etmekten çekinmeyen, Yusuf Ziya’ya karşı olan sevgisi ve o sevgiye sahip çıkabilecek güçlü duruşu nedeniyle dışadönük duygusal tipin özelliklerine sahiptir. Yusuf Ziya’nın annesi Müzeyyen Hanım Suna’yı zadedândan olmaması, yaşının Yusuf Ziya’dan büyük olması ve daha önce bir evlilik yapmış, dul bir kadın olması gibi sebepler sıralayarak istememiştir. Yusuf Ziya ilk başta annesine karşı çıkacak cesareti sergilemek istemiş ancak bu sadece küçük bir adım atmaktan ileri gidememiş ve Yusuf Ziya aşk ve anne arasındaki çizgide annesini tercih ederek seçimini yapmıştır. Yusuf Ziya Suna’ya yazdığı mektupta kişiliklerinin aslında ne kadar da farklı olduğunu söyleyerek kendisinin içedönük tavrına karşın Suna’nın dışadönük tavrını anladığını ifade etmektedir. “Aynı ülkenin bambaşka şehirlerinden gelmişiz. Ben Karadeniz’in kıyısında doğup büyümüşüm de sen İzmir’denmişsin. Ben cılız bir suyuşum da sen

başına buyruk akmayı severmişsin.” (Bekiroğlu, 2015a: 162) Roman içerisinde Suna diğer tipler tarafından anlatılıyor olsa da Suna hakkında bir sonuca varmak mümkündür. Yusuf Ziya'nın aşkına sahip çıkacak cesareti bulamayıp annesini dinlemesi ve ardından verem olması sonrası Suna Yusuf Ziya'nın evine gelme cesaretini göstermiş ve Yusuf Ziya o anı şu şekilde anlatmıştır:

“‘Haydi’ demiştin. ‘Ziya, kalk gidelim buradan. Seni almaya geldim.’ Yüzündeki, masum bir çocuk bakışı değildi. Gözlerinde gördüğüm güç beni bile şaşırttı. Yüzünün rengine bakılırsa damarlarındaki bütün kan çekilmişti senin de benim gibi. ‘Haydi’ diyordun sürekli. ‘Ziya, kalk gidelim. Viyana’ya dönelim. Orada evlenelim. Bize kim dur diyebilir? Biz istersek bize kim mani olabilir? Bu hayat bizim, bize kim karşıabilir?’”(Bekiroğlu, 2015a: 164)

Suna, hayatına yön vermek ve aşkına sahip çıkma isteğiyle yapılması gereken her şeyi yapmış, ancak karşısından istediği veya beklediği tepkiyi alamayan her insan gibi gitmeyi tercih etmiştir. Zaman içerisinde belki Yusuf Ziya'ya öfkesinden, belki de o aşkı tamamen untabilmek için kendisine başka bir hayat kurmuştur. Dışadönük bireyler genel itibariyle hayat karşısında kendi istek ve arzularını önemseyen, kendi seçimlerini kendisi yapabilen bireylerdir. Bu bağlamda Suna da dışadönük bireylerin özelliği ile duygusal yönünü birleştirmiş; hayatına yön verebilmek, geçmişin izlerini silbilmek adına geleceğe yönelik kararlar verebilen aktif bir tiptir.

2.2.2.10. Rengin

Mücellâ romanı içerisinde direnen, toplumun genel kabullerinin kendi hayatını etkilemesine izin vermeyerek kendi tercihlerini kendi duyguları çerçevesinde oluşturan bir tiptir. Nefise Hanım'ın kızı, Şerafettin Albay'ın kardeşi olan Rengin roman içerisinde ailesinin ve toplumun kendisine uygun görmediği bir eş seçimi yapmış ve aldığı kararın arkasında durarak ailesini karşısına alabilecek cesareti sergilemiştir.

Rengin roman içerisinde Filiz gibi davranarak geleneksel hayatın ve toplumun görüşlerinin aşkını yaşamasına engel olmaması için çaba sarf etmiş, çevreden gelen her türlü olumsuz yoruma kulaklarını kapatmıştır. Rengin ve Ferit'in evlenme isteği çeşitli bahaneler sıralanarak engellenmiş, Rengin odasına kilitlemiş ancak aşkından

vazgeçmektense Ferit ile kaçmayı tercih etmiştir. Rengin'in roman içerisinde şu sözlerle tanıtılması Jung'un tipoloji sınıflandırmasına göre dışadönük duygusal tipin özelliklerine sahip olduğunu kanıtlar niteliktedir: “Rengin, belkilere ümit bağlayacak, üzerine kapanan kapının kilidini açması için vaktini saatini, Hızır'ın elini bekleyecek, birilerinin kendisine mucize olmasına bel bağlayacak, bağrına taş basacak, kırıp dizini oturacak kızlardan hiç değildi.”(Bekiroğlu, 2015a: 280) Buradan da anlaşılacağı üzere Rengin hayat gemisinin dümenine kendi isteklerine göre yön veren bir kaptan konumundadır.

Rengin'in kaçması aile içerisinde büyük bir yankı uyandırmış olsa da ilerleyen zamanlarda bir bayram günü bebeğini de alarak ailesinin yanına gelmiş, hem sevgisine sahip çıkmış hem de ailesinden af dilemiştir.

““Bak buna, bak bana’ diye sızlanmıştı gözyaşları arasında. ‘Ben ne yaptım? Bekâr bir kızdım. Yüzümün akıyla gittim bekâr bir erkekle nikâhlandım. Alnım ak yüzüm pak benim. Ben size bir yüz karası getirmedim. Yeter beni cezalandırdığınız. Evet, sevdim. Onsuz yapamadım. Ne yapsaydım? Verem olup ölse mi idim?’”(Bekiroğlu, 2015a: 307- 308)

Hem Rengin'in bu sözleri hem de Nefise Hanım'ın geçmişten gelen aşk acısı aile içerisinde bu konunun kapanmasını, Rengin ve Ferit'in affedilmesini sağlamıştır. Bu durumun affedilmesinin toplumsal yansıması roman içerisinde şu şekilde anlatılmaktadır:

“Bu şehir çokluk affederdi kaçan kızlarını. Onlar, zamanında çıkardıkları yangına rağmen genellikle, geçtikleri eşğin yüzü suyu hürmetine hele de kucaklarında bir bebekle ana baba, ağabey kapısına dikildiklerinde geride bıraktıkları hane-i saadete kabul edilirdi çok zorlanmadan. Tez günde tez zamanda her şey unutulur giderdi.”(Bekiroğlu, 2015a: 311)

Romanın yazıldığı dönemin kültürel yapısı namus ve kız çocukları bağlamında baskın tavırlar sergilenen bir dönemdir. O nedenle roman içerisinde bazı tipler toplum ve ailenin kültürel otoritesine boyun eğerek içedönük kişilik yapısı geliştirirken Rengin ve Filiz gibi bireyler namus algısının dışına çıkmayarak,

toplumun kabul edeceği ölçekte sevgilerine sahip çıkmış, dışadönük kişilik yapıları etkisiyle seçimler yapabilmiş bireyler olmuşlardır.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde dışadönük duygusal tipler; aileyi ayakta tutan, sevgisine sahip çıkan, verdiği kararların arkasında durmayı başarabilen bireylerden oluşmaktadır. Dışadönük duygusal tipin gölge yönü içedönük düşünsel tiptir. Bu noktada bazı bireylerin duygularını bastırmak ve dış dünyaya belli etmemek için düşünceleri ile hareket etmeleri; ancak düşünsel bağlamda takındıkları tutumun temelsiz ve gelişmemiş olması, çevresindeki bireyler tarafından anlaşılmasının zorlaşması bu durumu açıklar niteliktedir.

2.2.3. Dışadönük Duyusal Tip

2.2.3.1. Güney Ülkesinin Padişahı

Cam Irmağı Taş Gemi hikâyesinde “Mavi Gül Dalı” isimli bölümde yer alan güney ülkesinin padişahı, ihtişam ve gösterişi seven, dış dünyanın sorunlarından korkmayan, tüm dünyaya egemen olmak isteyen bir bireydir. Kuzey ülkesini ülke topraklarına katmak adına bir savaşa çıkmadan önce kendisi için görkemli bir mezar yapılmasını ve bu mezarın kendisine bir Tanrısallık atfedecek kadar ihtişamlı olmasını istemiştir. “İçini serin tut, dedi, ben bu mezar odasında yattıkça, yaptığın, bugün saklı kalsa da yarın açılacak, içinde ben gibi bir hükümdarın ölümsüz bedeni saklandıkça senin eserlerin ve ismin de bir gün mutlaka aydınlığa çıkacak.”(Bekiroğlu, 2014b: 133)

Dış dünyayı etkileyen ve dış dünyanın olumlu ve olumsuz her türlü olaylarından etkilenen padişah dışadönük bir tiptir. Hayat karşısında adım atmaktan çekinmeyen, geri durmayan, istek ve arzuları doğrultusunda hayatını şekillendiren bir bireydir. Hayatının merkezine kendisini koyması ve hayatı haz eksenli değerlendirmesi Jung tipolojisine göre dışadönük duygusal bir birey olduğunu gösterir niteliktedir.

2.2.3.2. Başrahip

Cam Irmağı Taş Gemi hikâyesinde yer alan Başrahip, ülke yönetiminde etkin rol oynamak isteyen, bireyleri dini noktada etkileyen bir bireydir. Hükümdarın tek Tanrı inancını benimsemesinden sonra eski dini algıya geri dönülmesi için çaba sarf etmiş

ve bu çabaları neticesinde hükümdarın oğlu tarafından öldürülmesini sağlamıştır. Başrahip, üstlendiği dini misyonu ülke yönetiminin değişmesi için kullanan, kendi istekleri doğrultusunda ülkenin geleceğini etkileyen bir bireydir. Bu bağlamda Başrahip dışadönük duyusal tiptir.

2.2.3.3. Genç Prens

Cam Irmağı Taş Gemi hikâyesi içerisinde babası olan hükümdarı çevrenin etkisiyle öldüren ve babasının yerine geçen genç prens; hırslı ve gözü kara bir birey olması ile ülke yönetimine geçmiştir. Babasının yerine geçme isteği ile babasını öldürmeyi göze almış, aynı zamanda ülke yönetimini değiştirme arzusu ile hareket etmiştir. Bu bağlamda Jung tipolojisine göre dışadönük duyusal tipin özelliklerine sahiptir.

2.2.3.4. Kabil

Lâ Sonsuzluk Hecesi romanında her türlü olay ve durumu duyusal haz eksenli değerlendiren, nesneden çok nesne ile ilgili kendi yargılarını benimseyen, ince detaylara önem veren bir bireydir. Dünya nimetlerinin güzelliğinden etkilendiği için dünyayı bırakıp gitmek, ölmek çocukluğundan itibaren korktuğu olaylar arasında yer almıştır. “Kabil, o atın ölümünde ölümü gördüm, dedi. Ölüm ölüm, dediğin buysa ey baba, ölüm kamet, ölüm kıyamet.” (Bekiroğlu, 2015b: 243) Bir atın ölümü üzerine babasıyla yaptığı bu konuşma ölüm konusundaki düşüncelerini açıklar niteliktedir.

Kabil toprak işleri ile ilgilenmeyi seven, toprakla uğraşırken bin bir zahmeti çekmekten kaçınmayan bir bireydir. Ancak toprağa ettikleri ile birlikte kendisi de toprağa kök salmış, toprağın efendisi olduğunu, onun sayesinde bu toprağın şekil aldığını, bereketli olduğunu ileri sürmüş olayların merkezine yine özneyi, kendisini koymuştur.

“Bak ey baba, dedi. Madem merak ediyorsun, anlatayım. Uyarıyorsun, kendimi savunayım. Hatırla toprağın evveliyatını. Şu bomboş kara toprağı bereketli bir bağı ben dönüştürdüm. İşledim onu, emeğimi verdim, benim kıldım. Hükmettim. Yayıldım üzerine. Günden güne onunla büyüdüm, onunla genişledim. Benliğimle birleştirdim. Ayrılık gayrilik kalmadı aramızda. Artık toprak ben'im. Hal böyleyken bu toprağı bırakıp da gideceğimi hesaba katmamı benden nasıl istersin? Gitmem. Gidecek olsam da gitmeyecekmişim gibi yaparım. Öyle bir kazarım ki ismimi

toprağa, gitsem bile benim olarak kalır, benim adımla anılır.”(Bekiroğlu, 2015b: 252- 253)

Toprağa ve dünyaya olan bağlılığı zaman içerisinde daha da derinleşen Kabil, kardeşi Habil'in evlenmesi gereken Sidre'ye âşık olmuştur. Jung'un içedönük duyusal tiplerin özelliği içerisinde açıkladığı toplumun genel kabullerinin tersine kendine özgü duygu ve düşünceleri doğrultusunda hareket eden Kabil, ailesinden gelecek tepkilere aldırılmamış, Sidre için herkesi karşısına almış gibi görünse de Kabil kendisine sevdalanmıştır. “Senin oğlun, Kabil'in, Sidre'den evvel kendi güzelliğinde yitip gitti. Gayrin güzelliğinde sendelemişti. Kendi güzelliğinde devrildi.” (Bekiroğlu, 2015b: 259) Kendisini güzel olarak nitelendiren Kabil, yeryüzünde ve Cennet'te bulunan her türlü canlı cansız nesnelere de kendisinin güzelliğinin farkında olduğunu düşünmektedir. “Sadece ben değil, bütün ağaçlar ve sular da benim güzelliğimde kendinden geçiyor. Cennet, diyorsun ey baba, hepsi de hiç görmedikleri bir cenneti ben yürürken benim gölgemde seyrediyor, sesimde dinliyor.” (Bekiroğlu, 2015b: 261) Hayata ben merkezli bir bakış açısıyla yaklaşan Kabil düşüncelerini açık açık ifade etmekten çekinmeyen, kararlı ve kendisinin ölümsüz olduğuna inanacak kadar dünyaya bağlı bir bireydir. “Beni ırmak boğmaz, rüzgârın gücü yetmez bana. Belki de ben ölümsüzümdür. Sesi değişmişti ve söylediğine inandığı yüzünden belliydi. Ne de olsa şimdiye değin ölümü bir insanın yüzünde görmemişti.” (Bekiroğlu, 2015b: 283)

Kendisine olan güven ve kendisi dışında hiçbir şeyin varlığını kabul etmeyen Kabil, Sidre için abisi ile Yaratıcı'ya sundukları kurbanlardan kendisine ait olanın kabul olmaması üzerine ailesinin yanından ayrılmış, yaşananları kabul etmemiş, geçersiz saymıştır.

Jung'a göre içedönük duyusal tipin gölge yönü dışadönük sezgisel tiptir. Kabil gölge yönünü kullanarak taş ile kardeşi Habil'i öldürmüş, bir karganın toprağı gaga vuruşlarıyla eşeleyerek derinleştirmesinden ilham alarak bir insanın da gömülmesi için bu yöntemin kullanılabileceğini sezmiş, kardeşini yok etmeye çalışmıştır.

2.2.3.5. Azam

Nar Ağacı romanında Mirza Han ve ailesinin yanında yaşayan Azam, halıya olan merakı, halı dokuma konusunda ki titizliğiyle anlatılmaktadır. Roman içerisinde Piruz ile kaçması bir ailenin dağılmasına neden olmuş ancak Azam verdiği kararı sorgulama gereği hissetmemiş, kendi kararlarını hazir ekseni değerlendirmiştir. Ailesini kaybetmiş, Mirza Han ve ailesini aile olarak kabul etmiş olan Azam, dış dünyaya karşı çekingen ve tutuk tavırlar sergilememiş, benimsediği veya benimsemediği düşünceleri korkusuzca dile getirecek cesarete sahip bir birey olmuştur. Çevresi tarafından sıcakkanlı ve eğlenceli olarak tanımlanan Azam, Settarhan ile bir yakınlık kurmuş ancak duygusal anlamda bir hisse kapılmamıştır. Sadece ona istediklerini yaptırmış, Settarhan'ın ne hissedeceğini düşünmemiştir. Azam halıya değer atfedene, halı tezgâhının başına geçmek için sabırsızlanan bir tiptir. Firdevs Usta'nın halı dokumaya başlamadan önce yaptığı uyarılar karşısında Azam'ın tutumu bu durumu destekler niteliktedir:

“Allah'ım, bu kadar öğüdü, bu kadar sitemi, bu kadar öfkeyi nereden buluyordu bu kadın? Azam'a neredeyse fenalık gelecekti. Bunların hepsini biliyordu, kilim sıralarını bitirmişti, bir an evvel halıya başlamak, ilk düğümü atmak istiyordu. O tatlı dalgalanma parmaklarının ucundan başlayarak kalbine doğru tekrar yayıldı. Ah, gerçek halı ancak bu duyguyla dokunurdu. Sakin bir denizin içine düşer gibi kendini halısının hülyasına bıraktı.”(Bekiroğlu, 2013: 137)

Halı dokurken ince detaylara önem veren Azam için kök boyalar kıymetli iken sunî boyalar değersizdir. Halısı için gerekli olan kiremit kırmızısı rengi bulma konusunda kararlı tavırlar sergilemesi Azam'ın halıya verdiği değeri gösterir niteliktedir.

“(…) ‘Kızım’ dedi Mirza Han, ‘Kiremit kırmızısını da Alman boyası yünlerle doku.’ ‘Ben o uyduruk boyaları kullanmam’ diye diretti Azam. ‘Hüsrev’in Baharı’nı dokuyacak halin mi var?’ dedi Mirza Han. Onun böyle titizlenmesine içerlemişti. Azam asi bir bakışla cevap verdi. ‘Dokurum elbet. Neden dokumayayım?’” (Bekiroğlu, 2013: 139)

Azam'ın bu tavrından da anlaşılacağı üzere kendisi için doğru olanı yapmaktan ısrar eden bir kişiliğe sahiptir. Mirza Han ile arasında geçen bu hadise üzerine Settarhan

ile yaptığı konuşmada halıya ve halı için gerekli boyaya verdiği ehemmiyeti, halı konusundaki yeteneğini Azam şu şekilde anlatır:

“ ‘Yünlerim halis. Boyam da bitkilerden, ağaçlardan, köklerden elde edilir, hakikidir benim. Renklerim saf, dayanıklı, parlak olmalı. Ben ölsem bile onlar kalmalı. Ben o boyalara sürmem elimi.” Yüzü öfkeden kızarmıştı fakat mevzu madem başlamıştı, o halde devam etti. “Settarhan bilirsin, kimse bir parmaklık mesafeye benim kadar ilme sıkıştırılmaz, kimse renkleri bir araya benim gibi getirip ahenk kuramaz. Desenlerimi bile ben çıkarırım, hazır kağıda itibar etmem. Yeteri kadar noktam, çizgim, yıldızım, ağacım, yaprağım, çiçeğim dalım var benim. Hepsini bir araya getirebilecek güçteyim. Ördüğüm halının havı dökülse bile atkı ipleri üzerinden deseni tanınır.”(Bekiroğlu, 2013: 140)

Zaman içerisinde Settarhan'ın dostluk bağı kurduğu Piruz'un ziyareti ile Azam duygu yoğunluğu yaşamaya başlamıştır. Mirza Han'ın kendisini Settarhan ile evlendirme düşüncesi içerisinde olduğunu fark eden Azam bu durumdan ilk önce tedirgin olmuş ancak daha sonra kendi hayatında yapacağı her tercihin kendisini ilgilendireceği duygusundan hareketle Piruz'a karşı hissettiği duyguya sahip çıkmıştır. Bu düşünceler içerisinde Piruz'un da kendisine karşı hislerinin olduğunu öğrenen Azam her şeyi arkasında bırakarak, korkuya kapılmadan, tereddüt etmeden Piruz ile birlikte kaçma kararı almıştır. Azam başkaldırmış, kendisine sorulmadan Settarhan ile evlendirilme düşüncesine karşı çıkmış, direnmiş ve kendi mutluluğu için karar verme yetkisini sadece kendisine tanımıştır.

“Düşünülmesi gereken en önemli şeyler bile bu mümkünsüzlükler faslında eridi gitti. Kendisi yüzünden bütün ailenin başı önüne eğilecekti, herkes onu kınayacaktı, Mirza Han Azam'ı öldürecekti; umurunda değildi. Çünkü elinde değildi, çünkü başka türlü mümkün değildi. Kendi ışığını kendi elleriyle söndürmesini ondan kimse beklemesini, en fazla o ışıktaki boğularak ölmeye razıydı. Bundan sonra Piruz nereye Azam orayaydı; oldu olacak olan.”(Bekiroğlu, 2013: 337)

Çevresinin duygu ve düşüncelerini; acı ve üzüntülerini önemsemeyen, sadece kendisinin anlık haz ve eğlencesi çerçevesinde hayatını şekillendiren, kendisini diğer

bireylerden üstün görme özellikleri ile Azam Jung tipolojisine göre dışadönük duyusal tiptir.

2.2.3.6. Şerafettin Albay

Mücellâ romanında Nefise Hanım'ın oğlu olarak yer alan Şerafettin Albay, geç yaşlarda evlenmeyi tercih etmiş, Güzide ile evlenerek bir aile babası kimliğine bürünmüştür. Zaman içerisinde evliliğinde yaşanan sorunlar ve Güzide'nin Şerafettin Albay'ın erlerinden birine âşık olması ve evden kaçması ile yaşanan süreçte bireylerin hayatlarının bir olay etrafında baştan sona nasıl değiştiğini görmek mümkündür. Görevinin verdiği ağırlıkla her tavrı olgun ve sert olarak betimlenen Şerafettin Albay, evliliğinde yaşanan sorunlar nedeniyle işinden olmuş, rütbeleri sökülmüş bir bireydir. “Bir de Şerafettin Albay. O günlerin birinde Sarıkışla'da talim sırasında bir eri ölesiye darp etti. Askeri mahkemede yargılandı. Suçlu bulundu. Ordudan atılmadı ama çok soğuk bir kış sabahı güneş doğarken kış'asının önünde bütün rütbeleri söküldü.”(Bekiroğlu, 2015a: 306)

Şerafettin Albay görevi nedeniyle dışadönük tip sınıflamasına dâhil olmakla birlikte duyusal fonksiyonu gelişmiş bir bireydir. Roman içerisinde çevresi ile iletişimi olan ancak bireylerin his ve düşünceleri ile ilgilenmeyen, bu hayat içerisinde sadece kendi varlığını kabul eden bir birey olması nedeniyle dışadönük duyusal tipin özelliklerine sahiptir.

Dışadönük duyusal tip anı önemseyen, düşünce fonksiyonunu kullanmaktansa duyu fonksiyonu ile çevresinde olan biten her durumu kendi istek ve arzuları doğrultusunda değerlendiren bireylerden oluşmaktadır. Hayatın merkezine kendisini koyan bu tipler için çevrenin istek ve arzuları değerli değildir. Dışadönük duyusal tipin gölge yönü içedönük sezgisel tiptir.

2.2.4. Dışadönük Sezgisel Tip

2.2.4.1. Şeytan

Lâ Sonsuzluk Hecesi romanında Yaratıcıya karşı çıkma cesareti sergilemiş, kendi kararlarını kendisinin verebileceği düşüncesiyle hiçbir emre boyun eğmeyerek bir duruş sergilemiştir. Kendisinin ateşten yaratılmış olduğunun bilincinde olan Şeytan

çamurdan yaratılan Âdem'e secde etmeyeceğini, kendisinin üstün olduğunu ifade etmiştir. “Beni, dedi, ateşten, ateş derken sesi titredi, onu çamurdan yarattın. Ben ateşten mizacımla seçilmiş, üstün tutulmuş olan değil miydim? Ben başka, ben yekta değil miydim?”(Bekiroğlu, 2015b: 44) Bu sözleri üzerine huzurdan kovulan Şeytan, kaybettiği nimetlerin farkına vararak bir süre kaybettiklerini düşünmüş olsa da cesaret ve dik duruşunu kaybetmemek adına mücadeleci tavrını sürdürmeye devam etmiştir. “Kaybetme duygusunu bile kaybettiğime göre şimdi artık kayıptan korkmadan savaşabilirim. Korku, elimi kolumu bağlamıyor artık. Attığım adımın hesabını yapmak mecburiyetinde değilim.” (Bekiroğlu, 2015b: 49)

Jung tipolojisine göre dışadönük sezgisel tipin özelliklerine sahip olan Şeytan tüm meleklerin kabul ettiği, benimsediği Âdem'e secde etme emrine karşı çıkmış, kurallar karşısında aykırı bir tutum sergilemiş, kısaca başkaldırmıştır. Bu bağlamda Şeytan dışadönük sezgisel tipin özelliklerinden olan bilinen, kalıplaşmış veya toplumun bazı kesimleri tarafından sorgulanmadan kabul görmüş, toplumsal algıya yerleşmiş fikir ve düşüncelere karşı çıkarak kendisine yeni bir yol çizmiş, herhangi bir dini olgu ve kuraldan etkilenmektense kendine özgü yeni bir ahlak sistemi geliştirmiş, bu tip sınıflandırmasına uygun tutumlar sergilemiştir.

“Döktü saçtı, içindekileri gösterdi. Ona bakılırsa, insanın yüzmeyi bildiği kadar deniz de boğmanın bilgisine sahipti. Onları, dedi, yeteri kadar kendine sadık bulamayacaksın. Sağdan, soldan, önden, arkadan, yani her halden, her meşrepten, her mizaçtan, her lisandan bir yol bulacağım. Sımsıkı bağlarını gevşetip açacağım. Ümit vereceğim, korku salacağım. Güzellikle kandıracağım, güzellikle olmazsa şiddetle nefreti sokacağım araya. Elimden geleni ardına komayacağım. Doğru olanı yaptıklarına inandıracacağım. En fazla da onları ben'den caydıracağım. Yok, diyecekler, şeytan diye bir şey. Benim ismimi telaffuz ederken dudakları titremeyecek. Benizleri atmayacak, kanları çekilmeyecek. Korkmayacaklar şerrimden. O kadar ileri gideceğim ki olmadığımı neredeyse ben bile inanacağım. İşte o zaman onları Sana geldikleri dosdoğru yoldan çekip çıkaracağım. Yani ben kazanacağım.”(Bekiroğlu, 2015b: 51)

Şeytan'ın bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere kendi değerler sisteminde Yaratıcı ve dini algıya karşıt yer alarak kendi düşüncelerini tüm bireylerde egemen kılma

isteğine sahiptir. Bu isteğinin yerine geleceğine inanarak sezgi fonksiyonu ile insanlar üzerindeki etkisini yorumlayabilme yetisi bilincin sezgi fonksiyonunu aktif bir şekilde kullandığını gösterir niteliktedir. Jung bu tipin özelliklerine sahip bireylerin dış gerçekliklerle başa çıkabilmek adına sezgilerini kullanmayı tercih ettiklerini ifade etmektedir. Gölge yönü içedönük duyuşal tip olan dışadönük sezgisel tipler, meydana gelen her durum ile ilgili olasılıkları tahmin edebilen, bu tahminleri sayesinde davranışlarına yön verebilen bireylerdir. (Stevens, 2014: 130- 131)

2.3. Diğer Tipler

Çalışma içerisinde Jung tipolojisine göre herhangi bir sınıflandırmaya tabi tutulamayan bireyler bu bölüm içerisinde değerlendirilmiştir. Bu bireyler Şerif Aktaş'ın ifadesiyle bir anlamda dekor durumunda olan bireylerdir.

“Tiyatro ve sinemada figüran rolündeki oyuncular gibi anlatma esasına bağılı edebi eserlerde, mahalli rengi aksettiren, dikkatlere sunulmak istenen vaka veya vaka parçasına ait tablonun gözler önünde daha iyi tecessümüne hizmet eden şahıslarda vardır. Bunların vaka içinde yüklendikleri herhangi bir fonksiyon yoktur, eserde psikolojik hususiyetlerinden de söz edilemez.” (Aktaş, 2000: 142)

Nun Masalları isimli hikâye içerisinde hattatın duygu dünyasını paylaşmayı arzuladığı padişah, düşünce ve duygu dünyası gelişmiş bir bireydir. Eser içerisinde sadece düşünce dünyası gelişmiş, anlayış sahibi bir birey olarak yer edinen padişah, Jung tipolojisine göre sınıflandırmaya dâhil edilemeyen bireylerdendir. Yine aynı eser içerisinde hattatı duyuşal anlamda kendisine yakın kılan cariyeye, padişaha hizmet etmekle görevli iken, görevini unutmuş, duygularının ve zevklerinin peşinde bir hayat yaşamıştır. Eser içerisinde sadece hattatın hayatını değıştirmesi ve onu yönlendirmesi ile tanıtılan cariyeye ve cariyeye ile hattat arasında iletişimi sağılayan ulak da Jung tipolojisine göre herhangi bir sınıflandırma içerisinde değerlendirilememiştir. *Nun Masalları* isimli eserin ikinci bölümünde yer alan genç kalfa ve genç mezarlık bekçisinin çevresinde yer edinen Hızır İlyas Ağa, Habeşi Kalfa, Enderun Ağası, Türbedar ve Şeyh, yönlendirici bireyler olarak eser içerisinde yer edinmiş, ancak Jung tipolojisine göre herhangi bir sınıflandırmaya dâhil edilememişlerdir. Yine aynı eser içerisinde sınıflandırmaya dâhil edilecek kadar

haklarında bilgi verilmeyen ülkesini kaybetmiş olması ile adı anılan son padişah, padişahın sır kâtibi ve padişahın şehzadesi de ülkenin içinde bulunduğu durum karşısında etkin bir rol sergileyememiş, ülkeden kaçmayı çare olarak görmüş bireylerdir. *Nun Masalları* içerisinde “Diğerleri” isimli bölümde kütüphane memuresi olarak yer edinen bireyde Jung tipolojisine göre herhangi bir sınıflandırmaya dâhil edilememiştir.

Cam Irmağı Taş Gemi hikâyesinde Elif’in bir bağlanma duygusu atfettiği Be, duygu ve düşünce dünyası kararsız bir birey olarak eser içerisinde yer almış, baskın bir fonksiyona sahip olmadığı için Jung tipolojisine göre herhangi bir sınıflandırma içerisine dâhil edilememiştir. Eserde kuzey ülkesinin padişahı olarak yer alan birey, mücadele etme özelliğinin yanı sıra ülkesini güney ülkesinin hükümdarına vererek hem ülkesini hem de hayatını kaybetmiştir. Bir hükümdardan beklenen ihtişam ve mücadeleyi gösteremeyen pasif bir birey olan hükümdar, eser içerisinde çok fazla yer almadığı için Jung tipolojisine göre herhangi bir sınıflandırmaya dâhil edilememiştir. *Cam Irmağı Taş Gemi* hikâyesinde cam ustası olma özelliği ile anlatılan camcı, yontucu gibi işini hayatın merkezine koymuş tüm libidosunu işine yönlendirmiş bir bireydir. Bir kadının duygusal fonksiyonlarının baskınlığının yanı sıra camcı hem sezgi hem düşünce fonksiyonları geliştirmiştir. İşine olan sevgisi onun duygusal bir birey olması gibi yorumlansa da zaman içerisinde yontucuya olan aşkı ile duygusal fonksiyon geliştirmiştir. Bir camda yer alan üfürüm nedeniyle düşünce dünyasından faydalanması camcının çok yönlü bir tip olduğunu göstermektedir. Jung tipolojisine göre herhangi bir baskın fonksiyon geliştirmemesi nedeniyle bir sınıflandırmaya dâhil edilememiştir.

İsimle Ateş Arasında romanı içerisinde farklı dönemlerde ülke yönetiminde bulunmuş padişahlarda yer edinmiş, bazıları ülke yönetimi konusunda başarılı olmuş bazıları ise yanlış tavır ve tutumları nedeniyle başarılı olamamıştır. Roman içerisinde adı geçen ilk padişah Üçüncü Murad olmuş, oğlu Fatih için yapmış olduğu gösterişli sünnet düğünü ile ve ordu başında sefere çıkmaması ile bahsedilen Murad, bir yeniçeri ağasını azletme gafletinde bulunmuş ve yönetim konusunda başarı gösteremeyen bir padişah olarak anlatılmıştır. Bir yöneticinin sezgi ve düşünce fonksiyonlarının aksine Üçüncü Murad şairlik konusunda yeteneği ile anlatılmış ve

duygusal fonksiyonu etkin olduğu ifade edilmiştir. Üçüncü Murad yönetim konusunda başarılı bir tavır sergilememiş, gösteriş ve saltanatın cazibesine kapılarak duygusal yönlerini ortaya koymuş bir birey olmuştur. Roman içerisinde hayatı bir kafes arkasından seyreden ve öğrenen bir birey olarak yer alan Şehzade dönemin sosyal hayatına uzak bir şekilde yaşamış, toplum ile bir ilişki içerisinde olamamıştır. Siyasi otoritenin kurallarından olan kafes sistemi tüm şehzadeleri etkilediği için roman içerisinde Şehzade olarak adlandırılan birey tüm şehzadeleri temsil etmektedir. Hayat karşısında tüm tecrübeleri gözlemlerine dayanan Şehzade, içedönük bir birey olmuş ve duygu fonksiyonunu etkin olarak kullandığını şu şekilde ifade etmiştir: “Bu yüzden, ben, hayata beni bağlayan yegâne o olduğu için, yani ki aşk olduğu için, sevdiğim zaman bir padişah gibi değil de bir kul gibi severdim. Ona, gelmezse öleceğimden, kalbime ineceğinden söz ederdim. Ayağına yüzler sürerdim. (...)” (Bekiroğlu, 2014c: 125) Roman içerisinde yaşı nedeniyle genç sıfatıyla anılan Osman, yeniçeri ocağından memnun olmaması ile anlatılmış ve yeniçerilere sığındığı bir anda onlar tarafından boynu vurularak öldürülmüş bir padişaktır. Ülke yönetimi için etkin bir tavır sergileyememiş olan Genç Osman roman içerisinde “(...) Bütün Osmanlı'nın adını adında taşıyordu aslında. Osman'dı. Başaramadı, sadece Genç kaldı.”(Bekiroğlu, 2014c: 160) sözleriyle anlatılmıştır. Yine roman içerisinde Dördüncü Murad isimli bölümünde Jung tipolojisine göre herhangi bir sınıflandırmaya dâhil edilebilecek bir anlatım bulunmamaktadır. Roman içerisinde Nizam-ı Cedid'i kuran ve yok etmektense kurmayı tercih ettiğini ifade eden Üçüncü Selim ülkeyi içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmak için gücünü ve zekâsını kullanan, mahir bir padişaktır. Bir ülkenin nasıl yönetilmesi gerektiği konusunda bilgi sahibi olan Selim, sezgilerini de yönetimine dâhil etmiş ve bir padişahın bir ülke için taşıdığı anlamın farkında olarak, ordu başında sefere çıktığında esir düşme ihtimalini göz önünde bulundurmuş ve cihat konusuna verdiği önemi “Kadınların hayırlısı annemin aziz ruhu için okunacak mevlide harcanacak parayı cihat için kullanmayı uygun görecektim kadar (...)” (Bekiroğlu, 2014c: 208) sözleriyle dile getirmiştir. Selim gerçekçi ve farkında olan bir padişaktır. Ancak ülkesi ve milleti için gösterdiği çabalar netice vermemiş ve kafes ile başlayan süreç onun ölümüyle sona ermiştir. Selim her ne kadar dışadönük bir padişah olsa ve düşünce ve sezgilerini yönetimine dâhil etse de belirgin bir fonksiyonu baskın bir şekilde

kullanmadığı için Jung tipolojisine göre herhangi bir sınıflandırmaya dâhil edilememiştir.

Ülkenin son ve zorlu zamanlarında tahta geçen Üçüncü Mustafa ülkesi ve milleti için bir kalkınma çabası içerisine girmişse de bu çabaları ülkeyi kurtarmaya yetmemiştir. Yönetim bir bireyin isminin asırlar ötesine ulaşmasını sağlamış, yönetim de başarılı olan, halkının refah seviyesini yükselten, ülke topraklarını genişleten padişah isimleri halkın diline ve kalbine nakşolmuştur. Ancak bu durumu yaşayamayan Üçüncü Mustafa kendi durumunu şu şekilde açıklamıştır: “Üç cami yaptırdım ismimi yaşatsın diye. Olmadı. Birini suya verdim: Ayazma Camii. Birini bir meczuba kaptırdım: Lâleli Camii. Birini de ceddim aldı: Fatih Camii. Ne bir camiyle yaşıyor adım, ne de adımın önünde bir lâkabım. Ben? Mustafa sadece. Mustafaların üçüncü sırasındaki.” (Bekiroğlu, 2014c: 230)

Roman içerisinde yer alan bir diğer padişah da İkinci Mahmud olmuştur. Üçüncü Selim ile aynı kafes içerisinde yetiştiğini ifade eden İkinci Mahmud kendisinden önce yapılanlardan tecrübe kazanmış, tahta çıktığında ortaya büyük bir iddia koymuş ve gücünün önündeki her türlü engeli kaldırma çabası içerisine girmiştir. Eski olan her şeyi ortadan kaldırma amacıyla Yeniçeri ocağını yayınladığı İlga fermanı ile kaldırmış yerine Eşkinçi ocağını kurmuştur. Kendisini sert mizaçlı bir padişah olarak tanıtsa da tebdil-i kıyafet halkın arasına karışan toplumla iç içe bir padişah olarak ülkeyi yönetmiştir. Romanın son bölümünde de adı geçen Adli mahlaslı İkinci Mahmud ülke yönetiminde adaletli olduğunu ve tarihçilerin kendisine bir isim vermesinden önce kendi adını kendisinin koyduğunu ifade etmiştir. “Adli, adaletle hükmeden demek. Adli koydum adımlı.” (Bekiroğlu, 2014c: 308) Eskinin karşısına yeni ile çıkan İkinci Mahmud ülke yönetiminde başarılı ve yetenekli tavırlar sergilemiş, sözünü baskı ile de olsa dinletmiş, kafes yaşantısının içedönük bir birey olmasını sağlayamadığı padişahlardan olmuştur. Sezgileri ve düşünce dünyası ile kararlar veren İkinci Mahmud Jung tipolojisine göre herhangi bir sınıflandırmaya dâhil edilememiştir.

İsimle Ateş Arasında romanında bir tersane de babası ile birlikte körükçü olarak çalışan Süleyman, bir padişahın adını taşısa da hayatı bir padişahın hayatına oldukça uzak bir şekilde sürdürmüş bir birey olduğunu ifade etmiştir. Roman içerisinde Jung

tipolojisine göre hangi sınıflandırmaya dâhil edileceğinin tespitine yetecek kadar bilgiye yer verilmediğinden herhangi bir sınıflandırmaya dâhil edilememiştir. Eser içerisinde Düzme Solak, Yeniçeri Katibi gibi isimlerde sınıflandırma çerçevesinde incelenememiştir.

Yusuf ile Züleyha isimli eserde Züleyha'nın dadısı olarak eser içerisinde yer alan birey bir anne gibi Züleyha'ya sahip çıkan, koruyup kollayan bir bireydir. Yine aynı eser içerisinde şerbetçi ve ekmekçi olarak geçen bireylerde görmüş oldukları rüyaları Yusuf'un yorumlaması ile eser içerisinde yer almış baskın bir kişilik yapısına sahip olmayan kaderlerine boyun eğen bireylerdir ve herhangi bir sınıflandırmaya dâhil edilebilecek baskın bir fonksiyon yapısı geliştirememişlerdir. Yine eser içerisinde sınıflandırmaya dâhil edilemeyen Yusuf'un kardeşleri, Yehuda, Züleyha'nın babası gibi bireylerde yer almaktadır.

Nar Ağacı romanında yer alan Yasemen, roman içerisinde hocanın arayışlarına bir cevap bulabilmesi için ona rehberlik eden Müzik tarihi doktorası yapan bir gençtir. Yardımsever ve bilgili bir tip olması nedeniyle dışadönüktür ancak tam anlamıyla bir sınıflandırmaya dahil edilebilecek bilgi mevcut değildir. Yine roman içerisinde anlatıcının yolculuğu esnasında ona rehberlik eden ve yardımcı olmaya çalışan Şahapzade ve Selman Bey gibi bireyler hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Büyükhanım ve Hacıbey'in ev işlerine yardım eden Keyfiye ve Yıldırım roman içerisinde saygılı ve söz dinleyen bireylerdendir. Hiçbir zaman söylenenlere karşı çıkmamış, ailenin zor zamanlarında bile yanlarından ayrılmamış olmaları nedeniyle duygusal yönleri gelişmiştir denilebilir. Firdevs Usta, halı tezgahında dokuma yapan kızlarla ilgilenen dikkatli, titiz, işini iyi yapma isteği nedeniyle çevresi tarafından sert ve katı kuralları olduğu için çekinilen bir bireydir. *Nar Ağacı* romanında Settarhan'ın annesi Hengâme de roman içerisinde yer alan bireylerdendir ancak Mirza Han'ın gölgesinde kalmış, hayat karşısında hiçbir zaman adım atamamış bir kadındır. Cemil Kaptan, Settarhan'ın Trabzon'a giderken tanıştığı yardımsever bir bireydir. Parası olmamasına rağmen Settarhan'ı motoruyla Trabzon'a getirmiş daha sonra Trabzon da zorluk yaşamaması için Çerkez Arslanbey'e yönlendirmiştir.

“ ‘Eğer Trabzonlu’ denecek bir tip varsa –ki vardı-, onun, burnu kopup yere düşse gururundan eğilip almayan ama kendisine emanet edilen bir avuç samanı korumak uğruna kendi samanlığının yanmasını da göze alan insanların en saf temsilcisini Settarhan ilk defa bu kaptanla tanıdı. İçten içe ‘Her şeyi en iyi ben bilirim’ deseler de gerçek bilgiyle karşılaştığına kanaat getirdiğinde tereddütsüzce itaat eden bu insanların katıksız örneğini Settarhan’ın karşısına kader çıkarmıştı.” (Bekiroğlu, 2013: 446)

Cemil Kaptan memleketinin sosyal ve kültürel özelliklerine sahip, koruyup kollayan, insanlara destek olabilmek adına çaba sarf eden bir tiptir. Bu bağlamda dışadönük bir birey olmasına rağmen roman içerisinde bilinç yapısının hangi işlevi baskın kullandığını saptayabilecek yeterli bilgi mevcut değildir.

Çerkez Arslanbey, Asmalıkahve’nin sahibi yardımsever bir bireydir. Settarhan’ın zor durumda olduğunu bildiği için kendisine çırak lazım olmadığı halde kendisine iş vermiştir.

“ ‘Yiğidim’ dedi, ‘Belli ki ne senden bana çırak olur ne benden sana efendi. Her taş kendi yerinde ağır, hallerimiz buna mani. Ama istersen misafirim ol. Yatacak yerin yoktur, paran da pul olmuştur şimdi senin. Sanat kavra, iş öğren. İyi iştir kahvecilik. Bütün dünya orada çevrilir. Sonra da kendine istediğin işi kurarsın.’” (Bekiroğlu, 2013: 467)

Yine roman içerisinde Hekim Binbaş, hastanede hademe olarak görev yapan Hüseyin Efendi gibi bireylerde yardımsever, insanlara faydalı olabilmek adına sabır ve güler yüz ile görevlerini yerine getiren dışadönük tiplerdir. Settarhan’ın yeni bir kimlik sahibi olabilmek için uğraştığı günlerde tanıştığı İran Konsolosu Lütfullah Bey, annesi Cemile Hanımefendi ve Lütfullah Beyin eşi Puran Hanım da roman içerisinde Settarhan’a sahip çıkan, Zehra ile tanışıp evlenmesine vesile olan bireylerdir. Girişimci ve insan iletişimlerinin kuvvetli olması nedeniyle bu bireylerde dışadönük tip sınıflandırmasına dâhil edilebilmektedirler.

Nar Ağacı romanında Berber İsfendiyar, kuyumcu Kirkor Usta, Antikacı Sohrap, Meyhaneci Aleksandr, Hamamcı Cafer, Jandarma subayı, kervanbaşı gibi belirli meslek gruplarından bireylerde bulunmaktadır. İşlerinin gereği olan iletişim sayesinde dış dünya ile ilişkileri güçlü olan bu bireyler dışadönük tip

sınıflandırmasına dâhil olmakla birlikte hangi bilinç fonksiyonunu baskın olarak kullandıkları roman içerisinde ki bilgilerle tespit edilememiştir. Eser içerisinde yer alan Halis Efendi, Remziye, Vasili, Mehdi, Hasan, Saffet, Bahman Mansuri, Necef gibi bireylerde eser içerisinde baskın bir şekilde yer edinmeyen, Jung tipolojisine göre herhangi bir sınıflandırmaya dâhil etmek için hakkında yeterli bilgi bulunmayan bireylerdir.

Mücellâ romanı içerisinde Fahir'in eşi olan Keriman hakkında fazlaca bilgi bulunmamasıyla birlikte otoriter yapısı ve sözünü geçirmesi nedeniyle Fahir'i yönlendirebilen bir kadındır. Fahirdeki anima algısı annesi Neyyire Hanım etkisiyle oluştuğu için Neriman ve Neyyire Hanım'ın otoriter olma yönü benzerdir denilebilir. Keriman'ın baskın kişilik yapısı onu dışadönük bir birey olarak sınıflandırmamıza olanak sağlamaktadır. *Mücellâ* romanında bu bireylere ek olarak Mutaves Hanım ve gelini Zarife, Filiz'in kızları Gülümser ve Feriha, Kantariyeci Hüseyin Efendi ve ablası Naima Hanım gibi isimlerde yer almaktadır ancak Jung tipolojisine göre hangi sınıflandırma içerisinde yer aldıklarını tespit edebilecek baskın bir bilinç alanı kullanımı yer almamaktadır. Paşazade yalısının emektarı Vehbi Efendi roman içerisinde statüsü nedeniyle içedönük olmaya zorlanmış bir bireydir. Maddi anlamda bağlı olduğu Paşazade ve eşi Müzeyyen Hanım'a görüşlerini belirtmek istemiş, ya görüşleri kabul görmemiş ya da kendisi görüş bildirmekten vazgeçmiş kısacası hayat karşısında direnemeyen, içedönük tip özelliğiyle düşüncelerini kendi iç dünyasında yaşamış bir bireydir.

SONUÇ

Bu çalışmada Nazan Bekiroğlu'nun *Nun Masalları*, *Cam Irmağı Taş Gemi* isimli hikâyeleri ile birlikte *İsimle Ateş Arasında*, *Lâ Sonsuzluk Hecesi*, *Yûsuf ile Züleyha: Kalbin Üzerinde Titreyen Hüzün*, *Nar Ağacı* ve *Mücellâ* romanları içerisinde yer alan bireyler edebiyat psikoloji ilişkisi bağlamında Jung'un psikolojik tip sınıflandırması çerçevesinde incelenmiştir. Söz konusu yazarın seçilme nedeni daha önce Nazan Bekiroğlu'nun hikâye ve romanları içerisinde yer alan tiplerin böyle bir sınıflandırma kapsamında incelenmemiş olması ve eserler içerisinde yer alan tiplerin bu sınıflandırma için uygun olmasıdır.

Jung bireyleri tipoloji bağlamında sınıflandırmaya tabi tutarken; bireylerin iki farklı davranış tipi geliştirdiklerini ve bu iki farklı davranış tipinin düşünce, duygu, duyum ve sezgi fonksiyonları etkisiyle sekiz farklı birey tipi oluşturduğunu ifade etmiştir. İçedönük ve dışadönük davranış tipleri birbirine zıt olmakla birlikte; içedönük tip olaylar karşısında durgun ve sessiz bir tutum benimseyerek adım atmaktan geri duran, karşılaştığı olayı düşünsel bir süzgeçten geçirme işlemine tabi tutan ve bu nedenle olaylar karşısında çekimser, yavaş ve ürkek tavırlar takınan bireyleri kapsamaktadır. Dışadönük tip ise içedönük tipin tersine karşılaştığı olayların içerisinde yer almak için çaba sarf eden, hızlı bir şekilde harekete geçen ve çekimser, ürkek tavırlar sergilemektense girişimci tutumu nedeniyle olayların merkezinde yer alan bireylerden oluşmaktadır. Bu bireyler genel itibariyle olaylara önce dâhil olup sonra düşünme eylemini gerçekleştirirler. Jung içedönük ve dışadönük tipleri açıklarken iki gencin bir şato ile karşılaşmaları sırasında aralarında geçen diyalogu örnek vermektedir. “İki genç, kırlarda gezintiye giderler. Karşılıklarına bir şato çıkar. İkisi de şatonun içini görmeye can atarlar. İçedönük: ‘Acaba içinde ne var?’ der. Dışadönük: ‘Ne duruyoruz, girip baksak ya’ diye yanıtlar.” (Jung, 2006: 135- 136) Bu noktada içedönük tipler için iç dünyaları yani öznel dünya önem taşırken; dışadönük tipler için dış dünya yani nesnel dünya önem taşımaktadır.

Jung'un bu ifadeleri çerçevesinde Nazan Bekiroğlu'nun roman ve hikâyeleri incelenmiş, eserler içerisinde yer alan bireyler içedönük ve dışadönük olma noktasında değerlendirilerek, hangi bilinç fonksiyonunu baskın olarak kullandıkları tespit edilmiştir. Çalışma içerisinde Jung'un içedönük ve dışadönük tip sınıflandırması ve bu bağlamda bireylerin kullandıkları düşünce, duygu, duyu ve sezgi gibi fonksiyonlar sekiz başlık altında incelenmiş, bireylerin gölge yönleri belirtilmiştir.

Çalışma içerisinde içedönük düşünsel tipler başlığı altında değerlendirilen bireyler Tez Öğrencisi ve Nazlı'dır. Bu bireyler hem edebi alanda eğitim sahibi olmaları hem de edebi dünyanın kapıları kendilerine aralandıktan sonra dış dünyadan kaçış olarak kurmacayı görmeleri bağlamında bu tip sınıflandırmasına dâhil edilmiştir.

İçedönük duygusal tip başlığı altında değerlendirilen bireyler diğer tiplere oranla çalışma içerisinde en fazla bireyin yer aldığı sınıflandırma olmuştur. Genel anlamda kadın bireylerin daha fazla olduğu içedönük duygusal tip sınıflandırması içerisinde hattat, genç mezarlık bekçisi, Numan, Nezuka, Habil, İsmail, Sehend, Celil Hikmet ve Yusuf Ziya gibi sosyal hayat içerisinde kendilerine bir yer edinmiş olmalarına rağmen öznel dünyalarını duygu fonksiyonu ile yönlendiren erkek bireyler de yer almaktadır. Bu noktada Nazan Bekiroğlu'nun eserleri içedönük ve dışadönük olma yönünden farklı olmakla birlikte genel özellik itibarıyla duygusal bireyleri içermektedir.

İçedönük duyusal tip; çalışma içerisinde sadece yontucu ve Fahir'in dâhil edildiği bir sınıflandırmadır. Bu noktada Nazan Bekiroğlu'nun eserlerinde yer alan bireylerin hayatı anlık haz ve eğlence çerçevesinde değerlendirmedikleri, sosyal çevre etkisiyle kişilik yapısı geliştirdikleri çalışma içerisinde de sık sık değinilen bir nokta olmuştur.

İçedönük sezgisel tip, Jung'un peygamber ve delileri bu tip sınıflandırmasına tabi tutması nedeniyle Âdem, Yûsuf, Yakub ve Meczup Haydar isimli bireyleri kapsamaktadır. Bu noktada bireylerin iç dünyalarında sezgisel yetileri ile diyalog halinde buldukları Yaratıcı, melek, şeytan gibi unsurlar göz önünde bulundurulmuştur. Bu bireylerin bu tip sınıflandırması içerisine dâhil edilmesinin bir

başka sebebi de iç dünyalarında yaşanan yoğunluğun bireylerin kendilerini ve çevreyi sorgulamasına neden olması ile birlikte bazı olay ve durumlarla kendileri ilk defa karşı karşıya kaldıkları için tecrübeden ziyade sezgi fonksiyonunu kullanmalarındır.

Dışadönük düşünsel tip, genel anlamda kendisini, bir aileyi, bir ülkeyi yönetebilmek için akli merkez nokta olarak gören bireylerden oluşmaktadır. Akıl ve mantık gibi olguları kullanmadan adım atmayan bu bireyler yönetici vasfına sahip bireyler olarak çalışma içerisinde yer almışlardır.

Dışadönük duygusal tip; genç hükümdar dışında kadın bireylerden oluşan bu sınıflandırma dış dünya içerisinde bir duruş ve konum elde edebilmiş bireyleri kapsamaktadır. Bu sınıflandırma içerisinde yer alan bireyler genel anlamda çevrenin geleneksel algısından kopmamış, çevresindeki bireyler üzerinde baskın rol oynamak için kendi duygusal yönlerini baskı altında tutmayı başarabilmiş bireylerdir.

Dışadönük duygusal tip sınıflandırması içerisinde yer alan bireyler genel anlamda bir meslek grubu içerisinde yer edinmiş olan; güney ülkesinin padişahı, başrahip, genç prens, Şerafettin Albay gibi buldukları konumu kendi istek, arzu ve hazları doğrultusunda kullanmış bireylerdir. Buna ek olarak sınıflandırma içerisinde yer alan Kabil ve Azam da içinde buldukları aile çevresini önemsemek yerine tüm olayların merkezine kendilerini koymuş bireyler olarak bu sınıflandırmaya dâhil edilmişlerdir.

Dışadönük sezgisel tip içerisinde yer alan Şeytan, içedönük sezgisel tip sınıflandırmasında yer alan bireylerden farklı olarak içinde bulunduğu durumu tüm dünyayı etkilemek için kullanacağını, dünyaya gelen tüm bireyleri etkisi altına alarak, tüm bireyleri kendi çevresinde toplayacağını sezgisel yetileri nedeniyle öngördüğü için bu sınıflandırmaya dâhil edilmiştir.

Birey dünyaya geldiği andan itibaren çevresi ile iletişim halindedir. İlk olarak aile ile başlayan bu iletişim zaman içerisinde bireyin gelişimi ile birlikte topluma yansımıştır. Birey aile yaşantısı, ailenin bireye karşı tutumu, ailenin maddi anlamda gücü, anne ve baba arasındaki iletişim veya anne ve baba yokluğu gibi durumlarla

bağlantılı olarak hayat karşısında bir tutuma sahip olmuştur. Bu noktada ailesi tarafından düşünce ve duyguları baskı altına alınan bireyler hayatın içerisinde yer almaktan ziyade, hayatı uzaktan seyretmiş, sadece yakın çevresi ile iletişimi gelişmiş, kendisine yeni çevreler oluşturabilecek cesareti sergileyememiştir. Bu özelliklere sahip bireyler içedönük tip sınıflandırması içerisinde dâhil edilirken; ailesi tarafından duygu ve düşünceleri kısıtlanmayan bireyler dış dünya ile iletişim kurmaktan çekinmemiş, hayatın içinde aktif duruş sergileyerek dışadönük tip sınıflandırması içerisinde dâhil edilmişlerdir. Kısaca bireylerin içedönük ve dışadönük olmalarını etkileyen ilk unsur aile olmakla birlikte, bireyin ilgi alanları, dönemin sosyal, kültürel ve siyasi baskıları da bireyin kişilik yapısını etkileyen unsurlardandır.

Çalışma içerisinde bireyler içedönük ve dışadönük olma noktasında incelenirken hayat karşısında kendi iradeleri ile aktif tavır sergileyen bireyler ve kendi iradeleri doğrultusunda aktif tavır sergileyen bireylerin etkisinde kalan pasif bireyler dikkate alınmıştır. Bu noktada hayatın merkezine kendi bireysel tercihlerini koyarak yaşamayı tercih eden bireyler dışadönük, kendisini hayattan soyutlayan ve çevresinin tercihlerini kendi tercihlerinden üstün tutan bireyler içedönük bireyler olarak değerlendirilmişlerdir. Bu bağlamda çalışma içerisinde yer alan bireyler dönemin sosyal, kültürel ve siyasal anlamda çizdiği sınırları aşma cesareti sergileyebilen veya bu sınırları kabul ederek hayatını ona göre düzenleyen bireyler noktasında da incelenmiş; kuralları sorgulayan, kabul etmeyen, başkaldıran cesaretli bireyler dışadönük; kuralları olduğu gibi kabul etmeye razı olan, itaat eden, çevrenin kendisine olumsuz yorumlar yapmasından endişe ederek, uyum sağlayan bireyler içedönük olarak değerlendirilmişlerdir. Kısaca çalışma içerisinde bireyler hayat karşısında aktif ve pasif tavır sergileme noktasında incelenmiş ve bireylerin içedönük ve dışadönük kişilik yapısı geliştirmeleri çerçevesinde düşünce, duygu, duyu ve sezgi fonksiyonlarından baskın olarak kullandıkları fonksiyon dikkate alınarak Jung tipolojisi bağlamında sınıflandırılmışlardır.

Nazan Bekiroğlu'nun eserleri özellikle kadın eksenli eserlerdir. Eserlerinin merkez noktasında yer alan kadınlar aşk duygusu ile birlikte annelik, fedakârlık, koruma içgüdüleri gibi özelliklere sahiptir. Duygusal yönlerini bazı durumlarda baskı altına alan kadınlar çalışma içerisinde bazı durumlarda duygusal bazı durumlarda düşünsel

tip sınıflandırmasına dâhil edilmiştir. Bu noktada bireylerin hangi fonksiyonu baskın olarak kullandıkları dikkate alınmıştır. Bireyler Jung tipolojisine göre sınıflandırılırken dış dünyayı etkileme veya dış dünyadan etkilenme durumlarına göre içedönük ve dışadönük olup olmadıkları tespit edilmiştir. Eserler içerisinde yer alan bireyler genel anlamda net bir düzlem üzerinde değerlendirilememiştir. Bu bağlamda herhangi bir sınıflandırmayı net bir şekilde erkek veya kadınlara özgü olarak değerlendirmek doğru değildir. Bazı kadınlar düşünce fonksiyonunu etkin olarak kullanırken bazı erkekler duygu fonksiyonunu etkin olarak kullanmıştır ve her birey cinsiyet gözetmeksizin sadece hayat karşısında sergilediği tavır ve tutumlar çerçevesinde incelenmiştir. Eserler içerisinde kadınlar; genç kızlar ve anneler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Genç kızlar; âşık olanlar ve âşık olunanlar şeklinde bir sınıflandırmaya tabi tutulurken, anneler; eşleri tarafından aldatılan, kabullenmiş kadınlar, eşlerinin olmaması veya eşlerinin bir aileyi yönetebilecek meziyetlere sahip olmaması nedeniyle ailenin sorumluluğunu üstlenen kadınlar olarak sınıflandırılmışlardır. Bu noktada aşk duygusu çerçevesinde hayatını sürdüren kadınlar duygusal, ailenin sorumluluğunu üstlenen kadınlar düşünsel işlevi gelişmiş bireylerdir. Yine eser içerisinde yer alan erkekler siyasi, ticari ve dini özellikleri ile sınıflandırılabilir. Siyasi ve dini anlamda görüşlerini açıkça belirten ve düşünsel anlamda belirli bir yetiye sahip olan erkekler düşünsel, dini anlamda belirli bir yetiye sahip olan ve Yaratıcı tarafından verilen peygamberlik vasıflarına sahip bireyler sezgisel olma noktasında sınıflandırılmışlardır.

Çalışmada eser içerisinde sadece adı geçen, herhangi bir özelliği veya herhangi bir olay ve durum karşısında duruşu belirtilmeyen bireyler Jung tipolojisine göre bir sınıflandırmaya dâhil edilememiş ve diğer tipler başlığı altında değerlendirilmişlerdir. Bir bireyin hayatının sonuna kadar aynı bilinç fonksiyonunu kullanmayacağını ifade eden Jung, bireylerin bazı olay ve durumlar karşısında kendisinden beklenmeyen tavır ve tutum sergilediklerini ifade etmiştir. Jung tipolojisine göre içedönük bireylerin gölge yönü dışadönüktür. Bu noktada her şey zıddıyla vardır ilkesinden hareketle duygu ile düşünce, duygu ile sezgi bireylerin gölge yönlerinde paralel bir şekilde kullandıkları fonksiyonlardır. Kısacası duygusal birey gölge fonksiyon olarak düşünsel özlere sahip iken, duygusal fonksiyonu gelişmiş birey gölge fonksiyon olarak sezgiyi kullanmıştır. Bu noktada bireyler asıl

kullandıkları fonksiyonu baskın bir şekilde kullanırken gölge fonksiyonları baskılanmış ve gelişmemiştir. Çalışma içerisinde bireyler sınıflandırılırken bireylerin bazı durumlarda farklı tavır ve tutumlar sergiledikleri gözlemlenmiş ancak eser içerisinde baskın olarak sergiledikleri genel tutumları dikkate alınmış, anlık değişimler göz ardı edilmiştir.

Bu bakımdan değerlendirildiğinde Nazan Bekiroğlu'nun roman ve hikâyelerinde yer alan bireyler Jung'un tipoloji bağlamında ana hatlarını belirlediği sekiz farklı tip sınıflandırması çerçevesinde değerlendirilmeye uygundur.

KAYNAKÇA

- Adler A (2002) *Sosyal Duygunun Gelişiminde Bireysel Psikoloji*, çev. Halis Özgü. (Hayat Yayınları, İstanbul).
- Adler A (2015) *İnsan Tabiatını Tanıma*, çev. Ayda Yörükân. (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul).
- Aktaş Ş (2000) *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Bahadır A (2010) *Jung ve Din* (İz Yayınları, İstanbul).
- Bekiroğlu N (2013) *Nar Ağacı* (Timaş Yayınları, İstanbul).
- Bekiroğlu N (2014a) *Nun Masalları* (Timaş Yayınları, İstanbul).
- Bekiroğlu N (2014b) *Cam Irmağı Taş Gemi* (Timaş Yayınları, İstanbul).
- Bekiroğlu N (2014c) *İsimle Ateş Arasında* (Timaş Yayınları, İstanbul).
- Bekiroğlu N (2014d) *Yûsuf ile Züleyha: Kalbin Üzerinde Titreyen Hüzün* (Timaş Yayınları, İstanbul).
- Bekiroğlu N (2015a) *Mücellâ* (Timaş Yayınları, İstanbul).
- Bekiroğlu N (2015b) *Lâ: Sonsuzluk Hecesi* (Timaş Yayınları, İstanbul).
- Bilgegil MK (1980) *Edebiyat Bilgi ve Teorileri: 1 Belâgat* (Sevinç Matbaası, Ankara).
- Cebeci O (2004) *Psikanalitik Edebiyat Kuramı* (İthaki Yayınları, İstanbul).
- Charrier JP (2015) *Bilinçdışı ve İnsan*, çev. Hüsen Portakal. (Cem Yayınları, İstanbul).
- Cüceloğlu D (2006) *İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları* (Remzi Kitabevi, İstanbul).
- Çetin N (2013) *Roman Çözümleme Yöntemi* (Öncü Kitap Yayınları, Ankara).
- Descartes (1998) *Metot Üzerine Konuşma*, çev. Afşar Timuçin, Yüksel Timuçin. (Paradigma Yayıncılık, İstanbul).
- Durhan G(2012) J. Locke ve G. Berkeley'de Bilgi. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Isparta.
- Emre İ (2006) *Edebiyat ve Psikoloji* (Anı Yayınları, Ankara).
- Fordham F (2015) *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*, çev. Aslan Yalçiner. (Say Yayınları, İstanbul).
- Forster EM (2014) *Roman Sanatı* (Milenyum Yayınları, İstanbul).

- Freud S (2001) *Sanat ve Sanatçılar Üzerine*, çev. Kâmuran Şipal. (Yapı Kredi Yayınları, İstanbul).
- Freud S (2015) *Psikanaliz Üzerine Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış*, çev. Kâmuran Şipal. (Say Yayınları, İstanbul).
- Freud S(2012) *Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış*, çev. Kâmuran Şipal. (Cem Yayınevi, İstanbul).
- Freud S, Jung CG ve Adler A (1981) *Psikanaliz Açısından Edebiyat*, çev. Selâhattin Hilav. (Dost Kitabevi Yayınları, Ankara).
- Fromm E (1978) *Psikanaliz ve Zen Budizm*, çev. İlhan Güngören. (Mat\Er Matbaası, İstanbul).
- Geçtan E (2014) *Psikanaliz ve Sonrası* (Metis Yayınları, İstanbul).
- Gillot P (2009) *Althusser ve Psikanaliz*, çev. Nami Başer. (Epos Yayınları, Ankara).
- Gürol E (1977) *Carl Gustav Jung* (Cem Yayınları, İstanbul).
- Gürol E (2017) *Sigmund Freud* (İz Yayınları, İstanbul).
- Horney K (1994) *Psikanalizde Yeni Yollar*, çev. Selçuk Budak. (Öteki Yayınları, Ankara).
- Jung C G (1998) *Analitik Psikolojinin Temel İlkeleri: Konferanslar*, çev. Kâmuran Şipal. (Cem Yayınevi, İstanbul).
- Jung CG (1999) *Keşfedilmemiş Benlik*, çev. Barış İlhan ve Canan Ener Sılay. (İlhan Yayınları, İstanbul).
- Jung CG (2006) *Analitik Psikoloji*, çev. Ender Gürol. (Payel Yayınları, İstanbul).
- Jung CG (2008) *İnsan Ruhuna Yöneliş: Bilinçaltı ve İşlevsel Yapısı*, çev. Engin Büyükinal. (Say Yayınları, İstanbul).
- Jung CG (2015a) *Dört Arketip*, çev. Zehra Aksu Yılmaz. (Metis Yayınları, İstanbul).
- Jung CG (2015b) *Kişiliğin Gelişimi*, çev. Duygu Olgaç. (Pinhan Yayınları, İstanbul).
- Jung CG (2016a) *Freud ve Psikanaliz*, çev. İsmail Hakkı Yılmaz. (Pinhan Yayınları, İstanbul).
- Jung CG (2016b) *Analitik Psikoloji Üzerine İki Deneme: Bilinçdışı Psikolojisi, Ben ve Bilinçdışı*, çev. İsmail Hakkı Yılmaz. (Pinhan Yayınları, İstanbul).
- Jung CG (2016c) *Analitik Psikoloji Sözlüğü*, çev. Nur Nirven. (Pinhan Yayınları, İstanbul).

- Jung CG (2017a) *Anılar, Düşler, Düşünceler*, çev. İris Kantemir. (CanYayınları, İstanbul).
- Jung CG (2017b) *Psikoloji ve Din*, çev. Raziye Karabey. (Okyanus Yayınları, İstanbul).
- Jung CG (2017c) *Rüyalar*, çev. Aylin Kayapalı. (Pinhan Yayınları, İstanbul).
- Jung CG (2017d) *İnsan ve Sembolleri*, çev. Hatice Mukaddes İlgün. (Kabalıcı Yayınları, İstanbul).
- Jung CG (2017e) *Ruh: İnsan, Sanat, Edebiyat*, çev. İsmail Hakkı Yılmaz. (Pinhan Yayınları, İstanbul).
- Kasapoğlu A (2006) *Carl Gustav Jung'un Kehf Sûresi Tefsiri* (Mengüceli Yayınları, Malatya).
- Laing RD (2012) *Bölinmiş Benlik*, çev. Ergün Akça. (Pinhan Yayınları, İstanbul).
- Pospelov G (2014) *Edebiyat Bilimi*, çev. Yılmaz Onay.(Evrensel Basım Yayın, İstanbul).
- Sambur B (2005) *Bireyselleşme Yolu: Jung'un Psikoloji Teorisi* (Elis Yayınları, Ankara).
- Stevens A (2014) *Jung*, çev. Nursu Öge. (Dost Yayınları, Ankara).
- Tekin M (2015) *Roman Sanatı: Romanın Unsurları 1* (Ötüken Neşriyat, İstanbul).
- Tura S M (2010) *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz* (Kanat Kitap, İstanbul).
- Tural S (1993) *Edebiyat Bilimine Katkılar* (Ecdâd, Ankara).
- Wehr G (2012) *Carl Gustav Jung*, çev. Ayşe Serra Dilek. (Şule Yayınları, İstanbul).
- Wellek R, Varren A (1993) *Edebiyat Teorisi*, çev. Doç. Dr. Ömer Faruk Huyugüzel. (Akademi Kitabevi, İzmir).
- Yeşilyurt Ş (2017) Şehriyar'ın Türkçe Şiirlerinde Bir Odak Noktası Olarak Dağ Olgusu, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 17/1: 99- 106.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Büşra Nur ÇAKIR

Uyruğu: T.C.

Doğum Yeri ve Tarihi: Meram /1992

E-posta: busranur_92@outlook.com

Yazışma Adresi: Fatih Sultan Mehmet Mah. 139142. Sk. No:2 Kulu\ Konya

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lise	Kulu Düden Anadolu Lisesi	2010
Lisans	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	2015

YABANCI DİL

İngilizce